קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ט׳)

קובץ ל״ח

עזרי מעם ה׳

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח״ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן עניינים

הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל
כהן שהדליק נרות חנוכה בשמן תרומה, אם יכול ישראל לקחת אש מהשמש . . א
הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
בענין הנ"ל . . . . . ב
הגאון רבי זבולון המבורגר זצ"ל
טעם קביעת חג חנוכה על נס השמן ולא על גבורת החשמונאים. . . . . ג
הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
קרובי משפחה שהוזמנו לשבת חתן בחנוכה בפנימיה של ישיבה,
האיך ידליקו נרות חנוכה . . . . . ה
במי שיוצא מביתו בחנוכה בע"ש אחרי פלג המנחה ויהיה
בשבת אכסנאי בבית אחר, היכן צריך להדליק . . . . . י
בישוב דברי השו"ע למה לא הביא בחנוכה דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית *
ובענין שמן זית בחנוכה ובשבת האם צריך שיהיה ראוי לאכילה * ובישוב נוסח הברכה
להדליק נר חנוכה בשאר ימים שמדליקין כמה נרות . . . . . טז
הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
דיני איטר בנר חנוכה, ושאר המצוות . . . . . כ
נ"ח שכבה באמצע ההדלקה . . . . . כג
וציונו להדליק נ"ח – ביאור שאלת הגמ' "והיכן ציונו" . . . . . כה
טעם נוסח הברכה להדליק "נר" ולא נרות חנוכה . . . . . כו
כל יהודי בהדליקו נ"ח הוא מאיר בכל העולמות . . . . . כו
כוונה בהדלקת הנרות . . . . . כח
אמירת הנרות הללו מתי זמנו . . . . . כט
זמירות וישיבה ליד הנרות חצי שעה . . . . . כט
עיקר המצוה לשורר שבחים על יד הנר חנוכה . . . . . ל
מלאכים באים לשמוע זמירותינו . . . . . ל
ע"י השירות ותשבחות מעוררים למעלה רחמים וחסדים. . . . . ל
עבודתינו בימי החנוכה להוסיף בדביקות בה',
בפרט בעת הזמירות והפיוטים . . . . . לא

ברכת שהחיינו להמברך על הראיה בליל א׳ . . . . . לא
בירך שהחיינו בליל ב׳ אי הוי הפסק . . . . . לב
לא בירך שהחיינו בליל א׳ אם יכול לברך על עצם חנוכה . . . . . לג
ספרדי שנשא אשה בחנוכה אם יברך שהחיינו בהדלקה . . . . . לז
שיעורא דשמן להדלקת נר חנוכה - והאידנא שמדליקים בפנים . . . . . לז
כלתה רגל מן השוק בזמנינו - א . . . . . מב
כלתה רגל מן השוק בזמנינו - ב . . . . . מה
כלתה רגל מן השוק בזמנינו - ג . . . . . מז
טעם איסור השתמשות בנר חנוכה . . . . . מח
למה רק בנ"ח יש איסור השתמשות . . . . . מט
השתמשות בנרות כשנתערב בנרות של היתר . . . . . נ
גדר הוקצה למצותו לנר חנוכה . . . . . נד
לישן יחידי לאור נ"ח . . . . . נה
השתמשות בנותר משמן נר חנוכה לנר שבת . . . . . נו
השתמשות לרפואה בנותר משמן חנוכה . . . . . נח
מותר שמן נ"ח ששטפו עם כלים . . . . . ס
יישר פתילה ע"י סכין אם נאסר מבליעת השמן האסור בהנאה . . . . . סא
ביאור תיבות "ופורקן כהיום הזה" . . . . . סא

הגאון רבי יוחנן גוראר׳ שליט"א

הדלקת נרות חנוכה על ידי נשים ובנות . . . . . סג

הגאון רבי חיים אלעזר שיינברגר שליט"א

האם מותר להשתמש בשמן שהיה מגולה כל הלילה לנר חנוכה . . . . . סח

הגאון רבי רחמים משה שעיו שליט"א

מה עדיף חנוכיה מהודרת או מגילה מהודרת . . . . . עב
הערות והארות לספר "גם אני אודך" - תשובות הגאון רבי ישראל פסח פיינהדלר
זצ"ל, בעל מחבר ספר אבני ישפה בעניני חנוכה . . . . . עג

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א

הבהוב הפתילות בנר חנוכה . . . . . עט
שליחות בהדלקת נר חנוכה . . . . . פ

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
הדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה לאחר עלות השחר ..... פא
מדליקין מנר לנר ..... צה
נר איש וביתו ..... קב
הגאון רבי יוסף חיים אוהב ציון שליט"א
דרוש לחנוכה ..... קכד
הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
פסקי הלכה למעשה בהלכות חנוכה ..... קכז
הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
בעניני חנוכה ..... קלד
בנרות חנוכה כמה צריך להרחיק בין נר לנר ..... קמז
בענין הנוהג כר"ת והדליק נרות חנוכה קודם לכן ..... קסד
בדין קטן שהגיע לחינוך שהדליק נר חנוכה של אביו ללא רשותו ..... קסה
בעניני חנוכה ..... קסח
הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
זמן הדלקת נר חנוכה במוצ"ש ..... קצו
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
בענין כהן לדלג על הניסים כדי להספיק לישא כפיו ..... רה
הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א
בענין מה עדיף לקנות קודם חנוכיה מכסף או מגילת אסתר מהודרת ..... ריג
בענין להיכן נעלמה מסכת חנוכה ..... ריט
הגאון רבי משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט"א
במצות נר חנוכה ..... רכג
הגאון רבי ראובן וובשת שליט"א
הטעם שאין מזכירין בברכת מעין ג' מעין המאורע בחנוכה ופורים ..... רמג
הגאון רבי משה חליוה שליט"א
שו"ת שונות בהלכות חנוכה ..... רמה
מעלת יום זאת חנוכה ..... רנב

מי שביקשה ממנו אמו האלמנה שיבוא להדליק נר חנוכה
בביתה ואח"כ ידליק בביתו . . . . . רנג
היזק ראיה בנר חנוכה . . . . . רנד
לקיחת שמן מחבירו בלא רשותו עבור הדלקת נר חנוכה . . . . . רנד
ידון בענין שימוש בשמן דחבירו להדלקת נר חנוכה באופנים מסויימים . . . . . רנה
אם מותר ליקח גפרור דרעהו בלא רשותו להדליק בו נ"ח . . . . . רנו
הניח חנוכיתו על אדן חלונו ונטף מן השמן על בגדי
שכנו והזיקם אם חייב לשלם . . . . . רנז
בניית מזגן באופן שמסתיר לנר חנוכה של שכנו . . . . . רנט
בענין הא דאין "מסכת חנוכה" במשניות . . . . . רנט
הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
הספד לתלמיד חכם בפניו . . . . . רסא
אמירת אבינו מלכנו ובכיה בחנוכה בימי מלחמה . . . . . רסז
אמירת חנוכה שמח בחנוכה . . . . . רסח
בן נשוי אצל אביו שנמלך בדעתו להמשיך להיות סמוך
אם צריך לחזור ולהדליק - בירור בחובת הדלקה לבן
ספרד שמתארח אצל אביו בשבת . . . . . ער
בדין חיוב ההדלקה בנר חנוכה לפי מקום האכילה או מקום השינה . . . . . ערה

הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל
אבדק"ק אונגוואר ובעל משנה הלכות

כהן שהדליק נרות חנוכה בשמן תרומה, אם יכול ישראל לקחת אש מהשמש

ד' לסדר והיה עקב ה' תשס"ד

קרית אונגוואר ירושלים עיה"ק ת"ו מע"כ ידיד"נ הרב הגאון הגדול המפורסם בספריו הקדושים לשבח כג"ת לוי הכהן רבינוביץ (שליט"א) [זצ"ל] בעמח"ס מעדני מלכים ועוד.
אחדשכת"ג

נהניתי מהספרים היקרים, ודפדפתי בהם מפה ומפה, ורק הערה קטנה, בשו"ת מעדני מלכים (חלק א' סימן קפ"ג)כתב בכהן שהדליק נר חנוכה בשמן של תרומה, האם מותר לישראל לקחת אש מהשמש של חנוכיה זו, להדליק מזה נר חנוכה שלו.

ומעכ"ג שליט"א העלה מדברי הרמ"א (יו"ד סימן של"א סעיף י"ט) שהכהנים מדליקין בשמן תרומה, להדלקת נרות שבת, ונרות חנוכה, וברמ"א (שם)שיכול ליהנות ממנה בשעת שריפה, אבל זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפתה, אלא שהכהן נהנה עמו, ולכן לכתחילה אין לישראל להדליק אש משמן תרומה, כיון שהנאה זו הוא רק לישראל המדליק, אבל כשהדליק כבר, לא צריך לכבות, דמה שדולק עכשיו, הו"ל זה וזה גורם, וזה וזה גורם מותר, כפסק הרמ"א (יו"ד סימן פ"ז סעיף י"א).

ולפענ"ד נראה בדיוק לשון השאלה ששאל וז"ל "האם מותר לישראל לקחת אש מהשמש של חנוכיה זו, להדליק מזה נרות חנוכה". הנה השואל לא שאל על סתם ליקח אש מנר חנוכה, דהרי נרות חנוכה אסורין בהנאה, ואין לנו רשות להשתמש בהן, אלא לראותן בלבד, אפילו חולין, ולזה חיפשו היתר התורה מה שהכהנים מדליקין בשמן של תרומה, להדלקת נרות שבת, אבל אם התירו להם להדליק, לא גרע הנר חנוכה משאר נרות חנוכה שאין מדליקין מהן, אבל השמש של נר חנוכה מותר להשתמש לאורו.

וא"כ כהן שהדליק נרות חנוכה, והיה לו שמש להשתמש לאורו, בר מנרות חנוכה, א"כ הוא נר שכהן מותר להשתמש לאורו, וכיון שהכהן נהנה

מנר השמש, א"כ גם ישראל מותר ליהנות עם הכהן, דזר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפתה, אם לא שכהן נהנה עמו, והרי כהן הדליקה לשמש לאורה, א"כ כיון דכהן נהנה עמו, גם ישראל מותר להדליק מהנר שהמשמש לאור, כנלפענ"דיב.

ידידו המכבדו ומוקירו
בברכת כוח"ט בספרן של צדיקים גמורים
עבד נרצע לאדוניו

הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
בעל מעדני השלחן ועו"ס

בענין הנ"ל

ב"ה יום ג' מקץ כ"ד כסלו תשס"ה

לכבוד ידידנו המהולל הגה"צ רבי מנשה הקטן (שליט"א) [זצ"ל] הגדול בתורה ובמעשים טובים אבדק"ק אונגוואר אחדשה"ט באהבה

מכתב מע"כ מיום ד' עקב אשתקד, קיבלתי במוצש"ק וישב תשס"ה.

ומה שכתבתם על השאלה שהובא בספרי מעדני מלכים (חלק א')על כהן שהדליק נר חנוכה בשמן של תרומה, האם מותר לישראל לקחת אש מהשמש של חנוכיה זו, להדליק מזה נר חנוכה.

וכתב מעכ"ת שזה דוקא שלקח מהשמש, מותר ליהנות ממנה, משא"כ אם לקח מנרות חנוכה, אין לנו רשות להשתמש בהן, אלא לראותן בלבד.

מ"מ נראה לי שבדיעבד, אם ישראל לקח אש מנרות חנוכה של שמן תרומה, ובאש זה הדליק נר חנוכה שלו, ג"כ אין לאסור מהטעם שכתבתי, שזה זה וזה גורם.

והגם דגם בשמן של חולין, נהגו להחמיר שלא להדליק מנר חנוכה נר מנר, מ"מ בדיעבד יש ג"כ להתיר, לפי שעיקר מצותו אינו אלא נר אחד (שבת דף כ"א ע"ב, רמב"ם הלכות חנוכה פרק ד' הלכה א'), והוי זה וזה גורם, האש נדלק משמן תרומה שאסור לישראל, אבל בזה לבד היה נכבה, ורק על ידי השמן של ישראל, ממשיך להאיר, וכבר פסק הרמ"א (יו"ד סימן פ"ז סעיף י"א)דזה וזה גורם מותר.

בברכת כל טוב למע"כ תורתו הרמה
המצפה לישועה קרובה השי"ת יעשה לנו
נסים כמו בימים ההם
בכבוד רב
לוי הכהן רבינוביץ

הגאון רבי זבולון המבורגר זצ"ל
מח"ס "שערי זבול"

טעם קביעת חג חנוכה על נס השמן ולא על גבורת החשמונאים

בס"ד חנוכה תשס"ט, ירושלים ת"ו בב"א

כבוד ידידי היקר, הרב הגאון חו"ב סו"ע הרים רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך"
שלום וברכה וכל טוב תמיד, והצלחה גדולה מאד.

הנה קבלתי "המאור" מאיר אור חנוכה, ונדפס שם תשובתי בענין חצי שעה ליד נרות חנוכה, והראיתי את זה לתלמידי חכמים ושבחוהו מאד.

ועיינתי בחוברת התורה "המאור" בדף כ"א מובא הקושיא שהקשה הג"ר וכו' רבי מאיר אמסעל זצ"ל, מדוע לא תקנו חז"ל לעשות איזה זכר לגבורות החשמונאים, ובש"ס ובפוסקים הפליגו רק בנס השמן ונר חנוכה, ולא לגבורות הבלתי טבעיים של החשמונאים וכו'. ע"כ הקושיא הנ"ל.

וזה תשובתי, דיש לעיין מה רצו היוונים הרשעים מעם ישראל, דזה ידוע שהיוונים היו פילוסופים גדולים מאד, ובזה שלטו על כל העולם, ורק כשהגיעו לארץ ישראל לא השפיע על הישראלים היושבים בא"י מפני שיש שבת, מועדים, ברית מילה ותורה עצומה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ואינם צריכים לפילוסופיה היוונית כלל. וזה כאב להם. ואז התחילו לגזור גזירות על עם ישראל להשכיחם תורתינו ולהעבירם מחוקי התורה הקדושה, ובזה הם ישפיעו על ישראל לקבל הפילוסופיה היוונית ולשלוט עליהם ולטמאות כל השמנים שלא יכלו להדליק המנורה וקרבנות על המזבח, וכך שלטו חמישים שנים על ארץ ישראל. זהו היה המטרה של מלכות יוון הרשעה.

ואז בימים ההם היו הרבה גיבורים, וכל המטרה של המלכות היו בידי הגיבורים העצומים. מה כתוב בתנ"ך, שלדוד המלך היה גיבור שהיה בחרב אחד מוריד שמונה מאות ראשים של בני אדם, היו שלש מאות בפעם אחת, שמשון הגיבור החזיק ביד פנים של חמור ובזה הרג אלף פלישתים, והעיקר הגבורה היו באנשי גבורה.

היום העיקר בגבורה זה בהפצצות ואווירונים ופצצת אטום וחומרי נפץ טובים, ולכך כשהחכמים החליטו לעשות חנוכה הם העיקר, זהו היה שכל השמן זית היו טמאים, שהיוונים טמאו

הכל, ורק שנמצא פח שמן חתום מכהן גדול שזהו נשאר טהור, והיה רק להדליק יום אחד ונעשה נס והדליקו שמונה ימים, וזה היה נס גדול של קדושה מן השמים, של אור הקדושה.

ולכך אם היו עושים העיקר בשביל החשמונאים הגיבורים, היו אומרים גיבורים זהו בדרך הטבע, שבכל דור ודור ישנם גיבורים עצומים, ולכך זה לא היה נתקבל אצל כולם. אבל הנס של השמן שזהו נס גדול מאד, למעלה מדרך הטבע ורק שיש רבונו של עולם הוא יכול לעשות לעם ישראל נס כזה, ובזה היה קידוש ה׳ גדול מאד, ושהקב״ה מחזיק בעם ישראל ואנחנו עם ה׳ ותורתו אמת.

ולכך מזכירים כך בתפילה ב״על הניסים״ ״מסרת גבורים ביד חלשים״ וכו׳, אבל העיקר החג הגדול חנוכה זהו בשביל הנס הרוחני הפח שמן זית, ובזה היה רק לילה אחד והדליקו שמונה ימים, ובזה אף אחד לא יכול להכניס איזה טעם אחד מהטבע רק מהשמים, ולכך החליטו לעשות העיקר החנוכה על הנס של השמן זית. וא״כ מיושב מאד קושית הג״ר מאיר אמסעל זצ״ל.

בכל הכבוד הראוי לו
הרב זבולון המבורגר
מח״ס ״שערי זבול״ י״ד חלקים וש״ס בכת״י

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
מח"ס שערי יושר

קרובי משפחה שהוזמנו לשבת חתן בחנוכה בפנימיה של ישיבה, האיך ידליקו נרות חנוכה

שאלה

במה שדנתי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ט ס"ק ה') בקרובי משפחה שהוזמנו לשבת בר מצוה או שבת חתן בפנימיה של ישיבה, ובעל השמחה נותן לכל משפחה חדרי שינה נפרדים, וסעודת שבת אוכלים כולם ביחד, והמארח בעל השמחה יש לו דירה בקרבת מקום, ורק סעודות שבת אוכל עמהם, והעלתי בעוניי שכל קרובי המשפחה שבפנימיה חשיבי ככמה בעלי בתים הדרים בבית א' וישתתפו כולם בהדלקה א' ויוצאים בזה י"ח הדלקה עיי"ש. הנה שם לא ירדתי לפרט אם מיירי כשאוכלים וישנים באותו בנין, או אפי' אם אוכלים בבנין א', וישנים בבנין אחר, בכ"ז יש להם דין של כמה בעלי בתים שדרים בבית א', וכעת נשאלתי איך הדין כשאוכלים בבנין א' וישנים בבנין אחר.

תשובה

א) לכאו' היה נר' לומר שדוקא שאוכלים וישנים בבנין א', חשיב ככמה בעלי בתים שדרים בבית א', כיון שגם אוכלים ביחד בבנין א', אבל כשאוכלים בבנין א', וישנים בבנין אחר, כיון שכ"א יש לו חדר נפרד לשינה, חשיב שיש לכל א' בית נפרד לשינה, וכל א' צריך להדליק בנפרד בחדרו, וכעין זה הראוני בקובץ מבקשי תו' כסלו תשס"ד כרך שמיני (עמוד כ"ג) בשם הגרב"צ א"ש זצ"ל שדן גבי מקום ההדלקה לבחורי הישיבה בישיבה, וכ' ע"ז שאם חדר האוכל והפנימיה בבנין א', הבנין חשוב לביתם, וכיון שמקום אכילה עיקר, ידליקו בחדר אוכל, אבל אם הפנימיה בבנין נפרד, כיון שהחדר שישנים בו הוא עיקר דירתם, ידליקו כ"א בחדר שישן בו עכתו"ד עיי"ש. אך לקושטא דמילתא נר' דהגרב"צ א"ב זצ"ל דן שם רק היכן הוא מקום הדלקתם, האם בחדר שינה או חדר אוכל, כמו שדנו בזה כל גדולי הפוסקים בני אשכנז, ורובם ככולם הכריעו שמקום השינה עיקר, מפני ששם יש לבחורים את הפרטיות שלהם, וזה אפי' שחדר אוכל והפנימיה בבנין א', והביאם בס' פסקי תשובות (סי' תרע"ז ס"ק ו') עיי"ש. ולא דן אם יכולים להשתתף כדין כמה בעלי בתים בבית א', או שכ"א צריך להדליק לעצמו, ומסתימת

דבריו נר׳ שגם כשמדליקים בחדר אוכל, כל א׳ ידליק לעצמו עייש״ה, ורק אח״כ הוסיף שכשיש כמה בחורים בחדר א׳, יכולים להשתתף כולם בהדלקה א׳, כדין כמה בעלי בתים שגרים בבית א׳ עיי״ש.

ב) אך לענ״ד נר׳ דאף באופן שקרובי המשפחה שהוזמנו לשבת חתן וכיו״ב, אוכלים בבנין א׳ וישנים בבנין אחר, חשיבי ככמה בעלי בתים שדרים בבית א׳ גדול, דאע״פ שנותנים לכל משפחה חדר בפני עצמו בבנין הפנימיה שנפרד מחדר אוכל, [וגם זה לא ברור, דלמשפחות גדולות נותנים כמה חדרים לכל משפחה], בכל זאת כיון שזה מבנה א׳ שבנוי להרבה אנשים שנמצאים ביחד עם שרותים ובית רחצה משותף לכל החדרים שבקומה, וכן חדר אוכל משותף לכולם, דמי ממש לכמה בעלי בתים הדרים בבית א׳ שאע״פ שיש לכ״א חדר בפני עצמו, כיון שזה מבנה א׳ שיש לו מטבח ושרותים משותף לכל הנמצאים במבנה, יוצאים י״ח במה שכולם משתתפים בהדלקה א׳, הכא נמי חשיב כבית א׳ גדול עם הרבה חדרים שיש לו שרותים ומטבח משותף לכולם ביחד, ומה שכולם אוכלים ביחד בבנין אחר, ולא בבנין של הפנימיה, לענ״ד זה לא גרע מכמה בעלי בתים שכל א׳ אוכל מעיסתו בנפרד, ואולי ני״ד אפי׳ עדיף מיניה, דאע״פ שאוכלים בבנין אחר, בכ״ז כיון שכולם אוכלים ביחד מעיסתו של בעל השמחה, חשיב יותר ככמה בעלי בתים הדרים בבית א׳ ודו״ק, ואם התם כולם יוצאים י״ח במה שכולם משתתפים בהדלקה א׳, ה״ה שבני״ד כולם יוצאים י״ח במה שכולם משתתפים בהדלקה א׳. ועוד דעיין בשו״ת יחוה דעת ח״ו (סי׳ מ״ג עמוד רל״ו) שכתב דבחורי ישיבה בישיבה חשיבי כאכסנאי, ויוצאים י״ח של השתתפות שאכסנאי צריך להשתתף בהדלקה, בהדלקה שמדליקים בבית המדרש או בהדלקה שמדליקים בחדר אוכל, אע״פ שהראש ישיבה ומנהלי הישיבה לא אוכלים וישנים איתם עיי״ש. לפ״ז נר׳ שבני״ד שבעל השמחה אוכל עמהם, כ״ש דחשיבי כאכסנאים ויוצאים י״ח במה שכולם משתתפים להדליק בפתח הבנין או בחדר אוכל.

ועוד דאפי׳ אם נימא שכיון שהפנימיה של הישיבה הוא בבנין בפני עצמו, כל חדר נחשב כבית בפני עצמו, וכל א׳ צריך להדליק בביתו, דהיינו בחדר שלו, נראה שאם כולם רוצים להשתתף בפרוטה ולצאת י״ח בהדלקה אחת יכולים, והוא ממש״כ הטור (סי׳ תרע״ז) בשם רב שר שלום גאון וז״ל: אנשים הרבה הדרים בחצר אחד, שורת הדין שמשתתפין כולן בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, אבל להידור מצוה כל א׳ וא׳ מדליק לעצמו על פתח ביתו, ואי פתח חד בבא לנפשיה חייב לאדלוקי משום חשדא עכ״ל. ומבואר בהדיא בדבריו שאע״פ שיש לכל א׳ בית בפני עצמו, [מדסיים עלה דלהידור מצוה כל

א׳ מדליק על פתח ביתו, ואין לומר דמיירי שגרים בבית א׳ וכ״א יש לו חדר בפנ״ע, ומש״כ שכ״א ידליק בפתח ביתו, רצונו לומר בפתח חדרו, דא״כ הכי קאמר שלהידור מצוה כ״א ידליק בפתח חדרו, הרי בכה״ג בכלל לא יוצאים י״ח בהדלקה כזו, כיון שאינו מדליק בפתח שנראה לבני רה״ר, ועוד דאם כולם גרים בבית א׳, א״כ היה לו לומר אנשים הדרים בבית א׳ ולא בחצר, ויש עוד ראיות שא״א לומר דמיירי בגרים בבית א׳, אלא שאכמ״ל, אלא ודאי דמיירי שיש לכ״א בית בפנ״ע], ויש לכל א׳ חיוב להדליק בפני עצמו, בכ״ז כיון שהחיוב של כולם הוא להדליק במקום א׳, בפתח החצר, מעיקר הדין יכולים להשתתף כולם בהדלקה א׳ ויוצאים בזה י״ח, ורק להידור מצוה ראוי שכל א׳ ידליק על פתח ביתו. ומה שסיים ואי פתח חד בבא לנפשיה חייב לאדלוקי משום חשדא עכ״ל. נר׳ לענ״ד דהיינו שפתח פתח נוסף בחצר סמוך לביתו, כדי שיכול לצאת מהחצר לרה״ר בדרך קצרה, בלי להקיף הרבה בחצר לצאת לרה״ר, בכה״ג מחוץ למה שמשתתף עם כל בני החצר בהדלקה שבפתח החצר הכללי, צריך להדליק גם בפתח החצר הסמוך לביתו מפני החשד שנר׳ לבני רה״ר שזהו פתח חצרו שצריך להדליק בו.

וכדברי רב שר שלום, כ״כ בעל העיטור בהל׳ חנוכה וז״ל: וא׳ ר׳ זירא מריש הוה משתפנא, בתר דנסיבנא אמינא השתא ודאי ל״צ, דקא מדליק עלי בנו ביתאי, ש״מ אנשים הרבה בחצר א׳, משתתפין בשמן יוצאין כולן בנר א׳, והכין שדרו ממתיבתא, אבל להידור מצוה נר לכל א׳ וא׳ על פתח ביתם וכו׳ עכ״ל עיי״ש. ומבואר ג״כ בדבריו יסוד זה, שאפי׳ שיש חיוב הדלקה על כ״א מהאנשים שיש להם בית בחצר, בכ״ז כיון שמקום ההדלקה של כולם הוא בפתח החצר, מעיקר הדין יכולים להשתתף כולם ביחד ולצאת י״ח בהדלקה א׳, אלא שלהידור מצוה ראוי שכ״א ידליק בפתח ביתו. וכעין זה כתב בשערי תשובה (סי׳ רל״ד) בשם רה״ג וז״ל: וששאלתם הרבה בני אדם הדרים בחצר אחד, חייב כל אחד ואחד בנר חנוכה, או משתתפין כולם בנר אחד. שורת הדין אם משתתפין כולם בשמן, יוצאין כולם בנר אחד, אבל מי שרצה לחבב ולהדר את המצות כל אחד ואחד מדליק נר לעצמו וכו׳ עכ״ל. וכ״כ בתשו׳ הגאונים שבת (דף כ״א ע״ב) בשם הגאונים, ובשם רב שר שלום עיי״ש. וכ״כ בהל׳ פסוקות (סי׳ קל״ב) בשם רב שר שלום עיי״ש.

ג) אלא שאיזה ת״ח טענו לי שאע״פ שכן הוא דעת רב שר שלום גאון, ועוד כמה גאונים ובעה״ע, עכ״פ התוס׳ חולקים ע״ז מדכתבו דמה שנר של שני פיות עולה לשני בני אדם, מיירי בשני אנשים שגרים בשתי בתים בחצר עיי״ש. דמבואר בדבריהם ששניהם צריכים להדליק בפתח החצר, ולא משתתפים

שניהם בהדלקת נר א׳, וכ״נ דעת הב״י מדכתב ההא דאמרינן שאם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרה״ר מניחה בחלון הסמוך לרה״ר, דמיירי שהעליה פתוחה לבית, אבל אם פתוחה לחצר, והחצר לרה״ר ידליק בפתח החצר עיי״ש. דמבואר מדבריו שבעה״ב ובעל העליה צריכים להדליק בפתח החצר ולא משתתפים שניהם בהדלקה א׳, וכ״מ קצת מדבריו בשו״ע (סי׳ תרע״א סעיף ה׳) שחולק ע״ז, מדכ׳ שם שאם יש חצר לפני הבית מניחו בפתח החצר. דמשמע מזה שיש חיוב על כל א׳ מבני החצר להדליק בפתח החצר, ולא יכולים לצאת י״ח בהדלקה אחת ע״י שישתתפו בפרוטה, אך לענ״ד לא נר׳ כן, דהרי גם הטור לעיל (בסי׳ תרע״א סעיף ה׳) פסק כתוס׳ שצריך להדליק בפתח החצר, ואעפ״כ הביא את דברי רב שר שלום [שבעיקרון ס״ל כתוס׳ שצריך להדליק בפתח החצר, ולא בפתח הבית כמבואר בדבריו, וכ״כ הב״ח בהדיא עיי״ש], ולא העיר עליו כלום שלפי מש״כ לעיל כדעת התוס׳ לא יכולים להשתתף בפרוטה ולצאת כולם י״ח בהדלקה א׳, וכן הב״י והב״ח ושאר האחרונים לא העירו על דברי רב שר שלום, שלדידן שקיי״ל כתוס׳ לא יכולים להשתתף ולצאת י״ח בהדלקה א׳, א״כ ש״מ שמודו שמעיקר הדין יכולים להשתתף כדברי רב שר שלום ודעימיה.

ואע״פ שאיך שלא יהיה לגבי ההידור מצוה התוס׳ והטור וב״י, פליגי על רב שר שלום ודעימיה דס״ל דכיון שכולם צריכים להדליק בפתח החצר, וקשה שכולם ידליקו כמהדרין בפתח החצר, לכן אם רוצים לקיים מצוה בהידור, כ״א ידליק נר בפתח ביתו, מחוץ לנר שהדליקו כולם בשותפות בפתח החצר, כמש״כ הב״ח בביאור דברי שר שלום עייש״ה, בעוד שהתוס׳ והטור והשו״ע ס״ל שיכולים לקיים המצוה בהידור ע״י שכ״א ידליק בפתח החצר בהדלקה בפני עצמה, ועי״ז יהיה ניכר אפי׳ דין מהדרין מן המהדרין דהולך ומוסיף של כ״א, [ולא דמי לבעה״ב עם אנשי ביתו, דהתם כיון שהוא מדליק לכל בני הבית בהדלקה שלו, לא ניכר המהדרין מן המהדרין, כמש״כ בס׳ גליא מסכתא הל׳ חנוכה בביאור דעת התוס׳ עי״ש]. א״כ כמו שלגבי הידור מצוה אע״פ שהטור והב״י לא העירו על רב שר שלום, בכ״ז נר׳ שפליגי עליו, כך גם לגבי עיקר הדין אע״פ שלא העירו עליו כלום י״ל דפליגי עליו, ואין ראיה מזה שלא העירו עליו שלא פליגי עליו. דנר׳ שאם הטור והב״י היו חולקים על רב שר שלום בעיקר הדין, ודאי שהיו צריכים להעיר ולפרש את זה, דזה נפ״מ גדולה לדינא, אם יוצאים י״ח בדיעבד בהדלקה כזאת או לא, בעוד שלגבי הידור מצוה, כיון שאין כ״כ נפ״מ לדינא, דבין אם יעשה את ההידור מצוה כך או כך, יצא י״ח

המצוה, לכן בזה הטור והב"י לא ראו כ"כ צורך להעיר על רב שר שלום.

ועוד דעיין בהלכות שלמה מועדים ב' (פי"ד הערה 11) שהביאו שהגרש"ז אוירבך זצ"ל נקט להל' כמהדרין של רב שר שלום, ולכן כשדר בבית א' עם חותנו, בחדרים המיוחדים לו ולמשפחתו, וחותנו הדליק בפתח בחוץ, הוא הדליק בחלון הפונה לרשות אחרת לקיים דברי רב שר שלום שההידור מצוה בכה"ג הוא, שכ"א ידליק בפתח ביתו ויהיה ניכר איזה חנוכיה הדליק כ"א עיי"ש. ונר' דס"ל שכיון שבשו"ע מרן לא דיבר בהדיא על כמה אנשים שדרים בחצר א', ומש"כ (בסי' תרע"א סעיף ה') ואם יש חצר לפני הבית מניחו בפתח החצר, י"ל דקאי על אדם שיש לו חצר פרטית, א"כ אין גילוי בשו"ע דפליג על המהדרין של רב שר שלום, ולכן נקט למעשה כמהדרין של רב שר שלום. אלא שלענ"ד נר' שכיון שבב"י יש גילוי דלא ס"ל כמהדרין של רב שר שלום, מדכתב לגבי דר בעליה שאם העליה היתה פתוחה לחצר, היה צריך להניחה בפתח החצר כנ"ל, והביאו בשעה"צ (ס"ק כ"ז) עיי"ש. וזה דלא כהמהדרין של רב שר שלום, לכן נר' שעדיף שכ"א מדיירי החצר ידליקו בפתח החצר.

סוף דבר נר' שבניו"ד כיון שנר' יותר דחשיבי ככמה בעלי בתים שדרים בבית א' שדינם להשתתף כולם בהדלקה א', ואף אי נימא דחשיבי ככמה בעלי בתים שדרים בבתים נפרדים, כיון שנמצאים בבנין א', יכולים לצאת י"ח בהדלקה א', כמבואר בגאונים ובעה"ע, ונר' שהטור והשו"ע לא חולקים ע"ז כמשנ"ל, נר' לענ"ד שיכולים להשתתף כולם ביחד בהדלקה א' ויוצאים בזה י"ח, ועדיף יותר לעשות כך, כיון דלצד דחשיבי ככמה בעלי הדרים בבית א', אסור לכ"א להדליק בפני עצמו עם ברכה, מחשש ברכה שאינה צריכה, וכל זה לבני ספרד, אבל לבני אשכנז אין נפ"מ בכל זה, דבלא"ה אפי' בבית א' כל א' מבני הבית מדליק לעצמו עם ברכה, ולכן גדולי הפוסקים בני אשכנז לא דנו בזה כלל. והנר' לענ"ד כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא ניכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. קרובי משפחה שהוזמנו לשבת חתן וכיוצא בזה בפנימיה של ישיבה, ונותנים לכל משפחה חדר בפנימיה, בין שהפנימיה וחדר האוכל בבנין א', ובין שאוכלים בבנין א' וישנים בבנין אחר, נר' דחשיב ככמה בעלי בתים הדרים בבית א', ויוצאים י"ח במה שכולם משתתפים בהדלקה א', ואם הם מהמדליקים בחוץ, ישתתפו כולם בהדלקה שבפתח הבנין שישנים בו, ואם הם מהמדליקים בפנים, ישתתפו כולם בהדלקה שידליקו בחדר אוכל. וכן ראוי לעשות לבני ספרד דאם כל א' ידליקו לעצמו עם ברכה, יש בזה חשש ברכה שאינה צריכה לבני ספרד, אבל בני

אשכנז פשוט שכל א׳ ידליק לעצמו עם ברכה.

ב. כמה בעלי בתים שדרים בחצר א׳, אע״פ שכל א׳ יש לו בית נפרד בחצר, מעיקר הדין יכולים כולם להשתתף בהדלקה א׳ בפתח החצר, אך להידור מצוה כל א׳ ידליק לעצמו, ויש אומרים שכל א׳ ידליק לעצמו בפתח ביתו, ויש אומרים שכל א׳ ידליק לעצמו בפתח החצר, והעיקר כדעה השניה.

במי שיוצא מביתו בחנוכה בע״ש אחרי פלג המנחה ויהיה בשבת אכסנאי בבית אחר, היכן צריך להדליק

שאלה

נשאלתי במי שיוצא מביתו אחרי פלג המנחה כדי להתאכסן בשבת בבית קרובו או ידידו, היכן צריך להדליק.

תשובה

א) נר׳ דבאופן שיגיע לבית קרובו או ידידו לפני שעת הדלקת נרות חנוכה, ודאי שלא צריך להדליק בביתו בין אם מדליק בחוץ, ובין אם מדליק בחלון הפונה לרה״ר, וכ״ש אם מדליק בתוך הבית שאף א׳ לא רואה את זה אח״כ, דאע״פ שבע״ש יכול להדליק נרות חנוכה מפלג המנחה עם ברכה, מאחר וא״א להדליק אחרי השקיעה, וחייב להדליק לפנ״כ בזמן פלג המנחה, ממילא כבר מתחילת פלג המנחה הוי זמן ההדלקה, ובזמן ההדלקה היה עדיין בביתו, א״כ י״ל שחל עליו חובת ההדלקה בביתו, עכ״פ נר׳ דאף שבע״ש זמן ההדלקה מתחיל מפלג המנחה, בכ״ז עיקר זמן ההדלקה הוא כמה שיותר סמוך לשקיעה, ובלבד שיהיה לפני זמן קבלת שבת דאותו מקום, ולא מתחילת פלג המנחה, כדמוכח ממס׳ סופרים (פ״כ הל׳ ד׳) שאמרה על נר חנוכה, דאין מברכים עליו עד שיאותו לאורו עיי״ש. דמשמע שצריך להדליק נרות חנוכה בזמן שמתחיל להחשיך וניכר קצת אור הנרות, וכיון שבעיקר זמן הדלקת נרות חנוכה סמוך להדלקת נרות שבת, אז כבר יהיה אכסנאי בבית אחר, ודינו להשתתף בפרוטה בבית שמתאכסן שם, צריך להשתתף בפרוטה במקום ששם הוא חיוב ההדלקה שלו מדין אכסנאי, ולצאת י״ח בהדלקה של הבית שהוא אכסנאי בו בשבת, ול״צ להדליק בביתו. ואף שדעת מרן הגרי״ש אלישיב שליט״א שאפי׳ אם יוצא מביתו בע״ש לפני פלג המנחה להתאכסן בבית אחר, צריך למנות שליח שידליק בביתו לפני כניסת שבת, כמבואר בס׳ שבות יצחק (חנוכה עמוד ק״י) עיי״ש. כבר כתבתי בעוניי בשו״ת שערי יושר ח״א (סי׳ ל״א ס״ק ו׳- ט׳) להוכיח שמעיקר הדין אין חיוב כזה, ורק מי שרוצה להחמיר בזה ממידת חסידות, יחמיר ותע״ב.

שו"ר בס' פסקי תשובות (סי' תרע"ז ס"ק ד') שכתב דהיוצא מביתו בע"ש להתאכסן בשבת בבית אחר, ויוצא לאחר פלג המנחה, אם הוא מהמדליקים בחוץ ידליק בביתו, ואם הוא מהמדליקים בפנים, כיון שלא ישאר שום אדם מאנשי הבית בבית אח"כ, לא ידליק בביתו, אלא בבית שהולך להתאכסן שם בשבת, ושם (בהערה 32) ביאר לגבי מי שמדליק בחוץ, דכיון דבתחילת שעת ההדלקה היה עדיין בביתו, י"ל שיש עליו חיוב הדלקה בביתו, בפרט דאפשר שמש"כ הפר"ח דאכסנאי ל"צ להדליק בביתו, זהו דוקא באכסנאי לכל ימי החנוכה, אבל אכסנאי ליום א' אולי צריך להדליק בביתו, כמש"כ לעיל (בהערה 28) בשם ס' חובת הדר, לכן ידליק בביתו עם ברכה עכתו"ד עיי"ש. אך לענ"ד זה אינו, דפשוט שאכסנאי ליום א' ל"צ להדליק בביתו, כמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א הנ"ל להוכיח בראיות של"צ להדליק בביתו עיי"ש. וכ"כ בפשטות בס' הליכות שלמה מועדים ח"ב (לגרשז"א זצ"ל בפי"ד הל' י"ח), ועיי"ע בדבר הל' שם (ס"ק ל"ד) עיי"ש. ולכן אפי' שדרכו להדליק בחוץ ויוצא מביתו לאחר פלג המנחה, אין לו להדליק בביתו עם ברכה, דהוי ברכה לבטלה, אלא ישתתף בפרוטה עם בעה"ב שהוא אכסנאי אצלו, או שבעה"ב יקנה לו בקנין חלק בשמן, ויוצא בזה י"ח הדלקה, ואם בכ"ז רוצה להחמיר ולהדליק בביתו, ידליק בלי ברכה לחומרא וחסידות בעלמא כנ"ל.

ב) ובאופן שלא יגיע לבית שמתאכסן בו בשבת רק לאחר הדלקת נרות חנוכה בכניסת שבת, בזה לכאו' היה נר' לומר, דכיון שבעיקר זמן הדלקת נרות חנוכה סמוך לכניסת שבת, עדיין הוא לא יהיה אכסנאי בבית השני, וכשהתחיל זמן ההדלקה הוא עדיין בביתו, א"כ חל עליו חיוב הדלקה בביתו, וידליק בביתו עם ברכה. אך לענ"ד נר' דאפי' בכה"ג לא ברור כ"כ דחל עליו חיוב הדלקה בביתו, די"ל דדיינין ליה ע"ש סופו שעומד להיות אכסנאי בבית אחר בשבת, וחיוב הדלקה שלו הוא בבית שיהיה אכסנאי בשבת. כמו מי שעומד לחזור לביתו במוצ"ש, דאע"פ שבשעת ההדלקה בצה"כ, הוא עדיין אכסנאי בבית אחר, בכ"ז דנים אותו ע"ש סופו שעומד לחזור ביום זה לביתו, ולא חל עליו חיוב הדלקה דאכסנאי, אלא בביתו שעומד להגיע אליו, כמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ט ס"ק ג') שכ"נ העיקר להל', ושכ"ה דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכ"כ בס' חובת הדר עיי"ש. וכעת שמעתי שכ"ה גם דעת הגרב"צ א"ש זצ"ל, [ודלא כהחולקים וסוברים שיוצא י"ח בהדלקה של הבית שהיה אכסנאי בשבת], א"כ י"ל דה"ה בני"ד דיינינן ליה ע"ש סופו, וחיוב ההדלקה שלו הוא בבית שעומד להיות אכסנאי בשבת.

ואף דלא דמו כ״כ אהדדי, דבעומד לחזור לביתו במוצ״ש, כל שביום זה אין לו דין אכסנאי בבית אחר, ממילא חל עליו חיוב הדלקה בביתו, ולכן אפ׳ שבשעת ההדלקה בצה״כ הוא עדיין אכסנאי משבת בבית אחר בכ״ז חל עליו חיוב ההדלקה בביתו, בעוד שבני״ד אפי׳ שעומד להיות אכסנאי, עכ״פ כיון שבעיקר זמן ההדלקה סמוך לכניסת שבת הוא בדרך, ואינו עדיין אכסנאי בבית אחר, י״ל שלא חל עליו חיוב הדלקה של אכסנאי ע״ש סופו, אלא חל עליו חיוב להדליק בביתו. בכ״ז נר׳ דכיון שבעיקר זמן ההדלקה סמוך לכניסת שבת, הוא לא בביתו אלא בדרך להיות אכסנאי, י״ל דדיינינן ליה ע״ש סופו, בפרט שיש מי שיוציא אותו י״ח מדין אכסנאי בשעת ההדלקה, שהרי הבעה״ב שמתאכסן אצלו יכול להקנות לו חלק בשמן ולהדליק בשבילו, א׳כ יש לחוש שחל עליו חיוב הדלקה של אכסנאי. לכן נר׳ דבכה״ג ידליק בביתו מפלג המנחה בלי ברכה, מספק שמא מאחר שהגיע כבר הזמן אפשר להדליק, ולא ברור שיחול עליו דין אכסנאי בעיקר שעת החיוב, אולי חיוב הדלקה שלו הוא בביתו, אבל מאידך גיסא מספק שמא בעיקר שעת חיוב ההדלקה כן יחול עליו דין אכסנאי, וצריך להשתתף בפריטי כנ׳ל, צריך גם להודיע לבעה״ב שמתאכסן אצלו שיקנה לו חלק בשמן ע״י אחר, וידליק גם בשבילו להוציאו י״ח. ויכוון שאם לא יוצא י׳ח בהדלקה שמדליק בביתו, ודינו כאכסנאי לצאת י״ח בהדלקה של הבית שעומד להגיע אליו, יוצא בהדלקה שהבעה״ב מדליק עליו כדין אכסנאי.

ג) ויש להביא דמות ראיה לזה ממי שיוצא מביתו אחר פלג המנחה לטוס לחו״ל, ובצה״כ יהיה בדרכים, ויגיע למקום שמתאכסן שם בשעות המאוחרות של הלילה, דאע״פ שבפלג המנחה אינו עיקר זמן ההדלקה, כמבואר בחיד״א בספרו כסא רחמים על מס׳ סופרים שהמדליק מפלג המנחה לא יברך על הדלקה זו, [וחזר בו מדבריו בברכ״י], וכ״כ בס׳ תהלה לדוד, וסידור בית עובד, והביאם כה״ח (בסי׳ תרע״ב ס״ק י׳) והסכים עמהם עיי״ש. וכ״פ בשו״ת שבט הלוי ח״ד (סי׳ ס״ו) עיי״ש. וכ״נ לענ״ד העיקר לדינא שיש לחוש בזה לסב״ל, והמדליק מפלג המנחה ידליק בלי ברכה, [ואף שבזבחי צדק ח״ב בשו״ת או״ח (סי׳ כ״ט) כתב שמנהגם להדליק מפלג המנחה עם ברכה עיי״ש. וע״ע בס׳ חזון עובדיה חנוכה (עמוד ס״ט ע׳) במש״כ בזה, עכ״פ נר׳ לענ״ד דהיכא דנהוג נהוג, אבל כיום בא״י שלא ברור שיש מנהג להדליק מפלג המנחה עם ברכה, יש להדליק בלי ברכה וכמש״כ לעיל (בסי׳ פה) עיי״ש]. בכ״ז נר׳ דמספק שמא הגיע כבר זמן ההדלקה, וצריך להדליק בביתו, ידליק בביתו בלי ברכה, ומאידך גיסא מספק שמא עדיין לא הגיע זמן

ההדלקה, ועוד אפי' אם הגיע זמן ההדלקה, שמא דיינינן ליה ע"ש סופו שעומד להיות אכסנאי, ודינו כאכסנאי לצאת י"ח הדלקה, בהדלקה שמדליקים בבית שעומד להגיע אליו, ולא בהדלקה שבביתו, צריך גם להודיע לבעה"ב שמתאכסן אצלו שיקנה לו מעט מהשמן ע"י אחר, וידליק גם להוציא אותו י"ח, ויכוון שאם לא יוצא י"ח בהדלקה שמדליק בביתו, ודינו כאכסנאי לצאת י"ח בהדלקה שמדליקים בבית שיגיע אליו, יוצא י"ח בהדלקה שבעה"ב מדליק עליו כדין אכסנאי, וכן הורתי כמה פעמים שנשאלתי ע"ז. ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' קנ"ח) שדן במי שעוקר דירתו בחנוכה, ובתחילת הלילה עדיין הוא בדירתו הראשונה, ובעיקר הלילה יהיה בדירה שעובר אליה, וכתב ע"ז דלפמש"כ הרמ"א (בסי' תרע"ב סעיף ב') דבזה"ז אין צריך ליזהר להדליק בחצי שעה ראשונה, יש להסתפק דאף שבתחילת הלילה הוא עדיין בדירתו הראשונה, בכ"ז כיון שעיקר הלילה יהיה בדירה שעובר אליה, אולי חיוב הדלקה שלו הוא בבית שעובר לשם, והניח בצ"ע עכתו"ד עיי"ש. ואע"פ שנידון דידיה שונה קצת מני"ד, עכ"פ יש מדבריו קצת סיוע לדברינו שגם בני"ד יש להסתפק היכן הוא חיוב ההדלקה שלו, מאחר ובעיקר שעת החיוב הוא יהיה בדרך להיות אכסנאי בבית אחר כמשנ"ל, ומספק ידליק בשתי המקומות כנ"ל.

ואף שמצינו לאחרוני זמננו [ס' בית חתנים (בפט"ו סעיף ד') בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, הליכות שלמה מועדים ח"ב (להגרשז"א זצ"ל פי"ד סעיף י"ד), ס' חנוכה (פי"א סעיף כ"ו) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א והגרח"ק שליט"א, ועוד] שהכריעו בחתן שמתחתן בחנוכה אחר צה"כ, דכיון שבתחילת הלילה עדיין היה מבני הבית, יוצא באותו לילה י"ח הדלקה, בהדלקה של הוריו. וה"ה במי שעוקר דירתו, ובתחילת הלילה יהיה בביתו, ובעיקר הלילה יהיה בבית שעובר אליו, דידליק בתחילת הלילה בדירתו הראשונה שנמצא בה בתחילת הלילה עם ברכה, כמבואר בס' חנוכה (פי"א סעיף כ"ו) עיי"ש. וזה דלא כשבה"ל הנ"ל. וכן מי שטס לחו"ל, ובתחילת הלילה עדיין הוא בביתו, צריך להדליק בביתו, דהולכין אחר תחילת שעת החיוב. נר' שזהו מפני שבעיקר זמן ההדלקה בצה"כ הוא עדיין מבני הבית, או שעדיין נמצא בביתו, וגם בדרך כלל מגיע לבית השני לאחר שכבר עבר זמן ההדלקה, לכן חיוב ההדלקה שלו הוא בביתו, אבל בני"ד לא מיבעיא באופן הראשון שהבאנו שבעיקר זמן ההדלקה סמוך לכניסת שבת הוא כבר אכסנאי בבית אחר, ודאי שכל חיוב ההדלקה שלו הוא בבית שאכסנאי בו, ול"צ להדליק בביתו, ורק אם רוצה להדליק בביתו ממידת חסידות, ידליק בביתו בלי ברכה ותע"ב כמשנ"ל. אלא אפי' באופן

השני שהבאנו שבעיקר שעת החיוב יהיה בדרכים, וי״ל שכן התחייב להדליק בביתו, בכ״ז נר׳ שכיון שבעיקר זמן חיוב הדלקה אינו בביתו, אלא בדרך להיות אכסנאי, ולא ברור שחל עליו חיוב הדלקה בביתו, ידליק בביתו בלי ברכה, וגם הבעה״ב שמתאכסן אצלו יקנה לו חלק בשמן, ויכוון להדליק גם בשבילו מספק שמא דינו כאכסנאי כמשנ״ל. אך אם בעיקר זמן ההדלקה סמוך לכניסת שבת הוא עדיין נמצא בביתו, ורק אח״כ הולך לבית אחר להיות אכסנאי, אם דרכו להדליק בחוץ, או בפנים בחלון הפונה לרה״ר, נר׳ שידליק בביתו עם ברכה, ואפשר דאף אם דרכו להדליק בפנים באופן שיש פירסומי ניסא רק לבני ביתו, בכ״ז יכול להדליק עם ברכה, אלא שישתדל מאד להכנס לביתו אחר צה״כ ולראות את הנרות, מחשש שמא בלא״ה הוי ברכה לבטלה.

ד) ואגב דאיתנא להכי נימא בה עוד מילתא, במה שנשאלתי בביהכ״נ שמקבלים שבת מוקדם, ומתפללים בע״ש מנחה וערבית מפלג המנחה, והולכים מביהכ״נ לפני השקיעה, האם יכולים בשבת חנוכה להדליק נרות חנוכה עם ברכה מפלג המנחה, או כיון שאף א׳ לא יראה את הנרות לאחר השקיעה, לא יכולים לברך על הדלקה זו. והנר׳ לענ״ד בזה, דבכה״ג כן יכולים לברך על הדלקה זו, דלא מיבעיא לפוסקים שפסקו דבדיעבד אם נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה, יצא, [כנה״ג ופמ״ג ודעימייהו], דס״ל שבע״ש בדיעבד סגי בפירסומי ניסא דחצי שעה בפלג המנחה, ויש להביא קצת סמך לדבריהם, דהרי בע״ש אין תרמודי אחר צה״כ, וממילא צריך לומר שהפירסומי ניסא הוא לפנ״כ מפלג המנחה, א״כ ודאי שבני״ד יכולים לברך על הדלקה זו, אלא אף לפוסקים שפסקו שאם לא הניח בה שמן כשיעור שידלוק חצי שעה אחר צה״כ, לא יצא י״ח, והברכה שמברך הוי ברכה לבטלה, [מאמ״ר (סי׳ תרע״ט ס״ק ב׳), חיי״א (כלל קנ״ד ס״ק י״ח) ועוד אחרונים, הביאם בס׳ חזון עובדיה (עמוד ע״א) עיי״ש]. וס״ל דההדלקה בפלג המנחה הוי רק הכשר מצוה לפירסומי ניסא שתהיה לאחר צה״כ, וכיון דא״א בענין אחר, תיקנו לברך על ההכשר מצוה, א״כ לכאו׳ בני״ד כיון שבצה״כ לא יהיה אף א׳ בביהכ״נ, לא יכולים לברך על הדלקה זו.

עכ״פ נר׳ שי״ל דאף לשיטתם זהו דוקא כשלא הניח שמן כשיעור, דחסר בחפצא דהכשר מצוה לעשות פירסומי ניסא אחר צה״כ, בזה ס״ל שהברכה שמברך על הדלקה כזאת, הוי ברכה לבטלה. אבל כשלא חסר בחפצא דהכשר מצוה לעשות פירסומי ניסא אחר צה״כ, ורק מסיבה צדדית שבדרך כלל לא יהיו אנשים באותו מקום בצה״כ, לא יהיה בזה פירסומי ניסא בצה״כ, בזה י״ל דאף לשיטתם לא הוי

ברכה לבטלה, כיון שהחפצא של ההכשר מצוה מצד עצמה יש בה פירסומי ניסא אחר צה"כ. ועוד דמצינו בפוסקים שכתבו שבעינן שיהיה עשרה בביהכ"נ בשעת הדלקה, ובלי זה אין לברך, דכ"כ המו"ק והמחב"ר ועוד הרבה אחרונים, והובא חלק מהם בכה"ח (סי' תרע"א ס"ק ע"ב וע"ח) עיי"ש. ומשמע מזה שבשעת ההדלקה בעשרה מתחילה כבר קצת המצוה דפירסומי ניסא ברבים, ולכן רק כשיש עשרה בביהכנ"ס יכולים לברך, ובלא"ה לא יכולים לברך, ועוד דבלא"ה יש אומרים שזמן ההדלקה הוא מפלג המנחה, ויכולים להדליק עם ברכה, ושכ"ה המנהג כנ"ל (בס"ק ג'), ואף שכתבנו לעיל (בס"ק ג') שלא ברור כ"כ שכ"ה המנהג כיום, וקשה לסמוך ע"ז ולברך, עכ"פ בני"ד שיש עוד סניפים וסברות לברך, נר' דחזי כל הסברות הנ"ל לאיצטרופי, ויכולים לברך על הדלקה זו. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. היוצא מביתו בערב שבת לאחר פלג המנחה להתאכסן בשבת בבית אחר, ויגיע לבית שמתאכסן בו לפני הדלקת נרות חנוכה [סמוך לכניסת שבת], אפי' אם דרכו להדליק בחוץ, וכל שכן אם דרכו להדליק בפנים, לא צריך להדליק בביתו, אלא ישתתף בפרוטה עם הבעה"ב שמתאכסן אצלו, או שבעה"ב יקנה לו בקנין חלק בשמן, ויוצא ידי חובה בהדלקה שבעה"ב מדליק בשבילו בלי שום פקפוק כדין אכסנאי, ואם רוצה להחמיר ממידת חסידות להדליק גם בביתו, ידליק בביתו בלי ברכה ותע"ב.

ב. אם יגיע לבית שמתאכסן בו רק לאחר הדלקת נרות חנוכה, צריך להדליק בביתו מספק בלי ברכה, וגם יודיע לבעה"ב שמתאכסן אצלו בשבת, שיקנה לו ע"י אחר [שאינו סמוך על שולחנו] חלק בשמן, וידליק גם בשבילו, ויכוון שאם צריך להדליק בביתו יוצא בהדלקה שבביתו, ואם דינו כאכסנאי, יוצא בהדלקה שמדליקים עליו בבית שהוא אכסנאי בו. וכן מי שטס לחו"ל וכיוצא בזה, ויוצא מביתו אחר פלג המנחה, ידליק בביתו בלי ברכה, ויודיע לבעה"ב שמתאכסן אצלו שיקנה לו ע"י אחר חלק בשמן, וידליק גם בשבילו כנ"ל.

ג. מי שטס לחו"ל וכיו"ב, ויוצא מביתו לפני פלג המנחה, ויגיע לבית שמתאכסן בו בשעות המאוחרות של הלילה, אחר שכלתה רגל מן השוק, צריך להודיע לבעה"ב שמתאכסן אצלו שיקנה לו ע"י אחר חלק בשמן, וידליק גם בשבילו ויוצא בזה ידי חובה, כדין אכסנאי שיוצא בהדלקה שמדליקים עליו בבית שמתאכסן בו.

ד. אם בעיקר שעת ההדלקה סמוך לכניסת שבת נמצא עדיין בביתו,

ורק אח״כ הולך להיות אכסנאי בבית אחר, אם מדליק בחוץ ידליק בביתו עם ברכה, ואפשר דאף אם מדליק בפנים באופן שיש פירסומי ניסא רק לבני הבית, בכ״ז יכול להדליק בביתו עם ברכה, אך ישתדל מאד לראות את הנרות אחרי צאת הכוכבים.

ה. חתן שמתחתן בחנוכה לאחר צאת הכוכבים, יוצא ידי חובת הדלקת נרות חנוכה בהדלקה של הוריו, כיון שבצה״כ עדיין זה ביתו. וכן העוקר דירתו ובתחילת הלילה יהיה עדיין בדירתו הראשונה, ובהמשך הלילה יעבור לדירתו השניה, ידליק בתחילת הלילה בדירתו הראשונה עם ברכה, ויש מסתפקים קצת בזה, והסומך על דעה ראשונה לברך בתחילת הלילה בדירתו הראשונה, יש לו על מה שיסמוך.

ו. המדליק נרות חנוכה מפלג המנחה, מתוך שאנוס מכל מיני סיבות לצאת מביתו מיד לאחר פלג המנחה, ידליק בלי ברכה.

ז. בית הכנסת שבערב שבת מתפללים מנחה וערבית מוקדם בפלג המנחה, ולפני השקיעה כולם כבר הולכים מהבית הכנסת, בכ״ז נר׳ שבשבת חנוכה יכולים להדליק נרות חנוכה מפלג המנחה עם ברכה, אע״פ שבדרך כלל בשקיעה לא יהיה שום אדם בבית הכנסת שיראה את הנרות.

בישוב דברי השו״ע למה לא הביא בחנוכה דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית * ובענין שמן זית בחנוכה ובשבת האם צריך שיהיה ראוי לאכילה * ובישוב נוסח הברכה להדליק נר חנוכה בשאר ימים שמדליקין כמה נרות

לכבוד ידידי הרה״ג אהרן אריה כהן שליט״א שלום וברכה רבה וכט״ס

יקרת מכתבו קיבלתי והריני להשיבו מעט כמיסת הפנאי.

א) מה ששאל כת״ר למה השו״ע לא הביא בהל׳ חנוכה (סי׳ תרע״ג) דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, ורק בהל׳ שבת (סי׳ רס״ד ס״ו) כתב דשמן זית מצוה מן המובחר עיי״ש, והרי מימרא דריב״ל בשבת (דף כ״ג ע״א) דשמן זית מצוה מן המובחר, נאמר על חנוכה כמש״כ התוס׳ שם בד״ה מריש, דריב״ל מיירי בחנוכה, וביותר צ״ע על הב״י (ר״ס תרע״ג) שכתב בשם הרוקח דמצוה להדליק נר חנוכה בשמן זית, איך עזב גמ׳ מפורשת והביא את הרוקח. נר׳ לענ״ד דהב״י למד דהמימרא דריב״ל מיירי בשבת ולא בחנוכה, כדמשמע מרהיטת לשון הגמ׳ שם שאמרה וז״ל: אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי, כיון דשמע לה להא דאריב״ל, מהדר אמשחא דזיתא, אמר

האי צליל נהוריה טפי עכ"ל, ופירש"י דצליל נהוריא שצלול ומאיר ע"כ. דמשמע דמיירי בשבת שצריך להאיר את הבית כמה שיותר, ולכן שמן זית שאורו צלול יותר הוי מצוה מן המובחר, דאי מיירי בנר חנוכה, בזה ל"צ שיהיה אורו צלול דהרי אסור להשתמש לאורו, ואדרבא שמן שומשומי שממשיך לדלוק יותר ויש בו יותר פירסומי ניסא עדיף טפי, ולכן השו"ע הביא להא דשמן זית מצוה מן המובחר בנר שבת דהוא מדינא דגמ', אם כי מודה דאף בנר חנוכה הוי מצוה מן המובחר כמש"כ בב"י בשם הרוקח.

ומה שהעיר ע"ז דבב"י (סי' רס"ד ס"ג) הביא לתוס', וכן בבאה"ג ציין על דברי השו"ע (בסי' רס"ד ס"ו) שמקורם הוא מדברי התוס', וזה שלא כדברי, יפה העיר. אך נר' דהב"י (בסי' רס"ד ס"ג) דקדק להביא רק את סוף דברי התוס' שכתבו דבשבת פשיטא דשמן זית מצוה מן המובחר וכו', להורות שבשבת זה פשוט דשמן זית הוא מצוה מן המובחר, דכיון שהוא נמשך אחר הפתילה ואורו צלול יותר, ודאי שמעלות אלו הם מצוה מן המובחר בנרות שבת כדי שאורם יהיה צלול ולא יבוא להטות, ולא הביא את תחילת התוס' דריב"ל מיירי בחנוכה, משום דיש לומר דריב"ל מיירי בשבת, ולכן בהל' חנוכה הביא רק את הרוקח שכתב ששמן זית הוא מצוה מן המובחר ולא הביא למימרא דריב"ל. ולפ"ז דברי באה"ג נכונים, דמקור דברי השו"ע הוא מהתוס', כמבואר בהדיא בב"י, אך הב"י לא ס"ל לרישא של דברי התוס' דריב"ל מיירי בחנוכה כנ"ל.

ב) ונר' דהב"י למד כן מדברי הראשונים, דמזה שהרוקח לא כתב להא דשמן זית מצוה מן המובחר בשם ריב"ל, כמש"כ שם לפנ"כ בדין של עששית שהיתה דולקת כל השבת וכו' בשם ריב"ל עיי"ש, ש"מ שלמד דהא דאריב"ל שמן זית מצוה מן המובחר, מיירי בשבת ולא בחנוכה, דאי ס"ל כתוס' דריב"ל מיירי בחנוכה ולא בשבת, ודאי שהיה לו לומר את זה בשם ריב"ל, וכן מזה שהמרדכי (בסי' רס"ח) הביא שמהר"ם היה רגיל להדליק בשמן זית, ולא הביא דהוא מימרא דריב"ל ושכן נהג מהר"ם, ש"מ שלמד דריב"ל לא מיירי בחנוכה כתוס'.

ועוד דבסי' או"ח הל' חנוכה (אות ז') כתב דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, לפי שבו היה הנס, וכ"כ הכל בו (סי' מ"ד דף ד' ע"א) עיי"ש, והביאו הד"מ, והלבוש, והפר"ח ושאר אחרונים, ולכאו' קשה דאמאי לא הביאו דהוא מימרא דריב"ל, ועוד מדאמרינן שם בגמ' כיון דשמיע להא דריב"ל מהדר אמשחא דזיתא, א' האי צליל נהורא טפי, משמע דטעמו דריב"ל הוא משום שאורו צלול עיי"ש בסוגיא, א"כ איך עזבו לטעם הנאמר בגמ' למה שמן זית מצוה מן המובחר, וחידשו טעם משלהם משום שבו נעשה הנס, אלא ודאי דהאו"ח והכל בו ודעימייהו ס"ל

דריב״ל מיירי בשבת, ובזה הטעם דהוי מצוה מן המובחר, הוא משום שאורו צלול, ולא מיירי בחנוכה, ולכן גבי חנוכה חידשו טעם משלהם דמה ששמן זית מצוה מן המובחר, זהו משום שבו נעשה הנס, וכ״מ קצת משבולי הלקט דבהל׳ שבת (סי׳ ס״ב) כתב דמה שאין מדליקין בשאר שמנים, זהו במקום שיש להם שמן זית, ואילו בהל׳ חנוכה לא הזכיר כלל ענין של שמן זית עיי״ש, מכח כל זה למד הב״י דריב״ל מיירי בשבת ולא בחנוכה, וע״ע במאירי (שבת כ״ג) שכ׳ דיש מפרשים דריב״ל מיירי בשבת, אלא שהסכים לדברי התוס׳ שפירשו דריב״ל מיירי בחנוכה עיי״ש.

וע״ע בשו״ת בנין עולם (להגרי״א חבר סי׳ ל״ד) שהקשה על הפוסקים הנ״ל, ממה שאמרו בגמ׳ דטעמא דריב״ל ששמן זית מצוה מן המובחר, זהו משום שאורו צלול יותר, [וריב״ל מיירי בחנוכה כמש״כ התוס׳], ולא אמרו שהטעם הוא משום שבו נעשה הנס, מבואר מהגמ׳ שלא כדבריהם והניח בצ״ע עיי״ש, וכעין זה הקשה בס׳ פניני חנוכה (עמוד קל״ח) למרן הגרי״ש אלישיב שליט״א עיי״ש. ולהנ״ל ל״ק מידי, דהאו״ח והכל בו ודעימייהו למדו דריב״ל מיירי בשבת ולא בחנוכה, והטעם שאורו צלול נאמר על שבת, ולכן כתבו דבחנוכה מה ששמן זית הוא מצוה מן המובחר, זהו משום שבו נעשה הנס.

ג) ומה ששאל במה שמפורסם שדעת הגרי״ש אלישיב שליט״א, שצריך להדליק נר חנוכה בשמן זית שראוי לאכילה, מה טעמו בזה, הרי מבואר בפוסקים ובבא״ח ש״ר פרשת וישב (סי״ב) שמותר להדליק בדברים שאינם ראוים לאכילה ובשמן מר עיי״ש. מה שדעת הגרי״ש אלישיב שליט״א שצריך להדליק בשמן זית הראוי לאכילה, זהו בתורת הידור בעלמא, כמש״כ בס׳ פניני חנוכה (עמוד קל״ט) בשמו שכל הנידון בזה רק להידור ולא מעיקר הדין, וההידור בזה הוא שיהיה דומיא דשמן זית שבמנורה שבו נעשה הנס, שהיה ראוי לאכילה, אלא דמש״כ שם (בעמוד ק״מ ובהערה קנ״ב) בשמו דשמן זית דאינו ראוי לאכילה, הרי הוא כשאר שמנים, ופקע ממנו שם שמן זית, וכמעט אין לו מעלה על שאר שמנים בנרות חנוכה עיי״ש. לענ״ד אינו מוכרח, דמלשונות הראשונים והפוסקים הנ״ל שכתבו שהמעלה להדליק בשמן זית הוא משום שבו נעשה הנס, ולא הזכירו כלל שבעינן דומיא דשמן שבמנורה, משמע שהעיקר שיהיה כאותו סוג שמן שנעשה בו הנס, ולא צריך שיהיה עם כל התנאים של השמן שהדליקו במנורה שבמקדש, לפ״ז נר׳ דאף שמן זית שאינו ראוי לאכילה, יש בו את המעלה דשמן זית מצוה מן המובחר משום שבו נעשה הנס, שו״ר שכ״ה דעת החזו״א, הובא בס׳ הל׳ חג בחג חנוכה (פ״ח ס״ט), וכ״ה דעת

הגר"נ קרליץ שליט"א, הובא בקונטרס פסקי שמועות חנוכה (סי' תרע"ג) עיי"ש. וכיון שכן נר' לענ"ד שמאחר דשמן זית הראוי לאכילה עולה הרבה יותר משמן זית למאור [לפעמים פי שנים ופי שלש יותר], בני תורה שמצבם קצת דחוק לא צריכים להתאמץ לקנות שמן זית הראוי לאכילה, אלא יכולים לכתחילה לקנות שמן זית למאור לנרות חנוכה. ומה שהוסיף לשאול האם לשיטתו גם בשבת יש ענין להדליק נרות שבת בשמן זית שראוי לאכילה כמו בחנוכה. נר' דאין בזה ענין, מאחר שבנרות שבת אין ענין להדליק נרות שבת דומיא דמנורה שבמקדש.

ד) אגב נימא עוד מילתא, מה שנשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א למה בשאר ימים של חנוכה מברכים בלשון יחיד להדליק נר וכו', לכאו' היה צריך לברך להדליק "נרות" של חנוכה בלשון רבים, מאחר שההידור הזה להוסיף נר נוסף בכל יום נזכר בגמ', וכן פשט המנהג בכל עם ישראל להוסיף בכל יום נר נוסף. והנר' לענ"ד בזה דכיון שמעיקר הדין מספיק להדליק נר אחד בכל יום, וכן ביום הראשון מדליק רק נר אחד, ובאופנים אלו צריך לומר בלשון יחיד, לכן תיקנו מעיקרא בכל הימים לומר בלשון יחיד, וכיון שכן תקנה ראשונה לא זזה ממקומה, ואפי' לאחר שפשט המנהג בכל ישראל להוסיף בכל יום נר נוסף, והיה ראוי לומר בלשון רבים, אין לשנות הנוסח, ויש לברך אף בשאר ימים להדליק נר חנוכה בלשון יחיד. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. לדעת השו"ע עיקר המעלה של הדלקה בשמן זית נאמר על נרות שבת, אך ודאי שגם בהדלקת נרות חנוכה, מצוה מן המובחר להדליקם בשמן זית.

ב. להדליק נרות חנוכה בשמן זית הראוי לאכילה זהו רק הידור בעלמא שיהיה דומיא דשמן זית שבמנורה, ובן תורה שמצבו קצת דחוק לא צריך להדר בשמן זית הראוי לאכילה שעולה פי שנים או פי שלש משמן למאור, אלא יכול לכתחילה להדליק בשמן זית למאור. ובנרות שבת לכולי עלמא יכול להדליק לכתחילה בשמן זית למאור שאינו ראוי לאכילה.

ג. אף בשאר ימי חנוכה יש לברך להדליק נר חנוכה בלשון יחיד ולא בלשון רבים, ואין שום פקפוק בנוסח זה, אע"פ שמנהג כל עם ישראל מדורי דורות להוסיף נר נוסף בכל יום, ומדליקים בשאר לילות כמה נרות.

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
בעל משנת יוסף

דיני איטר בנר חנוכה, ושאר המצוות

בס"ד ג' כסלו תשס"ו
שוכט"ס לנכדי האהוב והחביב, בחור כארזים, חכו ממתקים, וכולו מחמדים, שוקד עה"ת והעבודה לילות כימים, מופלא ומופלג חריף ובקי ומשדד עמקים, בנש"ק אראלים ותרשישים [מורינו] כמו"ה טובי שמרלר נ"י לאי"ט,
אחדשה"ט באה"ר ונאמנה,

על אשר שאלתני בדיני איטר יד, לגבי נר חנוכה ושאר דיני התורה. — הנה כתבתי בס"ד פעמיים בענין איטר לגבי נטילת ד' מינים, ולגבי כוס של ברכה, ומסתעף גם לתפילין (לעיל סי' מג וסי' קכג).

א) הכלל בזה שמה שנוגע לידיו של האיטר לבדו, הוא עושה בימינו שהיא שמאל כל אדם. — אבל מה שנוגע לצד הימין שהוא חשוב מהשמאל, או שרומז לחשיבות, ולסוד הרמוז בימין שהוא חסד, או שהוא דבר כללי השייך לכולי עלמא, בזה אזלינן בתר ימין דעלמא הגם שהיא ידו הכהה. כאשר יבואר בס"ד.

ב) בתפילין פסק בשו"ע (כז, ו) שמניח בשמאלו שהיא ימין כל אדם [ויש הרבה פרטים, אם כותב בימין או בשמאל, ועושה שאר מלאכות, ואיטר מלידה או ממה שהרגיל עצמו וכו', עי' בנו"כ השו"ע]. ודעת האר"י ז"ל והמקובלים, שאפילו איטר גמור, יניח בשמאל כל אדם (הגם שהיא ימינו), כמ"ש הכף החיים (כז, לא) משער הכונות (דרוש ז' דתפילין) ושאר ספרי קבלה. — והוא כמו שנתבאר, שמה שנוגע לוקשרתם לאות על ידכה (יד כהה) הרי היד הכהה שלו היא ימין כל אדם, אבל כיון שנוגע לעניני סוד, דיש בתפילין וברצועות וכו' סודות עמוקים, וע"פ הסוד תפילין של יד שייכים לצד שמאל דוקא ע"י הלב (כי התפילין מביאים שפע לשכינה הק'), וכן לדעת האר"י ז"ל אין זה נוגע רק ליד המניח האיטר, אלא זה שייך לכללות קומת האדם, וזה רק בשמאל כל אדם (שהיא ימין האיטר).

וראה בשו"ת דברי יציב (ח"א סי' טו, ד) שמראה מקום גם ע"פ הנגלה להנחת איטר תפילין בשמאל כל אדם. דיש בתפילין של יד ב' ענינים, יד כהה והיא ימין האיטר, וכנגד הלב (מנחות לז:) שהיא בשמאל האיטר. ויש מחלוקת בגמ' שם, לכן באה הקבלה להכריע בפלוגתא, שגם האיטר יניח

בשמאל כל אדם, עיי"ש. — וכבר הורה הכף החיים (כז, לא הנ"ל) לאיטר, קודם להניח על יד ימינו, שהיא ידו הכהה, בברכה, ואחר התפלה יחלוץ מיד ימינו ויניח בשמאלו, בלי ברכה, אבל יהרהר הברכה במחשבתו [או יאמרנה, רק השם יכוין את במחשבתו]. וטוב שתהי' תפילה של יד כמו כל אדם, שהקשר לצד הלב, והקציצה לצד היד. — ובספר תפלה למשה (הנחת תפילין פרק ט, יד עמ' רלד) הוכיח שכאשר חולץ תפילין של יד כדי להניחו על ידו השניה, אינו צריך לחלוץ תפילין של ראש לפני שחולץ תפילין של יד, ויכול לחלוץ רק תפילין של יד ולהניחו על היד השניה, דשתי מצוות הן ואין מעכבות זא"ז (וכעי"ז בערכין ג:).

ובנסתרות שבמצות תפילין ידינו קצרה מהבין, אך הבט נא מה שכתבתי בעניי בס"ד מאמר חשוב "מעלת ציצית ותפילין" במשנ"י (מאמרים ח"ב מאמר צ' מעמ' רל"ט והלאה) ותרוה צמאנך.

ג) בתפלת שמו"ע, איתא בשו"ע (צה, ג) שיניח ידיו על לבו כפותין יד ימנית על השמאלית, ועומד באימה ויראה, וכ' הכה"ח (יג) רמז להגביר מדת הרחמים על מדת הדין (ד"מ ושער הכונות). — וזה אינו דבר התלוי ביד האיטר, וגם הוא צריך להניח ימין דעלמא על שמאל דעלמא, דלפי סדר רוחות העולם, וקומת אברי גוף האדם, תמיד הימין רומזת לחסד, גם לאיטר, שהכח שלו היא בידו השמאלית.

ד) באחיזת מאכל כשמברך עליו, פ' בשו"ע (סי' רו, ד) כל דבר שמברך עליו צריך לאוחזו ביד ימינו, וכתב הכף החיים (ל) וכן בכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין (מרדכי ב"י ט"ז), וכן האומר לחבירו תושיט לי הספר יקחנו בימין ולא בשמאל (ס"ח סי' קט), וכש"כ שאר דבר מצוה הכל בימין (פמ"ג א"א ו). ובאיטר נסתפק הפמ"ג. מיהו לדברי המקובלים (בתפילין ובלולב וכו') משמע שצריך לאחוז בימין דעלמא, כמו שאר אדם, וכן עמא דבר, עכ"ד.

דהיינו שאין לומר שלאיטר יש חשיבות אחרת מאשר לכולי עלמא, וחשיבותו היא בשמאל, שהיא ידו החזקה, דבחשיבות בתר כו"ע אזלינן. — וע"ע בשו"ת כק"ז החת"ס (אהע"ז ח"ב סי' עא, ונדפס גם בשו"ת רעק"א ח"א סי' קכב) שכתב (בד"ה ויש לי רעיון) שהרמב"ן דס"ל שאיטר (רגל) אינו חולץ כלל, כמו כהן איטר שאינו עובד כלל, דיש לחלק דשאני כהן ממנ"פ, אם יעבוד בימין דידיה, הא בעינן ימין דעלמא דומיא דמצורע, ואם יעבוד בימין דעלמא, שהוא שמאל דידיה, הקריבהו נא לפחתך, דשביק יד שבכח שעובד בה כל עבודת צורכו, ועובד עבודת הקודש ביד חלושה וכהה. משו"ה פסול לעבודה עייש"ה. — וזה שייך בכהן בעבודה, משום הקריבהו נא

לפחתך, אבל באחיזת כל דבר בשעת ברכה, ה״ז יאחזנו בימין דעלמא (ועי׳ ט״ז ומג״א ומחצהש״ק וכו׳ שהאריכו).

ולטעם החשיבות הכללית שיש ליד ימין, היה גם איטר צריך לקנח בשמאל דעלמא [שהרי כפי שנתבאר, גם הוא מחשיב את יד ימינו, הגם שהיא הכהה]. אלא שבבהכ״ס אין ענין של חשיבות [כעין דקיי״ל (בשו״ע יו״ד שעו, א) באבל שאינו קם מפני זקן, מפני שאינה קימה של הידור]. והעיקר לא לעשות תשמיש בזוי ביד שעובד בה עבודת הקודש, או שמכניסה לפה. לכן לפי טעמים ב, ג, ד צריך לקנח בימין דעלמא, כי בשמאל דעלמא עושה בה הנזכר בטעמים ב, ג, ד הנ״ל. וכיון שטעמים אלה רַבו על טעם א׳, לכן אזלינן בתרייהו, והאיטר יקנח בימין דעלמא.

ויש להעיר, שהכה״ח (כז, לא הנ״ל) הביא שע״פ האר״י ז״ל איטר יניח תפילין בשמאל דעלמא (וכנ״ל אות ב), א״כ קושר התפילין כמו כו״ע בימינו, והו״ל לקנח בשמאלו (שמאל דעלמא) ככל אדם, ואילו (בסי׳ ג) בקינוח לא הזכיר הכה״ח מזה מאומה. — וצ״ל דלפי שמסיק הכה״ח שם שיניח על ב׳ ידיו, ויברך כשמניח על ימינו שהיא ידו הכהה, א״כ זה עיקר הנחת תפילין של יד, לכן יקנח האיטר בימין דעלמא, ולא בשמאל שבה קושר התפילין בברכה.

ו) יש כמה דברים הנוגעים לחשיבות צד ימין, בזה שוה האיטר לכולם. — כגון בגמ׳ (יומא טו:) כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. — וכן (ביומא לז.) המהלך לימין רבו ה״ז בור, דהימין חשובה, וכששנים הולכים הרב בימין והתלמיד בשמאל. ושלשה ההולכים, הרב באמצע. גדול בימינו וקטן בשמאלו (ונפסק להלכה יו״ד רמב, טז), וזה גם אם הרב איטר, בכל זאת צד ימינו הוא החשוב. — גם מזוזה שהיא בימין הפתח, ה״ז שוה בכולם, גם כשבעה״ב איטר.

ז) בנטילת ד׳ מינים נחלקו השו״ע והרמ״א (סי׳ תרנא, ג) שדעת המחבר שאיטר נוטל ככל אדם, הלולב בימין והאתרוג בשמאל, והרמ״א בהג״ה כתב דנוטל הלולב בימינו שהיא שמאל דעלמא, והאתרוג בשמאלו שהיא ימין דעלמא. ודעת המקובלים כהשו״ע. — ושם ג״כ לעולם מבחינת האדם, כשאיטר נוטל בשמאלו, ה״ז היד הימנית שלו, וזו דעת הרמ״א. אבל לפי רוחות העולם כתוב בשו״ע האר״י ז״ל (עניני סוכות סעיף יא) שהאתרוג בשמאל כנגד המלכות שהיא בשמאל, וזה גם באיטר.

ח) בחנוכה המזוזה בימין דעלמא, א״כ נר חנוכה בשמאל דעלמא, ואין זה נוגע לאיטר כלל, כי גם הוא מתחיל סדר הדלקת הנרות ככולי עלמא, לפי כל השיטות שיש בזה (המתוארות בספר פסקי תשובות סי׳ תרעו, ו), דכל פינות

שאתה לימין שייך באיטר לימין דעלמא (וכנ"ל אות ו'). אלא שכאשר מדליק בהשמש שבידו את הנרות, יחזיק האיטר את השמש בשמאלו, שהיא ימין שלו, כדרך שהוא עושה כל פעולותיו בשמאלו, כקשירת תפילין וכדומה (שם הערה לג, בשם שו"ת באר משה ח"ה סי' קכח).

כ"ד זקינך אוה"נ בלב ונפש חפיצה, מברכך שתעלה מעלה מעלה בסולם אשר בית א-ל עולה, לתפארת אבוה"ק זי"ע, דושה"ט,

נ"ח שכבה באמצע ההדלקה

בס"ד כ"ב כסלו תש"ע
החיים והשלום, לספיר ויהלום, האברך היקר והמופלג בתורה ויר"ש חו"ב ה"ה מו"ה יחיאל יהושע גולדברג הי"ו לאי"ט אחדשה"ט.

הצעת לפני ספיקו של ידידי הגאון רבי משה ידלר שליט"א מח"ס מאור השבת במי שהדליק למשל בליל החמישי דחנוכה ד' נרות, וכאשר רצה להדליק החמישי נכבה הראשון, ר"ל הנר העיקרי [בין להשו"ע (תרעו, ה) שתמיד הנר הנוסף הוא העיקרי, והשאר הם דהידור, ובין להגר"א שהנר הראשון הוא נשאר תמיד העיקרי, ומה שמוסיפין עליו הם דהידור]. — והשאלה מה יעשה, האם ימשיך בהדלקתו בסדר שהולך ומדליק, וא"כ ידליק החמישי, ואת הנר הראשון שכבה שוב א"צ להדליק דכיון שכבתה אין זקוק לה (תרעג, ב), ואפילו אם ירצה להדליקנו, יעשה זאת אחרי שהדליק החמישי. — או דילמא כשהדליק הד' ורואה שכבה הא', ידליקנו, ואח"כ יגמור הדלקת החמישי.

א) הנה אנחנו ואבותינו קבלנו ע"ע הדלקה כהמהדרין מן המהדרין, ובשעת הברכה כונתנו על כל הנרות שמדליקים בלילה זו, כולל נרות ההידור, כהשו"ע והרמ"א (תרעא, ב). — וגם נקטינן להלכה כהח"א ושו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' קלה) המובאים במשנ"ב (תרעא סק"ה ושעה"צ ה') שכלל חשוב בהדלקה הוא מספר הנרות, שהרי לכן קיי"ל כבית הלל דמוסיף והולך, לפרסם הנס שדלקה המנורה עוד יום ועוד יום, וא"כ או שידליק רק נר א', כעיקר ההלכה דנר איש וביתו, ואם בא להדר כמה"מ יוסיף כמספר הימים דוקא, לא פחות, וגם לא יותר, כי זה שייך לפירסום הנס.

ב) וא"כ כמו שאם מדליק רק נר איש וביתו, ונאחז האור קצת בפתילה ולא הספיק לדלוק, בודאי חייב להדליק שנית עד שיגמור הדלקת הנר, ויאיר כהוגן. כמו"כ לדידן שמדליקין נרות ההידור לפרסם מספר הימים, זמן גמר ההדלקה הוא כשדולקים כל נרות ההידור, במשל דידן כל ה' הנרות, אז

נגמרה ההדלקה, וכשכבו אין זקוק להדליקן שנית, כדקיי״ל כבתה אין זקוק לה. אבל תוך כדי הדלקה צריך להדליק אפילו א׳ מנרות ההידור שכבה, וכש״כ אם הנר העיקרי כבה כבנדו״ד.

והגם שיש סברא לומר שאם כבו מקצת נרות ההידור תוך זמן חצי שעה, חייב להדליקן, כדי לפרסם הנס כל זמן עיקר המצוה עד שתכלה רגל דנקטינן כחצי שעה, ושלא יטעה הרואה בקלקול המנין שלא מדליקים היום ה׳ אלא רק פחות. — בכל זאת כן ההלכה שאם כבתה אחרי ההדלקה, אין זקוק לה, ודי בזמן מועט כרגע שידלקו כל הנרות כמספר הימים. [והרואה אח״כ פחות, יכול לתלות שכבו מקצתן]. — ורק בערב שבת כשכבו מקצת נרות ההידור פסק הכת״ס (שם) שידליקם לפני כניסת השבת, כדי שבשעת החיוב בתחילת ליל שבת ידלקו כולן עייש״ה].

ג) אכן כתב השפת אמת (שבת כא: ד״ה ויש לעיין, דף בספר לא:) דיש סברא לומר דכבתה אין זקוק לה משמע דאין תועלת בהדלקה שנית, כיון דעיקר המצוה בהדלקה ראשונה, לכן לא תיקנו חכמים לחייבו לחזור ולהדליק, א״כ י״ל דכל זמן שדולק נר המצוה זקוק ג״כ לנר ההידור, דעכ״פ יש [תועלת] היכר של הימים, לכן לנר ההידור זקוק לכו״ע עכ״ל. — וכונתו שיש תועלת בהדלקה השנית, לכן צריך לעוד נרות להעיקרי כדי לפרסם מספר הימים.

ולדידיה אם כבו כל נרות ההידור בחצי השעה, בודאי יודה שאין זקוק להדליקן שנית, דעכ״פ הרי נשאר הנר העיקרי דאיש וביתו, וע״פ עיקר הדין אין חיוב להוסיף ולהדר כדי לפרסם הימים, רק אם כבו מקצת נרות המהדרין, אז צריך להדליקן שנית, כיון שתוך חצי השעה נתקלקל במנין. דהיינו שהנר העיקרי מושך אליו לצוותא את כל נרות ההידור, להראות מספר הימים.

ד) ולפ״ז אם הדליק כהוגן ותוך חצי שעה כבה נר, להכת״ס א״צ להדליקו שנית, ולהשפ״א חייב להדליקו שנית. — ובנדו״ד שתוך כדי הדלקה כבה נר, לכו״ע צריך להדליקו שנית. וכמפורש בביאור הלכה (סו״ס תרע״ג ד״ה אם כבתה) שכ׳ ונראה לי דכמו״כ בעינן שבעת ההדלקה יהיו [ר״ל ידלקו] כל הנרות לפי חשבון הימים, ואז נחשב למהמה״מ, וע״כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה עכ״ל.

[ומה שממשיך הביה״ל: ודע עוד דמ״ש אינו זקוק לה, היינו אפי׳ כבו כולם דלא בעינן פירסו״נ רק בעת ההדלקה עכ״ל. דמשמע דאם כבו מקצתן כש״כ שא״צ להדליקן, זה כהכת״ס הנ״ל]. שו״ר מו״מ בענין זה במאורות נתן מהג״ר יצחק נתן קופרשטוק שליט״א (סי׳ מג ענף ב).

ה) ועדיין מספקא לך איזה מהן ידליק תחילה, אם את החמישי משום אין מעבירין על המצות, כיון שאצלו הוא עומד בסדר ההדלקה. — הנראה בזה דאין מעבירין עה"מ שייך רק בשתי מצות שוות, אבל כשיש עדיפות למצוה שלא יעשה עכשיו המצוה שעומד סמוך לה, אלא יעשה את המצוה הרחוקה קודם, אז מעבירין על הב' וחוזרין לא'. שכ"כ החכם צבי (סי' קו) דבחד מינייהו עדיף, עבדינן להעדיף. וכ"כ הטורי אבן (מגילה ו:) דתדיר או מקודש עדיף, ומעבירין ממצוה אחרת אליהן, מדאצטריך קרא להקדים תפילין ש"י לתש"ר, ול"ל קרא תפוק"ל דאמע"ה, ובדרועא פגע ברישא (כרש"י יומא לג:) אע"כ דלתש"ר דמקודש טפי מותר להעביר, ולכן איצטריך קרא דתש"י קודם. [והארכנו בזה בס"ד בקונטרס בענין אין מעבירין על המצות, בכת"י].

ולפ"ז אם כבה הנר העיקרי (הראשון) אפילו עומד סמוך לחמישי יעבור לעיקרי דמקודש טפי, שבו עיקר המצוה [וכיון דעבדינן כמהדרין העיקר הוא ראש לכולם]. אבל אם כבה למשל הנר הב' (שהוא כבר משל הידור) אז ידליק החמישי הסמוך לו ולא יעבור ממנו.

ולמעשה כבר כ' המשנ"ב (תרעג סקכ"ז) שאם כבתה ראוי להחמיר ולחזור ולהדליקה בכל ענין. [בפרט בזמנינו שכלתה רגל מהשוק הוא מאוחר יותר, עי' שו"ת משנ"י (ח"ט סי' קסב-קסו)].

וציונו להדליק נ"ח – ביאור שאלת הגמ' "והיכן ציונו"

במס' שבת (כג.) מאי מברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו להדליק נר של חנוכה, והיכן ציונו רב אויא אמר מלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

יל"פ בדרך רמז בס"ד, כי אכן מצות נר חנוכה היא רק מדרבנן, מ"מ כחה גדול לפעול למעלה ביחוד וזיווג המדות העליונות הקדושות, לייחד הדודים, ולגרום ליחוד הגדול והנורא של שם הוי"ה עם ג' השמות אהי"ה אלהי"ם אדנ"י, אשר ג' יחודים אלה הם בגי' נ"ר כמבואר בשער הכונות עיי"ש. והנה שם הוי' הוא במדת הרחמים, בקו הימין, ושם אהי"ה עיקרו באמא בקו שמאל, וכן שמות אלקי"ם ואדנ"י במלכות הנחשבת שמאל לגבי הוי'.

וזה ששואלת הגמ' והיכן ציונו, אשר לכאורה אין זו שאלה, שהרי על כל מצות דרבנן מברכינן, אלא ששואל עד היכן יכולים לפעול במצוה דרבנן, לכוין שבברכתה יגרום ליחוד העליון. וא"ר אויא מלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך "ימין ושמאל", שתשמור דברי חכמים

ומצוותיהם, ועי״ז תזכה ליחד ולזווג ימין בשמאל, קו ימין בשמאל.

ורב נחמיה יליף לה מהכא, שע״י מצוה דרבנן תקיים שאל אביך, הוא ז״א שם הוי׳ [כי אנו בני ישראל בנים לז״א בבחי׳ בנים אתם להּ״א], ויגדך הוא ימשיך (מלשון וגבורותיך יגידו) אליך ע״י המלכות כל שפע הקודש שמן זית זך, הנמשך מלעילא מהבינה, הנקראת זקן (כמבואר בקהלת יעקב מע׳ זקן), על שם שדיקנא דאריך חופף עליה עיי״ש. וכדאיתא בשער הכוונות שמשפע הבינה הנמשך לז״א, המרומז בשם נח״ל, ר״ת להדליק נר חנוכה [שם אהי״ה שבתוך שם הוי״ה דמ״ה] משפיע ז״א למלכות, ומתייחד עמה ביחודא שלים דנ״ר, וזהו זקניך ויאמרו לך. – או י״ל שאל בברכת המצוה בכונה, ועי״ז אביך ויגדך ז״א ימשיך אליך שפעו ע״י המלכות, וממילא גם ז״א מושפע מלעילא מאבא ואמא שהם זקניך ויאמרו לך.

טעם נוסח הברכה להדליק "נר" ולא נרות חנוכה

שאלה: למה מברכים כל יום בחנוכה להדליק נר חנוכה בלשון יחיד, דלכאורה מיום שני של חנוכה היה ראוי לברך להדליק נרות חנוכה בלשון רבים, דההידור להוסיף כל יום נר נזכר בגמרא.

תשובה: א) ביום א׳ נר א׳.

ב) כל יום מעיקר דין הגמרא רק נר אחד.

ג) עד״ס נ״ר יחוד נ״ר. (שער הכוונות ענין חנוכה דרוש א).

כל יהודי בהדליקו נ״ח הוא מאיר בכל העולמות

מעלת מצות נר חנוכה, אשר הרמב״ם (בסוף הל׳ חנוכה) מכנה אותה "מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על הנסים שעשה לנו״. — יש לראות מדברי הרמב״ן (ר״פ בהעלותך) על מש״כ רש״י (מהמדרש) למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים, לפי שכאשר ראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, א״ל הקב״ה חייך שלך גדולה משלהם וכו׳. שהק׳ הרמב״ן למה לא נחמו בקטורת ובעבודת יוהכ״פ שנכנס לפני ולפנים. אלא רמז לאהרן נרות חנוכה שיעשה ה׳ ע״י הכהנים נסים ותשועה. ועוד במדרש, א״ל הקב״ה כל זמן שבית המקדש קיים הנרות נוהגין (במנורה), אבל נרות חנוכה נוהגת אף אחר החורבן בגלותנו עיי״ש.

מהמדרש הראשון מביא הרמב״ן שניחם ה׳ לאהרן שע״י

בניו תהיה תשועה גדולה ונסים לישראל. וכפי הנראה נחמה זו היא גדולה מאילו היה מנחמו בעבודות הקדושות והנפלאות של הכה"ג ביוהכ"פ לפני ולפנים. כי התשועה בחנוכה היתה מחושך ואפילה לאור גדול ורב, והרי זו רבותא גדולה. — ומהמדרש השני הביא, שהנחמה בנרות היא שהיא תמידית אף בזמן הגלות, והוא בנרות חנוכה.

ובזמן הגלות הרי אין כהן גדול שידליק, וגם לא מקום נבחר מיוחד [כי ההדלקה בבתי כנסיות היא רק משום מנהג פרסומא ניסא (תרעא, ז) ולא מעיקר הדין], וא"כ הנחמה לאהרן היתה שתתקיים מצוה בנרות ע"י כל א' מישראל, בכל זמן ובכל מקום שהוא. — א"כ מה גדולה היא איפוא הדלקת כל א' מאתנו, שהבטיח הקב"ה לאהרן עליה מראש.

וכהדברי הרה"ק בעל קדושת לוי (בקדושה שניה לחנוכה): ע"י עשיתנו המצוות ממשיכים החסדים והאורות [מלמעלה] למטה. ותליא בכונתנו, אם מכוין הרבה בה וישמח במצוות הנאמרים ביו"ט זה מאד, הוא ממשיך שפע רב לכל העולמות, ולכל ההיכלות, ולכל הנשמות, ולכל המלאכים, ויש לו לשמוח הרבה, וכיון שבא נשמתו למעלה מכבדין הנשמה הזאת אשר במעשיה ובכוונותיה הביאה שפע מהבורא ב"ה, ואומרין לפניה אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו. הנשמה המכוונת זאת ושמחה במצות השי"ת הרבה, מביאה שפע וששון ושמחה לכל העולמות וכו', עכ"ל.

והיסוד יוסף (פרק פ) כתב וז"ל בכל מצוה שמברכין עליה מתכנשין המלאכים השייכים אליה ועומדים סביב המברך ושומעים הברכה ועונים אמן, כי מלא"ך גימטריא אמ"ן. נרות חנוכה מראין על מדות העליונות, ומעורר למעלה הדלקת בוצינין קדישין עכ"ל.

ולא רק מי שזכה לדעת מקצת סודן של דברים, איזה אורות הוא מדליק למעלה בהדלקת נרות חנוכה. אלא כל יהודי בהדליקו הנרות הרי הוא מאיר בכל העולמות.

רגיל היה הרה"ק רבי יחיאל יהושע מביאלא ז"ל (מנו"כ פעה"ק ירושלם ת"ו) לספר, כי בכפר א' סבלו תושביו היהודים ממסור ומלשין אחד שהרע והציק להם מאד. קמו האנשים ונסעו אל החוזה הקדוש מלובלין ז"ל ונתנו פתקא עם פדיון נפש כנהוג, ורשמו בה צרתם, ושמו של המסור. הסתכל החוזה בפתקא, וענה, אני רואה אותו איך שמאיר אורו בכל העולמות, התפלאו האנשים מאד והשיבו, רבי, הלא הוא מסור ומלשין אותנו אל הפריץ הרשע. הסתכל החוזה עוד פעם בפתקא, והוא בשלו, האיש הרשום בפתקא מאיר

בכל העולמות. — יצאו האנשים בפחי נפש ופנו אל בנו של רבינו החוזה ז״ל והשיחו לפניו דאגתם, שלא רק שלא נושעו, אלא כזאת ראה רבינו בפתקא. — אחרי זמן מה נכנס הבן אל אביו שנית עם האנשים, ומסר לו הפתקא, הסתכל בה החוזה ברצינות ובירכם ברכה שלימה, שאמנם נתקיימה ונפטרו מאותו מלשין. שאל הבן את אביו, אבא ומה ראית לומר להם מקודם כזאת. ענה לו ראיתיו בפתקא והנה הוא מדליק נר חנוכה ומאיר בכל העולמות, אח״כ בפעם השניה ראיתיו בצורתו האמיתית. — כונת הסיפור היתה להראות איך שכל א׳, יהי׳ מי שיהי׳, מאיר בעולמות בהדלקתו נר חנוכה. — וא״כ נחמה גדולה היא זו לאהרן הכהן, שע״י הנס הנעשה לבניו הכהנים הקדושים, תנתן לישראל מצוה שכל א׳ יוכל להאיר בה בכל העולמות.

כוונה בהדלקת הנרות

ושוות מצוות אלה עם שאר מצוות התורה, שיש בהן גם פנימיות הסוד, שבכל אחת מהן מדליק אורות עליונים, כפי שגילו לנו במקצת הספרים הקדושים, מה שפועלות המצוות למעלה, המתקת הדינים, המשכת החסדים אלינו, ולהאיר לשכינה הקדושה המאורות הגדולים.

וזה בכל המצוות. ובשופר מעוררים עולם עליון ונורא הנקרא עולם השופר, שממנו נמשכת הסליחה והמחילה. כן בחנוכה מעוררים למעלה שיושפע שפע רב לשכינה הקדושה, ביחודי שמות זה לזה, העולים למספר נ״ר. — ואיתא בספה״ק שמי שיודע ומכוין את פרטי הכונות ודאי קדוש יאמר לו. אבל כל יהודי כשעושה את מעשה ההדלקה בדחילו ורחימו, באהבת ויראת ה׳, הרי הפעולה בעליונים נעשית מאליה, והאור העליון נדלק ונמשך לעליונים ותחתונים.

ועל זה נאמר (משלי כח, יד) אשרי אדם מפחד תמיד, אם עשה את המצוות בשלימות, מבחינת ההלכה, בזמן המיוחד להן, ובכונה הרצויה, בהכנת הלב לקיומן, שלא תהא כמצות אנשים מלומדה.

וידוע בשם הרב בעל התניא ז״ל רמז ב״אשר קדשנו במצותיו ״וציונו״ וכו׳״ ר״ל מלשון צוותא, שהקב״ה חיבר ודיבק אותנו אליו ע״י המצוות, ועשה אותנו צוותא לו כביכול, כאשר אנו עושים רצונו במעשה ובלב שלם.

אמירת הנרות הללו מתי זמנו

בס"ד כסלו תשס"ג פעה"ק ירושלם תובב"א שוכט"ס לכבוד הרב המופלג בתורה ויר"ש, כהן שדעתו יפה, מה' ישא ברכה, מו"ה גמליאל בהרב אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א, בבני-ברק, מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט,

בשו"ע (תרעו, ד) אחר שהדליק אומר הנרות הללו אנו מדליקין וכו'. וכתב המשנ"ב (סק"ח) אחר שהדליק הנר הראשון וכו' ומ"מ מי שנוהג לומר הנרות הללו לאחר שהדליק הכל, נמי שפיר דמי (פמ"ג). — ושואל מע"כ נ"י אם כונת המשנ"ב לאחר שהדליק גם נר השמש, או שכונתו על שאר הנרות, אבל לא על השמש שאותו צריך להדליק לכו"ע אחרי אמירת הנרות הללו.

הנה לפ"ד הרמ"א (תרעג, א) דבמדינותינו אין נוהגים להוסיף נר (בכדי להשתמש לאורו), רק מניח השמש אצל הנרות שהדליק, וזה עדיף דמוכח להדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות (פמ"ג, משנ"ב סקי"ט). — אין כאן שאלה כלל, דהכי קאמר המשנ"ב דמי שנוהג לומר הנרות הללו אחרי שהדליק כל הנרות שפיר דמי, והשמש הרי מודלק הוא, ופשיטא שמותר להניחו מידו ע"י הנרות, ואח"כ לומר הנרות הללו.

כי מיבעיא ליה למע"כ נ"י לפי מנהג הנוהגים להדליק שמש מיוחד ע"י הנרות, מנר שעוה, או משמן זית, ובאופן שמופרד משאר הנרות, וניכר שאינו ממנין הנרות. — ונראה פשוט דכונת המשנ"ב על הנוהג לומר הנרות הללו אחרי שהדליק הכל גם את השמש, דשפיר עביד. שהרי עיקר הדלקת השמש היא שאם ישתמש לאורה יהי' לאור השמש (כשו"ע תרעג, א), וא"כ דוקא לאמירת הנרות הללו צריך לעיין יותר בסידור, שלא להחסיר מלה ממנו, דמיוסד על מנין ל"ו תיבות [חוץ מתיבות "הנרות הללו" שבהן ח' אותיות כנגד שמונת ימי חנוכה] (כמשנ"ב תרעו סק"ח, ועי' בכף החיים תרעו, כח). וא"כ צריך שהשמש ידלוק כבר אז, שלא יאמר נוסח הנרות הללו לאור נרות חנוכה.

זמירות וישיבה ליד הנרות חצי שעה

כבר הבאתי במקום אחר מה שכתב המקור חיים (להחות יאיר) שהמדליק ישב על יד הנרות חצי שעה בזמר והודאה לה', בבחינת מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי וכו'.

עיקר המצוה לשורר שבחים על יד הנר חנוכה

ומובא מקדמונים, שעיקר המצוה לישב על יד הנר חנוכה ולשורר שבחים להשי״ת על שעשה לנו נסים ונפלאות.

מלאכים באים לשמוע זמירותינו

איתא בזוה״ק (רעיא מהימנא פ׳ בא, הנדפס בהגדות של פסח) שבליל הסדר אומר הקב״ה לפמליא של מעלה, לכו ושמעו איך שבניי מספרים סיפור יצי״מ, ומפארים ומשבחים אותי, והקב״ה משתבח לעילא מכל ברכתא בסיפור יצי״מ שלנו. — וכן ידועה העובדא שכאשר חיבר הרה״ק רבי ישראל נג׳ארה ז״ל את הניגון ״י-ה רבון עלם״ ושר אותו בביתו על שלחנו, אמר לו האר״י הקדוש ז״ל, דע לך שפמליא של מעלה באו לשמוע הזמר הנפלא הזה וכו׳. — ובספר יסוד יוסף (פרק פ) מובא שכאשר אנו מברכים על נר חנוכה עומדים על ידינו המלאכים הקדושים הנבראים ממצות נ״ח ועונים אמן על ברכותנו. — א״כ בודאי אותן מלאכים, משבחים אותנו על השירות ותשבחות הנפלאות שרבבות אלפי ישראל משבחים בהם את הקב״ה בעת הדלקת נרות חנוכה, ואולי באים אפילו מלאכים מיוחדים לשמוע זמירותנו ותשבחותנו למלך חי וקיים ית״ש, — וכמובן זה מעורר אותנו לשורר בפה ומעומקא דליבא.

ע״י השירות ותשבחות מעוררים למעלה רחמים וחסדים

זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה׳ (תהילים קיא, ד). השי״ת ציונו לעשות זכר לנפלאותיו, ובכל חג שייכות המצוות המזכירות את נפלאותיו, בכדי שלא לשכוח מחסדי ה׳. ובזה מעוררים למעלה שיוסיף השי״ת לעשות עמנו נפלאות, וישפיע עלינו רחמיו וחסדיו. משל לאב שהטיב לבנו, ובנו הכיר לו טובה מאד, בידעו שהכל מחסדי אביו עליו, ובראות האב הכרת הטובה, והזכר שעושה הבן שלא לשכח מחסדי אביו, הרי זה פותח השערים שהאב יוסיף כהנה וכהנה להמשיך עליו טובה. וז״ש, הקב״ה עשה לנו זכר לנפלאותיו, כי חנון ורחום ה׳, ורוצה להוסיף ולהשפיע עלינו רחמיו וחסדיו.

עבודתינו בימי החנוכה להוסיף בדביקות בה', בפרט בעת הזמירות והפיוטים

ומבואר בספרים הקדושים שמחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם מוסיף והולך או פוחת והולך, היא בבחינה הזו. — בית שמאי סוברים שהתכלית הוא להכניע הסט"א, וממילא יעלו ויפרחו משם כל הנצוה"ק השבויים אצלם, לכן צריכים להתחיל בשמונה כנגד שמונת ימי הנס, וע"י אור קדושת ימי חנוכה לרשות הרבים ממעטים הקלי' והסט"א, כמו בפרי החג כנגד אוה"ע, שע"י קדושת הקרבנות מתמעטים ונחלש כוחם. — וסברת בית הלל להוסיף קדושה, וע"י שאנו מאירים אור הקדושה לחוץ אל מקום הקלי', הם מתבטלים ויתפרדו כל פועלי און.

זו עבודתנו בימי החנוכה, להוסיף אור, בתורה ותפלה, והלל והודאה, ובדביקות בה', בפרט בעת הזמירות והפיוטים, שאז שירת הנשמה אל ה', ובזה ימין ה' רוממה, ימין ה' עושה חיל ומוסיפה הקדושה לעלות, עד כי תעלה מלא קומתה בביאת גוא"צ בב"א.

ברכת שהחיינו להמברך על הראיה בליל א'

בס"ד כ' כסלו תשס"ו

בימי הלל והודאה, תבא ברכה, לש"ב ידי"נ המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית-שמש, מחבר ספרים יקרים, שלהוצאתם לאור אנו מצפים.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

במכתבך דנת בד' השו"ע (תרעו, ג) מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק ואין מדליקין עליו בביתו כשרואה נ"ח מברך שעשה נסים. ובליל א' גם שהחיינו. ובליל ב' אינו חוזר ומברך שהחיינו. ותמהת שאם יודע שלמחר ידליק, הי' ראוי שידחה השהחיינו עד למחר, שיסדר ג' הברכות יחד.

שפיר חזית מה שכתבנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלב, ג) שיש בנ"ח ב' חיובים ההדלקה, והראיה, שגם היא מצוה, דהא הרואה מברך. [חוץ מזה ישנו ענין שהחיינו על עצם חנוכה שדיברנו וכתבנו עליו כבר בינינו]. — וא"כ מיד בתחילת חנוכה, כשרואה, מקיים בזה חלק מהמצוה, וע"ז מברך שהחיינו. דאיך ידחה השהחיינו ליום ב', הרי כבר ביום א' שמח לבו [ועל זה מברך שהחיינו] בראותו נ"ח, שזה חלק מהמצוה.

בירך שהחיינו בליל ב׳ אי הוי הפסק

בס"ד, כ"א טבת תשע"ז
שוכט"ס לכבוד ידידי היקר הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה יוסף הלוי ירוסלבסקי שליט"א, מחשובי תושבי שכונת 'שומרי החומות' ברמות פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט, ע"ד השאלה שנשאלת מאדם שבירך בחנוכה בשעת הדלקת הנר השני גם ברכת שהחיינו, ולאחר שסיים הברכה נזכר שאי"צ לברך שהחיינו כיון שכבר בירך אתמול, ונסתפק אם השהחיינו הוי הפסק בין ברכת 'להדליק נר חנוכה' להדלקה וצריך לחזור ולברך, או דהוי כשח בעניני הברכה ולא חשיב הפסק, וכמבואר לענין אמירת הביאו מלח לאחר שבירך המוציא (שו"ע סי' קסז, ו), דכיון שהוא מענין הברכה לא חשיב הפסק.

והבאת דברי השערי תשובה (סי' קסז סק"ג) בשם הפנים מאירות (ח"ב סי' ה) שאין לענות אמן אחר ברכת חבירו עד שיטעום אחר ברכתו. וכ"כ המשנ"ב (סי' רו סקי"ב) שלא יפסיק אפילו לעניית קדיש וקדושה וברכו.

לענ"ד אף שאסור לכתחלה לברך שהחיינו בליל שני, מ"מ בדיעבד לא הוי הפסק במה שבירך, דסוף סוף הרי הוא עוסק במצות הדלקת נר חנוכה ואינו מסיח דעתו ממנה, ואדרבה מכוין להוסיף בשבח המקום. ובפרט בנר חנוכה שבכל יום ניתוסף הנס יותר והוי נס חדש, בודאי יש מקום לברכת שהחיינו [כמובן, לא לענין לכתחלה, רק לבדיעבד]. וכעין זה מבואר בשש"כ (פמ"ז, מג) במי שטעה ובירך שהחיינו בקידוש ליל שביעי של פסח, שאינה ברכה לבטלה ואינו הפסק ע"ש.

ואף בדינו של הפנים מאירות הנ"ל שהעונה אמן אחר ברכתו צריך לחזור ולברך, לאו כו"ע ס"ל הכי, ועיין בזה בפסק"ת (קסז, ט) שהביא דעות הפוסקים בזה. ואף שמבואר שם שאם ענה איש"ר או קדושה אחר הברכה, דעת רוב הפוסקים שחוזר ומברך, כיון דהוי הפסק יותר מכדי דיבור. י"ל דדוקא התם שמפסיק בדבר שאינו מענין הברכה שבירך ואין לו שייכות אליה כלל, הוי כהפסיק בסתם שיחה. אבל בנדו"ד שמכוין בברכה למצות נר חנוכה ויש לה עכ"פ איזה שייכות למצוה, אינה הפסק בדיעבד.

וראה מ"ש בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' קכט) במנהגו של המהרש"ל לברך שהחיינו בליל ב' של חנוכה על שרגות קטנות חדשות של כסף. איך עשה כן הלא הוי הפסק בין הברכות להדלקה. וביארנו דכיון שהיה לו שמחת הלב מהידור המצוה, הי' השהחיינו מעין הברכות על המצוה, ולכן לא

נחשבה לו להפסק, עיי"ש באורך, ומסקנת דברינו שם, דהיינו דוקא למהרש"ל, אבל סתם אדם לא יברך שהחיינו בליל ב' על מנורה חדשה, והוי הפסק לדידיה. — אבל עכ"פ בנדו"ד שטעה ובירך שהחיינו על שמחת לבו שמקיים מצות נ"ח, הוי מעין ברכות המצוה ובדיעבד לא הוי הפסק.

וכן באשה שברכה שהחיינו בהדלקת הנר ביו"ט, ואח"כ שמעה קידוש מבעלה, לא תענה אמן על הברכת שהחיינו שמברך, ואף על פי כן אם כן אמרה אמן לא הוי הפסק (ראה שש"כ פמ"ז הערה רטו). [אבל התם קיל טפי מנידו"ד, כי היא עצמה אינה מברכת רק שומעת הברכה מפי אחר, ולכן אינו הפסק כ"כ. וכמ"ש במטה אפרים (תרכה, מח) לגבי היוצא קידוש מאחר, ולפני שטעם שומע אחר לברך ברכת הקידוש, שמותר לענות אמן לכתחילה, אבל מחמיר על המקדש עצמו שלא יענה אמן משום הפסק בין הברכה לשתיה].

לא בירך שהחיינו בליל א' אם יכול לברך על עצם חנוכה

בס"ד חנוכה תשס"ה

בימי הלל והודאה, תבא ברכה, לש"ב ידי"נ המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית-שמש, מחבר ספרים יקרים, שלהוצאתם לאור אנו מצפים.

אחדשה"ט באה"ר,

א) במכתבך היקר עמדת על דברי המשנ"ב (תרעו סק"ב) שאם לא בירך שהחיינו בליל א' יברך בשאר לילות בשעת ההדלקה דוקא [דהיינו כ"ז שהנרות דולקין]. ובשעה"צ (סק"ג) כ' שאם שכח לברך שהחיינו כל הלילות, ונמצא מתבטל מהשהחיינו לגמרי, יל"ע אם לברך שהחיינו על יו"ט דחנוכה, וכדקיי"ל (עירובין מ.) זמן אומרו אפי' בשוק על עצם היו"ט, ורק לכתחילה אסמכוה על ההדלקה, וכ"כ המאירי (שבת כג.) וז"ל מי שאין לו להדליק, ואינו במקום שאפשר לו לראות, יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה הא', ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים עכ"ל, וצ"ע, עכתו"ד שעה"צ.

וכ"כ המשנ"ב (סי' תרצב סק"א) שאם אין לו מגילה, י"א דראוי לברך על היום מפני הנס שהיה בו, וכיון דמזמן לזמן קאתי הרי הוא ככל מועדי ה' שמברכין עליהן זמן. — ושם בביה"ל (ד"ה ושהחיינו) מחזק דעה זו, ומ"מ נשאר בצ"ע למעשה. — וכתבת דהטעם שהניח במשנ"ב בצ"ע, כיון שהפר"ח (רסי' תרעו) כ' דהשהחיינו לא נתקן אלא על הדלקה או ראיה, הא לא"ה לא יברך עכ"ל. דהיינו שלא הותקן על עצם היו"ט, לכן נשאר המ"ב בצ"ע.

ב) ויש להסביר מחלוקת זו אם אפשר לברך שהחיינו על חנוכה ופורים (כהמאירי והמ״ב), או לא (כהפר״ח). דתלוי מה הגדר להקרא יו״ט לברך עליו שהחיינו. שאם תלוי באיסור עשיית מלאכה, הרי מותרת היא בשתיהן, ואם תלוי בשמחה והודאה, ה״ז שייך בשתיהן.

ולשון הגמ׳ (שבת כא:) קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, משמע לכאורה שיש לימי החנוכה דין יו״ט. אכן רש״י פי׳ לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה עכ״ל. דהיינו רק לגבי זה הם יו״ט. וא״כ אכתי יל״ע אם על יו״ט כזה מברכים שהחיינו. — ובסוף מגילת אנטיוכס איתא וז״ל על כן קיימו בני חשמונאי קיום וחיזקו איסר, ובני ישראל עמהם כאחד, לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים בתורה, ולהדליק בהם נרות וכו׳, ע״כ בנ״י מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה וקוראים להם ימי משתה ושמחה וכו׳ עכ״ל. — דהיינו שצריך לעשות בחנוכה משתה, כדי לשמוח כבמועדים, וכדמסיים שם ״להודיע אשר עשה להם אלקי השמים ניצוחים״. — ומלשון זה מבואר, דאמנם אין איסור מלאכה בחנוכה, אבל מעלת הימים כימי המועדים ממש, וא״כ יש צד לומר דשייך לברך עליהם עצמם שהחיינו, כמו על המועדים.

ג) והגם שלא הגענו לנסתרות, בכ״ז אעתיק מה שהביא היסוד ושורש העבודה (שער י״ב סוף פ״א) מתיקוני זוהר (של ז״ח דף עב ע״ג) עה״פ מועדי ד׳ מקראי קודש אלה הם מועדי, מועדי ה׳ אינון חג המצות חג השבועות וחג הסוכות, ואינון מקראי קודש, תלת אהרנין ראש השנה חנוכה ופורים, אקרון אלה הם מועדי, עכ״ל בקיצור. — וזה מתאים למגילת אנטיוכס הנ״ל שחנוכה ופורים הם כמועדים. וא״כ ראוי לברך עליהם שהחיינו (כמאירי ומ״ב).

ד) אכן בגמ׳ (מגילה ה:) משמע דשם יו״ט שייך ליום האסור במלאכה, משא״כ יום המותר אינו קרוי יו״ט. דאמרינן התם איסור מלאכה בפורים לא קיבלו עלייהו, דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויו״ט, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יו״ט לא כתיב. — הרי דכיון שלא קיבלו היהודים עליהם לעשותו יו״ט, הוא מותר במלאכה. — וזה מסייע לדעת הפר״ח לא לברך שהחיינו על עצם חנוכה ופורים, כיון שלא נקרא יו״ט. — כמו״כ הביא השד״ח (אסיפ״ד מע׳ חנוכה סי׳ ט אות ג) מהגאון בנין שלמה מו״ץ דווילנא שמאריך שבחנוכה פורים שמותרים במלאכה, לא הוו יו״ט, ול״ש בהם שהחיינו על עצם היום, כי אם על המצוות עיי״ש.

ה) ובעצם ״ימי משתה ושמחה״ הנזכר במגילת אנטיוכס, מצינו חילוקי

דעות בין הראשונים, אם זה מחייב באכילה [קביעת סעודה בפת], ואפילו באכילת בשר, שזה כמשמעות "משתה ושמחה". או רק ימי שמחת כלל והודאה, דהיינו שמחת הנשמה.

דבטור ושו"ע (סי' עתר, ב) פסקו כמהר"ם מרוטנבורג דריבוי סעודות שמרבים בהם [ר"ל יותר על מה שאדם רגיל לאכול בסעודתו בחול] הם סעודות הרשות שלא קבעום למשתה ושמחה עכ"ל. — [ויש לציין שבמשנ"ב (סי' תקכט סק"ב) כ' שחייב לאכול בחנוכה, א"כ רק ריבוי יותר על הרגיל אינו מצוה]. — וכדמסביר הלבוש, מפני שלא גזרו להשמיד להרוג ולאבד את הגופים, רק על הנשמות גזרו להעבירם מחוקי רצונך [ועי' בט"ז (סק"ג) ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלז), ובמשנת יוסף (דרשות ומאמרים ח"ב עמ' עא)]. — והכונה שבחנוכה היתה הגזירה לטמא הנשמות, להשכיחם תורתך, לכן באותו ענין אומרים הלל, לדבק הנשמה לה', ובפורים שגזרו על הגופים, ניתנו המצוות לגוף למשתה ושמחה. וכן משמע מרש"י (שבת כא: הנ"ל) שימי חנוכה נקבעו ליו"ט לקרות הלל ולומר על הניסים.

יתר על כן כתב בשאילתות דרב אחאי גאון (שאילתא כו) ומחייבינן לאדכורי בצלותא על הנסים, ואינו חייב להזכיר בברכת המזון, מאי טעמא, תפלה חובה היא, אבל בסעודה דרשות היא לא חייבו רבנן עכ"ד. — ולא קיי"ל הכי להלכה, אבל עכ"פ פסקו הטוש"ע דהסעודות הן רשות [אא"כ כהרמ"א בהגה, שיש קצת מצוה, ואם אומרים זמירות ותשבחות הוי סעודת מצוה]. — והשאילתות לא נקט להלכה כמגילת אנטיוכס.

ו) לעומת זאת כתב הרמב"ם (הל' חנוכה ג, ג) התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו ח' ימים אלו וכו' ימי שמחה והלל וכו'. ודייקו כמה אחרונים מלשון "שמחה" שיש מצוה בסעודות בימי חנוכה, דאין שמחה אלא באכילה ושתיה (מעשה רוקח, הגר"ש קלוגר בבנין שלמה, ובחידושי מהרצ"א דף כג:). וי"א שאפילו בשר חייב לאכול, דאין שמחה אלא בבשר (הגה' בנין שלמה לרמב"ם). ועי' באה"ט (תקכט, ז) שבעל תשובה המסגף עצמו תמיד מבשר ויין, בשבתות וי"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות עכ"ד (משמע בשר ויין). — [ולכן הלבוש הנ"ל לשיטתיה, דס"ל דאין בחנוכה משתה ושמחה, כתב (סי' עתר, ב) שיאכל בסעודותיו בחנוכה מאכלי חלב, זכר לנס עם יהודית].

וי"ל דבזה תלוי אם חנוכה בגדר יו"ט או לא. דלהסוברים שיש בו מצות סעודה, הרי הוא יו"ט לברך עליו שהחיינו (כהמאירי והמשנ"ב). ולהסוברים דהאכילה רשות, אינו כיו"ט לברך עליו שהחיינו (כהפר"ח).

ז) השעה״צ (תרעו, ג הנ״ל) מסייע דבריו לברך שהחיינו על עצם יו״ט דחנוכה, מדברי המאירי (שבת כג.) הנזכרים לעיל (אות א).

אכן המאירי סותר עצמו, ממש״כ (במגילה ד. ד״ה חייב אדם לקרות) יש שמגלגל חיוב זמן (ר״ל שהחיינו בפורים) ביום (הגם שכבר אמרו בלילה) מצד אחר, והוא מפני יום טוב (דפורים), שלא נאמר (השהחיינו) בלילה, אלא על המגילה. משא״כ בשאר י״ט שאף אותו (שהחיינו) של לילה הוא לזכר יו״ט ולא לדבר אחר, ואע״פ שבסוכות יש זמן על הסוכה ועל היו״ט, ואעפ״כ זמן של לילה עולה לכל, הדין נותן כן, מאחר שאף בלילה יו״ט הוא, משא״כ בשמחת פורים שהרי סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו (ולכן השהחיינו שביום הוא ליו״ט של פורים). — מ״מ אין דבריהם כלום שכל שאין שם כוס לקידוש אין בו זמן. ואל תשיבני מיוה״כ שקדושתו יתירה ולא נפקע כוסו אלא מצד איסור שתיה. והרי אין זה דומה אלא לחנוכה שיש זמן על ההדלקה ולא על היום, אלא שלא נאמר זמן ביום אלא על המגילה, מהטעם שכתבנו, ר״ל שעיקר זמנה ביום עכ״ל (בתוספת קצת הסבר במוסגר).

הרי דדעת הי״א היא, דהשהחיינו דפורים ביום, הוא על עצם יום הפורים, ולא יצא בהשהחיינו שאמר בלילה, שהיה על המגילה, ובו לא יצא דאין בלילה סעודת פורים. — והמאירי דחה דבריהם דאין שהחיינו בלי כוס [וצ״ל דהא (דעירובין מ.) דזמן אומרו אפי׳ בשוק, הוא רק ביוה״כ, שאין בו שום מצוה שיהא יכול בשהחיינו להאחז בה]. ומדמה פורים לחנוכה, שיש זמן על ההדלקה ולא על היום.

ובישוב הסתירה במאירי, בין מש״כ לענין חנוכה, לבין מש״כ לענין פורים, היה אפשר לחלק בכמה אופנים בין חנוכה לפורים, ולומר דבחנוכה שייך השהחיינו יותר על עצם היום, מאשר בפורים (ועי׳ בשו״ת שבט הלוי ח״ג סי׳ צ). — אבל מה נעשה שהמאירי מדמה בפירוש פורים לחנוכה, דכשם שבחנוכה אין זמן על היום כן בפורים. וא״כ הסתירה קשה, וכנראה חזר בו המאירי במגילה ממש״כ בשבת.

ולהלכה הרי נשאר המשנ״ב בצ״ע, וא״כ ספק ברכות להקל. ודעת הפר״ח (כנ״ל אות א) שלא לברך על היום דחנוכה, והברכ״י (תרצב, א) הביא מתשו׳ ר׳ יעקב מולכו (בכת״י סי׳ עח) לברך, אבל בשם האחרונים שלא לברך שהחיינו, וכ״ד הבנין שלמה (כנ״ל סוף אות ד). — [ומה שהערת עוד מדברי הזרע אמת המובא בשע״ת (סי׳ תרעא סק״א) דבהדליק בבהכ״נ לא יחזור לברך שהחיינו בביתו (אלא להוציא ב״ב), אבל להיפך אם הדליק בביתו, וחוזר ומדליק בבהכ״נ יברך שהחיינו, דלכאורה נראה דס״ל שמברך על היום, דאי משום מצוה, הרי בבהכ״נ

רק מנהג. ראה מה שכתבנו בזה בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיב) לדעת הזרע אמת, דלעולם השהחיינו על ההדלקה, אלא שהיה לו כבר שמחת הלב בבהכ"נ, ולהיפך אם הדליק בביתו, יברך שהחיינו להוציא הצבור עייש"ה].

ספרדי שנשא אשה בחנוכה אם יברך שהחיינו בהדלקה

בס"ד, י"ד שבט תשע"ח

שוכט"ס לכבוד האברך האב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מו"ה משה שמואל דיין שליט"א.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך בבחור ספרדי שנשא אשה באמצע ימי החנוכה, וכעת בא להדליק בעצמו בפעם הראשונה, אם יברך שהחיינו על ההדלקה, או כיון שכבר יצא י"ח מאביו בימים הראשונים, א"כ כבר קיים המצוה באותה שנה, ושוב לא יברך שהחיינו.

נראה פשוט שלא יברך, שהרי יצא יד"ח מאביו. ובשו"ע (תרעו, ג) פסק להדיא שהרואה מברך בליל ראשון שעשה ניסים ושהחיינו, ואם מדליק בליל שני אינו חוזר לברך שהחיינו [וע"ש במשנ"ב (סק"ז)]. וכ"ש הכא שיצא יד"ח ההדלקה בלילות הקודמים. [ועיין מ"ש בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' קכט) בענין ברכת שהחיינו על מנורה חדשה בליל ב' דחנוכה].

שיעורא דשמן להדלקת נר חנוכה - והאידנא שמדליקים בפנים

כתב המרדכי (פ' במה מדליקין סי' רס"ו) הא דבעי שיעורא דמשתשקע חמה עד שתכלה רגל מן השוק, הני מילי לדידהו [שהיו מדליקין בחוץ] שהיה צריך היכר גדול, אבל אנו [שמדליקין בפנים] אין אנו חוששין כלל עכ"ל. ומשמע דמיירי בשיעור השמן למשך זמן ההדלקה, שבפנים א"צ לדלוק חצי שעה. - והשלטי גבורים (דף ט. אות ה') כתב ג"כ: לדברי התוס' והסמ"ג לדידן שאנו מדליקין בפנים, אין צריך לדקדק לתת שמן בנר בכדי שידלוק שיעור כדי שתכלה רגלי תרמודאי מן השוק, ורבינו [הרי"ף] ומיי' כתבו שצריך לדקדק לתת שמן לתוכו כשיעור זה, ולזה נוטה דעת הטור או"ח סי' תרע"ב עכ"ל. - הגם שברי" רמב"ם וטור לא הוזכר פרט זה, מ"מ כנראה משמע ליה להש"ג כן מדסתמו וחייבו שיעור זה, ולא חילקו בין זמן הגמ' לזמנינו. וא"כ יל"ע מנא ליה לומר דלתוס' יש חילוק בין דידהו לדידן, הרי התוס' כתבו רק דלר"י נראה דעתה אין לחוש "מתי ידליק" וכו', ולא כתבו דאין לחוש "כמה זמן ידלוק". א"כ שמא לתוס' גם לדידן צריך שמן שידלוק כשיעור.

עכ"פ לפי דברי הש"ג יש לנו בזה מחלוקת ראשונים, לתוס' וסמ"ג ומרדכי לדידן א"צ שנ"ח ידלוק כשיעור חצי שעה. ולרי"ף רמב"ם וטור גם לדידן צריך שיעור. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) שיעור שמן אין חילוק בין ימים הראשונים והאידנא שמדליקין בפנים עכ"ל. - ויש לדעת מנין המקור ומה הסברא לפלוגתתם.

והפר"ח (תרעב, ב) הנ"ל כתב שאם איחר מלהדליק מיד עם השקיעה, ולא נשארה רק רבע שעה עד שתכלה רגל, צריך שמן רק כשיעור זה, וזהו לדין התלמוד שההיכר הוא לעוברים ושבים, אבל האידנא לעולם בעינן שיעור. - וכ"כ הערוך השלחן (תרעב, ג) דהאידנא שמדליקין בבית צריך ג"כ שיעור זה, ואפשר דבזה גם הרמב"ם מודה דדוקא לדידהו דההיכר היה לבני רה"ר, ואחר זמן כליית רגל מן השוק אין היכר למו, א"כ למה יתן שמן על אח"כ, אבל האידנא שההיכר לבני הבית שפיר צריך היכר למשך חצי שעה וכן המנהג פשוט ואין לשנות עכ"ל. - ופלא על העלמת עינם מדברי הראשונים הנ"ל.

ויש להבין סברת הערוה"ש, שהרי בזמן התלמוד כשהדליקו בחוץ מפני העוברים והשבים, לא הסתכלו העוברים על נר החנוכה כל חצי השעה, אלא ראו והמשיכו דרכם. אבל היה צורך בחצי שעה, מפני שבמשך זמן זה בודאי יעברו אנשים ויראו ויהא פרסו"נ. ואפילו ברחוב גדול שתמיד עוברים, לא פלוג רבנן בשיעורא. - וא"כ לדידן שמדליקין בפנים למה צריכים בני הבית לראות הנרות כל חצי השעה. ולכאורה איפכא מסתברא, דלב"ב תסגי בפחות, מפני שבודאי רואים ההדלקה, ומשראו שיעור חשוב לא יהא צורך ביותר. - [דהיינו שהסברא כתוס' סמ"ג ומרדכי, ועד כאן לא חייבו רי"ף ורמב"ם וטור גם האידנא בשיעור, אלא מפני שחכמים לא הורידו החיוב שהיה מעיקרא. אבל קשה לומר מצד הסברא שהאידנא חמור מזמן התלמוד].

ועוד יש להבין הרי בזמן התלמוד לא הדליקו לבני רה"ר בלבד, אלא גם לבני רה"ר, ופשיטא דלאיש וביתו וכל משפחתו בודאי היה הפרסומי ניסא. הגם שהדליקו בחוץ [לרש"י על פתח הבית הפונה לחצר, ולתוס' על פתח החצר הפונה לרחוב], מ"מ הרי לכך חיוב ההדלקה הוא ע"י הפתח, בכדי שבכל עת שבני הבית יכנסו ויצאו יראו את הנרות. - ואעפ"כ היה זמן ההדלקה מוגבל לכולם, גם לבני הבית, רק עד שתכלה רגל מהשוק. וא"כ לדידן שמדליקין בפנים, למה חמור פרסו"נ דידן מדידהו.

ובכלל הרי כל השיעור נובע מכך, שזמן ההדלקה מתחיל בלילה משתשקע החמה ויחשך ויוכר אור הנר. ושייך רק עד שתכלה רגל מהשוק, שאחרי זה אין עוברים ושבים, וממילא גם בני הבית סוגרים הפתח ולא יוצאים

עוד לרחוב, וממילא אין תועלת בנר בחוץ, כי אין מי שיראהו. - אבל בפנים, בשלמא בלילה צריך להדליק, דשרגא בטיהרא מאי אהני, אבל איזה שייכות יש בפנים לזמן כליית רגל מהשוק. ומה איכפת ליושבי הבית בפנים אם אנשים הולכים בחוץ או לא. וא"כ או שנאמר שא"צ בפנים חצי שעה ויהיה די בפחות. או שנאמר שבפנים שיעורו ארוך עד זמן שכיבה שהוא באשמורה הראשונה (כברכות ב. ברש"י), דהיינו בשליש ראשון דלילה. שהוא כעין זמן כליית רגל מהשוק, שכאשר בני הבית שוכבים, כלתה רגלם מלהסתובב בבית, ואין תועלת בנר עוד.

ובפרט לפמש"כ בריטב"א (הוצ' הרב רייכמן מכת"י) דעד שכלתה רגל מהשוק "בכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיערו כל זמן שחנויות מוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות" עכ"ל. [והעיר המו"ל שהרמב"ם כתב "כמו חצי שעה או יתר" כלומר שאינו בדוקא חצי שעה]. והיינו שהריטב"א מפרש כן עד דכליא רגלא דתרמודאי, פי' מוכרי עצים, שבזמנם הם שהתאחרו, ובכל מקום תלוי בזמן המתאחרים. כי זמן חצי שעה לא נזכר בגמ', וחידשוהו הרי"ף והרמב"ם, כנראה מקבלה שהיתה בידם. - א"כ לפ"ד הריטב"א לדידן שמדליקין בפנים לכאורה זמן כלתה הרגל צריך להקבע בזמן שכיבת בני הבית, ויצטרך להרבה שמן שידלוק עד אז.

ובהסברן של דברים צ"ל בפשטות, לפי מה שקבעו הרי"ף והרמב"ם, שהמצוה שנתחדשה מדברי סופרים הוא לפרסומי ניסא בתחילת הלילה כחצי שעה, נשתנתה אח"כ בימי הסכנה [או נקבעה מתחילה כך], שכאשר תהא ח"ו סכנה א"צ להדליק בחוץ אלא מניחה על שולחנו ודיו (כשבת כא:). ובזה נחלקו הראשונים אם השינוי בימי הסכנה הוא רק שינוי מקום וזמן ההדלקה, וכל שאר הדינים נשארו במקומם, וגם בפנים הגם שלפ"ד תוס' והראשונים אין צריך להדליק בחצי השעה שבתחילת הלילה, אלא מדליק כל הלילה [כתוס' בשם ר"י, וריטב"א מכת"י בשם ספר התרומה (רכ"ח), וראבי"ה (סי' תתקע"ב)], מ"מ שאר הדינים נשארו וצריך להדליק בשמן שיספיק לחצי שעה, כי זה לא שינו בשעת הסכנה.

והטעם אולי כמ"ש שהמצוות נוהגות בגלות בבחינת עשי לך ציונים, וכדמצינו (ביצה ה:) מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה ביו"ט שני, וכן (בר"ה ל.) לענין יום הנפת העומר שיאמר אשתקד וכו'. כמו"כ חשו חכמים שיאמרו אשתקד מי לא הדלקנו בקצת שמן השתא נמי. ובחנוכה אין החשש רק לכשבמהרה יבנה המקדש, אלא גזירה עבידא דבטלה בכל יום, ויאמרו אתמול הדלקנו במעט שמן. - ומה שלא חשו כן בזמן ההדלקה שיאמרו אשתקד מי לא

הדלקנו כל הלילה, השתא נמי לא נדליק עם השקיעה. י״ל כי על ממונו אדם בהול לחוס על השמן, וכן בחששות הנ״ל שירצו לאכול להנאתם, אבל מה איכפת לו להדליק עם השקיעה, ולמה נחוש שיתעצל בזה, כי מה בצע לו להיות עצל ונפסד בקיום מצוה כשאין לו שום הפסד ממון בזה. - ועוד לא חשו לזה שלא ידליקו בזמן, כי לכשתעבור הסכנה וידליקו בחוץ, על כרחם ידליקו בתחילת הלילה כשלא כלתה רגל מהשוק, כי כל אחד המדליק בחוץ הרי יודע שהוא לפרסומי ניסא, ומה תהא שוה לו ההדלקה בחוץ כשאין בן אדם נראה בשוק. - לכן לחשש הזמן לא חשו, והתירו האידנא להדליק אחרי שכלתה רגל מהשוק. אבל לחשש מיעוט השמן חשו וחייבוהו גם בזה״ז להדליק במשך חצי שעה. - כן ס״ל לרי״ף רמב״ם וטור.

אבל תוס׳ וסמ״ג (לפ״ד הש״ג) והמרדכי סברי שכאשר נשתנה הדין בזמן הסכנה להדליק בפנים, נשתנה יחד עם זה כל שיש לו שייכות לדין זה, והוא משך זמן שידלוק השמן, שרק בחוץ יש ענין של חצי שעה עד שתכלה הרגל, אבל בפנים סגי בפורתא. והא לא מסתברא לומר להיפך שיצטרך בבית ליותר שמן ויהא חיוב עד זמן שכיבת בני הבית, [כי גם הריטב״א מכת״י לא חייב שידלוק השמן עד חצות לילה, ברחוב גדול בעיר, הגם שלא כלתה הרגל עד חצות. וחייב רק כל זמן שהחנויות פתוחות, והוא בזמנינו עד שעה שבע בערב]. כמו״כ המדליק בבית די לו בפחות שמן, דכל שיש היכר לבני הבית סגי [ואולי כהמג״א תרע״ב סק״ב הנ״ל בשם האגודה שידלוק עשרים רגע].

והנה מקור הלכה זו שהאידנא מדליקין בפנים שהזכירו התוס׳ (כא:) בשם ר״י והרבה מהראשונים ז״ל, מקורה מדאמרינן (שם) ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. - ובמהות הסכנה, פירש״י שהיה לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו אש אלא בבית ע״ז שלהם עכ״ל, והיה אפשר להבין מזה שא״כ הסכנה היא שמי שידליק נר יאסרוהו או יכוהו. וכ״כ תוס׳ (מה.) שזו סכנת גזירה שלא להדליק נ״ח עכ״ל, וכידוע העובר על גזירותיהם הוא בסכנה. - אבל כאן פי׳ תוס׳ שחברי יקחו הנר מהישראל. ויכול להיות שזו ג״כ סכנה, שכאשר יחדור לבית לגזול הנר בני הבית מסוכנים. אבל יתכן שהסכנה היא לקיחת הנר בלבד. וכן פי׳ האורחות חיים (הל׳ חנוכה) שהסכנה שהעכו״ם יכבוה.

ואין להקשות א״כ מה בכך שיקחוה או יכבוה, הרי אם כבתה אין זקוק לה. ה״מ בשכבתה במקרה, אבל אם הניחה במקום שהרוח יכול לכבותה הביא הש״ג לשון ריא״ז שצריך לחזור ולהדליקה במקום שאין רוח, דהואיל ואינה יכולה לעמוד בפני רוח, הרי הוא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור עכ״ד.

[ושמעתי בשם מהרי"ל דיסקין ז"ל שהמדליקים בחוץ בעששית של זכוכית, לא יפתחו חלון העששית כדי להדליק כשיש רוח, שאם ידליקו ברוח אין הדלקה זו עושה מצוה, וכשיסגרו החלון יהי' בגדר הנחה עושה מצוה]. וה"נ אילו היה בא עכו"ם במפתיע ולוקחה, הוי אמרינן דכבתה אין זקוק לה. אבל בשעת הסכנה כשידוע שהעכו"ם לוקחים, ה"ז כמדליק במקום שהרוח יכבנה.

והריטב"א מכת"י (הוצאת הרב רייכמן) פירש לא סוף דבר סכנת נפשות דא"כ פשיטא דעל מ"ע לא יהרג וכו', אלא אפי' סכנת צער או איבה כמו בצרפת, ולכן פירש"י ז"ל כאן דהיינו מפני הפרסיים שלא היו מניחין נר בשום בית וכו'. ולפיכך היה אומר מורי הרב ז"ל כשנושב רוח שא"א להדליקה בחוץ מדליקה בפנים בביתו עכ"ל. - דהיינו שהבין בפירש"י שאפי' אינה סכנה ממש, אלא רק שיצערוהו או ישנאוהו. ורבו הוסיף שאפי' כשהמניעה היא מפני רוח. ולמדנו מזה שכל שיש מניעה שבגללה אי אפשר להדליק בחוץ, אפי' בזמן התלמוד, לא אמרינן דאונס רחמנא פטריה מלהדליק בחוץ שזו עיקר המצוה, אלא מתחילה בכה"ג התירו להדליק בפנים. וכן הביא בהגהות זר זהב (לריטב"א שם) מסדור רב עמרם גאון ומהלכות קצובות לרבינו יהודאי גאון דכשיש רוח או ליסטים מדליקה בפנים.

וגדולה מזו כתב הריטב"א הנ"ל (בד"ה דאי לא אדליק מדליק) דמשכלתה רגל ואילך עבר זמנו. וכ' הרב בעל התרומות ז"ל דה"מ לדידהו שהיו מדליקין חוץ לפתח ואין היכר לבני רה"ר יותר, אבל אנן דמדליקין בפנים, ואין היכר אלא לבני הבית יכול להדליק כל הלילה ועד עמוד השחר. ולפי פי' זה יש לפרש דה"ק דאי לא אדליק מדליק בחוץ עד ההיא שעתא [שתכלה רגל]. אבל בתר הכין אינו מדליק אלא בפנים [אפילו בזמן התלמוד, שלא בשעת סכנה המעתיק], דלדידהו נמי ודאי משום דלא מצי למעבד היכרא לרה"ר לא נפטר מלעשות הכירא לו ולבני ביתו, דהא לקמן אמרינן דבשעת הסכנה מדליקה על שולחנו עכ"ל.

וחידש כאן הריטב"א חידוש גדול, דאפילו אין מניעה כללית בעצם ההדלקה, כמניעה מעכו"ם או מרוח, אלא מפני מניעה פרטית שלו, שלא הדליק בזמנו, ואולי אפילו לא היתה לו מניעה לצאת החוצה או להדליק בזמן, אלא ששכח או הזיד ועבר זמנו. גם בזמן התלמוד חייב להדליקה אחרי שכלתה רגל בפנים. - וסברת הריטב"א בזה סברא אלימתא היא, כי אחרי שכלתה רגל מהשוק, למי ידליק בחוץ, ואם חייבוהו להדליק אחרי שכלתה רגל, הרי זה רק בפנים.

והחידוש בזה שלא היתה זו תקנה מיוחדת לשעת סכנה דוקא להדליק בפנים, אלא בתקנה זו נכללו כל המניעות, שכל שקרה ומפני כל סיבה שהיא לא הדליק בזמנו בחוץ, חייב להדליק בפנים אחרי הזמן. - הא חדא, ואידך חידוש הוא, דאין הפירוש שבסכנה ויתרו חכמים על הפרסומי ניסא, וחייבוהו להדליק בלי פרסו"נ. אלא שגם אם מדליק בפנים איכא פרסו"נ לו ולבני ביתו. וכמו שהוכחנו בס"ד (בסוף ענין זמן הדלקת נ"ח) שפרסו"נ שייך גם בפנים לבני הבית.

והערה חדשה יש להעיר לפ"ז, שמי שאין לו שמן לכשיעור חצי שעה, והרי הוא אנוס, מ"מ אינו פטור, אלא חייב להדליק בפנים, לתוס' סמ"ג ומרדכי דסברי דבפנים א"צ שמן לשיעור חצי שעה. דלא גרע אונס זה מאונס שלא הדליק בזמנו. ואינו צריך להמתין רבע שעה כדי שידליק במעט השמן שיש לו לרבע שעה. אלא ידליק מיד בפנים, כי הרי הוא כאנוס שאינו יכול להדליק בחוץ. [ודומני שכבר העיר בכעי"ז בקונ' בעניני חנוכה ומגילה הנ"ל, וכעת איני מוצאו שם].

אמנם בעיקר חידושו שאחרי הזמן ידליק בפנים, לכאורה מהר"י פורת שבתוס' משמע דלא סבר כן, שא"כ לא הול"ל שידליק רק מספק, אלא שידליק בפנים בתורת ודאי, אלא משמע דמדליק בחוץ מספק. והגם דלפי מה שנתבאר לעיל בסברת הריטב"א, היינו טעמא שידליק בפנים, כיון שאחרי שכלתה רגל אין תועלת להדליק בחוץ. צ"ל בסברת תוס' דחכמים לא חילקו בזה. ותו שגם כשמדליק בחוץ יש פרסו"נ עדיין לבני הבית כשנכנסים ויוצאים ע"י הפתח, וצ"ע.

כלתה רגל מן השוק בזמנינו - א

בס"ד תמוז תשס"ז

שוכט"ס למע"כ הרב המופלג בתורה ויר"ש חו"ב וכו' כש"ת מו"ה עמרם טיגרמן שליט"א פעה"ק ירושלם תובב"א

אחדשה"ט וש"ת,

קבלתי בשעתו את קונטרסו הארוך הערוך בטוטו"ד אודות זמן ושיעור הדלקת נר חנוכה, שמע"כ נוטה לומר להלכה שבזמנינו שהרגל לא כלתה מהשוק עד שעה מאוחרת בלילה, קרוב לחצות, יהא חיוב מעיקר דין נ"ח להדליק נרות ארוכים שידליקו משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. — ומביא מע"כ דעות הראשונים והאחרונים, עד אחרוני האחרונים, ומחברי זמנינו בנושא זה, וצלל במים אדירים.

א) ואען ואומר לענ"ד, שכמו שכל שיעורי תורה הנלמדים מהללממ"ס (עירובין ד:) כן גם בנ"ח שיעורו הוא

כחצי שעה (ולא הרבה יותר), כלשון הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) והשו"ע (סי' תערב, ב), וכמו מי מקוה מ' סאה שוים בכל מקום שהם אמה על אמה ברום ג' אמות שכל גופו של אדם עולה בהם, (חגיגה יא. ועוד) שאפילו בעיר של ננסים לא סגי בפחות מזה, ובעיר של ענקים א"צ יותר מזה, ובלבד שכל גופו יבוא במים, כי חז"ל לפי הלל"ממ"ס השוו מדותיהם בכל מקום. — כן בנר חנוכה הגם שהוא רק מצוה דרבנן ולא הלל"ממ"ס בכ"ז כעין דאורייתא תיקנו והשוו חז"ל שיעורם, ובין בכפר קטן דתיכף משתחשך כלתה רגל מן השוק, כן בעיר גדולה כירושלים בזמנם, שהיתה הומה מרוב אדם ועולי רגלים ואורחים ואנשי מעמד וכו' וכו', ג"כ שיעורו שוה לפ"ד הרמב"ם והשו"ע שהוא כחצי שעה משתחשך. — וכן גם מי שגר סמוך לתחנה מרכזית של אוטובוסים, ששם עד מאוחר מאד יש תנועת בנ"א, בכ"ז עיקר חיובו שוה בחצי שעה הראשונה.

וקיים להו להרי"ף הרא"ש והרמב"ם [שהם הראשונים שעל פיהם אנו חיים, והם היסוד למרן הרב"י ולשו"ע] ששיעור כלתה רגלי דתרמודאי הנז' בגמ' (שבת כא:) כן הוא, אלא כיון שלא מפורש בגמ' שזו חצי שעה, לכן כתבו כמו חצי שעה או יותר, דיש מקומות שהיו הרבה תרמודאים מוכרי עצים, ויש שבאו מרחוק, וכדומה שאר סיבות, אשר בגללן התאחרו, לכן יכול ליקח זמן יותר מעט מחצי שעה. — אבל עכשיו שאין אצלינו תרמודאי כלל, עלינו לשמור הזמן שתיקנו חז"ל, ולדייק בחצי שעה, כמו שהיתה עיקר התקנה. — ולדעת הרמב"ם (שם) המדליק אחרי זה ביטל תקחז"ל ואינו יכול לברך.

ב) אלא שבפיזור נדחי ישראל נוצרו מנהגים שונים בזמן ההדלקה, יש בשקיעה הראשונה של הגאונים, ויש בצאה"כ שלהם, ויש בשקיעה לפי ר"ת, ויש בצאה"כ דר"ת. ויש מתאחרים לגמרי, עפ"ד הרמ"א (תערב, ב) שהמדליקים בפנים יכולים להדליק גם משכלתה רגל, וכיון שכן הורגלו בהדליקם בפנים, מדליקים כן גם בחלון. — ומשום כך גם אין מדקדקים להדליק בעיקר הזמן שתקחז"ל אלא מתאחרים. — וכמעט שאזל לו עיקר זמן ההדלקה. ואפי' בב' שכנים זה ע"י זה יתכן שינוי מנהגיהם.

וגם לפ"ד הביאור הלכה (רסי' תערב) להתפלל מעריב קודם משום דתדיר ויש בה ק"ש דאורייתא, יוצא שאפי' גר קרוב לבית הכנסת וימהר לביתו, ויכין הפתילות מבעוד יום, עכ"ז נשארו לו רק כחמש דקות עד החצי שעה מסוף שקיעתה. — לכן יש שנתייאשו מלהדליק בעיקר הזמן שהוא החצי שעה.

ג) עכ"פ עיקר פירסו"נ הוא בחצי השעה הראשונה, שאז רוב

המדליקים כתקחז"ל מאירים נרותיהם יחד, וזהו פירסו"נ גדול שכל ישראל יחד באותה שעה יפרסמו הנס.

ד) ונראה שגם אם בערים גדולות הולכים ברחובות עד סמוך לחצות, הרי זו רק מדת חסידות להאיר בנרות עד שתכלה כל רגל מהרחוב, אבל בעיקר יש להתחשב ברוב האנשים כשהם הולכים ברחוב, וכן משמע מלשון סידור רבינו שלמה ב"ר נתן. אחד מהראשונים (שהבאת בקונטרסך עמ' יג) שכתב "וצריכים להדליק הנר הזה משקיעת החמה, ויתן בה שמן שיתקיים עד שיפסקו רוב האנשים מהליכה וייסגרו רוב השווקים" עכ"ל. — ובדידן במקומות הבינוניים רוב הרגל כלתה מהרחוב כשהאנשים חזרו מתפלת ערבית, והנשים והילדים נאספו לבתיהם, ורוב המשרדים והחנויות נסגרות בערך בשעה שבע — שמונה, ואז חוזרים לומדי הכוללים לבתיהם בשאר ימות השנה [לבד מסעדות וחנויות פירות או סופר-מרקט, שאין להתחשב אתם בהיותם המיעוט מבין הרוב].

ה) ואה"נ שגם אח"כ יש הולכים ברחובות, זו כבר יציאה שניה מהבית שנעשית בזמנינו שהמאור האלקטרי מאיר ברחובות ובבתים. והזמן הקובע הוא כשנאספים לבתים אחרי עסקם ביום [ובזכרוני סברא זו מזמן רב מספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קמא)]. — ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תקו) איירי באלה שלא הלכו לבתיהם ככלות עסקיהם, וזה לא שכיח בימינו.

ו) וממש"כ הרמב"ם (ד, ה הנ"ל) חצי שעה או יותר, והשו"ע (תערב, ב) כמו חצי שעה, אין לחייב נרות גדולים שידלקו שש שעות עד שיכלו הולכי הרחובות, דמשמעות לשונם הוא בערך חצי שעה [וזה כמו שנתבאר שיש תרמודאי המתאחרים קצת יותר מחצי שעה]. — והנה בקונטרסך (עמ' יד) מובאים דברי האשל אברהם — תנינא (מבוטשאטש) שהשיעור של חצי שעה הוא בקירוב, כיון שכ' "כמו" חצי שעה, ומסתמא נקטו השיעור היותר גדול שאין בו חשש טעות בשום פעם וכו' עכ"ד. ומדבריו הרי מבואר להדיא דעתו שהוא לא יותר מחצי שעה. — אבל גם להקל בפחות מחצי שעה אי אפשר, ואם אין לו שמן לזה לא יברך. — וזו גם כונת הריטב"א (הנדמ"ח, שבת כא:) שהמנהג כ"ז שחנויות המוכרים שמן פתוחות. ולזה נתכוין גם בחי' מהרצ"א עיי"ש.

ז) והנה בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קכט) העלנו סברא שגם לר"ת זמן משתשקע החמה דנ"ח הוא בשקיעה הראשונה, שאז כבר לא הוי "שרגא בטיהרא מאי אהני", כיון שבארץ ישראל אז כבר מחשיך ואור הנר ניכר יפה. — אלא שהסקנו שקשה לחלק לר"ת בין חיוב הדלקת נ"ח שצריך להיות בליל כ"ה כסלו, לבין התחלפות

היום והלילה שלר"ת לכל דיני התורה עדיין הוא יום כ"ד כסלו, וקשה לומר שרק להדלקת נ"ח כבר נחשב לליל כ"ה, לכן לר"ת צריך להדליק בשקיעה או צאה"כ שלו, עיי"ש.

ח) עכ"פ כדאי לתת שמן שידלק (3/4. 1) שעה וג' רבעים (כהבה"ל סו"ס תערב) שאז ה"ז מהשקיעה הראשונה דהגאונים (שעה 4.40) עד חצי שעה אחרי צאה"כ דר"ת (בשעה 6.22). ובזכוכיות קצת גדולות יש שמן ל— 4 שעות, וזה ודאי הידור נוסף הוא, עד כשעה 9 שאז חזרו החנונים לבתיהם. ובנר ארוך עד שעה 22 קדוש יאמר לו. — אבל המדליק בתחילת הזמן ודולק חצי שעה יצא ידי חובתו ע"פ הלכה.

כלתה רגל מן השוק בזמנינו - ב

בס"ד ו' כסלו תשס"ח
אחדשה"ט וש"ת,

הנני בלוחות שניות בנוסף על מכתבי מתמוז תשס"ז [שהוספתי בו כמה הוספות קטנות] בדבר זמן כלתה רגל מן השוק דנר חנוכה.

א) והנה לדידי ג"כ בודאי מצוה מן המובחר להדליק בתחילת הזמן וליתן שמן שידלק כמה שעות, כגון עד שעה תשע, כיון שרוב החנויות סוגרות בין שעה שבע לשמונה, ואז הולכים לבתיהם, כדי שיראו את פרסומי הניסא. — אבל את חידושך הגדול שאם אינו דולק עד אז אינו מקיים עיקר המצוה, איני יכול לקבלו. — [ולדבריך אפילו בסמטאות הקטנות יצטרך כן, כיון שברחובות הגדולים לא כלתה רגל, כמו בתרמודאי, דהגם שהיו סימטאות ומבואות שלא היה להם קשר עם התרמודאים, בכ"ז זמנם שוה עם כולם, דלא יתכן לתת לכל רחוב שיעור לעצמו].

כי מפי השו"ע והמשנה ברורה אנו חיים, ובשו"ע (סי' תערב, ב) מפורש שהזמן הוא כמו חצי שעה, והמשנ"ב בכל הסימן ובעוד מקומות הזכיר חצי שעה, ובשום מקום לא כתב שזמנו עכשיו יותר, הגם שבעל המשנ"ב ז"ל ידע המתרחש בערים הגדולות, כמו ווילנא וורשא שהיו כרכים גדולים, והחיי אדם והחזו"א שמושבם היה בווילנא ג"כ לא הזכירו מאומה שבזמנינו זמן כלתה רגל מה"ש הוא יותר מחצי שעה. וזה יותר ממאה שנים שהרחובות מוארים בתאורה אלקטרית, וגם הבתים, ומכל גאוני ישראל מאז ועד עתה לא נשמעה חומרא זו, גם מאלה שהיו בערים גדולות מאד. ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תקו) רק נסתפק בזה, ולא כתב כן בהחלט להלכה, שצריך שידלקו הנרות עד שתכלה רגל ההולכים ברחובות כמה שעות תוך הלילה. — וכידוע שמסתימת הפוסקים למדים אנו להלכה,

ואם השו״ע והמ״ב סתמו ח״ש הרי זה לנו להלכה.

ב) ובעצם הסברא זכית לכוין לדעת הגרש״ז אויערבאך ז״ל כמובא בשמו בהליכות שלמה (טו, ח) שבזמנינו שזמן כלתה רגל הוא מאוחר מבזמן חז״ל ״נכון״ ליתן שמן בנר שיהא ראוי לדלוק זמן רב ולא חצי שעה בלבד. — ובהערה העתיקו מכתב ידו בחי׳ מס׳ (שבת כא:) מסתבר דבזה״ז היו החכמים משנים את הזמן, אבל כיון שכבר תיקנו אין בכחינו לשנות עכ״ל. ולשואל השיב שנכון שיהא ראוי לדלוק כשעתיים אחרי השקיעה (וכנזכר במכתבי הקודם שעה וג׳ רבעים). והוא עצמו נהג ליתן שמן עד בערך שעה 11 בלילה עכ״ד. — וכעי״ז היה מנהגו של הגרי״ז הלוי גאב״ד בריסק ז״ל כידוע שאולי דלקו נרותיו אפילו עד שעה 12. — אבל כל זה מצד הידור וחביבות מצוה, לפרסם הנס לעוברים ושבים המאוחרים ע״י נרותיהם. ולא עלה על דעתם שזה לעיכובא, ושבפחות מזה לא יי״ח.

ג) ולטענתך שבגמ׳ וכמה ראשונים נזכר רק הזמן הכללי ״עד שתכלה רגל מן השוק״ והיינו רגלא דתרמודאי. וכתבו הגאונים שזה כחצי שעה עד שעה, והרי״ף כתב כחצי שעה, ובעקבותיהם הלכו הרמב״ם (הל׳ חנוכה ד, ה) והרא״ש. — זה היה בזמנם שמשחשך אור היום הלכו לבתיהם ונתרוקנה רשות הרבים והשווקים, משא״כ בדורותינו שהמאור האלקטרי עושה לילה כיום.

הנה מאז הרי״ף ועד השו״ע עברו כחמש מאות שנה, ובלי ספק חל שינוי באור הרחובות ובהולכים ברה״ר, ובכ״ז נשאר מרן בשו״ע בזמן זה בלי לשנותו ולאחרו. והרי זה כדברי הגרשז״א הנ״ל, שאפילו שאם בזמנינו הזמן מאוחר ״אין בכחינו לשנות״.

ד) הגע בעצמך, סוף זמן ק״ש שחרית שהוא עד ג׳ שעות מעלות השחר כבשו״ע (או״ח סי׳ נח, א), משום דכתיב ובקומך, וזמן קימה נמשך מעלוה״ש עד ג׳ שעות, וכי נימא דהאידנא שנשתנו מנהגי בנ״א, ורובא דאינשי אינם קמים בעלוה״ש אלא כשעתיים אח״כ, שא״כ ישתנה סוף זמן ק״ש משעה 8 (בחורף) לשעה 10, וכן בקיץ מאוחר בשעתיים. — אלא ודאי קביעת חז״ל למה שאמרה התורה ״ובקומך״ אי אפשר לנו לשנות, לא לקולא בק״ש, ולא לחומרא בנ״ח על מה שקבעו הראשונים. — [ולפלא שבתשובות הגרי״ח זוננפעלד ז״ל (שנדמ״ח ירושלם תשס״ב) העלה (בסו״ס כג) סברא כזו, שכעת כולם ישנים יותר וקמים באיחור מפני החולשה והאקלים, יתאחר זמן ברכות ק״ש. וגם הוא לא כתב כן לגבי ק״ש עצמה, אלא לגבי ברכותיה].

ה) אולם יפה הערת ממה דקיי״ל (ביצה ל. ושו״ע סי׳ שלט, ג) דאין מטפחין

ואין מרקדין בשבת ויו"ט, שמא יתקן כלי שיר (שם לו:). וכ' תוס' דלדידן שרי דדוקא בימיהם שהיו בקיאין לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאין לתקן ולא שייך למגזר. וכ"פ הרמ"א בהגה שם. והבאת עוד כמה דוגמאות כאלה בקונטרסך (עמ' סג). — וא"כ כמו"כ נימא לחומרא שנשתנה זמן כלתה רגל מן השוק.

ויש להוסיף מדברי הרב"י (רסי' שלט) שהקשה על היתר משקים מגולים בזה"ז, שהרי אע"ג שבטל הטעם הגזרה לא בטלה (ביצה ה.), וא"כ אף בדליכא נחשים ליאסר. ותירץ (לפי מה שהסברנו דבריו בחי' סוגיות מועד, באיסור השמעת קול בשבת) דמתחילה גזרו רק במקום ובזמן שיש סכנה, ועל זמן שלא תהא סכנה לא גזרו (ועי' ביהגר"א יו"ד קטז, א). וה"נ על זמן שלא נהיה בקיאין בתיקון כלי שיר לא גזרו. — [וע"ע במג"א (סי' ט סק"ז), ובמטה יהונתן (בגליון שו"ע יו"ד קטז, א)] — ולפ"ז בזמן שקבעו חז"ל להדלקת נ"ח, הרי מפורש הטעם בגמ' כמה פעמים משום פירסומא ניסא, ובזמנם כלתה רגל מרה"ר חצי שעה משתחשך. ובזמנינו מצוה זו של פרסו"נ נמשכת הרבה יותר.

על זה יש להשיב שאין למדים חיובים מאיסורים, ואם מצינו כמה איסורים שהתירו הראשונים ממה שאסרו חז"ל, מפני שינוי המציאות, אין ללמוד מזה לחייב חיובים חדשים מפני שינוי הזמנים והמציאות.

ו) ישראל קדושים בכל העולם שנרותיהם דולקים חצי שעה מקיימים המצוה כהלכתה, והמהדרים יתנו שמן שידלוק ח"ש אחרי צאה"כ דר"ת, ועכ"פ נר אחד ידלוק עד אז, כדבריך, וכיוונת לשו"ת ארץ צבי (סי' קכא) מובא בפסקי תשובות (תערב, א הערה 9), ויותר טוב עד שעה 9 בלילה והמוסיף קדוש יאמר לו.

כלתה רגל מן השוק בזמנינו - ג

אחרי כתבי הנ"ל ראיתי בספר מאורות נתן על חנוכה (מהגרי"נ קופרשטוק, במהדורה החדשה סי' לג) שדן אודות מנהג הגרי"ז הלוי מבריסק ז"ל שנרותיו דלקו עד מאוחר מאד בלילה, אם זה מפני לשון הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) חצי שעה "או יתר", שבזה כלול גם זמן של כמה שעות אחרי שקיעת החמה. או מטעם שהחמיר כהריטב"א (החדש, שבת כא:) שלא הזכיר כלל חצי שעה, אלא כתב וז"ל עד דכליא ריגלא דתרמודאי וכו' והיו מתאחרים שם ברחוב העיר "ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא" והמנהג הפשוט ששיערו כל זמן שחנויות מוכרים שמן וכיו"ב פתוחות עכ"ל [וכתב הרב המו"ל שאפשר שהרמב"ם כיוון לזה במש"כ חצי שעה או יתר].

— ובקרבת מעון קדשו של הגרי״ז מבריסק ז״ל היו עוברים ושבים ידועים שחזרו לבתיהם כחצות לילה, א״כ במקומו הזמן של דליקת הנרות הוא עד אז.

דאם לפי הרמב״ם, הרי הוסיף האורחות חיים (להר״א מלוניל, הל׳ חנוכה אות טו) שיעור זמן זה כמו חצי שעה ״או יותר מעט״, וכנראה שהבין כן בדעת הרמב״ם, א״כ גם להרמב״ם א״צ להוסיף רק מעט יותר, אלא ודאי שנהג הגרי״ז ע״פ הריטב״א.

והעיר עוד המאורות נתן מפסיקתא רבתי דרב כהנא (חנוכה פרשה ב) שכתב עד שתסלק ״רוב הרגל״ מן השוק עכ״ל, ובפירוש זרע אפרים שם דלכן נקט ״רוב״ (הגם דבגמ׳ ליתא), דודאי לא נמנעו בנ״א לצאת לפעמים לצרכיהם ג״כ איזה שעות בלילה, אלא דכיון שאינו רק לפרקים לבד, אזלינן בתר הני דקביעי בשוק תמיד ומתעכבים קצת בלילה, וכרש״י ורא״ש שהוא כמו חצי שעה. — וכ״ה בפרדס הגדול לרש״י (סי׳ קצט) ״רוב״ רגל מהשוק, וכעי״ז בשלטי גבורים בשם ריא״ז עד שתכלה רגל מן השוק, ולא עד שתכלה רגל היחידים אלא ״רגל הרבים״ וכו׳, עכ״ד.

ויש לעיין בדעת הגרי״ז ז״ל, אם מצד ההלכה החמיר מפני שרבים הלכו על ידו מאוחר בלילה, והגם שברחובות ושכונות הסמוכות כלתה רגל כבר לפני זמן רב, מ״מ לא רוב הרחובות קובע, וברה״ר שלא כלתה רגל עד מאוחר נשאר חיובו העצמי ואה״נ שכל אזור נדון כשלעצמו. — או דילמא הזמן הוא רוב הרגל דרבים וכנ״ל. ואין חומרא מצד ההלכה, דאזלינן בתר רוב הרחובות, וכשבהן כלתה רגל. נגמרה המצוה, אלא שהמוסיף קדוש יאמר לו. — ויתכן שמודה הגרי״ז ז״ל שכל המדליק בכל מקום שהוא, אפילו ברה״ר הגדול ביותר, די מעיקר הדין בחצי שעה, כי אין בכחינו להוסיף על שיעור חז״ל לפי הראשונים. אלא מפני חסידותו והידורו במצוות עשה כן, ולקדש שם שמים, שגם ההמוניים העוברים מאוחר בלילה יראו נרות הפרסו״נ.

טעם איסור השתמשות בנר חנוכה

[**ועי׳** בדרשות חת״ס (לחנוכה דף סה.) שבנרות חנוכה היו ג״כ ב׳ מיני נסים, הנס הראשון מציאת הפח הי׳ בדרך הטבע, ודליקת הנרות ח׳ ימים הי׳ למעלה מדרך הטבע, בכדי לגלות שגם מציאת הפח הנראה לכאורה כדבר טבעי הוא ג״כ נס עיי״ש. וזה להורות לנו לראות בכל דבר השגחת הבורא ית״ש, על נסיך שבכל יום עמנו וכו׳.].

ולכן אסור להשתמש לאור נ"ח, ודלא כבשאר נרות מצוה דשבת ובית הכנסת. להודיע ולגלות כי אין לנו כלום בתשועה הגדולה מכחינו, ולא כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה, רק הכל מן השמים. ולכן אין לנו רשות להשתמש בהם. משא"כ בשבת, אדרבא מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ומעשה האדם חשוב בהכנה לכבוד שבת.

וזה שאמר דהע"ה (תהלים ס, ו) נתת ליראיך נס (המנורה) להתנוסס (להכיר עי"ז שאר נסי הנצחון) מפני קושט סלה (כדי לדעת האמת שכל הנעשה בטבע הוא מהנהגתו ית').

למה רק בנ"ח יש איסור השתמשות

בגמרא (שבת כג:) אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים.

פירש"ידכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה עכ"ל. וכן הוא ברי"ף הרגיל בנר חנוכה [ושבת]. — ובראבי"ה (הל' חנוכה סי' תתמ"ג עמ') כתב: בין נר חנוכה ובין נר של שבת ובין נר של כל מצוה כגון נר שנוהגין להדליק ביום המילה על שם הילד הנימול עכ"ל. — ויבנו דבריו שכלל כל נרות מצוה בזה, עפי"ד היסוד יוסף (פרק פ') שכתב ובהרבה מקומות מצינו שקדושת נרות של מצוה חביבה לפני הקב"ה, כמאה"כ באורים כבדו ה', וכל נר הדולק לדבר מצוה יש בו קדושה גדולה ונפלאה, ואילו היינו זוכים להשגת רוח הקודש, היינו מבינים ומשיגים ע"י דליקת הנר הרבה דברי עתידות, שהנר של מצוה מתנבא כמו הנביא המתנבא עפ"י ה', ואין אנו זוכין להבין הנבואות של הנר מצוה. והענין כי בכל נר של מצוה נמשך בו קדושה עליונה, ומעורר למעלה הדלקת בוצינין קדישין [אורות וספירות עליונות] עכ"ל. — [והזכיר שם העובדא שכתב מהרש"ל בהקדמת יש"ש, שהראו לו מן השמים הורמנא לספרו ע"י נר, כי בעסקו בספרו דלק לפניו נר קטן שעמד להכבות, ונעשה נס ודלק זמן רב. והזכירו גם בשם הגדולים].

אכן בכל זאת מצאנו ענין מיוחד בנר חנוכה, יותר משאר נרות מצוה, והוא הנזכר באריכות בבני יששכר (כסלו, מאמר תורה אור, מאות י"ג והלאה) בשם הרוקח ומהר"ל מפראג והרבי ר' פנחס מקאריץ ז"ל שיש ל"ו נרות בחנוכה, כנגד האור הראשון הגנוז ששימש ל"ו שעות, שבאור הראשון הביטו בו מסוף העולם ועד סופו, וגנזו הקב"ה לצדיקים לעת"ל, והיכן גנזו בתורה, דכל מה שאדם רואה בכל פעם דבר חדש בתורה הוא מהאור הגנוז. וכל א' כפי עסקו ועמלו בתורה וע"י אור הגנוז יכול

להביט בכ״פ נסתרות וכו׳. ולכן הצדיקים רואים ראיה רוחנית למרחוק גם בעולמות העליונים, כ״א כפי השגתו בתורה. וע״כ מוסיפין והולכין כבית הלל, להורות שכל מה שמוסיף האדם ימי התעסקות בתורה, יתרבה לו האור. ובכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלה הארה מן האור הגנוז, עכתו״ד בקיצור.

והדבריהם עמוקים כבשונו של עולם, שאין לנו מושג בהם. אבל דבר אחד אנו רואים, שבנר חנוכה אסור להשתמש לאורו, משא״כ בשאר נרות, דשבת והבדלה וכו׳. ואולי משום הענין הנעלה המיוחד שבנ״ח, שלא רק שיש בו קדושה כמו בשאר נרות, אלא שיש בו הארה מהאור הגנוז הנפלא. ולאור זה זוכים ע״י עמל התורה, אבל התורה צריכה להיות לגמרי לשמה, בלי שום פניה והנאה עצמית, של קרדום לחפור בו, או עטרה להתעטר בה, ולכן גם נ״ח אשר בו מתנוצץ האור הגנוז שהאדם משיג ע״י לימודו בתורה, אסור להשתמש לאורו כלל, דו״ק והבן.

ומכאן נדע ונתבונן גודל האושר והזכות שניתנה לנו, שפתח לנו הקב״ה גנזי המלך, הגנוזות וסגורות מעיני כל חי, ונתן לנו רשות להציץ מן החרכים לתוך תוכו של גנזותיו, של הגניזה העליונה. וזה ע״י עסק ועמל תורה לשמה. אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו.

וכמובנר חנוכה שנר אחד הדלוק בחוץ מאיר למרחקים, ועושה פרסומי ניסא גדול לכל הולכי הרחוב, ומתפרסם הדבר בכל העיר. כן ת״ח אחד היושב בד׳ אמות של הלכה, ומביט באור הגנוז בתורה, להשיג עומק התורה הקדושה, הרי הוא מאיר לעולם כולו בקדושת התורה, והשפעתו רבה במישרין ובעקיפין גם בעוה״ז, שרבים ממנו ילמדו וכן יעשו.

השתמשות בנרות כשנתערב בנרות של היתר

א) בסתירת המחבר, שבשמן חנוכה שנתערב אסר להרבות עליו ולבטלו, וביו״ד מתיר באיסור דרבנן, ותי׳ דשאני שמן חנוכה שהוא איסור הנאה (יו״ד צט, ו) איסור של דבריהם וכו׳ אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו. ובהגה: וי״א דאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו כמו באיסור דאורייתא (רא״ש ביצה פ״א סי׳ ב׳). — והק׳ הט״ז והש״ך על המחבר שפסק בהל׳ חנוכה (תרעז, ד) דמותר השמן שבנ״ח שנתערב בשמן אחר ואין בו ס׳ לבטלו י״א שאין להוסיף עליו לבטלו ע״כ. וזה כהרמ״א שפסק כהרא״ש שאפילו איסור דרבנן אין מוסיפין עליו. [ובמש״כ המג״א שם, עי׳ כאן בבאה״ט, ושם בלבושי שרד מחצהש״ק ופמ״ג]. והט״ז

(באו"ח) והפר"ח (ביו"ד צ"ט סקי"ט) דחו מפני קושיא זו דברי השו"ע בהל' חנוכה. — וראה מש"כ בישוב קו' זו בתשו' הגרעק"א ח"א (בהשמטות לסי' ל"ח). — ובס' מקור חיים להחות יאיר ז"ל (תרעז, ד) תירץ דבנ"ח מפני שעבר עמ"ש חז"ל ולא שרפו, יש להחמיר.

והחוות דעת (סו"ס צ"ט) תירץ דיש לחלק בין איסור אכילה לאיסור הנאה, דבאיסור אכילה שאינו אסור רק מטעימת טעמא דאיסורא, וכיון דמבטל ליה שוב אינו מרגיש הטעם, משא"כ באיסור הנאה כשנוטל ומבטלו, הרי נהנה במה שנוטל ומבטלו, ולכך אסור לבטלו, כמו שאסור לפטם בהמה באיסור הנאה, דאין לך מבטל גדול מזה, דהא הבהמה תהיה מותרת אח"כ אף שנתפטם, ואפ"ה אסור שנהנה במה שהבהמה נעשה שמינה בזה. וה"נ אין לך הנאה גדולה מזו שמרבה ומשביח ההיתר, במה שזורק האיסור לתוכו, ומוקצה למצות איסור הנאה הוא, דהא צריך לעשות לו מדורה ולשורפו עכ"ל.

וכונת דבריו נראית, דהגם שההנאה תהיה רק אחרי הביטול, וא"כ שוב אין כאן איסור הנאה, אלא יהנה מהיתר, כי האיסור נתבטל ונתהפך להיתר. מ"מ עכ"פ ע"י האיסור נתרבה ההיתר. כי קודם היו לו ס' חלקי היתר. ועכשיו עי' תערובת האיסור יש לו ס"א חלקי היתר, א"כ נהנה מאיסור ההנאה (וכ"מ בישועות יעקב סי' תרע"ז סק"א). — [ולפ"ז לא רק בנר חנוכה אלא בכל איסורי הנאה מדרבנן כן הוא].

והקהלות יעקב (ביצה סי' ג') כתב קרוב לזה דרק באיסורי אכילה הכריע בשו"ע שבדרבנן מותר להוסיף ולבטל, אבל לא באיסורי הנאה, דהמבטל איה"נ נחשב נהנה בזה עצמו שמהפכו מאיסור להיתר, והוי כנהנה ממנו בשעת עסק הביטול, ובשעה שאכתי לא נתבטל משתמש בו צרכו לעשותו היתר עכתו"ד. ובסוף דבריו כתב שהעירוהו שכבר קדמו בזה החוו"ד הנ"ל. אכן כפי שביארנו כונת החוו"ד, אין דבריהם עולים בקנה אחד. דלהחוו"ד ההנאה היא לא רק בשעת עסק הביטול, אלא גם אח"כ, במה שע"י האיסור נתרבה לו כמות ההיתר (שמששים נעשה ס"א).

אבל שתי תשובות בדבר, ראשית מלשון החוו"ד הרי נהנה "במה שנוטל ומבטלו" משמע כהקה"י שההנאה היא מפעולת הביטול. ושנית איך אפשר לומר שגם אחרי הביטול יהנה מאיסורי הנאה מכמות ההיתר שנתוספה לו ע"י הביטול. הרי אחרי הביטול הוא כבר נהיה היתר, וכמו שכתבנו לעיל, וא"כ נהי נמי שיש לו עכשיו היתר יותר ממה שהיה לו בתחילה, דבתחילה ס' ועכשיו ס"א, מ"מ זה לא נקרא נהנה מאיסה"נ. — ולכן נראה שגם החוו"ד ס"ל כהקה"י, והמשל לפטום הבהמה הוא, שבשעת הפטום מיד נהנה, שתיכף נעשית

שמינה, [וגם חוסך לתת לה מאכל אחר], וזה מתבטל אח״כ בכל הבהמה, ואז אה״נ שנתהפך להיתר, אבל ההנאה היא עוד לפני הביטול.

וראיתי בספר יהושע (חלק הפסקים סי׳ רמ״ט) להג״ר יהושע העשיל באב״ד ז״ל גאב״ד טרניפול זקינו של המנחת חינוך, שעל הקושיא הנ״ל מנ״ח, כתב לתרץ דנ״ח אסור בהנאה, וא״כ הביטול בתחילה הוי הנאה, משא״כ באיסורי אכילה דרבנן (וכ״כ שם בתשו׳ ס״ד), ושוב ראה שהחוו״ד כתב כן [והיה בן דורו]. — וכונתו כמש״כ בס׳ יהושע לפני כן (בפסקים רכ״א): הרי נהנה במאי דמבטלו ״עוד קודם הביטול״ וכעין זה דעת הגאון חו״ד עכ״ל, ור״ל דעצם פעולת הביטול היא לו להנאה עוד לפני שמתבטל בפועל. והבין כן בכונת החו״ד, וכהקה״י.

ושוב דחה הספר יהושע (בסי׳ רמ״ט) ד׳ החו״ד, וז״ל ישבתי בדעתי שזה אינו, דהאי דאסור להשתמש לאורה הוא מטעם דהוקצה למצותה, וא״כ דמי ממש לסוכה ולולב דרשאי למכרם וליתנם ביו״ט, כמו מעשה דרבן גמליאל דקנה אתרוג באלף זוז ונתנו לר׳ יהושע (סוכה מא:), ואטו אסור ליתן נר חנוכה לחבירו לברך עליו ולקבל תשלומין מחבירו, וא״כ הנאה דביטול נמי דומה לזה. ומאן דמדמי ליה לשאר איסורי הנאה אינו אלא טועה, דהתם אף מכירה ונתינה אסורה עכ״ל. — ר״ל דמנ״ח מותר להנות חוץ מהנאת אורה, וא״כ גם הנאה זו של פעולת הביטול בהיתר ג״כ מותרת.

ולא זכיתי להבין ד״ק. דהא תינח בחנוכה יכול למכור השמן ולתתו, דאינו מבטלו בזה מלהיות שמן לחנוכה. אבל הכא הרי דנותר אחרי ההדלקה ביום השמיני עסקינן. שאז להדליקו לחול אסור, דאסור להנות מאורו, ולמכרו ולתתו ג״כ אסור דחייב לשרפו, כמ״ש בשו״ע (תרעז, ג) וכ׳ המג״א דאסור להניחו אפי׳ בכלי מאוס לשנה הבאה דחיישינן לתקלה. וכ״כ בפירוש החו״ד דמוקצה למצותו איסוה״נ הוא ״דהא צריך לעשות לו מדורה ולשרפו״. — ולבטלו ג״כ אסור דבזה מבטלו במציאות מלהיות שמן חנוכה, וזה ודאי אסור דהוקצה למצותו. וכמו שאסור להדליקו לצרכו או לאכלו, כן אסור להנות ממנו הנאת כילוי שעי״ז מבטלה ממציאותו, וצ״ע.

ב) עוד תירוץ לקושיא מנ״ח. והבדל יסודי בדרבנן שלערב אסור ולהרבות מותר

ואשר י״ל עוד בתירוץ קושיית הט״ז והש״ך, בדרך שכתב בספר אהבת ציון, להג״ר יוסף קליין ז״ל ראבדק״ק סרדאהעל (ביצה ד:). שהקדים לבאר את החילוק בין לערב איסור דרבנן בהיתר, דאסור. לבין איסור שנפל ונתערב מאליו שמותר להוסיף עליו ולבטלו בששים. דלכאורה מה

החילוק ביניהם, הרי בין כך ובין כך מבטל האיסור עתה בידים, כיון דעד השתא היה אסור. — אכן החילוק הוא דלערב איסור בידים, ולעשות מאיסור היתר ע"י שיבטלו, זאת אסרו חז"ל. אבל אם נפל תחילה מעצמו להיתר, ואין ס' כנגדו, אם לא יהא רשות לבטל דהיינו להוסיף, א"כ יפסד ההיתר שנתערב האיסור בו, נמצא שאם מוסיף על האיסור עיקר מעשהו הוא להציל ההיתר, ולא להפוך האיסור להיתר, וזה מותר דחשיב כדיעבד >* והדברים מבוארים ברשב"א (ביצה ד:) "דמשום שלא יאסר תערובתו מוסיפים עליו היתר ומבטלין אותו, אבל לערב בידים ולבטלו לא" עכ"ל.

עוד יש להקדים מש"כ הרמ"א (סי' תרע"ג סוף סעי' א') אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה (שהודלק וכבה, מג"א) בשאר נרות, אפי' א' באלף לא בטיל, דהוי דבר שבמנין, אלא ידליק מן התערובת כל כך שבודאי נר של היתר דולק עם נר של איסור ואז מותר להשתמש אצלן עכ"ל. ופי' המג"א (סק"י) שאם נתערב נ"ח א' ידליק ב', ואם נתערבו ב' ידליק ג' (ידליק א' יותר, כדי שימצא בו נר של היתר ג"כ, משנ"ב סקכ"ג). — נמצא שיש תקנה גם לשמן חנוכה שנתערב, שיכול להדליק ממנו, בתוספת עוד נר, וא"כ אינו צריך להציל שמן ההיתר ששמן החנוכה נתערב בו, ולכן פסק בשו"ע (תרעז, ד) שאסור להוסיף עליו ולבטלו. כי להוסיף בנ"ח הרי זה כמו לערב שאר איסור, שאסור. דלמה לו להפוך ההיתר לאיסור, אם יש לו תקנה גם כמו שהוא.

ובספר אהבת ציון הנ"ל כ' לתרץ באופן אחר קצת, עפי"ד מחצית השקל (תרעז, יב) שכ' דדוקא לבטל ע"י שיוסיף שמן היתר, אסר בשו"ע, אבל מ"מ מותר להדליק שמן התערובת, וידלק עד שישאר כדי השמן הנותר מנ"ח, וכמבואר בהל' שבת (רעו, ד) שאם נתן הגוי שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר ואח"כ אסור עכ"ל, הרי דכל זמן שא"צ להנאת השמן האסור, דבלא"ה היה דולק שמן היתר, מותר להנות מאורו, וה"ד הכא כל זמן שהיה דולק שמן היתר מותר להשתמש לאורה, ולא אסר להוסיף כ"א כדי לבטל שמן האסור שגם הוא יחזור להיתר ע"י הביטול עכתו"ד מחצהש"ק עיי"ש. — ועפ"ז כתב האהבת ציון, דביו"ד (צט, ו) פסק שפיר דבאיסור דרבנן מותר להוסיף, מטעם הנ"ל בכדי להציל ההיתר, אבל במותר שמן נ"ח הרי אינו מפסיד כלום, דאף אם אין ס' יכול להדליק עד שישאר כדי שיעור שמן חנוכה שהיה בתוכו, ולכן אסרו חכמים אף להוסיף. דלהוסיף בנ"ח הוי כמו לערב בתחילה בשאר איסורים עכ"ד האהב"צ. וכיוון להכת"ס (בחי' סוגיות לביצה ד: עמ' עה.) עיי"ש.

ברם עצם דברי המחצהש"ק לא ברורים לי לענ"ד, דלכאורה יש חילוק בין ההיא דגוי שהוסיף שמן לנר שבת, ששם אין החפצא של השמן נאסר, אלא שלישראל אסור להנות ממעשה גוי שעשה עבור ישראל בשבת. וא"כ אם מדליק הנר עד כדי שיעור שמן שהיה בו תחילה, לפני שהוסיף הגוי שמן אחר, ה"ז לא נהנה הישראל כלל ממעשה הגוי. — אבל כאן בנ"ח, הרי גוף חפצא דשמן הנותר מנ"ח נאסר בהנאה, משום דהוקצה למצותו, ואם נתערב בפחות מס' אז כל התערובת נאסרה מטעם זה, ולא יועיל בזה להדליק רק כדי התערובת, ולא להדליק כדי נותר שמן נ"ח [דזה שייך רק אם יש איסור גברא לא להנות ממעשה הגוי כנ"ל] דבנ"ח ע"י התערובת הכל נאסר כהשמן דנ"ח עצמו. — [ואולי י"ל דאתקצאי למצותו דשמן מנ"ח לא הוי איסור חפצא ממש, וא"כ דומה יותר להההיא דשמן בנר שבת] וצ"ע.

את יסוד החילוק הנ"ל בין מערב שמהפך האיסור להיתר, לבין מוסיף שרק מציל ההיתר, מצאתי במלים אחדות בחידושי חת"ס (משנת תקצ"ט) לביצה (ד:) שכ' בביאור תי' המג"א (סו"ס תרע"ז) הנ"ל: לא שרינן להוסיף כדי להציל ההיתר לן, שהרי [השמן מנ"ח] אינו מפסיד ההיתר, שיכול לשמרו לשנה הבאה ולהדליקו לנר חנוכה וכו' עכ"ל.

גדר הוקצה למצותו לנר חנוכה

בס"ד ערב חנוכה עש"ק וישב תש"ע שוכט"ס לכבוד המופלג בתורה, עוטה אורה, ה"ה החו"ב כמו"ה רפאל אלחנן הכהן אייזנבלאט הי"ו לאי"ט אחדשה"ט.

במכתבך קשיא לך עמש"כ הטור (סי' תרעז) דהנותר משמן נ"ח מוסיף עליו בליל שני, וכן בכל הלילות, אך להנאה אחרת אסור להשתמש דהוקצה למצותו, ושי' הרמב"ן והר"ן (פסחים ז.) דנ"ח צריך שיהא משלו, מדר' זירא שהשתתף בפריטי (שבת כג.). א"כ איך ידליק ביום ב' נותר השמן הרי נאסר בהנאה, וא"כ לא הוי "לכם" כבלולב (סוכה לה.). — ויותר מזה הקשית שאם הדליק נ"ח מיד נאסר והוקצה למצותו, ואם כבתה אין זקוק לה, מ"מ אם הניחה ברוח חייב להדליק שנית [וכ"כ אפי' שלא ברוח מצויה להדליקה שנית (מ"ב תרעג סקכ"ז)]. ואיך מדליקה שנית הרי כבר נאסרה בהנאה ול"ה שלו.

הנה קושיא חדא מתורצת בחברתה, דכיון דחזינן שמותר להדליק נ"ח שכבה, ואף מצוה היא, שמעינן שגם למחרת שפיר מדליק בנותר השמן.

והוא משום שיש הבדל יסודי בין איסורי הנאה שאסורים בכל

הנאה, ויש בזה כמה חילוקים, דאשרה דמשה כיתותי מכתת שיעורה ול"ב שוה פרוטה, משא"כ שאר איסורי הנאה, יש רק איסור להנות מהם אבל שלו הם, ויי"ח לולב דמצות לאו להנות ניתנו. ואסור לגוזלו ממנו דבבעלותו הם. ויש בזה מחלוקת הראשונים ואכמ"ל. (ועיין שד"ח כללים מע' א' כלל ד"ש). — לבין הוקצה למצותו שכשמו כן הוא, שרק הנאות אחרות אסור שמן נ"ח, למאור ולסיכה, אבל למצות נ"ח לא נאסר כלל, כי הרי לזה הוקצה, ולכן הוי "הוקצה למצותו", והוי שפיר שלו, ומדליקו למחרת, ואם כבה.

וגם יכול לתתו במתנה לחבירו שאין לו שמן להדליק נ"ח, ולא נאסרה טובת הנאה ממנו.

ועיין בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' קפד) שהתיר להוריד אתרוג של נוי סוכה למצות ד' מינים, למי שלא היה לו בחוה"מ, דמללה"נ, ועוד דמ"ט אסור בהוקצה למצותו, משום ביזוי מצוה (כשבת כב.), ולמצוה אחרת ל"ה ביזוי, וכש"כ דמעלין בקודש מנוי סוכה למצוה עצמה. ומותר לבעל האתרוג ליטול דמים מחיר האתרוג, דחליפי איסוה"נ מותרים (וע"ע בחי' חת"ס סוכה לה:). — וראה גם דשקו"ט בדבריו בני שליט"א בספרו דברי יהושע עמ"ס סוכה (סי' נד). ומסביר בסוף דבריו, דכיון דהנאת המצוה מותרת, יש לו בעלות על הנאת המצוה ויכול לתבוע דמיה.

לישן יחידי לאור נ"ח

בס"ד טבת תשס"ד

שוכט"ס להרה"ג ר' גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א.

עד"ש אם מותר לישן יחידי לאור נר חנוכה.

במג"א ומשנ"ב (סי' רלט סק"ט) מובאת הגמ' (שבת קנא:) שסכנה בלילה לישן יחידי מפני המזיקים, וכ' הכה"ח (רלט, יז) שאם נר דולק בבית אין סכנה. — האם מותר להנות מנר חנוכה, לישן לאורו יחידי.

איתא בשו"ע (סי' תרפא) שאין מבדילין לאור נ"ח שאין נהנין לאורו, ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, וכמבואר (בסי' רחצ, ד) שיהא סמוך לנר בכדי שיוכל להכיר בין מטבע למטבע. — וא"כ להבדיל אסור בנ"ח, שזו הנאה לעיין ולהכיר מטבע, אבל הנאה מכללות האור שבחדר ע"י נ"ח מותר, ולאו הנאה אסורה היא, כמ"ש השע"ת (תרעג סק"ג) ומובא במשנ"ב (סקי"א ובשעה"צ סקי"א) בשם פר"ח ושו"ת פני אריה (סי' מז) דרק להשתמש [להסתכל ולעיין] לאור נ"ח אסור, אבל לישב בביתו [ואפי' ללכת] לאור נ"ח מותר. — ועי' בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כו, ב) בשם שבט הלוי (ח"א סי' קפד) שלכן מותר להדליק שמן שביעית

לנ״ח, כיון שאפשר להנות באופן המותר הנ״ל. — וא״כ מותר לישן לאור נ״ח, דזו אינה השתמשות, אלא הנאה מכללות האור.

והנה בכה״ח (רלט, יז כנ״ל) מבואר מזוה״ק (ח״ג מה.) דבבית יחידי שלא גרים בו דיורים אחרים, לא מועיל נר, כי אם בבית שיש בו גם דירות אחרות, נר מועיל דה״ז כיום, וביום אין סכנה כשיש דיורים אחרים. — ויש להסתפק בדירה עם כניסה מהרחוב, ומצדה יש קיר משותף עם דירה אחרת כזו [מצוי הרבה] אם נחשב כיש בו דיורים אחרים, כיון שמחוברים, ומועיל ואין סכנה ביום, ומועיל נר בלילה, ונהגו להקל.

השתמשות בנותר משמן נר חנוכה לנר שבת

בס״ד חנוכה תשס״ב
בימי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד המופלג בתורה, מעמיק בסברא ישרה, הרב יצחק אוסטרליץ הי״ו לאי״ט, בני ברק ת״ו.
אחדשה״ט,

על דבר שהעיר אם מותר להשתמש בנותר משמן נר חנוכה, להדלקת נר שבת. ותלה זאת במה שמצאנו באחרונים אם מותר להדליק נותר שמן נ״ח לנר בית הכנסת. דהחכמת שלמה (בגליון השו״ע תרעז סו״ס ד) מתיר דלא הוי ביזוי מצוה אם משתמש בה למצוה אחרת, ומה גם שיש המתירים להשתמש בנ״ח עצמו לתשמיש של קדושה כגון תורה או תפלה. ומביא שלא הוצרך לכך אלא מפני שהפמ״ג (תרעז משב״ז ד) אוסר.

א) העירוני למש״כ בספר פסקי תשובות (תרעז, ט) שהנותר מנ״ח כתב בשו״ע (תרעז, ד) שעושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצוותו. משמע שלא התירוהו לכלום אלא לשורפו. וציין לשו״ת שרגא המאיר (ח״ה סי׳ קיח), ואינו אצלי לעיין בו. אולם דייק מערוה״ש (סעי׳ ו) שכתב שעשאוהו רבנן כתשמיש קדושה שצריך גניזה שלא יוטל בבזיון, דמשמע דלנרות מצוה כגון נר שבת וביהכ״נ מותר דלא הוי בזיון. — גם ראיתי מה שדן בזה הגאב״ד לאקנבאך ז״ל בשו״ת מאור החיים (ח״א סי׳ כו-כח) בפלפול ובבקיאות, דלכאורה נימא בו הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה ניעבד ביה מצוה אחריתי. אלא שמסיק לאסור, שחיישינן לתקלה אף לזמן מועט (חת״ס חיו״ד סי׳ נט, בשם מנחת יעקב כלל ד סק״ו). וגם כיון שמצוה עליו לבערו, חיישינן שמא יטה (כשבת כג: ורש״י), כמו בשמן שריפה. ועוד, שמא ישכח ויהנה ממנו אחר השבת. ותו, דכשמדליק נר שבת מנותר נ״ח, עושה מצות חבילות חבילות (ע״פ הירוש׳ תרומות סוף פי״א, דמדליקין נ״ח משמן שריפה). — ויש להעיר בדבריו ואכמ״ל.

ב) טרם בואנו לעיין בזה, יש להקדים דשאלה זו משכחת לה רק אם נותר השמן נאסר להנאה, כגון שכבה באמצע שיעור ההדלקה, דהיינו החצי שעה (כמשנ"ב תרעז סקי"ח), שאם דלק חצי שעה מותר להשתמש בנותר לכתחילה (שם). — או משכחת לה שכבה בליל ז' והוסיף עליו שמן הרבה [פחות מששים לבטלו] בליל ח' ודלק חצי שעה והשאר נותר, דאסור להנות מהשמן, דבודאי יש בו מהשמן שכבה בליל ז' באמצע חצי השעה (ביה"ל תרעז, ד). — או שנתן שמן סתם ולא התנה שהנותר אחרי שיעור הדלקה יהא מותר בהנאה, די"א (מג"א תרעז סק"י בשם ב"ח והג"מ ור"ן ורא"ש) דכשנתן סתם הוקצה כל השמן [שבמנורה ולא שבבקבוק].

ג) ולענ"ד שמעיקר ההלכה, משום דאתקצאי למצוה, אסור להדליק נר שבת מהנותר משמן נ"ח. — כי הפמ"ג (תרעז משב"ז ד הנ"ל) מחלק בין נר כבוד של בית הכנסת, לנר השתמשות בביהכ"נ. דנר שהודלק רק לכבוד [כגון ביום, או בלילה כשבלא"ה הרבה אור בביהכ"נ] לכו"ע מותר להדליקו מנותר מנ"ח, דאינו נהנה, ומצות כבוד ביהכ"נ לאו להנות ניתנו. אבל נר השתמשות בביהכ"נ להתפלל וללמוד לאורו, בזה נוטה להתיר רק אם מוסיף עליו עד יותר מששים, ומטעם ספק ספיקא [שמא הלכה דמותר להוסיף על איסור דרבנן, ושמא מותר תשמיש קדושה ללמוד ולהתפלל].

ועל זה חולק החכמת שלמה ומתיר מנותר נ"ח להשתמשות תורה ותפלה אפילו בלי להוסיף עד ס', ומהטעמים הנ"ל. — אבל אף א' לא התיר השתמשות חול בביהכ"נ מהנותר מנ"ח. כגון אם הגבאי ירצה לספור מעות קופת ביהכ"נ וכדומה. דזה לכו"ע אסור מנותר נ"ח, דלא הוי בגדר מצות לאו להנות ניתנו. דאמנם כל מה שיהודי עושה, אם אינה עבירה ח"ו, הרי זו מצוה [כידוע מספרי המוסר], אבל בגדר מללה"נ נחשב רק מצוה ממש.

ד) ובזה יובן למה צריך לעשות מדורה ולשרוף הנותר משמן נ"ח (תרעז, ד), ולמה לא ישתמש בו לנר ביהכ"נ [להפמ"ג יוסיף עליו, ולהחכ"ש ישתמש בו בעין]. כיון שיש חשש קרוב שישתמש בו חול בביהכ"נ, היינו מה שמבחינת קדושת ביהכ"נ אינו חול האסור [כדוגמא הנ"ל לספור קופת ביהכ"נ, וכדומה], אבל לגבי חנוכה ה"ז חול האסור.

דאמנם אסור לעשות תשמישי חול בביהכ"נ, מטעם קלות האש, כבשו"ע (קנא, א), אבל חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים מותר (שם). — וכן מנר ביהכ"נ מותר להשתמש לאורו רק לתורה ותפלה, ולא קריאת חול (מג"א קנד סק"כ באריכות, ועי' משנ"ב סקנ"ב).

מ״מ מביאים הא״ר (קנד, יט) והכף החיים (קנד, צז) מספר חסידים, דמי שאבד מעות בביהכ״נ בלילה, לא יקח נר מלפני ארוה״ק לחפשם לאור הנר, אא״כ ירא מגנבים, וכל שהוא לצורך ביהכ״נ ושמירתו מותר, ואצ״ל אם היו מעות מצוה, שגבום לשמן למאור וכדומה משאר מצות דשרי עכ״ד.

וכל זה אסור מנותר נ״ח (תרעג, א). ואפילו היש מי שמתיר (בעל העיטור) שהביא בשו״ע, בתשמיש של קדושה בנ״ח, ה״ז רק לתורה ותפלה. ולא לתשמישים של מצוה הנ״ל. — ולא מביעא למו״ק (קנד, יג) דמנר ביהכ״נ מותר לקרות אפילו דברי חול, כשעומד מחוץ לביה״כ ומאיר לו מנוגה נגדו מבפנים עיי״ש (ומובא במחזיק ברכה שם). — שזה אסור מנ״ח. והחכמת שלמה הנ״ל התיר לתורה ותפלה, ולא לתשמישי מצוה שהן חול לעומת תורה ותפלה. — ולכן אין להדליק מנותר נ״ח לנר ביהכ״נ, כשיש חשש שיאותו לאורו גם למה שאינו תורה ותפלה.

ה) ומעתה פשוט שנר שבת אסור להדליק משיירי נ״ח, דלאור נר שבת מותרת כל השתמשות אפילו של רשות [אדרבא בללמוד תורה יש חשש שמא יטה]. וכ״כ המג״א (קנד סק״כ הנ״ל) בשם רי״ו דנותר נר שבת מותר לכל צרכיו. — וא״כ אין להדליקו מנותר שמן נ״ח.

גם כתב המג״א (קנד סקכ״א) דנר של שבת אין בו קדושה ומותר להדליק ממנו עכ״ל. וא״כ איך יוריד שיירי נ״ח שיש בהן קדושה, לנר שבת שאין בו קדושה.

ואמנם כהיום שמאור האלקטרי מאיר בעיקר, ושרגא מהני ליה בטיהרא רק להוסיף אורה ושמחה (כמשנ״ב רסג סקל״ה), אין זה מתיר להדליקו משיירי נ״ח, דעכ״פ האדם נהנה ומשתמש מתוספ׳ אורה, שאל״כ לא היה יכול לברך על נר שבת. עי׳ בשמירת שבת כהלכתה (ח״ב פמ״ג הערה קעא, ופמ״ה הערה לג) בשם הגרש״ז אוירבאך ז״ל.

השתמשות לרפואה בנותר משמן חנוכה

בס״ד ג׳ אד״ר תשס״ג
שוכט״ס לכבוד להמופלג בתורה ויר״ש ה״ה הרב ר׳ אהרן לוריא שליט״א באופקים יע״א. אחדשה״ט,

במכתבך הבאת מש״כ בספר שיח שרפי קודש בשם הרבי מקוצק זי״ע סגולה להסובל מדלקת ״שושנה״ על הרגל ל״ע, שימרח רגלו מנותר שמן חנוכה, ורמז לזה ״ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים״. — והסברת היתרו בטוב טעם, עפמש״כ בשו״ת שבות יעקב (ח״ב סי׳ נ) מובא

בקיצור בבאה"ט (סי' שכח סק"ג), במי שחלה ועשו לו קמיעא מעשבים שבתשלום מספר הימים צריך לזורקו לנהר מאחוריו, שאם נשלם הזמן בשבת מותר כיון שהנהר הוא כרמלית, ובאופן שיזרקנו למעלה מי' טפחים, דהוי פלוגתא ברמ"א (סי' שנה, ג) אם מותר לזרוק כן מרה"י לכרמלית דרך מקום פטור, ובמקום חולי לא גזרו עכ"ד. — וא"כ ה"נ בנותר נ"ח שטעון שריפה (כשו"ע תרעז, ד), אם הנותר הוא אחרי שדלק שיעורו חצי שעה, הב"ח אוסר דהוקצה כל השמן, מביאו המג"א (תרעז סק"י) וחולק עליו דאינו מוכרח מה שהוכיח הב"ח כן מהגמי" ר"ן ותוס', רק טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר אלא כשיעור, והביא המשנ"ב (תרעז סקי"ח) פלוגתא זו (וכן בסי' תערב סק"ז). — וכיון דהוי פלוגתא מותר, דבמקום חולי לא גזרו. — ויש להוסיף שכ"כ הפמ"ג (תרעב א"א ו) דחולה שאיב"ס מותר להשתמש בנ"ח, וה"נ בנותר שמן מנ"ח.

ומה שהקשית דבנ"ח לכו"ע אסור נותר השמן — לק"מ, דכפי המבואר פלוגתא היא, ובזה התיר.

ויש לעיין למנהגינו שקונים בקבוק שמן, והוי כהתנה בפירוש שמקצה רק מה שישתמש בו לנ"ח, והנותר בבקבוק הוא חולין. אבל אין אנו רגילים להתנות, שמה שנשאר בקנקני המנורה אחרי חצי שעה אינו מקצה למצוה. אלא מוסיף עליו למחר ומדליקו (טור תרע"ז, וכן הוא במדרש תנחומא פרשת נשא כ"ט), והנותר בקנקני המנורה ביום האחרון עושה לו מדורה ושורפו, א"כ ה"ז כקיבל עליו חומרת האחרונים המחמירים שלא להשתמש בנותר אם לא התנה עליו, ואיך יכול להשתמש בו לרפואה.

וצ"ל דאדעתא שיאסר לרפואה לא קיבל עליו, וגם אם הי' נשאר הרבה שמן בכל הימים הי' משתמש בו, וסומך על המקילים, אלא כיון שרגילות הוא שלא נשאר, כי הכל נתבער במנורה, לכן לא התנה והמעט הנשאר ביום ח' מחמיר ביום אחרון לשורפו, מפני חומרא בעלמא.

ולרפואה לדלקת ברגל הנקרא "שושנה" שהוא כידוע בגדר חולה שאין בו סכנה, אבל חלה בכל גופו, שמותר לקחת רפואות בשבת (או"ח סי' שכח), ולפעמים מגיע ליותר מחושאב"ס, יש לסמוך על הרפואה הסגולית הנ"ל שנאמרה ע"י גאון וקדוש זי"ע. — [ובענין נותר משמן נ"ח דברתי קצת בשו"ת משנ"י ח"ה סי' קיג עייי"ש] ואין כעת הזמן להאריך.

מותר שמן נ"ח ששטפו עם כלים

עשרה בטבת תשס"ט, השי"ת יהפכו לששון ושמחה בב"א
שוכט"ס למעכ"ת ש"ב ידידי הרה"ג המפורסם חסידא ופרישא בנש"ק שלשלת היוחסין כקש"ת מוהר"ר יעקב אלעזר הלוי ראטענבערג שליט"א, בני ברק.
אחדשת"ה,

ע"ד מכתבו בשאלה באלה שלא שופכים השמן הנותר מנר חנוכה לתוך המדורה בה שורף הפתילות והשמן הנותר, אלא שורף רק הפתילות, ואת המנורה שוטפים בחמין בכיור יחד עם הכלים, והשמן הנותר נשפך לתוך הכיור ומתערב עם הכלים ונותן בהם טעם. אם יש מקום להחמיר בזה.

הנה בודאי ע"פ הלכה (סי' תרעז, ד) עושה לו מדורה ושורפו שהרי הקצה למצותו, ואם נתערב בשמן אחר בטל בששים [והמשנ"ב שעה"צ ל' לא חשש לחומרת המג"א (סקי"ב) דלהוי כדבר שיש לו מתירין ולא בטל]. — אבל אם לא שרף נותר השמן, אלא שפך את המעט הנשאר לכיור עם רותחים כנ"ל, אין הכיור ושאר הכלים נאסרים מכמה טעמים. —

א) דסתם בני אדם מקצים השמן רק לשיעורו לחצי שעה (כמשנ"ב תערב סק"ז ותרעז סקי"ח), והגם שדולק יותר ה"ז לפירסו"נ בעלמא אבל לא לעיקר מצוה לאסור השמן [ועי' שו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיג) לענין להנות משיירי נ"ח, ואם בזמנינו שונה]. — ב) עיקר מוקצה דמותר נ"ח הוא רק דרבנן, והגם שכ' הש"ך (יו"ד סי' צט סקי"ט) דהוקצה למצותו חמיר מסתם דרבנן, מ"מ לא הוי טפי מדרבנן. — ואם הכלים שנשטפו יחד עם מותר שמן נ"ח ברותחין, ישתמש בהן כשיהיו שאינן בני יומן, א"כ הוי נטלפ"ג, והוי תרי דרבנן. — ג) רוב הקונים שמן לנ"ח אומרים שלא מקצים כל השמן, לא מיבעיא שלא כל הבקבוק, אלא אפי' הנשאר אחר ההדלקה לא יוקדש למצוה כלל. וא"כ הגם שלכתחילה ראוי לשורפו, אבל אם לא שרפו אלא שטפו ברותחים יחד עם כלים לא נאסרו הכלים. — ד) יש להניח שהיו רוב במים ורוב בכלים כנגד השמן, ובטל בששים.

שמעתי שיש מניחים הנותר מהשמן לשריפת חמץ, כמו הלולב והערבות. ואינו דומה דשם איתעביד מצוה בלולב זה, משא"כ בנותר השמן לא איתעביד מצוה, ויש לחוש לתקלה כמג"א (סקי"א).

יישר פתילה ע"י סכין אם נאסר מבליעת השמן האסור בהנאה

בס"ד י"ט טבת תשע"א
שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג החו"ב. משנתו קב ונקי, לן בעמקה של הלכה מו"ה ראובן דנישבסקי שליט"א, יושב עה"ת בק"ק נתיבות
אחדשה"ט.

אודות הסכין שהכניס קצהו לתוך השמן כשהוא חם שהפתילה שבו בוערת, וזאת כדי ליישר הפתילה. אם נאסר עי"ז הסכין מבליעת השמן האסור בהנאה, אם היתה בדעתו להקצות שמן רק לחצי שעה (כשו"ע תרעד, א), אז יתר השמן שבכוסית הזכוכית הוא רוב היתר. אבל אם מדליק סתם, כדרך בני אדם, שמקצים כל שמן הכוסית לנ"ח גם אחרי עיקר הזמן של חצי שעה, כדי להרבות בפרסו"נ, או כדי לחשוש שבזמנינו כלתה רגל מן השוק הוא מאוחר יותר (עי' שו"ת משנ"י ח"ט קסב-ד). — אז יש להכשיר הסכין ע"י הגעלה.

ביאור תיבות "ופורקן כהיום הזה"

ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ואח"כ באו בניך לדביר ביתך וכו' והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

כבר עמדו המפרשים על הבנת תיבות ופורקן "כהיום הזה" שאין לו פירוש לכאורה, ויותר מזה נתקשו כולם על שאין אנו עושים זכר לתשועה הגדולה שהיתה לישראל ע"י חשמונאי ובניו, שנתן ה' לידם מלוכה אדירה, והי' נס ופלא למעלה מדרך הטבע, ונתקדש שם שמים מסוף העולם ועד סופו, ולא נראה ולא נשמע כפלא הזה, שיימסרו גבורים רבים ועצומים ביד חלשים מעטים, והי' ראוי איפוא שנדגיש בעיקר נס גדול זה ע"י איזה מעשה בהודאותנו בימי החנוכה [וכבר נתבאר בדברינו בדרשות משנ"י, שהנר הראשון הוא הזכר לנס הנצחון, והטעם בזה].

אכן יתבאר לנו הענין עפי"ד הקדושת לוי (לחנוכה קדושה ראשונה) שכ' שכל הניסים וההארות שנתגלו בימים הקדמונים מתגלים בכל שנה ושנה, כגון בחנוכה הנס של חנוכה והחסדים שהיו למתתי' בן יוחנן כ"ג כאשר אנו מדליקים הנרות של חנוכה, וכן בכל הי"ט והמועדים, ולכן מברכים שעשה נסים לאבותנו בימים ההם "בזמן הזה", כלו' שאלו החסדים והנסים וההארות שהי' אז בימי מתתי' בן יוחנן כ"ג נתגלה עד עכשיו בזמן הזה, אך לא בכל הניסים קבעו הלל והודאה, שהרי לא מצינו הזכרה ויו"ט ביום מלחמת סיסרא

וביום מלחמת סנחריב אשר הי׳ נס גדול עד שרצה השי״ת לעשות את חזקי׳ משיח, וכן לא הוזכרו אלפי רבבות הנסים והנפלאות הנעשים בכל דור ודור, כי רק אלה הנסים אשר ראו בהם אבותינו הנביאים הקדמונים ואנשי כנה״ג שיעשו ג״כ פעולה במעשינו, וחסדיהם יתגלו בכל שנה ושנה ובכל דור ודור יאירו לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים, רק נסים אלה הוקבעו לדורות, אבל שאר הנסים שראו בהם הקדמונים שלא הי׳ בהם כח שתתגלה הארתם בכל שנה ושנה לא הוקבעו לימים טובים לדורות אתוד״ק.

היוצא לנו מזה כי תכלית הזכרת הנסים הוא לעורר את החסדים וההארות ההם בזמן הזה, שהרי על כן נזכרים ונעשים רק הזכרות נסים אלה שיש בכחנו לעורר הארותיהם כהיום הזה, וא״כ כמו שיש נסים שלא תואיל להם ההזכרה להמשיך הארותיהם לכל דור ודור, כן יש נסים שאינם צריכים להזכרה כי הארתם וחסדיהם עומדים לעד מיום שנעשו עד היום הזה, וחז״ל תקנו רק להזכיר נסים אלה שמתעוררים הארותיהם ע״י ההזכרה.

ומאלה הנסים שהארתם עומדת לעד מאלי׳, הוא נס התשועה הגדולה שבימי החשמונאים, כאשר ידוע בשם רבינו החפץ חיים זיע״א (קובץ הערות לר״א וסרמן הי״ד עמ״ס כתובות בסוף דוגמאות לביאורי אגדות ע״ד הפשט סי׳ י׳ אות ט׳) שאמר כי גם בדורותנו כשיש גזרות רוחניות אפשר להתגבר בכח על השונאים במסי״נ ולהכניעם כמו שעשו מתתי׳ ובניו, והוסיף ז״ל כי אילו איישר חילי׳ הי׳ יוצא במס״נ נגד אומות רודפי הדת.

הרי שתשועת חנוכה מאירה באור גדול בכל דור ודור ומי שמלאו לבו למסור נפשו לה׳ יכול לעשות זאת תמיד, בכח מסירות נפשם של מתתי׳ ובניו שנטעו אז תשועה זו להם ולדורות עולם, וא״כ אין צורך בהזכרת התשועה ההיא כדי לעורר הארתה כהיום הזה, שהרי מאירה היא מאלי׳ תמיד בכל דור ודור.

וזהו שאנו אומרים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן קיים לעד כהיום הזה בפועל ממש ולא נפסקה הארתו מאז לאף רגע עד היום הזה, אבל לנס השני ואח״כ באו בניך לדביר ביתך וכו׳ והדליקו נרות ונעשה בהם נס גדול עליו קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

הגאון רבי יוחנן גוראריי שליט"א
הרב הראשי לחולון

הדלקת נרות חנוכה על ידי נשים ובנות

בספר המנהגים – חב"ד[א] כתב: "הבנות אין מדליקות בפני עצמן, אשה בעלה מוציאה".

בתורת מנחם[ב] כתב: "בנוגע לבנות היתה הנהגת בית הרב, שהבנות לא הדליקו נרות חנוכה (לא הגדולות ולא הקטנות לפני בת מצוה), כי אם יצאו בזה על ידי אביהן, ואח"כ – בעליהן".

ובספר השיחות תש"ו[ג] סיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: "הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב], הי' מדליק נרות חנוכה בבית אמו, כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה, וכן גם ביום ששי ערב שבת קודש הי' מדליק שם את הנרות חנוכה, הגם שלא אכל ולא ישן שם".

ברשימת היומן[ד] הנ"ל מסופר יותר בפרטיות: "[אדמו"ר מוהרש"ב] הי' מדליק נר חנוכה בבית אמו [הרבנית רבקה] נ"ע, כל הח' ימים, אלא שבערב שבת קודש לא הי' מחכה שם החצי שעה, אלא חוזר מיד לביתו. אבל במוצאי שבת קודש מתעכב שם החצי שעה".

ובספר השיחות הנ"ל[ה] סיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: "הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב], כשהי' צריך לעזוב את ביתו לימי החנוכה, הי' מצווה לזוגתו לכבוד אמי הרבנית [שטערנא שרה] נ"ע שאף שהיא תשמע הרכת נרות חנוכה מאחד – הגברים, מכל מקום שתדליק בעצמה הנרות.

אשה חייבת להדליק

א. איתא בגמרא[ו]: "אשה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הם היו באותו

א. עמ' 69.

ב. תש"נ ח"ב עמ' 51, הע' 70. וראה התקשרות גל' תשנב הע' 21.

ג. עמ' 20.

ד. חנוכה תרצ"ג, עמ' שכג.

ה. עמ' 21.

ו. שבת ככ, א.

הנס״. ופרש״י שם: ״שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה״.

וכן פסק המחברו: ״אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה״.

וכתב הט״זח: ״כיון שהיתה באותו נס, שגזרו היוונים על כל בתולה שתיבעל להגמון תחלה, והרגה אשה בת יוחנן כהן גדול את הראש של האויבים. ונראה מלשון הגמרא שהאשה מוציאה אפילו איש, מדאמרינן הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום, אשה ודאי מדלקת כו׳. מדאמר בחרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום שפירושו להוציא אחרים, ממילא מה שכתוב אשה ודאי מדלקת, היינו להוציא אחרים. וכ״כ באגודה שאם יודעת לברך תוכל להוציא את האיש ועיין סי׳ תרפט לענין מגילה״.

וכתב המאירי׳ט וז״ל: ״אע״פ שאמרו בחרש שוטה וקטן שהדליקו אינו כלום, אשה ודאי מדלקת, אע״פ שמצות עשה שהזמן גרמא היא, נשים חייבות בה שאף הן היו באותו הנס. ומעתה מדלקת אף להוציא את אחרים כדין כל המחוייב בדבר. וקצת מפרשים כתבו דוקא לעצמה, ואין זה כלום״. וכן כתב המג״א׳: ״אשה מדלקת. פירוש בעד כל בני הבית״.

ובבאר היטב״א: ״אשה, ומוציאה אפילו איש, משא״כ במגילה דהוי כמו קריאת התורה, סמ״ג. ועיין יד אהרן״.

וכתב הרמ״א״ב: ״יש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט״. והוא דעת הרמב״ם״.

וכתב הבאר היטב״ג: ״וזה חידוש שהספרדים נוהגים כתוספות והאשכנזים כרמב״ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות״.

ז. סי׳ תרע״ה סעי׳ ג.

ח. שם ס״ק ד.

ט. שבת כג, א.

י. שם ס״ק ד.

יא. שם ס״ק ג.

יב. סי׳ תרעא סעי׳ ב.

יג. שם ס״ק ג.

טעם למה האשה לא מדליקה

ב. הקשה העולת שמואל[יד]: "מה שכתב המחבר סי' תרעה אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה, משמע וודאי שאף פנוי' או אלמנה שיש להן דירה בפני עצמם חייבין מדינה. ולפי זה קשיא לכאורה לדידן שמדליקין כל אחת לעצמו ואפילו קטנים, מאי טעמא אין הנשים מדליקין, הלא עדיפי לחיובא מקטנים וכו'.

ומתרץ העולת שמואל: "משום הכי נשים בנרות חנוכה טפילות, דנס חנוכה לא הי' לגופות כי אם להעביר הדת, ולאנשים היתה הגזירה, כתבו לכם על קרן הצבי שאין לכם חלק באלקי ישראל, ועל הנשים היתה הגזירה שתבעל לטפסר תחילה. ומדין תורה האנשים מחוייבין למסור נפש על קידוש השם, אבל הנשים היו פטורות דקרקע עולם היא... ומשום הכי בפסח היו אנשים ונשים שוות בנס דקושי השיעבוד שוה בשתיהם. וכן נס פורים היתה גזירת להשמיד וכו' ומשום הכי בזכירת הנס שתיהן שוות. אבל נס חנוכה לא הי' שוה לשניהם, ומשום הכי במגילה חייבין ואילו בנר חנוכה אינן בכלל המהדרין, והווין טפילות לאנשים, ודוק כי נכון הוא"[טו].

וכן שואל בשו"ת שער אפרים[טז]: "כתב הרב המפה בשו"ע באו"ח סי' תרעא סעי' ב בהג"ה ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק וכן המנהג פשוט. הנה צריך לישב לפי זה, למה לא נהגו גם כן הנשים להדליק בפני עצמן כמו האנשים, הלא אפילו קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק כמו שכתב בסי' תרעז סעי' ב, ואמרינן בגמרא דמ"ב נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס".

והאליה רבה[יז] הביא את שאלת השער אפרים הנ"ל: "למה אין נוהגין שאשה מדלקת כשבעל בביתו, מאי שנא משאר בני הבית.

ומתרץ: "ונראה לי דאשתו כגופו ואינו בכלל מהדרין. וכן משמע ברש"ל סי' פה ומטה משה, דדוקא כשאין לה בעל או כשאין הבעל בעיר מדלקת וכו'".

יד. להג"ר שמואל ליב קוידר, סי' קה.

טו. ולהעיר, שדעת התוס' (פסחים קח, ב ד"ה היו) שמפרש גברי הגמרא באופן אחר, דהא דאמר ריב"ל דאף הנשים היו באותו הנס, היינו שהיו גם כן 'באותו סכנה דלהשמיד וליהרג'.

טז. סי' מב.

יז. סי' תרעא סעי' ב.

בחידושי חתם סופר[יח] מתרץ באופן אחר, וז"ל: "ראיתי מי שנתקשה מאי טעמא לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין והיכא דליכא זכר והיא מדלקת היא מוספת והולכת, והרי היא ממהדרים מן המהדרים, ומאי טעמא לא תהי' מהמהדרים.

"**ונראה** לפע"ד, בתחלה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת של בעל הבית אז לא נמצא שום אשה שתהי' מהמהדרים כי כבודה לצאת בחוץ ברשות הרבים לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים.

"**נהי** אם אין האיש בביתו ועלי"ה מוטל מצות הדלקה, על כרכה תצא לחוץ להדליק, מכל מקום אם יש כאן זכר המדליק אין מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה ותביא עצמה לידי חשדא.

"**והשתא** אע"ג שכולם מדליקין בפנים, מכל מקום מנהג הראשון לא זז ממקומו כנ"ל נכון בעזה"י".

בלקוטי שיחות[יט] כתב: "ידוע מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר [הנ"ל], שאביו כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, כשהי' צריך לעזוב את ביתו לימי החנוכה, הי' מצווה לזוגתו הרבנית שטערנא שרה נ"ע שתדליק המנורה בעצמה (אף שהברכות היתה שומעת מאחד הגברים), ומוסיף: "ואף שבנוגע למעשה לא מצינו שהנשים נרות חנוכה, יש לומר הטעם – כי בהדלקת נרות חנוכה ישנם ריבוי פרטים היכל להדליק, "ימין לשמאל" או "משמאל לימין", וכו"כ דעות בזה, לכן תיקנו שיצאו י"ח במצוה זו על ידי הגברים"

טעם למה בנות לא מדליקות

ג. לפי מה שכתב החתם סופר הנ"ל, מתרץ על דרך זה בשו"ת התעוררות תשובה[כ] טעם למה בנות לא מדליקות נר חנוכה, וז"ל: "אבל לא התיישב עדיין למה אין בנות הפנויות מדליקות, נראה לעניית דעתי דמעיקר התקנה שהיו מדליקים על פתח בית מבחוץ ברשות הרבים, וכל כבודה בת מלך פנימה ואין מן הראוי' לעת ערב ובפרט בשעה שכל אנשים יוצאת לחוץ להדליק שיצאו גם הבנות ולהחמיר במצות מהדרין במקום זילותא ופריצותא ל"כ ועכשיו שמדליקין מבפנים נשאר מנהג כמו מתחילה".

יח. שבת כא, ב.

יט. חלק ל, עמ' 312.

כ. להג"ר שמעון סופר, ח"א סי' לה.

ובספר משמרת שלום[כא] כתב טעם אחר, וז"ל: "עתה המנהג פשוט כמהדרין מן המהדרין ואפילו קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק, אלא הבנות לא נהגו להדליק. ונראה לי דדבבית שאין שם רק אשה ובנותיה, האשה מדלקת וגם בנותיה ידליקו, אלא שלא ראיתי נוהגין כן ולא ידעתי למה".

ושם בהע' ב: "בעל השער אפרים שהקשה למה אין אשה מדלקת ותירץ בשם האליה רבה דאשתו כגופו דמי וכ"מ בתשובות מהרש"ל סי' פה עכ"ל. אך זה התירוץ הוא על אשתו אבל הבנות למה לא ידליקו. ואפשר, כיון שאמם אין מדלקת אינו מהנכון שהם ידליקו, אבל בבית שאין שם אלא אשה ובנותיה לפי הנראה שצריכין להדליק... ולא ידעתי למה לא נהגו כן.

"ופשוט משום דעל פי רוב הבנים מדליקים והבנות אין מדליקות וגם כי יש הרבה שאינן יכולות לברך, על כן לא נהגו כן, אבל על פי ההלכה כולן צריכות להדליק".

ובספר המנהגים – חב"ד[כב] כתב: "וכבר תמהו למה נשתנו בזה נשים מאנשים דכל אחד מדליק בפני עצמו. ותרצו דאשתו כגופו דמיא ואין נכון שתדליק הבת כשהאם אינה מדלקת.

"ולפי עניית דעתי דוחק גדול הוא. ומחוורת כמו שכתב במשמרת שלום סי' מח ס"ק ב, דיש הרבה שאין יכולות לברך ולכן נהגו כולן לצאת על ידי אחרים (עיין אחרונים סו"ס תרעה וסי' תרעז). ובשלטי הגבורים הובא במחצית השקל סי' תרעז ס"ק ח: המהדרין נר לכל אחד ואחד בין אנשים ובין נשים כו'".

כא. להאדמו"ר מקאידינואוו, סי' מח ס"ק ב.

כב. המצויין לעיל, בהערה 2.

הגאון רבי חיים אלעזר שיינברגר שליט"א
ראב"ד בית יצחק לדיני ממונות

האם מותר להשתמש בשמן שהיה מגולה כל הלילה לנר חנוכה

לכבוד הרה"ג המפואר מחבר חיבורים מחוכמים ה"ה רבי **גמליאל בן ידידי הרה"ג רבי אלחנן נכד למורי ורבי הגאון הגדול רבי לוי רבינוביץ** זצ"ל - אחדשה"ט כראוי וכיאות – האם מותר להשתמש בשמן שהיה מגולה כל הלילה לנר חנוכה למחרתו?

תשובה – הנה כפי המבואר במשנה תרומות פרק ח' הל' ד' ובגמ' חולין דף מ"ט ע"ב אין בשמן משום גילוי רק מים יין וחלב – ואף שר"ש סובר שם בחולין שגם שמן יש בה משום גילוי אך להלכה פסק הרמב"ם פרק י"א מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ז' וכן הטור יור"ד סי' קט"ז שרק מים יין וחלב יש בה משום גילוי ועי' שם בב"י שהביא גמ' חולין הנ"ל ששמן אין בה משום גילוי וא"כ להלכה שמן אין בה משום גילוי וכן ברמב"ם פרק ו' מהל' איסורי מזבח הל' ט' י' שמנה הרמב"ם שם את היינות הפסולין למזבח וכ' שם דיין שנתגלה פסול למוכח ובהל' י"ד מנה את השמנים הפסולין למזבח ולא הזכיר שמן מגולה וכן כתב בערוך השולחן העתיד סי' ס"א סעיף י"ד דלכך לא חשיב הרמב"ם בפסולי שמנים שמן מגולה משום דבשמן ליכא איסור גילוי והיינו דאין חשש לא במזבח ולא לחנוכה להדליק בשמן מגולה - – ובכלל בזמנינו גם במשקין ששייך בהם גילוי הרי פסק בשו"ע יור"ד שם שאין נחשים מצויין בינינו אין בה משום גילוי גם בג' משקים הנזכרים אך עי' שם בפ"ת ס"ק א' שהביא מהשל"ה ששומר נפשו ירחק מהם וגם מהגר"א שהיה נזהר גם בזמנינו וא"כ אף להשל"ה והגר"א מותר שמן מגולה כיון שאין בה משום גילוי וכפי שביארו שאין נחש שותה רק ג' משקין הנזכרים ולא שמן – ואף לר"ש הסובר שיש בשמן משום גילוי אך עי' בתוס' ב"ק דף קט"ו ע"ב ד"ה אלא בשמן מגולה של תרומה טמאה שאיתא שם בגמ' שיש הפסד כהן לכתחילה לא יעשה תרומה משמן מגולה ובדיעבד הוי תרומה ולא פריך בגמ' למאי חזיא דכיון שאין בה משום גילוי אין בה חשש כיון דחזי להדלקה ורק משום הפסד כהן חיישינן שהוא טורח עי' שם [ועי' להלן שכתבתי לפי"ז לכאורה לפי"ז יש בה גם משום הקריבהו נא לפחתיך] [ודרך אגב שם בגמ' מוכרחין אנו לומר שאתיא כר"ש

שהרי כנ"ל להלכה ולמשנה תרומות וגמ' חולין שמן אין בה משום גילוי וכיון שאתיא לר"ש אתיא שפיר שגם שמן אסור כשנתגלתה ורק להדלקה חזיא וא"כ ע"כ כנ"ל שגם לר"ש אין בה גם משום הקריבהו וכו' ורק כדלהלן יהא אסור לר"ש להקרבה משום הקריבהו נא לפחתיך] - אך לכאורה אף שאין בה משום חשש שתיית נחש וא"כ לדידן להלכה אין חשש להדליק שמן לחנוכה משמן מגולה משום ממשקה ישראל כדאיתא במנחות דף ו' ע"א שלמזבח צריך להיות ממשקה ישראל היינו שיהא מותר לישראל וא"כ רק אם היה חשש שתיית נחש והיה אסור שמן מגולה א"כ גם היה אסור לשתות ממנו וא"כ היה אסור לשמן למזבח ונרות חנוכה הרי הוא זכר להדלקת המנורה במזבח א"כ היה אסור להדליק בהם אבל כיון שמותר לשתות מהם שאין חשש שתיית נחש וגם להגר"א והשל"ה כיון שבשמן אין שום חשש לא בזמן חז"ל וא"כ גם בזמנינו להנ"ל ורק לר"ש באמת יהא אסור להדליק בבית המקדש וגם לנרות חנוכה משום ממשקה ישראל – אבל לכאורה הרי רואים לכאורה בגמ' ב"ב דף צ"ז איתא עוד טעם לאסור משקין מגולין משום הקריבהו נא לפחתיך אך באמת ששם מיירי לגבי ג' משקין שייך בה מעצם חשש שתיית נחש וא"כ אף שסיננם שאין בה ארס הנחש איתא בגמ' שם שאסור משום הקריבו נא לפחתיך אבל בשמן שאין בה בכלל חשש גילוי א"כ אין בה גם משום הקריבהו נא לפחתיך? ורק לר"ש יהא אסור משום הקריבהו נא לפחתיך [ועי' להלן שבשבמן להדלקה אין גם לר"ש חשש הקריבהו וכו' לכאורה] ומה שאיתא בשו"ע או"ח סי' רע"ב סעיף א' שאין מקדשין על יין מגולה אפילו בזמנינו ועי' שם במ"א ס"ק א' וטו"ז ס"ק ב' שהוא משום הקריבהו נא לפחתיך ועי' שם במ"א שאם עמד מגולה רק שעה מועטת אין בה גם משום הקריבהו נא לפחתיך כיון שהפחות והסגנים אינם מקפידין בשעה מועטת שלא נמר טעמו וריחו ומשמע שאם עמד זמן מרובה וכגון בנידוינינו שעמד מאתמול בלילה עד למחרתו בעת ההדלקה יהא אסור גם בשמן משום הקריבהו וכו'? אך האמת שאינו נכון שכל זה ביין שאם עומד זמן רב נמר ריחו וטעמו משא"כ בשמן אין בה משום נמר טעמו וריחו וא"כ אין שום חשש להדליק נרות חנוכה בשמן מגולה – ואף אם נאמר ששייך קצת נמר ריחו וטעמו גם בשמן אם עומד זמן מרובה אבל הרי להדלקה אין בה משום הקריבהו וכו' גם לפחות ולסגנים כיון שגם הסגנים משתמשים להדלקה גם בשמן מגולה ואף אם יש בה חשש נמר טעמו וכד' – אך לפי מה שאיתא בתוס' ב"ק הנ"ל לכאורה יש בה משום הקריבהו וכו' כיון שיש טורח והפסד לא ישלח גם לפחות ולסגנים כמו שאסור משום הפסד כהן – אך הרי

הטורח שכתבו תוס׳ לכאורה וכתבו שהטורח הוא שלא יגע בשמן ולא בכלי שיש בה שמן ואין בראשונים ובמפרשי התוס׳ הקדמונים ביאור למה אינו יכול ליגע יש אחרונים שכתבו שהוא משום סכנה וזה ניחא לענין ליגע בשמן עצמו שלא יאכלנו אבל בכלי מה הטורח לביאורם? ויש שכתבו שהטורח הוא שיין מפזרין ממנו הרבה ושמן צריך קצת קצת כי הרי אינו רק להדלקה עי׳ במהרש״א הארוך - ולענ״ד נראה לבאר שהיינו שכיון שמדליקין ממנו קצת קצת שמא יישפך כיון שאם יגע בשמן יכול להישפך וא״כ לכאורה יש עצה לתתו אחרי שתרם תרומה וכן לתתו לסגנים ולפחות בכלי מכוסה שלא יישפך וכן הפחות והסגנים יכולין לסגרו אחרי השתמשות מהם קצת קצת כל יום וא״כ הדרא להנ״ל שאין בה משום הקריבהו וכו׳ – בכל אופן דברי התוס׳ צריכים ביאור ועדיין לא מצאתי ביאור מניח את הדעת אך אם כפי שכתבתי אין בה משום הקריבהו וכו׳ ואולי בגלל הטורח איך שנבאר בתוס׳ מה הטורח יש בה כן משום הקריבהו וכו׳ שהרי לא יתן מהם לפחות ולסגנים דבר שיש בה טירחא ודו״ק –

ולכאורה רואים במפורש בהדלקת המנורה שהיה מגולה השמן שהרי הטבת הנרות היו עושים בבוקר ומכינים את הנרות להדלקה ובערב היו מדליקים ובמשך היום לא היו נכנסים הכהנים להיכל ואיך הדליקו בשמן מגולה ולדעת הרמב״ם לא קשה דהרי שיטת הרמב״ם פרק ג׳ מהל׳ תמידין ומוספין הל׳ י׳ וי״ב דהיו מטיבין ומדליקין ב׳ פעמים ביום את המנורה בבוקר ובין הערביים ולא היו עושים בבוקר רק את ההטבה אלא גם הדלקה ונמצא שדלק כל הזמן ובשעה שדולק ודאי אי״צ לחוש לגילוי אבל לראשונים דפליגי על הרמב״ם

אבל האמת מפורש בגמ׳ מנחות דף פ״ח ע״ב דעל כל נר היה טס של זהב שהי׳ מכסה את השמן ונמצא שלא הי׳ השמן מגולה ובפר׳ תרומה כ״ה ל״ח כתיב ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור ופי׳ רש״י דמלקחיה היינו צבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן אבל הרמב״ן בפסוק ל״ט פי׳ דמלקחים היינו הטס של זהב שעושים על פי הנרות שלא יפול בשמן כלום - ועי׳ חידושי הרש״ש תמיד דף ל׳ ע״ב שכתב דהטבת הנרות בביהמ״ק התחלקה לב׳ חלקים דבבוקר היו מוציאים השמן והפתילה מאתמול ובערב קודם ההדלקה היו נותנים השמן והפתילה להדלקת היום ולפי״ז לא היה השמן מגולה ודוק – הביאו המקדש דוד [ראפפורט] סי׳ כ״א ס״ק ב׳ ופלפל בדבריו ולדברי הרש״ש לא קשה בכלל כיון שלא היה השמן מגולה ודוק -

ועי׳ עוד בגמ׳ סוכה דף מ״ח ע״ב שניסוך יין ומים אסור לגבי מזבח כיון שהארס של הנחש משלים השיעור ואין בה כשיעור וראיתי באיזה ספר

[איני זוכר כעת מקומו] שכתב שלפי רש"י אסור גם בשמן מגולה כיון שחסר מהשיעור ולא הבנתי דבריו שהרי משום שתיית נחש אין חשש בשמן כיון שנחש אינו שותה משמן רק בג' משקין הנזכרים ואוי כוונתו לר"ש הנ"ל הסובר שגם בשמן יש בה חשש שתיית נחש וא"כ לדברי ר"ש באמת לטעם מה שכתב רש"י שם יהא אסור שמן מגולה בין למזבח ובין לנרות נוכה שהיא זכר למזבח –

לסיכום: מותר להדליק נרות חנוכה ואין בה לא משום שחשש שתיית נחש ולא משום הקריבהו נא לפחתיך ואף לא לר"ש כיון שראוי להדלקה ורק מטעם ממשקה ישראל אסור לר"ש וגם לא שייך טעמא שנמר ריחו בשמן ואף אם נאמר ששייך נמר טעמו וריחו אבל להדלקה לית לן בה ודוק –

ויש עוד הרבה להאריך בזה בכללות והפרטות ודי בזה כעת -

בכבוד ובהערכה חיים אלעזר שיינברגר

הגאון רבי רחמים משה שעיו שליט"א
מח"ס צחקרי ארץ ועו"ס

מה עדיף חנוכיה מהודרת או מגילה מהודרת

לכבוד הגרמ"ר שעיו שליט"א.
עוד שאלה יהיה רצון שנזכה לעוד תשובה ארוכה לכבוד חנוכה.

אדם שיש לו אפשרות או להדר בחנוכיה יפה מכסף טהור, או מגילה בכתב מיוחד ביופי מה עדיף.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

וזה אשר השיב לי

בעה"י יום חמישי לסדר "וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו" שנת הידו"ר בנ"ר חנוכ"ה ומגיל"ה כבו"ד גדו"ל מא"ד

לידידי הנעלה פאר המעלה, עוטה אור כשלמה, מפענח כל תעלומה, ממנו יתד ממנו פינה, הוא הודה והדרה של תורה, חסיד שבכהונה הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בדבר השאלה אם עדיף להדר בחנוכיה מהודרת או במגילה מהודרת.
לקוצר עניות דעתי נראה שעדיף להדר במגילה מהודרת לפי שחנוכיה היא תשמישי מצוה, ולאחר סיום המצוה אין קדושה בתשמישי קדושה כי הם נזרקים, משא"כ המגילה קדושתה לעולם עומדת, והיא מכלל ספרי הקודש, וכדאמרינן במסכת מגילה (דף ז ע"א) אמר רב יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה, והאמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה, נאמרה לקרות ולא נאמרה ליכתוב, מיתיבי רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, אבל רות ושיר השירים ואסתר מטמאין את הידים, הוא דאמר כרבי יהושע, תניא רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויאמר המן בלבו, רבי עקיבא אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה, רבי מאיר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויודע הדבר למרדכי, רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם, אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכולהו שנאמר קימו וקבלו קימו למעלה מה שקיבלו למטה, וכו', רב יוסף אמר מהכא וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים רב נחמן בר יצחק אומר מהכא וזכרם לא יסוף מזרעם. ע"ש. הרי דפליגי אם

אסתר מטמאה את הידים או לא. ועד כאן לא פליגי אלא אם מטמא את הידים או לא, אבל קדושה ודאי יש בה ואסור לזרקה, ואינה דומה לתשמישי מצוה שמותר לזרקן לאחר גמר עשיית המצוה כדאמרינן במסכת מגילה (דף כו ע"ב).

והיא בכלל כתבי הקודש שמצילין מפני הדלקה בשבת, וכתב מרן בשו"ע סימן שד"ל סעיף י"ג יש מי שאומר דמגילת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות, אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה. ע"כ. משמע שאם כתובה כהלכתה מצילין מפני הדלקה לכו"ע אע"פ שאין בה אזכרות. וא"כ מכיון שהיא בכלל כתבי הקודש יש בה קדושה, והיא עדיפא על חנוכיה מהודרת שהיא תשמישי מצוה. ואם אין לו מספיק כסף להידור מצוה אלא או לחנוכיה מהודרת או למגילה מהודרת עדיף שיהדר במגילה מהודרת דקדושתה קיימת לעולם, משא"כ בחנוכיה רק בשעת קיום המצוה.

ובחפשי בזה באוצר הספרים מצאתי שכבר דשו רבים בשאלת כת"ר זו, ורובם העלו והשיבו לכבודו להלכה דמגילה מהודרת קודמת.

ותהלי"ת שזכיתי לכוון לדעתם.

ושם הדר"ת ישגא לעד להגדיל תורה ולהאדירה והיה אדירו נצח.

בכבוד רב
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים תובב"א

הערות והארות לספר "גם אני אודך" - תשובות הגאון רבי ישראל פסח פיינהדלר זצ"ל, בעל מחבר ספר אבני ישפה בעניני חנוכה

אם יש הידור להדליק נר חנוכה ארוך

בסימן ס"ח הביא את דברי המגן אברהם בהלכות חנוכה סימן תרע"ב ס"ק ג' שכתב שנר יותר ארוך הוא יותר מהודר, אבל כתב שדין זה הוא בנר שעוה ולא בשמן. וביאור דבריו שבנר שעוה ניתן להוסיף על יפיו על ידי שהוא יותר ארוך, אבל לא ניתן להוסיף על היופי של שמן שהרי כל היופי שלו הוא רק באור שלו, אבל בנר שעוה יש לו גם יופי חיצוני. ולכן היוצא מדברי המ"א שבנר שעוה ניתן להדר בתרתי והיינו באיכות האור וביופי החיצוני. וזה נוגע לנר הפרפין שהרי הוא גם ביופי חיצוני וגם באיכות האור עולה על השמן זית. וכל דברינו הם מצד ההלכה שהרי מפורש בגמ' שבת שצריך נר יפה, אבל יתכן ששמן זית הוא עדיף מצד הקבלה שהרי שם אינו תלוי בנר יפה אלא בענינים אחרים. אבל כיון שאנחנו עושים על פי דברי הגמ' וההלכה אם יש מחלוקת בין ההלכה

ובין הקבלה, וכמו שכתב המשנה ברורה סימן כ״ה ס״ק משנה ברורה, ממילא אין נפקא מינה מה סוברת הקבלה בשאלה שלנו, היוצא מדברינו שיותר מהודר להדליק בנר פרפין מלהדליק בשמן זית, עכ״ד.

ובמחילה מכת״ר אין דבריו מובנים, דבשלמא אם בהלכה מובא לא להדליק בשמן זית ובקבלה כתוב להדליק בשמן זית ניחא, שיש לעשות כמו ההלכה, אבל אם גם לפי ההלכה שמן זית מהודר וגם לפי הקבלה שמן זית מהודר, למה לא להדליק בשמן זית, ובפרט דבגמ׳ שבת דף כג ע״א אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים יפין לנר ושמן זית מן המובחר. ושם בדף כ״ג ע״ב אמרו הרגיל בנר הווין ליה בנים ת״ח, וכתיב בניך ״כשתלי זיתים״ סביב לשלחנך, א״כ בודאי דיש הידור להדליק בשמן זית לרמוז לזה. אבל אעיקרא מה שכתב שע״פ הקבלה יש ענין להדליק בשמן זית לא ידוע לי מה הענין, והיכן מקורו ולמה הרב המחבר לא הזכיר לזה מקור. ועוד יש לקיים בזה דברי רבי טרפון דקאמר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד, וא״כ ודאי שיש הידור להדליק בשמן זית גם לפי הפשט. ועיין במסכת מנחות דף פה ע״ב אמר רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהם.

אם יכול להדליק נרות חנוכה בתוך ג׳ טפחים

בסימן קכ״ג נשאל על מי שאין לו מקום להניח נרות חנוכה אלא באחד משני מקומות שהן למעלה מעשרה טפחים או למטה מג׳ טפחים, איזה מקום עדיף. וכתב כיון שמפורש בחז״ל הענין שלא יהיה למעלה מעשרה טפחים, ולא מפורש לענין חנוכה שאסור להניח למטה מג׳ טפחים, נראה לי שעדיף שיניח נרות חנוכה למטה מג׳ טפחים מאשר למעלה מי׳ טפחים, עכ״ד.

ולקו״ד נראה שעדיף להניח למעלה מעשרה, דכיון דלמטה מג׳ כארעא סמיכתא כמ״ש המרדכי בפרק במה מדליקין סימן רס״ח בשם המהר״ם מרוטנבורג. יש בזה חשש בזיון מצוה שעושה אותה למטה על הקרקע משא״כ למעלה מעשרה טפחים יש יותר פרסומי ניסא.

ומה גם שלפי הקבלה צריך להדליק למעלה מג׳ טפחים כמ״ש בפרי עץ חיים שער החנוכה פרק ד׳. ואע״פ שכתוב שם שלא יניח למעלה מי׳ טפחים היינו לכתחילה, וכמ״ש בשו״ת מחקרי ארץ חלק א׳ או״ח סימן פ״ד. ועדיף להעלות את המלכות למעלה ממקומה מאשר להורידה למטה ממקומה.

אם מותר לישון בבית יחידי כאשר יש לו נרות חנוכה דלוקים

בסימן קכ"ד נשאל אם מותר לישון בבית יחידי כאשר יש לו נרות חנוכה דלוקים. ותוכן השאלה לפי המשנה ברורה סימן רל"ט ס"ק ט' שיש איסור לישון יחידי, ושם כף החיים ס"ק י"ז הביא העצה להשאיר נר דלוק. ולפי זה שאלת אם מותר לעשות כן בנרות חנוכה, או שמא זה נחשב שהוא משתמש באורן ע"ש.

ונראה שמותר כיון שעיקר הדלקת נר חנוכה הוא כדי לדחות את החושך שרצו היונים להחשיך בעולם, וא"כ בודאי דאם הדליק נר חנוכה שיהיה מותר לישן שם, כי במציאות זה מרחיק את החושך ואין זה נקרא שהוא נהנה מאור הנר, שהרי אינו משתמש לאור הנר.

ועוד שעיקר מצות נר חנוכה הוא שיעור חצי שעה מזמן שהדליק ולאחר מכן רשאי לכבותה וגם רשאי ליהנות מאורה כמ"ש השו"ע בסימן תער"ב סעיף ב'. וא"כ אף אם הולך לישון בתוך חצי שעה, מ"מ עד חצי נחשב שינת עראי ועיקר השינה שלו היא לאחר חצי שעה ואז כבר מותר ליהנות מאורה.

אם בחור ישיבה יכול להדליק נר חנוכה בחדר של חבירו

בסימן קכ"ו ענף א' נשאל אם בחור ישיבה יכול להדליק בחדר אחר בפנימיה, או שמא הוא צריך להדליק דוקא במקום שהוא ישן.

והשיב שיש חילוק גדול בין בני בית ובין בחורי ישיבה כאשר הם נמצאים בישיבה. בני בית אין להם קפידא באיזה חדר הם מדליקים, שהרי יכולים להדליק בחדר של אחיהם אף שהם ישנים בחדר אחר. וטעם הדבר הוא משום שבכל בני הבית הם משפחה אחת, ואין קפידא באיזה חדר מדליקים כי ברור שכל החדרים הם כמו חדר אחד לענין נר חנוכה. אבל לענין בחורי ישיבה אין הדבר כן, שהרי מקפידים הבחורים שלא להכניס אדם שאינו ישן בחדר זה. ואף שבאים לבקר, אבל לא שייך לומר שיש לו שייכות לחדר הזה שהרי אין לו שם שום חפצים ואינו רשאי לאכול שם ולא לישון שם, וממילא אינו אלא כאורח בעלמא בשאר החדרים של הישיבה. לכן ברור שאין לבחור ישיבה להדליק בחדר של חבירו.

ונראה דלאו מילתא פסיקתא היא, דיש ישיבות שמקפידים על חבריהם שלא יכנסו, ויש שאין מקפידים, ובפרט אם מבקשים רשות, ובכה"ג שלא מקפידים יכול להדליק בחדר של חבירו. מיהו מו"ר הגרש"ז הורה שלא להדליק נרות חנוכה כלל ועיקר בחדרים אלא רק בחדר האוכל.

סביבון אם הוא מוקצה

עוד נשאל בסימן קכ"ו ענף ב' אם הסביבון הוא מוקצה בשבת

חנוכה שהרי רגילים הילדים לשחק עם סביבון בחנוכה. והשיב שהסביבון הוא באמת רק משחק. ואף שיש משחקים בו כדי להרויח כסף, אבל הרבה משחקים בו בלי להרויח כסף. ובפרט שיש חשש של גזל כאשר משחקים בשביל כסף, וכדברי המשנה ברורה בסימן שכ"ב ס"ק כ"ב, לכן יותר מסתבר שלא עוברים על איסור וסתם משחקים בו, עכ"ד.

ולקו"ד כיון שכתוב בו אותיות של נס גדול היה פה יש במשחק זה משום פרסומי ניסא, ופשוט שאינו דומה לשאר משחקים או כדור, ואין בו דין מוקצה גם לפי השו"ע בסימן ש"ח סעיף מ"ה שאסר לשחק בכדור בשבת. וגם שמעתי שיש אדמורי"ם שיש להם בזה ענין לשחק בסביבון, וא"כ פשוט שאינו מוקצה.

אם עדיף להשתתף בשמן זית או להדליק בשעוה

בסימן קכ"ח נשאל אם עדיף להדליק נרות חנוכה לבד עם שעוה או לצאת עם חברו בשמן זית. והשיב בזה"ל לפי מנהגינו שאנחנו מפרשים מהדרין מן המהדרין פירושו שכל אחד מדליק והוא מדין הגמ', אז פשוט שעדיף שידליק לבד עם שעוה ולא יצא עם חברו. וטעם הדבר שהדלקה בשמן זית אינו מבואר בחז"ל לענין חנוכה אלא מוזכר ברמ"א סימן תרע"ג סעיף א' בשם המהרי"ל, אבל מהדרין מן המהדרין מפורש בגמ', עכ"ל.

מ"ש ששמן זית לא מוזכר בגמרא עיין במסכת שבת דף כ"ג ע"א אמר ריב"ל כל השמנים כולן יפין לנר ושמן זית מן המובחר אמר אביי וכו', והתם מיירי לענין נר חנוכה.

ועכ"פ לענין השאלה נראה דלדעת הסוברים שמהדרין היינו כל א' מדליק בפני עצמו א"כ כאשר יצא עם חבירו לא יצא ידי חובת המהדרין, דלפירוש מהדרין היינו לשון הידור אחר המצות והיינו להרבות נרות וכשמצטרף עם אחיו אינו מרבה אורה, וזה עדיף על שמן זית שהוא רק מצוה מן המובחר, ודוק'.

כשמדליק בחלון באיזה צד יתחיל.

בסימן קכ"ח ענף ג' כתב הדלקת נר חנוכה בחלון נעשה לפי מי שמדליק ולא לפי הרואה מבחוץ, ולכן מתחיל בימין שלו. וטעם הדבר שכל התחלות הם לימין, וזה תלוי במדליק שהוא מתחיל בימין וכו', עכ"ל.

נ.ב. ולפי סודן של דברים צריך להתחיל משמאל לימין כיון שחנוכה הוא בהוד וכמ"ש בשעה"כ דרוש לחנוכה (דף קח ע"ג).

אם החנוכיה נקראת תשמיש מצוה

עוד שם בענף ד' נשאל אם עדיף חנוכיה עבור נרות חנוכה מכסף טהור, או מגילת אסתר בכתב מהודר, והשיב הרי החנוכיה הוא רק מחזיק

המצוה ויתכן שאינו אפילו תשמיש מצוה, אבל המגילה היא תשמיש קדושה וצריך גניזה, ולכן היא קודמת לחנוכיה.

ולעד"ן בודאי שחנוכה היא תשמיש של מצוה, שהרי הכל הולך אחר המעמיד. ועיין בספר חסד לאברהם להגאון רבי אברהם אזולאי, מעיין ב' נהר נ"ח שכתב וז"ל, דע שט"ו כלים ראויים להדלקת נר חנוכה וכל הקודם קודם משובח משום זה אלי ואנוהו. זהב, כסף, נחושת קלל, נחושת אדום, ברזל, בדיל, עופרת זכוכית, עץ, חרס מצופה אבר, חרס חדש, עצם, קליפות רימון, קליפות אגוז, קליפות אילן. ואלו הקליפות צריך לעשותן כלי כמו לעשות כף מאזניים או למוד בהם פלפלין וכיוצא, אבל קליפות בצלים וביצים וכיוצא אינם ראויים להדלקה. וכל הט"ו כלים הנזכרים שאינם יכולים לעמוד ללא סמיכה אינם ראויים לנר חנוכה, עכ"ל.

ובעיקר השאלה אם עדיף מגילה מהודרת או חנוכיה מהודרת עיין לעיל סימן ע"ו מה שהשבנו על שאלה זו בס"ד.

כשיש לו חנוכיה מהודרת אם יכול להדליק בפחותה ממנה

שם בענף ה' נשאל אם יש חיוב לחתן להדליק נרות חנוכה בחנוכיה מכסף טהור לפני שהוא התחתן. וכתב על זה וז"ל, לא הבנתי איזה חיוב יש להדליק נרות חנוכה בחנוכיה של כסף עד ששאלת עם עושים כן לפני שהוא יתחתן. ובמקום אחר הארכתי אם יש הידור מצוה בחנוכיה של כסף אם הוא משתמש בכוסות זכוכית, שהרי אז אין השמן או האש נוגעים במנורה אלא בזכוכית, עכ"ל.

ונראה דכוונת הרב השואל היא שכיון שיש לו חנוכיה מכסף אם ידליק בחנוכיה פשוטה יותר הוי כאילו מזלזל במצוה ויש יותר הידור להדליק בחנוכיה היפה. ואמנם כיון שהוא לא התחתן וקיבל את החנוכיה לכבוד האירוסין והיינו על דעת שיתחתן וא"כ קודם החתונה עדיין נחשב כאין לו דלא ניתן אדעתיא דהכי אלא רק לאחר החתונה.

נר של חרס טעם שאי אפשר להשתמש בו ב' פעמים

בסימן ק"ל נשאל על דברי השו"ע סימן תרע"ג סעיף ג' בענין נר של חרס שהדליק בו לילה אחת שנעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת. ושאלת מן דברי החתם סופר על סוכה ל"ו א' שהנימורים שנעשו באתרוג ממשמוש האתרוג בשעת מצוה, זה הודו והדרו, ודמי לשיירי מצוה שיורי טהרה ע"כ. ואם כן למה לא נאמר גם לענין נר חנוכה של חרס שזהו הודו והדרו. וכתב להשיב דמה שכתב השו"ע הלכה זו דוקא בנר של חרס של חנוכה ולא בכלי אחר שמשתמשים בו לנר של חנוכה אף

שודאי גם כלי אחר נעשה שחור מן הפחם של הנר בדיוק כמו שנעשה הנר של חרס. אבל ההסבר נראה שחרס הוא מיוחד וכדברי הגמ׳ שבת ט״ז א׳ שבירתן טהרתן, וגם מיטמא מאוירן. והענין הוא שחרס אין לו שווי כלל, וכל השווי שלו הוא שהוא מכיל דבר ולכן הוא מטמא מאוירו. וגם אין לו טהרה במקוה כי אין לו שם כלי כלל ורק אפשר לשבור אותו כדי לטהרו, עכ״ל.

ואמנם לקו״ד נראה דאין הטעם משום שבירתן זו טהרתן, אלא עיקר הטעם כי כלי חרס הוא נמאס ע״י השימוש בשמן לפי שהוא בולע טובא, ולכן אין להשתמש בו ב׳ פעמים משום ביזוי מצוה ויכול לקחת כלי אחר לא חרס.

בכבוד רב
רחמים משה שעיו
פה עיה״ק ירושלים תובב״א

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
מורה צדק העדה החרדית

הבהוב הפתילות בנר חנוכה

ב"ה

שלום וברכה וכט"ס, לכבוד מע"כ המופלג בתורה ויראת שמים ותיק מלא עתיק, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

אחדשה"ט וש"ת באה"ר, הנני בזה על דבר השאלה, האם בענין הבהוב בנרות חנוכה.

הנה הענין להבהב הפתילות, לא מובא בשו"ע כי אם בנוגע לענין נר שבת, וכמו שמובא בשו"ע (או"ח סי' רס"ג סעיף ח'), ובמשנה ברורה שם ביאר הטעם בזה, דנהגו להבהב הפתילה, כדי שלא ישהה האשה בהדלקתה בהגיע זמנה, ואילו בנוגע לענין נר חנוכה לא מובא הענין זה בשו"ע.

וצריך ביאור מהו באמת ההבדל בזה, וראיתי בספר הלכות ומנהגים לחנוכה (פרק י' סעיף י"ז) שכתב, דאין הכי נמי, דמשבת נלמד לנר חנוכה.

ברם לענ"ד דיש חילוק בזה, דשאני בנוגע בנר שבת, דחששו שלא יבוא לידי חילול שבת, וגם יש מצוה בהוספת תוספת שבת, ולהכי היה המנהג להבהב הפתילה, בכדי שלא תשהה האשה בהדלקתה, משא"כ בנוגע לענין נר חנוכה, דאי אפשר להדליק קודם הזמן, וכשיגע זמנה מדליק הנרות, וצריך שיהיה דולק כשיעור חצי שעה, על כן לא היה המנהג להבהב הפתילות.

וכן באמת לא מצינו כהאי גוונא במנורה שבבית המקדש, שיהבהבו הפתילות קודם ההדלקה, ונר חנוכה הוא דומיא למנורה שבמקדש.

אלא שטעם המחבר בנוגע לענין נר שבת, דיהבהב הפתילה משום דאז ידליק הנר יפה על ידי ההבהוב, באמת טעם זה שייכא גם בנוגע לענין נר חנוכה.

דושה"ט
פינחס סאמעט

שליחות בהדלקת נר חנוכה

ב"ה

שלום וברכה וכט"ס, לכבוד מע"כ המופלג בתורה ויראת שמים ותיק מלא עתיק, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

אחדשה"ט וש"ת באה"ר, הנני בזה על דבר השאלה, האם מהני לשלוח את חבירו שידליק נר חנוכה בביתו, ועל ידי כך יקיים המשלח מצוות ההדלקה, מדין שלוחו של אדם כמותו.

הנה במשנה ברורה (סי' תרע"ה ס"ק ט') מובא, דיכול להיות שליח לחבירו בהדלקת נר חנוכה.

ויש לבאר הענין, אמאי במצוות מגילה ושופר ולולב וכדומה, ליכא בדין שליחות כלל.

והאמת דגם במצוות נר חנוכה הדבר תלוי בפלוגתא, דהנה מבואר בדברי התוס' רי"ד (קידושין מ"ב ע"ב), דבמצוות שחובתו על גופו לא שייך שליחות, משום דבעינן שגופו יעשה מצוה זו, דהאיך יפטור המשלח על ידי שלוחו והוא לא יעשה, וממילא אם כן מגילה ושופר ולולב, ליכא בדין שליחות, דהוי חובה על גופו.

על כן לדבריו הכי נמי בהדלקת נר חנוכה, ליכא בדין שליחות, ולא דמי לשולח לחבירו שישחט קרבן פסח עבורו, דמצוות נר חנוכה הוי מצוה שחובתו על גופו רק שנקבע שיקיים המצוה על פתח ביתו.

אבל בקצות החושן (חו"מ סי' קפ"ב ס"ק א') ביאר ביסוד הדברים, דשליח של אדם כמותו לא אמרינן אלא במידי דעשייה, דאז הוי ליה מעשה שליח כמותו, וממילא אם כן מגילה ושופר ולולב לא הוי מידי דעשייה.

על כן לדבריו הוא הדין דמהני שליחות בנר חנוכה, דהוי מידי דעשייה.

דושה"ט

פינחס סאמעט

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
מח"ס רץ כצבי

הדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה לאחר עלות השחר [הגדרת זמני "לילה" ו"יום" בהלכה]

- א -

בגמרא (ברכות ח, ב) נאמר: "תניא רבי שמעון בן יוחי אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה". ומקשה הגמרא: "הא גופא קשיא, אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא יממא הוא. ומתרצת הגמרא: "לא לעולם ליליא הוא והא דקרי ליה יום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא, אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי שמעון בן יוחי". ומביאה הגמרא "איכא דמתני, לא לעולם יממא הוא והאי דקרו ליה ליליא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא". הרי לנו שתי דעות האם הזמן שבין עלות השחר להנץ החמה נחשב יום לגבי קריאת שמע של שחרית, או לילה לגבי קריאת שמע של ערבית.

ובדברי התוס' שם (ד"ה לא) מבואר שנידון זה אינו רק ביחס לקריאת שמע אלא לכל המצוות, האם הזמן שבין עלות השחר להנץ החמה נחשב יום או לילה. וז"ל התוס': "לא לעולם ליליא הוא, תימא אם כן לימא רבותא שפעמים יש אדם קורא לאחר שיעלה עמוד השחר שני פעמים ויוצא בו משום שחרית ומשום ערבית. וי"ל דהכי קאמר לעולם ליליא הוא בשאר מצוות דבעינן בהו יום כמו תפילין וציצית, אבל גבי קריאת שמע לא הואיל ואיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא לאו זמן שכיבה הוא". וכן כתבו התוס' שם (ט, א ד"ה לעולם יממא הוא) "ואם תאמר ליתני שתי פעמים קודם הנץ החמה והוי רבותא טפי דאפילו קודם הנץ הוי זמן דקריאת שמע של שחרית, וי"ל כדפרישנא דהאי יממא לענין שאר מצוות, אבל לענין קריאת שמע הואיל ואיכא אינשי דגנו לאו זמן קימה הוא".

ונראה לדון בענין זה, כיצד מוגדר הזמן שבין עלות השחר להנץ החמה, האם נחשב יום או לילה.

בגמרא (שבת כא, ב) "וכבתה אין זקוק לה, ורמינהו, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה. לא, דאי

לא אדליק מדליק". וכתב שם הרמב"ן על דברי הברייתא שמצותה עד שתכלה רגל מן השוק, היינו רק למצוה מן המובחר, אבל יוצא ידי חובתו בהדלקה כל הלילה. וכך נפסק להלכה בשו"ע (סימן תרע"ב ס"ב) "עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה".

ואף שמלשון המחבר "כל הלילה" היה מקום להבין שכוונתו עד הבוקר, כלומר עד זריחת החמה, מכל מקום כבר כתב המשנה ברורה (ס"ק יא) "כל הלילה, עד עמוד השחר", ומקור הדברים במג"א ובפר"ח כמו שהביא בשער הציון (ס"ק טז). ויש להבין מדוע אמנם פירוש "כל הלילה" לגבי מצות הדלקת נר חנוכה הוא עד עלות השחר ולא עד הנץ החמה.

ומצאתי בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סימן תסג) שכתב בענין זה, וז"ל: "מי שלא הדליק נר חנוכה, אם מותר להדליק בברכה אחר עמוד השחר, דלא שייך לומר "שרגא בטיהרא מאי אהני", כיון דאכתי לא האיר היום, נ"ל דמותר. דהא נס דמנורה היה בודאי גם ביום, שהיה דולק כל שמונה ימים, בלילה וביום וכו'. רק ביום אינו יכול להדליק נר חנוכה, ששרגא בטיהרא מאי אהני ["נר בצהרים אינו מאיר", רש"י חולין דף ס' ע"ב]. מ"מ, אחר עמוד השחר שעוד לא האיר היום כולו ונהנים מאורו ושרגא אז מהני, פשיטא שיכול להדליק בברכה".

והביא ראיה לדבריו מדברי המשנה (מגילה פרק ב, משנה ה) "כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר ולנטילת לולב ולתפילת המוספין וכו' כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים, זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום, דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה". ומכך שלא הזכירה המשנה במצוות הנוהגות כל הלילה הדלקת נר חנוכה, רואים שיכול להדליק גם לאחר עלות השחר, מכיון שכל הנאמר במשנה שם שמצותם כל הלילה היינו רק עד עמוד השחר, ואם כן מכך שלא נכלל גם נר חנוכה הרי שמצותו גם אחר כך, עד שיאור היום.

והוסיף עוד ההתעוררות תשובה: "וראיתי לרשב"א (שבת כא, ב) בסוגיא דכבתה, דנקט בפשיטות וז"ל דאם רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה, דהא איכא פרסומי ניסא עכ"ל עי"ש. והא דתני משתשקע החמה, היינו, דאז איכא חיובא שצריך להדליק, אבל יכול להקדים, ומביא ראיה לזה. ומכש"כ לאחר עמוד השחר שעדיין חשיכה ואיכא היכרא יותר וכבר נתחייב בה, ונקט שם ג"כ בפשיטות, דיכול להדליק כל הלילה, דמצותה בלילה כשר כל הלילה".

ומבואר בדברי ההתעוררות תשובה, כפי שאמנם משמע מפשטות דברי המחבר, שזמן הדלקת נר חנוכה "כל הלילה" היינו כל זמן שעוד לא

זרחה השמש והאיר היום, ושפיר גם אחרי עמוד השחר אפשר להדליק נר חנוכה. כי הרי כל הסיבה שלא מדליקים נר חנוכה ביום היא מטעם "שרגא בטיהרא מאי אהני", אולם מעלות השחר עד הנץ החמה כיון שעדיין חשוך ויש לנר משמעות כיון שהוא מאיר, שפיר יכולים להדליק הנר ולקיים המצוה. וזהו דלא כמש"כ המשנה ברורה ש"כל הלילה" פירושו "עד עמוד השחר", ומשעה זו כבר אי אפשר לקיים מצות הדלקת הנר.

ונראה לבאר שנחלקו המשנה ברורה וההתעוררות תשובה ביסוד ההגדרה מהו זמן ה"לילה". לפי ההתעוררות תשובה, לילה פירושו חושך, אך גם כשלא חשוך לגמרי זהו גם כן לילה [כגון בין עלות השחר והנץ החמה]. ולכן אפשר להדליק נר חנוכה גם לאחר שעלה עמוד השחר, מכיון שעדיין חשוך כל זמן שלא זרחה החמה, הרי זה נחשב לילה, ואפשר להדליק נר חנוכה שזמנו "כל הלילה" [ונראה שבזמן שאחר עלות השחר וסמוך להנץ החמה שכבר לא חשוך מודה ההתעוררות תשובה שאין זה נחשב לילה]. אולם לפי המשנה ברורה, הגדרת "לילה" איננה תלויה באור ובחושך, אלא לילה הוא זמן. וזמן הדלקת נר חנוכה הוא בלילה גמור, ואם חשוך כל עוד שאין זה בזמן הלילה, אין זה לילה, ולכן לאחר עלות השחר למרות שעדיין חשוך, מכיון שאין זה זמן לילה אין יכולים כבר להדליק נר חנוכה ולקיים המצוה

- ב -

עוד נפק"מ במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה היא, האם מותר לקדש את הלבנה אחר עלות השחר

כתב הרמ"א (או"ח סימן תכו סע' א) "ואין לקדש החודש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה". ובמשנה ברורה (ס"ק ג) שם: "ונהנין מאורה, דהיינו בעת שזריחתה ניכרת על גבי הקרקע".

ובשו"ת התעוררות תשובה (סימן קצט) נשאל אם מותר לקדש הלבנה אחר עלות השחר, והשיב: "נ"ל שמותר לקדש הלבנה גם אחר עלות עמוד השחר, כי לא נזכר בשום מקום שדווקא בלילה מקדשין וכו' וגם אחר עלות השחר היא מאירה ונהנין ממנה".

הרי לנו פסקי המשנה ברורה וההתעוררות תשובה לשיטתם. ההתעוררות תשובה שסובר שיכול להדליק נר חנוכה לאחר עלות השחר מכיון שלילה פירושו חשיכה, ולאחר עלות השחר עדיין חשוך מכיון שלא האיר היום, סובר גם לגבי קידוש לבנה, מכיון שלאחר עלות השחר עדיין חשוך ואור הלבנה ניכר ונהנים מאורה, יכולים לקדש הלבנה. אולם לפי המשנה ברורה, מכיון שקידוש לבנה הוא בזמן הלילה,

ולילה פירושו זמן לילה גמור, וכמו בנר חנוכה שהדלקתו רק בזמן לילה גמור ולא אחר עלות השחר, כך גם לא יקדש הלבנה לאחר עלות עמוד השחר מכיון שאין זה זמן לילה גמור ואין זריחת הלבנה ניכרת

וראיתי בשו״ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן יז) שנשאל באופן שסוף זמן קידוש לבנה הוא בליל שבת, מה יעשה מי שלא קידש עדיין את הלבנה עד אז, מחד גיסא לכאורה עדיף שיברך בליל שבת בגלל פסק הרמ״א ש״אין לקדש הלבנה אלא בלילה״, וזהו הלילה האחרון שיוכל לקדש את הלבנה. אולם מאידך אולי עדיף שיקדשה מבעוד יום קצת לפני כניסת השבת מטעם שכתב המג״א (סימן תכו ס״ק ז) שאין לקדש בליל ש״ק ע״פ הסוד.

והסיק הציץ אליעזר שמכיון שאין ברירה אחרת, למרות שאין לקדש את הלבנה בליל שבת כדברי המג״א, מכל מקום עדיף לקדש בליל שבת מאשר להקדים ולקדש מבעוד יום קצת.

ולכאורה לפי דברי ההתעוררות תשובה שסובר שאפשר לקדש הלבנה אחרי עלות השחר, כיון שאין דין לקדש בזמן לילה דוקא, אלא כאשר חשוך והלבנה מאירה ונהנין ממנה, היה מקום לומר שבנידון השאלה שסוף זמן קידוש לבנה בליל שבת יוכל לקדש מבעוד יום סמוך מאד לכניסת השבת כאשר כבר מתחיל להחשיך והלבנה כבר מאירה ונהנין ממנה.

אולם בהערות עקבי סופר על שו״ת התעוררות תשובה, כתב לחלק שכל חידושו של ההתעורות תשובה הוא רק שיכול לקדש לבנה לאחר עלות השחר כיון שאז חשוך ונהנים מאורה, מה שאין כן לקדשה לפנות ערב, בזה מודה למש״כ הרמ״א שמקדשין את הלבנה בלילה [ובמשנה ברורה (שם ס״ק ב) ביאר: ״לאפוקי בין השמשות שהלבנה נראית קצת ועדיין הוא יום״]. נמצא לפי דברי העקבי סופר בדעת ההתעוררות תשובה, יהיה עדיף לקדש את הלבנה בשבת לפנות בוקר [לאחר עלות השחר לפני הנץ החמה] מאשר לקדש כל הלילה.

ובשו״ת ישכיל עבדי (או״ח ח״ח סימן כ אות נג) הביא את דברי ההתעוררות תשובה שהתיר לקדש הלבנה אחרי עלות השחר אם נראית טוב, ותמה עליו שמפשטות דברי הרמ״א ״ואין לקדש החודש אלא בלילה״ משמע שבא למעט שרק בלילה מקדשים וכל שאינו לילה אין מקדשים, וגם אין לקדש לאחר עלות השחר מכיון שאין זה נקרא לילה. ומסיים: ״עוד אני אומר טעם כעיקר, מה שמקדשים אותה רק בלילה, משום שזמן שליטת הלבנה הוא רק בלילה, ולכן עלינו לברך אותה רק בזמן שליטתה, בזמן שהיא זורחת ונהנים לאורה דנותנים שבח להקב״ה על שנתן לנו אור הלבנה ליהנות לאורה.

ואמנם אחרי שעלה עמוד השחר שכבר עבר השלטון לחמה, אין מקום לברך הלבנה, בזמן שכבר עבר שלטונה ונכנס בגבול השמש".

אכן לפי המבואר בדברי ההתעוררות תשובה, סיבת הברכה על הלבנה לא תלויה בזמן, שיש דין לקדש אותה בזמן לילה, כאשר הלבנה שולטת בעולם, וכפועל יוצא, לאחר עלות השחר כאשר שולטת החמה אין לברך, אלא הדין הוא שהברכה צריכה להיות בלילה, פירושו בחושך, ובעולם ניכר אור הלבנה, ואם כן שפיר אפשר לברך עליה גם אחרי עלות השחר מאחר ועדיין חשוך ונהנין מאורה. [והדברים מסתברים, שהרי גם אור הלבנה מגיע בעצם מאור החמה, נמצא שגם בזמן שהלבנה מאירה זהו משלטון החמה. ולכן גדר הברכה הוא על התמעטות הלבנה, וזמן הברכה הוא כל אימת שנהנים מאורה].

והנה נחלקו הפוסקים האם קידוש לבנה היא מצות עשה שהזמן גרמא. ובשו"ת האלף לך שלמה (סימן קצג) כתב להעיר בדברי המג"א (סימן תכו) שנשים פטורות מקידוש לבנה כיון דהוי מ"ע שהזמן גרמא, וז"ל: "ובחידושי תמהתי עליהם, דמ"ע שהזמן גרמא לא הוי רק אם גוף המצוה שייך בכל יום בשנה ואין מניעת קיומה רק מכח הזמן, בזה נחשב מ"ע שהזמן גרמא. אבל בלבנה, אין המניעה מכח הזמן, רק מכח גוף הלבנה שאינה מתחדשת רק מחודש לחודש, ולא שייך לברך אחר שכבר הולכת וחוסרת, והוי כאילו לא היה לבנה מעולם, ואם כן אין המניעה מכוח הזמן, ולכך לא שייך לומר דהוי מ"ע שהזמן גרמא". ומבואר בדבריו שקידוש לבנה אינו מ"ע שהזמן גרמא, והיינו שסיבת הברכה על הלבנה לא תלויה בזמן.

וכמו שנתבאר, זהו כעיקר דעתו של ההתעוררות תשובה שסיבת ברכת קידוש לבנה אינה תלויה בזמן, שיש דין לברכה בזמן לילה כאשר הלבנה שולטת בעולם, אלא הברכה צריכה להיות בלילה, פירושו בחושך, ובעולם ניכר אור הלבנה [ואם כן יש אסמכתא לדברי ההתעוררות תשובה מדברי האלף לך שלמה].

ואילו מדברי המג"א שסובר שקידוש לבנה היא מצות עשה שהזמן גרמא נראה מבואר שגדר דין קידוש לבנה תלוי בזמן. ומעתה הדברים מתאימים עם המבואר לעיל בדעת המשנה ברורה שסובר שקידוש לבנה הוא בזמן הלילה, ולילה פירושו זמן לילה גמור, וכמו בנר חנוכה שהדלקתו רק בזמן לילה גמור ולא אחר עלות השחר, כך גם לא יקדש הלבנה לאחר עלות עמוד השחר, כיון שאין זה זמן לילה גמור שאין זריחת הלבנה ניכרת. וכפי שהבאנו לעיל מדברי שער הציון, מקור דינו של המשנה ברורה בנר חנוכה הוא מהמג"א, ואם כן אזיל המג"א

לשיטתו, שהגדרת לילה היא זמן, ולא אור וחושך, וכמו שנתבאר.

- ג -

לפי מחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה בהגדרת "לילה", יש השלכות נוספות בקיום הלכות שמצוותם ביום או בלילה - בזמן שבין עלות השחר לזריחת החמה, כדלהלן:

ציצית

"מאימתי מברך על הציצית בשחר, משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה" (שו"ע או"ח סימן יח סע' ג). וכתב הרמ"א: "ואם לבשו מעלות השחר ואילך, י"א דמברך עליו וכן נוהגין". ובמשנה ברורה (ס"ק י) כתב: "עיין בביאור הגר"א שפסק כדעת השו"ע [דאין לברך מעלות השחר ואילך]. ובפמ"ג כתב אם השעה דחוקה המיקל להניח מעלות השחר ואילך אין גוערין בו, ועכ"פ לכתחילה בודאי נכון מאד להמתין מלברך עד שיכיר בין תכלת ללבן".

הרי לנו מחלוקת הפוסקים אם מברכים על ציצית אחרי עלות השחר לפני הנץ החמה, כלומר האם זמן זה נחשב "יום" או לא. ובפשטות, יש לתלות זאת במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה. לפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" ו"יום" הוא זמן, הרי ש"יום" הוא הזמן שאחרי עלות השחר, ולכן אמנם יכול לברך על ציצית גם לפני שמכיר בין תכלת ללבן, כי כבר מעת שעלה השחר נחשב הזמן ליום שהוא זמן לבישת ציצית. אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, ויום תלוי באור, מכיון שלאחר שעלה עמוד השחר עדיין חשוך ואין זה נחשב ליום, לא יוכל ללבוש ציצית אלא משיכיר בין תכלת ללבן.

אלא שיש מקום לחלק ולומר שבדיני ציצית כולי עלמא יודו, הן המשנה ברורה והן ההתעוררות תשובה, שאין זה דין של "יום" ו"לילה" אלא דין מיוחד שצריך היכר בין תכלת ללבן, ועדיין צ"ע. [ובמיוחד נשאלת השאלה לגבי הארצות הצפוניות ששורר חושך במשך תקופה ארוכה בשנה, ואין זמן שיכול להכיר בין תכלת ללבן, מתי חלה מצות ציצית והיאך יוכל לקיימה בארצות אלו, וענין זה יבואר להלן אות ד].

קריאת שמע

בהלכות קריאת שמע של שחרית (או"ח סימן נח סע' ד) כתב המחבר: "ואם קראה משעלה עמוד השחר וכו' יצא בדיעבד". ובדיני קריאת שמע של ערבית (או"ח סימן רלה סע' ד) כתב המחבר: "הקורא ק"ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה, לא יצא ידי חובתו אא"כ היה אנוס".

ובהשקפה ראשונה הרי שנידונים אלו תלויים במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה האם הזמן שבין עלות השחר לזריחת החמה נחשב יום או לילה. לפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" הוא זמן, ולאחר עלות השחר אין זה זמן לילה, יהיה הדין שיוכל לקרוא קריאת שמע של שחרית לפני הנץ החמה ולא יוכל לקרוא בזמן זה קריאת שמע של ערבית. אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, מכיון שחשוך, נחשב כלילה, יהיה הדין שלא יוכל לקרוא קריאת שמע של שחרית לפני הנץ החמה ויוכל לקרוא בזמן זה קריאת שמע של ערבית.

אלא שגם כאן יש מקום לחלק כדברי התוס' בברכות [שהבאנו בתחילת דברינו] שאין דיני קריאת שמע קשורים להגדרה הכללית של "יום ו"לילה", מפני שדיני קריאת שמע אינם תלויים בהגדרת "זמן", אלא ק"ש של ערבית נקבעת לפי זמן שכיבה אצל בני אדם, כדכתיב "ובשכבך", וק"ש של שחרית נקבעת לפי זמן קימה, כדכתיב "ובקומך".

הנחת תפילין

בשו"ע (או"ח סימן ל סע' ג) כתב: "היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה [אפילו קודם עלות השחר, משנ"ב ס"ק יא] מניחם, וכשיגיע זמנם ימשמש בהם ויברך". ובביאור הלכה (ד"ה וכשיגיע) כתב: "דמה שנוהגין איזה אנשים בימות החורף להניח תפילין ולברך עליהם תיכף משעלה עמוד השחר, לא שפיר עבדי". ומבואר שלדעתו יש חיוב להמתין מלברך על תפילין עד זריחת החמה.

וגם כאן בהשקפה ראשונה היה לתלות את דין הנחת תפילין אחר עלות השחר במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה. ואם כן היה ברור ופשוט שלפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" ו"יום" הוא זמן, הרי ש"יום" הוא הזמן שאחרי עלות השחר, ולכן יכול להניח תפילין כבר משעלה עמוד השחר, ואילו לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, ויום תלוי באור, מכיון שלאחר שעלה עמוד השחר עדיין חשוך ואין זה נחשב ליום, לא יוכל להניח תפילין עד לזמן הנחתם.

אלא שאי אפשר לומר כן, כי הרי בביאור הלכה פסק מפורש שיש חיוב להמתין מלברך על תפילין עד זריחת החמה, ולפי דברינו היה לו להתיר להניח תפילין מיד לאחר עלות השחר ולא להמתין עד שעת הנץ החמה. ועל כרחך צריך לחלק כמו שחילקנו לגבי קריאת שמע, שבתפילין זמן ההנחה תלוי בשכיבה ובקימה, ולכן גם לדעת המשנה ברורה כל עוד אין זה זמן קימה אין להניח תפילין, וזמן קימה הוא רק בשעת נץ החמה ולא לפני כן.

וראיה לכך שדין הנחת תפילין תלוי בזמן שכיבה וקימה, מדברי שו"ע הרב (או"ח סימן ל סע' ה) "מי ששכח ולא הניח תפילין כל היום ונזכר אחר שהתפלל תפילת ערבית מבעוד יום, יש מי שאומר שאסור לו להניחן אז לפי שכבר עשאו לזמן זה לילה וזמן שכיבה, ואם יניח בו תפילין יחזור ויעשהו יום, והרי הן ב' קולות שסותרות זו את זו. אבל אם הוא לא התפלל עדיין, אפילו הציבור התפללו, אין בכך כלום וכו'. ויש מי שחולק ע"ז, וטוב לחוש לסברא האחרונה". ומפורש בדבריו שב"זמן שכיבה" אי אפשר להניח תפילין, וכמו שנתבאר, שלכן אין דיני זמן הנחת תפילין שייכים להגדרת "יום ולילה" בכל התורה

קריאת התורה

בשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן קכז) דן בענין קריאת התורה קודם עלות השחר, והביא שבשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קנח) התיר בשעת הדחק כיון שמצינו שבשבת ויו"ט מותר לקרות מקרא בלילה. וכן בקנין תורה הביא בשם שו"ת פני מבין (סימן ל) באנשים הנוסעים ליום השוק קודם אור היום וקוראים בתורה קודם צאתם, "דברכה לבטלה אין כאן אבל אין לעשות כן לכתחילה".

ולפי המבואר יתכן ותהיה בדין זה נפק"מ בין המשנה ברורה וההתעוררות תשובה. לפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" הוא זמן, לאחר עלות השחר אין זה זמן לילה אלא יום, ולכן יוכל לקרוא בתורה. אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, מכיון שחשוך, נחשב כלילה, מסתבר שלא יוכל לקרוא בתורה קריאה שדינה שתהיה ביום.

ברכת נר ובשמים בהבדלה

"שכח ולא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל עד סוף יום שלישי, וכו' אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת" (שו"ע או"ח סי' רצט סע' ו) וביאר המשנה ברורה (ס"ק יח) "דברכת על האור משום דבמוצאי שבת הוא זמן בריאתו, ועל הבשמים נמי משום כדי להשיב נפש הכואבת ביציאת נשמה יתירה, וכל זה לא שייך ממוצאי שבת ואילך".

ויש להסתפק האם אפשר לברך על האור והבשמים במוצאי שבת אחרי עלות השחר לפני זריחת החמה. ולכאורה יהיה הדבר תלוי במחלוקת הנ"ל: לפי ההתעוררות תשובה, שלילה פירושו חושך, אך גם כשלא חשוך לגמרי זהו גם כן לילה [כגון בין עלות השחר והנץ החמה]. ולכן רשאי להדליק נר חנוכה גם לאחר שעלה עמוד השחר, מכיון שעדיין חשוך כל זמן שלא זרחה החמה, והרי זה נחשב לילה - כך גם לגבי ברכת נר ובשמים, כל זמן שעדיין חשוך נקרא מוצאי שבת שיכול לברך עליהם.

אולם לפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" אינה תלויה באור וחושך, אלא לילה הוא זמן. וכמו שזמן הדלקת נר חנוכה הוא בלילה גמור, ואם חשוך כל עוד שאין זה בזמן לילה, אין זה לילה, ולכן לאחר עלות השחר למרות שעדיין חשוך, מכיון שאין זה זמן לילה אין יכולים כבר להדליק נר חנוכה, כך גם בהבדלה אין לברך על הנר והבשמים אלא בזמן מוצאי שבת, והיינו רק עד עלות השחר ולא לאחר מכן.

ספירת העומר

פסק בשו"ע (או"ח סימן תפט סע' ז) "שכח ולא בירך על ספירת העומר כל הלילה, יספור ביום בלא ברכה". ויש להסתפק בשני אופנים: עד מתי, וממתי, אפשר לספור בברכה. כלומר, האם ההלכה שיכול לספור כל הלילה בברכה, פירושה עד עלות השחר או אפילו עד הנץ החמה. וכן לאידך גיסא, האם אפשר לספור ביום לאחר שקיעת החמה, כאשר עדיין אור, את הספירה של יום האתמול בלא ברכה [כדי שיוכל להמשיך לספור את שאר הימים בברכה].

והנה הספק הראשון, האם יכול לספור בברכה עד עלות השחר או אפילו עד הנץ החמה, יהיה תלוי במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה. מאחר והדין לספור בברכה הוא כל הלילה, לפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" הוא זמן, לאחר עלות השחר אין זה זמן לילה, ואין לספור בברכה. אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, מכיון שחשוך, נחשב כלילה ויכול לספור בברכה.

ולגבי הספק השני, האם אפשר לספור ביום לאחר שקיעת החמה, נחלקו הפוסקים, וכתב בשערי תשובה (סימן תפט ס"ק כ) וז"ל: "ועיין בבית דוד שכתב אם נזכר בסוף היום בין השמשות ומנה אז בלא ברכה ימנה שאר הימים בלא ברכה דליכא ס"ס גמור, ובברכי יוסף גמגם בזה". ובשו"ת בית שלמה (ח"א סימן קב) ושואל ומשיב (מהדו"ד ח"ג סי' קכז) הכריעו כדעת הברכי יוסף שיוכל להמשיך בשאר הלילות לספור בברכה.

ולכאורה גם כאן יהיה הדבר תלוי במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה. לפי המשנה ברורה שהגדרת "לילה" הוא זמן, ממילא לפני צאת הכוכבים אין זה לילה, ושפיר מועיל מה שסופר בלי ברכה שיוכל להמשיך בימים הבאים בברכה. אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, מכיון שכבר חשוך, נחשב כלילה ולא תועיל ספירתו.

תקיעת שופר

"זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה, ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר

יצא" (שו"ע או"ח סימן תקפח סע' א). ומקור ההלכה שמצות תקיעת שופר ביום, מובא בדברי המשנה (מגילה פרק ב, משנה ה) "כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר", ובגמרא (מגילה כ, ב) יליף לה מדכתיב (במדבר כט, א) "יום תרועה יהיה לכם".

ובמשנה ברורה (שם ס"ק ב) כתב: "משעלה עמוד השחר יצא, דמן הדין משעלה עמוד השחר יממא הוא לכל הדברים, אלא לפי שאין הכל בקיאין בו וזמנין דאתי לאקדומי, הצריכו חכמים לכתחלה להמתין עד הנץ דיום ברור הוא לכל". ובפשטות דברי המשנה ברורה הם לשיטתו שהגדרת "לילה" ו"יום" הוא זמן, ו"יום" הוא הזמן שאחרי עלות השחר, ולכן מעיקר הדין אם תקע משעלה עמוד השחר יצא, וכל מה שאמרו שתוקע משתנץ החמה הוא רק דין לכתחילה לפי שאין הכל בקיאין בזמן עלות השחר ועלולים להקדים לפני זמן זה, שבודאי זהו לילה ולא יצא ידי חובה.

אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, ויום תלוי באור, מכיון שלאחר שעלה עמוד השחר עדיין חשוך ואין זה נחשב ליום, היה צריך להיות שלא יוכל לתקוע בשופר מקודם שתנץ החמה, וצ"ע.

נטילת לולב

"**מצות** לולב ביום ולא בלילה וכו' וזמנו הוא משתנץ החמה" (שו"ע או"ח סי' תרנב סע' א). ובמשנה ברורה שם (ס"ק ג) כתב: "משתנץ החמה, ואם נטלו מעמוד השחר יצא דמעמוד השחר יממא הוא, אלא מפני שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה". והיינו ממש כדבריו [המובאים לעיל] בתקיעת שופר.

ובשדי חמד (כללים מערכת הלמ"ד כלל קמ"א אות י"א) האריך בענין זה וכתב: "כתבתי במערכת ארבעה מינים סימן ג' אות כ"ב כי שלא כדין עושים קצת בני אדם שרוצים לשתות קודם תפילת שחרית איזה משקה חם (טי"י או קאוו"א) וכדי שלא לשתות קודם נטילת לולב מקדימין ליטול הלולב אחר שעלה עמוד השחר אף שעדיין לא הנץ החמה, וכתבתי שאנכי מזהיר את העם שלא יעשו כן, כי לכתחילה צריך ליטול הלולב דוקא אחר הנץ החמה וכו'. ועתה למודעי אני צריך, כי בשנה אחת נזדמן ביום הושענא רבה שבשעת נטילת לולב קודם קריאת ההלל ראיתי שעדיין לא הנץ החמה, ואמרתי להציבור להמתין מעט עד שתנץ החמה, כי כן שורת הדין מחייבת וכו'. אך חכם אחד מידידי והוא מומחה ופקיע בחכמת הקבלה יצ"ו, ענה ואמר אלי כי משמעות דברי הרב בספר שער הכוונות הוא, כי אחר שעלה עמוד השחר אין לדקדק בדבר ומותר

ליטול לולב אף אם לא הנץ החמה. ונתווכחתי עמו קצת בזה בדברים שבעל פה, כי איך יתכן שיאמר הרב דבר אשר לא שיערו אבותינו הפוסקים הראשונים והאחרונים, ועלינו לשמור ולעשות כדברי כל הפוסקים שלכתחילה צריך ליטול אחר הנץ החמה, ואדהכי והכי הנץ החמה ונטלנו לולב כהלכה".

ובספר ביכורי יעקב (סוף סימן תרנב) נסתפק במי שנטל לולב קודם עלות השחר ועדיין הוא בידו עד אחר הנץ החמה, ואחר כך הניחו מידו, אם צריך לחזור וליטלו. והספק הוא אם גם תחילת הנטילה הוא בכלל המצוה ד"ולקחתם", או "ולקחתם" פירושו שיהיו בידו, ולא פעולת הלקיחה. דאם נאמר שמעשה הלקיחה הוא המצוה, פשוט דבעינן הלקיחה בעת החיוב דוקא, ולא יצא, אבל אם נאמר שמצות הלקיחה היא שיהיו בידו, הרי מכיון שהיו בידו בעת החיוב יצא ידי חובתו, עכ"ד. ומדבריו שנטילת הלולב קודם זמן החיוב היינו כשנטל קודם עלות השחר, מפורש שלדעתו כשנטל אחר עלות השחר קודם הנץ החמה שפיר הנטילה היא בזמן החיוב ויוצא ידי חובת מצות נטילת לולב.

ולפי המבואר, נראה שנידון זה תלוי במחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה. המשנה ברורה לשיטתו שהגדרת "לילה" ו"יום" הוא זמן, ו"יום" הוא הזמן שאחרי עלות השחר, שפיר מכריע שאם נטל לולב משעלה עמוד השחר יצא. וכן גם הכרעת השדי חמד ודעת הביכורי יעקב. אולם לפי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, ויום תלוי באור, מכיון שלאחר שעלה עמוד השחר עדיין חשוך ואין זה נחשב ליום, לא יוכל ליטול לולב לפני הנץ החמה

קריאת מגילה

"חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום. ושל לילה, זמנה כל הלילה. ושל יום זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום, ואם קראה משעלה עמוד השחר יצא" (שו"ע או"ח סי' תרפז סע' א). והביא המגן אברהם שם (ס"ק א) את דברי הגהות מיימוניות שכתב: "גר שנתגייר קודם הנץ החמה פטור מקריאת הלילה דעיקר מצותה ביום", וכתב המג"א שמשמע מדבריהם: "שאחר שלא קראה בלילה קוראה קודם הנץ החמה" [והיינו כי דוקא גר שלא היה בר חיובא מקודם לא יקרא, אבל אדם שהוא בר חיובא צריך לקרוא את המגילה של חיוב הלילה גם לאחר שעלה עמוד השחר קודם שתנץ החמה]. והמג"א חולק וכתב: "ולי נראה דאינו קורא אחר שעלה עמוד השחר, דבשלמא קריאת שמע תלוי בזמן שכיבה ואיכא אינשי דגני בההיא שעתא, אבל הכא תלוי בלילה וכיון שעלה עמוד השחר מיקרי יום כדאיתא בגמרא".

וכן פסק במשנה ברורה (ס"ק ג) "ושל לילה זמנה כל הלילה, עד עמוד השחר, ואם לא קראה קודם אפילו באונס, שוב לא יקרא, דמשעלה עמוד השחר יממא הוא". ובס"ק ד' כתב המשנה ברורה: "מהנץ החמה, לפי שאין הכל בקיאין בעמוד השחר וזמנין דאתי לאקדומי, צריך לכתחלה להמתין עד הנץ דיום ברור הוא לכל".

ודברי המשנה ברורה הם לשיטתו שהגדרת "לילה" ו"יום" הוא זמן, ו"יום" הוא הזמן שאחרי עלות השחר, ולכן הכריע כהמג"א שמעיקר הדין את קריאת המגילה של הלילה יכול לקרוא רק עד עלות השחר, ואת הקריאה של היום יכול מעיקר הדין לקרוא כבר מעלות השחר, וכל הסיבה שלכתחילה צריך לקרוא מהנץ החמה הוא מפני שאין הכל בקיאין בזמן עלות השחר ועלולים להקדים לקרוא לפני זמן זה, שבודאי זהו לילה ולא יצא ידי חובת קריאת המגילה ביום.

ואילו לפי דברי ההתעוררות תשובה שדין לילה תלוי בחושך, ויום תלוי באור, כיון שלאחר שעלה עמוד השחר עדיין חשוך אין זה נחשב יום אלא לילה, יתכן שסובר כפי שמבואר מדברי ההגהות מיימוניות, שיכול לקרוא את קריאת המגילה של הלילה גם משעלה עמוד השחר כל עוד לא הגיע הנץ החמה. אולם יש מקום לומר שגם ההתעוררות תשובה יודה לדברי המגן אברהם שאין לצאת ידי חיוב קריאת מגילה של הלילה לאחר עלות השחר, מכיון שהדין שצריך לקרות מגילה בלילה וביום נלמד בגמרא (מגילה ד, א) מהפסוק (תהלים כב, ג) "אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי", ואם כן יש לומר שמאחר וגילה הכתוב במפורש שהחיוב הוא בלילה, הרי שיש לקיים את החיוב רק בלילה גמור והיינו לפני עלות השחר, ולאחר עלות השחר הגם שחשוך, מכל מקום אין זה לילה גמור שנאמר בפסוק שצריך לקרות בו קריאת מגילה של חיוב הלילה.

ענף ב - הדלקת נר חנוכה בארצות הצפוניות

- ד -

עוד יש לדון לפי מחלוקת המשנה ברורה וההתעוררות תשובה ביסוד הגדרת זמן ה"לילה", מהו זמן הדלקת נר חנוכה בארצות הצפוניות (הסמוכות לקוטב הצפוני) שבמשך עונת החורף חשוך כל היממה תקופה ארוכה.

בנושא קיום מצוות שתלויים ביום ובלילה בארצות הסמוכות לקוטב, כגון מצוות ציצית ותפילין קריאת שמע ותפילה, וכן שמירת שבת - כיצד נקבעים זמני כניסת השבת ויציאתה, בתקופה שבמשך כמה חודשים השמש אינה שוקעת, או לחילופין כשבמשך כמה חודשים שוררת חשיכה, יש מבוכה בין

הפוסקים. וכדברי המנחת אלעזר (ח"ד סימן מב) שכתב: "אמנם הוא לפליאה נשגבה, כי לא נתבאר בשום מקום בש"ס ובחז"ל ולא בפוסקים ראשונים ואחרונים מהו דינם של אותם המקומות לענין ק"ש ותפילה ובפרט לענין שבת, אם כי כל רז לא אניס להו וידעו בהליכות וסיבוב השמש וכדור הארץ".

התפארת ישראל (סוף פ"א דברכות) דן בענין זה ומסקנתו לענין שמירת השבת, שיחשב את השעות לפי שעון המקום ממנו הגיע, ולפי זה ימנה שבע ימים של כ"ד שעות שוות שלנו, כדין ההולך במדבר ואינו יודע באיזה יום שבת שמונה ששה ימים ומקדש את היום השביעי ושובת בו (עי' שבת סט, ב). לדוגמא, אם הגיע לארצות הצפוניות ביום ראשון בשעה הששית לפי שעון המקום ממנו הגיע, יחשב עוד ה' פעמים כ"ד שעות ואז יתחיל למנות שבתו כ"ד שעות. וכהכרעה זו פסק גם המור וקציעה בסימן שד"מ. [ועוד כתב התפארת ישראל, אם יכול להבחין שהשמש עושה הקפה אחת ברקיע כל כ"ד שעות, אזי ברור ומובן שכל הקפה נחשבת ליום אחד, וכשיבוא לשם ביום ראשון לפי חשבונו, ידע שההקפה השביעית שתעשה השמש הוא יום השבת].

אלא שכבר כתב התפארת ישראל, שלפי זה יוצא דבר מופלא מאד, שאם הגיעו לארצות הצפוניות שני אנשים, האחד מאירופה והשני מאמריקה, יוצא שכל אחד צריך לשמור שבת בזמן אחר לפי המקום שממנו יצא, וזהו חידוש גדול, שבמקום אחד ישבו שני אנשים שבאותו זמן יהיה יום חול לאחד ושבת לשני.

וכן לענין תפילת שחרית וערבית ולומר מעריב ערבים ויוצר אור, כתב התפארת ישראל שיכולים להתפלל מכיון "שלפי מקומם אומרים כך". אולם לענין זמן ציצית וקריאת שמע נשאר בצ"ע וכתב "והקב"ה יאיר עינינו במאור תורתו לשמור ולעשות ולקיים מצוותיו חוקותיו ותורתיו".

ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן שט"ו) נשאל "בנוסע לפינלנד לזמן קצר מאד במקום שאין יום במשך כמה חדשים, מהו לתפילה ולשבת", והשיב שלדעתו אין לגור במקומות אלו מאחר שמפקיע מעצמו את המצוות שתלויות ביום ובלילה, ואי אפשר להתיר לשהות במקומות אלו אלא לצורך גדול מאד, כיון שאין שם חובת היום כתפילין וציצית כיון שלמעשה אין יום זמן הראוי לקיום המצוות. וסיים: "ומכל מקום יש רגע ביממה שתחלף מיום ראשון לשני או משישי לשבת וחייבים לשמור שמה שבת, אבל כיון שמתבטלים ממצוות כל יום אינו ראוי ליהודי לגור שמה".

ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סימן כ"ב אות ט') דן בענין זה, ומסקנתו המבוססת בעיקרה על דברי קבלה בסוד

ייחוד התפילות, שבמקומות אלו ינהגו בסדר הזה: "לחלק כל כ"ד שעות, חציים ליום וחציים ללילה, ובי"ב שעות של היום להתפלל בשעות הראשונות תפילת שחרית עד ד' שעות, וק"ש עד ג' שעות, ובסוף הי"ב שעות של היום להתפלל מנחה, בתום הי"ב שעות להתחיל להתפלל תפילת ערבית. וכן אותו הדבר בשבתות ויו"ט עליהם להתנהג בסדר זה, למנות ו' זמנים של כ"ד שעות שהם ששה ימים, ובכ"ד שעות השביעי לעשות שבת, וכן ביו"ט ללכת ע"פ סדר זה, למנות החדשים כפי סדר הלוח שבארץ ישראל וכו', וכן הדבר בצום יום הכיפורים ובשאר תעניות עליהם להתנהג כפי לוח ארץ ישראל".

ומעתה יש לדון מהו זמן הדלקת נר חנוכה בארצות הצפוניות (הסמוכות לקוטב הצפוני) שבמשך עונת החורף חשוך כל היממה תקופה ארוכה. ולכאורה יש לתלות זאת במחלוקת בין המשנה ברורה וההתעוררות תשובה ביסוד ההגדרה מהו זמן ה"לילה", האם לילה פירושו חושך, או שהגדרת "לילה" אינה תלויה באור וחושך, אלא לילה הוא זמן. לפי דברי ההתעוררות תשובה שהגדרת ה"לילה" תלויה בחושך, מכיון שכל היום חשוך, יוכלו להדליק נר חנוכה כל היום וכל הלילה.

אולם לפי דברי המשנה ברורה ש"יום ולילה" הם הגדרה של זמן, ואין זה תלוי באור וחושך, יש מקום להסתפק ולומר שבמקומות אלו באותם השעות שזמנם מוגדר כ"יום", וכמו שמביא בשו"ת ישכיל עבדי שיש לחלק את היום לשני חצאים, ואת הי"ב שעות הראשונות להחשיב כיום, אין מדליקים, כיון שזמן זה הוא יום.

וכן לאידך גיסא, באיזור הסמוך לקוטב הדרומי שאז תקופה ארוכה בחורף השמש לא שוקעת ויש אור כל הלילה, לפי המשנה ברורה ש"יום ולילה" אינם תלויים באור וחושך, אם כן בשעות שזמנם מוגדר כ"לילה" יוכל להדליק. אולם לפי ההתעוררות תשובה שהגדרת ה"לילה" תלויה בחושך, לא יוכלו להדליק כיון שאין זמן שבו חשוך.

והנה לענין קיום מצות קריאת שמע במקומות אלו, יתכן לומר מסברא, כפי שנתבאר לעיל, שדיני קריאת שמע אינם קשורים להגדרה הכללית של "יום" ו"לילה", מפני שאינם תלויים בהגדרת "זמן", אלא ק"ש של ערבית נקבעת לפי זמן שכיבה אצל בני אדם, כדכתיב "ובשכבך", וק"ש של שחרית נקבעת לפי זמן קימה, כדכתיב "ובקומך". ואם כן יש לומר, שבמקומות אלו יקבעו זמני קריאת שמע של שחרית וערבית לפי זמני שכיבה וקימה הנהוגים במקומות אלו.

מדליקין מנר לנר

- א -

בגמרא (שבת כב, א) מובא: "איתמר רב אמר אין מדליקין [בחנוכה] מנר לנר, ושמואל אמר מדליקין". בטעמו של רב, מדוע אסור להדליק מנר אחד של חנוכה לנר אחר, הסתפקו בגמרא אם הוא משום "ביזוי מצוה", דהיינו כשהוא מדליק קיסם מהנר הראשון כדי להדליק בו נר אחר, יש בזיון למצוה של הנר הראשון, מאחר שמדליק בו דבר שאינו של מצוה. או שהוא משום "אכחושי מצוה". כלומר, בהדלקה הוא נחשב כממעט את החפץ של המצוה, כי כשהוא מדליק מהנר הראשון של המצוה, נראה הדבר כאילו הוא נוטל מהאור של הנר ושואב ממנו מקצת מלחלוחית השמן.

מבארת הגמרא מה הנפקא מינא בין הטעמים: "איכא בינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא". כאשר הוא מדליק באופן ישיר מנר לנר, שלא באמצעות קיסם. אם נאמר שרב אסר את ההדלקה מנר לנר מפני "ביזוי מצוה" של הנר הראשון, אזי להדליק ישירות מנר לנר, מותר, שהרי באופן זה הוא אינו מבזה את הנר הראשון. אך אם טעמו של רב לאסור הוא משום "אכחושי מצוה", שנראה כממעט את נר המצוה, להדליק ישירות מנר אחד לנר שני, ללא קיסם, אסור - כי על ידי הדלקה באופן זה, נראה כנוטל מהנר הראשון וממעט אותו.

להלכה פסק אביי בסוגיא כדעת שמואל שמדליקין מנר לנר.

אך גם לאחר שההלכה נפסקה כשמואל שמותר להדליק מנר לנר, מתבאר בהמשך הסוגיא שיש עדיין נפק"מ במה שהסתפקה הגמרא בדעת רב האם טעם האיסור להדליק מנר לנר הוא משום "ביזוי מצוה" או משום "אכחושי מצוה". שכן אם נאמר שרב סובר שהאיסור הוא בגלל "ביזוי מצוה", ולכן רק על ידי קיסם אסור, אבל מנר לנר עצמו מותר. הרי שלפי שמואל שמתיר להדליק מנר לנר, גם על ידי קיסם מותר להדליק מנר לנר, כי שמואל חולק על רב, וסובר שאין בכך ביזוי מצוה.

אבל אם נאמר שלפי רב טעם האיסור להדליק מנר לנר הוא משום "אכחושי מצוה", ולכן לפי רב האיסור הוא אפילו בהדלקה ישירה מנר לנר מכיון שיש בכך "אכחושי מצוה" - הרי שכל מה ששמואל חלק עליו והתיר להדליק מנר לנר, כוונתו רק על דין זה של הדלקה ישירה מנר לנר, שבזה סובר שמואל שאין בכך "אכחושי מצוה". אבל בהדלקה על ידי קיסם גם שמואל מודה שאסור להדליק מנר לנר משום שיש בזה ביזוי מצוה.

- ב -

בהמשך הסוגיא, הובאו דבריו של רב שבבית המקדש היה הכהן

הגדול מדליק את הנרות מהנר המערבי. ודברים אלו לכאורה סותרים את דבריו של רב שאסור להדליק מנר לנר "בין למאן דאמר משום ביזוי מצוה", שהרי במנורת המקדש הדליקו על ידי קיסם ולא היה זה נחשב כביזוי מצוה, "ובין למאן דאמר משום אכחושי מצוה", שהרי במנורת המקדש הדליקו מהנר המערבי ולא חששו לכך שנראה כממעט את הנר של המצוה. ומתרצת הגמרא שמדובר ב"פתילות ארוכות" שבלטו מחוץ לנרותיהן והגיעו אחת לשניה, וכך הכהן היה יכול להדליק מנר אחד לשני ללא קיסם, ונמצא שאין בהדלקה ביזוי מצוה.

אולם על כך מקשה הגמרא, שאמנם במקדש לא הדליקו את המנורה בקיסם, ולכן אין להביא הוכחה נגד מי שאמר שטעמו של רב הוא משום "ביזוי מצוה", אך עדיין "סוף סוף למאן דאמר משום אכחושי מצוה קשיא", כי הוא סבר שרב אסר את ההדלקה מנר לנר אפילו שלא על ידי קיסם. ומסקנת הגמרא "קשיא" - שאכן קשה על מאן דאמר שטעמו של רב הוא משום "אכחושי מצוה", ולא נאמר תירוץ על קושיא זו.

והנה הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה ט) פסק: "ומותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה אחר". ומשמע שדווקא מנר לנר מותר, אבל להדליק מנר על ידי קיסם, אסור. ומעתה יש לתמוה על דבריו, שהרי נתבאר לעיל, שאם טעמו של רב הוא בגלל "ביזוי מצוה", האיסור להדליק מנר לנר הוא רק בהדלקה על ידי קיסם כי יש בזה ביזוי מצוה, ולדעת שמואל גם על ידי קיסם מותר להדליק מנר לנר. ואם כן, היות ומסקנת הסוגיא שטעמו של רב הוא משום "ביזוי מצוה" ולא משום "אכחושי מצוה", הרי שלפי שמואל מותר להדליק על ידי קיסם, ואילו מהרמב"ם משמע שרק להדליק ישירות מנר לנר מותר, אך על ידי קיסם, אסור.

ונראה שלכך התכוין הראב"ד בהשגתו על הרמב"ם שם: "אמר אברהם ועל ידי קינסא". כלומר, טענת הראב"ד היא שמכיון שטעמו של רב הוא משום "ביזוי מצוה", ולכן רק על ידי קיסם אסור אבל מנר לנר עצמו מותר - הרי שלפי שמואל שמתיר להדליק מנר לנר, גם על ידי "קינסא" [קיסם] מותר להדליק מנר לנר, ודברי הרמב"ם צ"ע.

- ג -

עוד יוצא ממסקנת הסוגיא, שטעמו של רב שאסור להדליק מנר לנר הוא משום "ביזוי מצוה", ומטעם זה מובן כיצד הדליקו את המנורה בבית המקדש, כי הדליקו שלא על ידי קיסם, ולכן אין בזה ביזוי מצוה. ולפי זה, מאחר ונפסק להלכה כשמואל ש"מדליקין מנר לנר", הרי שאין כל מניעה להדליק על ידי קיסם, כי שמואל אינו חושש ל"ביזוי מצוה".

ומעתה יש לתמוה מדוע כתב הרמב"ם (הלכות תמידין ומוספין פרק ג הלכה יד) וז"ל: "וכיצד מדליקו מושך הפתילה עד שמדליקה ומחזירה לפי שהנרות קבועים במנורה, ואינו יכול להדליק בנר אחר משום בזיון". והרי לפי שמואל שהלכה כמותו בהלכות חנוכה שהדלקה בקיסם מותרת כי לא חוששים לביזוי מצוה, צריכה להיות מותרת הדלקת המנורה גם על ידי נר אחר.

וביותר יש לתמוה, מדוע בהלכות תמידין ומוספין לא השיג הראב"ד על דברי הרמב"ם. כשם שהשיג עליו בהלכות חנוכה, וכתב שלפי מסקנת הסוגיא מותר להדליק "על ידי קינסא", היה צריך הראב"ד להשיג על הרמב"ם גם בהלכות תמידין ומוספין, ולכתוב שלפי מסקנת הסוגיא מותר להדליק את המנורה בבית המקדש על ידי נר אחר - שהרי לשני הדינים שורש אחד, וצ"ע.

- ד -

בסוגיית הגמרא הובאו דברי התוספתא (מעשר שני פ"א ה"א) "סלע של מעשר שני, אין שוקלין כנגדו דינרי זהב, ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר". כלומר, אין לשים על אחת מכפות המאזניים מטבע של סלע שנתחללו עליו פירות של מעשר שני, שמשקלו ידוע, ואת דינרי הזהב בכף השניה, לבדוק אם משקלם שווה. ודבר זה אסור, אפילו אם שקילת הדינרים נועדה לצורך מצות מעשר שני בפירות אחרים, לדעת את ערכם כדי לחלל עליהם מעשר שני אחר.

ומדייקת מכך הגמרא, שאם הטעם של רב לאסור הדלקה מנר לנר הוא משום "אכחושי מצוה", והיינו שמחלוקתם היא רק בהדלקה ישירה מנר אחד לשני, ואז הוא נראה כאילו ממעט ומכחיש את הנר הראשון, אבל בהדלקה על ידי קיסם גם שמואל מודה שאסור משום ביזוי מצוה - נוכל גם כן להבין את ההלכה שאינו יכול להשתמש במטבע של מעשר שני, אפילו לצורך דבר אחר של מצוה, כי זה נראה כאילו הוא מכחיש וממעט את מעות המעשר שני. אבל אם טעמו של רב האוסר להדליק מנר לנר הוא משום "ביזוי מצוה", דהיינו בהדלקה על ידי קיסם, ובזה שמואל התיר כי לא חשש לביזוי מצוה מאחר והשימוש הוא לצורך דבר אחר של מצוה - קשה על שמואל, שהרי כשם שהברייתא אוסרת שימוש במטבע של מעשר שני לשקילת מטבעות של חולין אף לצורך מצוה של מעשר שני אחר, כך יש לאסור שימוש בנר חנוכה להדלקת קיסם של חולין, אף לצורך מצוה של נר חנוכה אחר.

ומיישבת הגמרא, שגם אם לדעת שמואל אין ביזוי מצוה בהדלקה מנר אחד לנר שני על ידי קיסם, בנדון הברייתא לענין מעשר שני, יש טעם אחר לאסור את הדבר: "גזירה

שמא לא יכוין משקלותיו וקא מפיק להו לחולין", שיש לחשוש שמא ימצא שחסרים הדינרים של חולין ממשקלם ואינם ראויים לציון מעשר שני אחר, או להיפך, שמא ימצא שמשקלם יותר מדינר, ולא ירצה להשתמש בהם לצורך הפדיון משום הפסד ממונו. ואז הוא ישאיר אותם במצב של חולין, ונמצא ששקל כנגד הסלע של מעשר שני שלא לצורך מצוה, ויהיה במעשהו משום "ביזוי מצוה".

נמצא שהטעם לאסור שקילה במטבע של מעשר שני "גזירה שמא לא יכוין משקלותיו", נצרך רק לדעת הסוברים שלפי שמואל מותר להדליק נר חנוכה על ידי קיסם, שאז קשה מדוע אסור לשקול במטבעות מעשר שני לצורך מצוה אחרת, ותירצו שיש גזירה. אבל אם הדלקת נרות חנוכה אסורה על ידי קיסם משום ביזוי המצוה, זוהי גם סיבה לאסור את השימוש במטבעות מעשר שני.

ומעתה יש לתמוה על הרמב"ם, שכן לעיל [אות ב] דייקנו מדברי הרמב"ם שדווקא להדליק מנר לנר מותר, אבל מנר אחד לנר אחר על ידי קיסם, אסור. ולפי זה צריך להיות שהסיבה לאסור שקילת מטבעות מעשר שני הוא משום ביזוי המצוה, ולא משום "גזירה שמא לא יכוין משקלותיו". ואילו הרמב"ם (הלכות מעשר שני פרק ג הלכה יט) כתב "מעשר שני אין שוקלין כנגדו אפילו דינרי זהב, ואפילו לחלל עליהם מעשר שני אחר, גזירה שמא לא יכוין ממנו משקלו ונמצאו הפירות חסרים והוא שוקל בהן מעות לחלל עליהם מעשר אחר נמצא מוציא מעשר לחולין בפחות בדמיו", וצ"ע.

- ה -

בביאור הדברים יש להקדים את סוגיית הגמרא (שבת כא, א) "אמר רב הונא, פתילות ושמנים שאמרו חכמים שאין מדליקין בהם בשבת, אין מדליקין בהם בחנוכה, בין בחול ובין בשבת. אמר רבא, מאי טעמא דרב הונא - כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה". ופרש"י: "כבתה, נר חנוכה. זקוק לה, לתקנה. הלכך צריך לכתחילה לעשותה יפה דילמא פשע ולא מתקן לה. ומותר להשתמש לאורה, הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש". ומבוארת דעת רב הונא, שמותר להשתמש באור של נר חנוכה לצרכיו, דהיינו לקרוא ולעשות מלאכה, וכדומה. וכמו כן לדעת רב חסדא "מדליקין [בפתילות ושמנים גרועים] בהם בחול אבל לא בשבת. קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה". כלומר לדעת רב הונא ורב חסדא, מותר להשתמש באור של נר חנוכה לצרכיו.

אולם מאידך: "רב זירא אמר רב מתנא, ואמרי לה א"ר זירא אמר רב, פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה בין בחול ובין בשבת. א"ר

ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה". ופרש"י: "ואסור להשתמש לאורה, שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה". ומבואר בדברי רש"י שהטעם שאסור להשתמש באור נר חנוכה הוא בגלל שצריך שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה.

והנה בהמשך הסוגיא (שם כב, א) מובא: "אמר רב יהודה אמר רב אסי אמר רב, אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה. כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה", ומסקנת הגמרא שטעם דין זה הוא "שלא יהיו מצוות בזויות עליו".

וכתב בעל המאור (שבת, דף ט עמ' א בדפי הרי"ף) שנחלקו הסוגיות: הסוגיא בדף כ"א סוברת שאסור להשתמש לאורה מפני שצריך שיהיה ניכר שהוא נר מצוה, וכדברי רש"י הנ"ל, ואם כן אסור להשתמש בנרות אפילו לתשמיש של קדושה. אבל הסוגיא בדף כ"ב סוברת שטעם האיסור הוא "שלא יהיו מצוות בזויות עליו", ואין זו סיבה מיוחדת בנר חנוכה, אלא דין השייך לכל התורה כולה. ולפי זה יהיה מותר להשתמש לאורה לצורך תשמיש של קדושה.

להלכה, נחלקו הראשונים האם מותר להשתמש בתשמיש של קדושה לאורם של נרות חנוכה. הטור (או"ח סי' תרעג סע' א) כתב: "אסור להשתמש לאורה, לא שנא תשמיש של קדושה, כגון ללמוד. ולא שנא שאר תשמיש, ואפילו תשמיש עראי בעלמא, כגון לעיין מעות לאורה אסור. ובעל העיטור כתב דוקא תשמיש של חול, אבל תשמיש של קדושה שרי. ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל".

הרי שבעל העיטור פסק כסוגיית הגמרא בדף כ"ב, שטעם האיסור הוא "שלא יהיו מצוות בזויות עליו", ולכן מותר לדעתו להשתמש לאור נרות החנוכה לצורך תשמישי קדושה. אולם לדעת הרא"ש, הרי"ף והרמב"ם, אסור להשתמש לאורם של נרות החנוכה אפילו לצורך תשמיש של קדושה. וביאר הב"ח, כי לדעתם אין כאן מחלוקת הסוגיות, ושני הטעמים מדוע אסור להשתמש לאורה, נכונים. טעם אחד - כדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה, כדברי הסוגיא בדף כ"א [ולפי טעם זה, אסור להשתמש לאורה אפילו בתשמיש של קדושה]. וטעם שני - בגלל שהוא ביזוי למצוה, כדברי הסוגיא בדף כ"ב [ולפי טעם זה, רשאי להשתמש לאורה בתשמיש של קדושה].

- ו -

עוד מובא בהמשך הסוגיא (כא, ב) שצריך להדליק נר נוסף מלבד נרות החנוכה:

"**אמר** רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה", ופירש רש"י: "דאי לא, לא הוי היכר". וכתב הגר"א בהגהותיו

שיש למחוק את התיבות "להשתמש לאורה". ומבואר לפי הגהה זו, שהדין שצריך להעמיד נר אחר אינו משום שהנר בא להתיר את השימוש בנרות חנוכה, אלא הנר נועד להיות היכר שהדלקת הנר היא לשם נר חנוכה. נמצא איפוא, שלדעת הגר"א גם אם מותר להשתמש לאור נרות חנוכה, מכל מקום צריך נר אחר כדי שיהיה היכר שהוא נר חנוכה.

והנה כתב הרשב"א (שבת כא, ב ד"ה הלכתא) וז"ל: "ועוד נראה לי דע"כ רבא אסור להשתמש לאורה אית ליה, דאמרינן לקמן (כג, ב) אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. ואם איתא דמותר להשתמש לאורה, עושה נר אחד ועולה לו לכאן ולכאן ומניחה על שלחנו ודיו, כדרך שאמרו בשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו. ומינה נמי משמע דאסור להשתמש לאורה כל תשמיש ואפילו תשמיש דמצוה, כגון סעודת שבת וקריאת התורה".

ובדברי הרשב"א מבוארת קושיא גדולה על מאן דאמר שמותר להשתמש לאור נר החנוכה, מה בכלל היה ספק הגמרא במקרה שיש לו אפשרות לקנות או נר חנוכה או נר שבת, מה להעדיף. והרי אם מותר להשתמש לאור הנרות, מדוע שלא יקנה נר אחד וידליק אותו לשם נר חנוכה וגם ישתמש בו לצורך נר שבת. ומכוחה של קושיא זו, דחה הרשב"א את המאן דאמר המתיר להשתמש לאור נרות חנוכה, ופסק שאסור להשתמש לאורם של הנרות כל תשמיש ואפילו תשמיש של מצוה [ולדעת בעל העיטור המובא לעיל [אות ה] שמותר להשתמש לאור נר חנוכה לצורך תשמיש של קדושה, קשה קושיא זו אפילו למאן דאמר "אסור להשתמש לאורה", שהרי שבת ודאי נחשבת תשמישי קדושה, ומדוע שלא יקנה נר חנוכה וישתמש בו גם לתשמישי קדושה של נר שבת].

אכן לפי דברי הגר"א מיושבת קושיית הרשב"א, שכן גם לדעת המתיר להשתמש לאור נרות חנוכה, מכל מקום צריך נר אחר כדי שיהיה היכר שהוא נר חנוכה, ודי בכך שיהיה היכר כזה בשעת ההדלקה בלבד, ואחר כך אין צריך יותר היכר זה מכיון שמותר להשתמש לאורה - ברור שאינו רשאי להשתמש בהדלקת נר אחד לצורך נר חנוכה ולצורך נר שבת, שהרי צריך היכר לנר החנוכה. ושפיר מובן ספק הגמרא מה הדין במקרה שיש לו אפשרות לקנות או נר חנוכה או נר שבת, כי גם למאן דאמר שמותר להשתמש לאור נר החנוכה הרי שבשעת ההדלקה לא ניתן להדליק נר אחד לצורך נר חנוכה ונר שבת, בגלל הצורך שיהיה היכר לנר החנוכה.

- ז -

לאור המבואר לעיל יבואו על מקומם הנכון כל פסקי הרמב"ם שהבאנו בתחילת הדברים.

דייקנו מדברי הרמב"ם שדווקא להדליק מנר לנר באופן ישיר מותר, אבל להדליק מנר לנר על ידי קיסם, אסור. ותמהנו שלפי מסקנת הסוגיא שטעמו של רב הוא משום "ביזוי מצוה" יוצא שלפי שמואל מותר להדליק על ידי קיסם, ואילו מהרמב"ם משמע שרק להדליק ישירות מנר לנר מותר, אך על ידי קיסם, אסור.

אמנם כל זה נכון, רק ביחס לטעם האיסור להדליק מנר לנר משום "ביזוי מצוה", שלפי שמואל אינו קיים. אך לפי המבואר לעיל בדעת הגר"א שגם לדעת המתיר להשתמש לאור נרות חנוכה, מכל מקום צריך שבשעת ההדלקה יהיה היכר שהנר הוא נר חנוכה, יתכן שגם לפי שמואל אסור להדליק מנר לנר באמצעות קיסם, מכיון שבהדלקה זו לא ניכר שהנר הוא נר של מצוה.

ואילו הראב"ד שהשיג על הרמב"ם וכתב שמותר להדליק על ידי קיסם, יתכן שסובר כדעת בעל העיטור, שמותר להשתמש לאור נרות החנוכה לצורך תשמיש של קדושה, ולכן מותר להדליק על ידי קיסם מכיון שזהו לצורך מצוה.

ומיושבת היטב קושייתינו מדוע בהלכות תמידין ומוספין בענין הדלקת המנורה בבית המקדש לא השיג הראב"ד על הרמב"ם שיש להתיר להדליק על ידי קיסם, מכיון ששם כתב הרמב"ם במפורש שאינו מדליק על ידי נר אחר בגלל שזהו ביזוי למצוה, ולסברא זו הרי גם הראב"ד מסכים, ולכן לא השיג שם על הרמב"ם. ורק בהלכות חנוכה השיג הראב"ד, כי מבואר בדברי הרמב"ם שאסור להדליק מנר לנר על ידי קיסם, משום שצריך שיהיה ניכר שהוא נר מצוה, ועל סברא זו חולק הראב"ד.

ולפי זה גם מבוארים דברי הרמב"ם בהלכות מעשר שני, מדוע ביאר את הטעם לאסור שימוש במטבעות מעשר שני בגלל הגזירה "שמא לא יכוין משקלותיו", ותמהנו לפי דעת הרמב"ם שאסור להדליק מנר לנר על ידי קיסם בגלל שנחשב כביזוי המצוה, הרי שמטעם זה היה צריך לאסור את השימוש במטבעות מעשר שני כי יש בכך ביזוי למצוה, ולא בגלל הגזירה "שמא לא יכוין משקלותיו". אולם לפי המבואר, הרי שיסוד האיסור להדליק מנר לנר על ידי קיסם הוא מטעם אחר - כדי שיהיה ניכר שהוא נר מצוה, ולא משום ההלכה של ביזוי מצוה, הרי שברור כי טעם זה שייך כמובן רק בנרות חנוכה, שהרי אין דין "היכר" במעשר שני, ולכן יש למצוא טעם אחר מדוע אסור להשתמש בהם, וזו הסיבה שפירשה הגמרא שיש גזירה "שמא לא יכוין משקלותיו".

וממוצא הדברים נראה ליישב את האמור בסוף סוגיית הגמרא

(כב, ב) "מאי הוי עלה [האם מדליקין מנר לנר או לא], אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא, אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר, ואי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר". ולכאורה קשה, מדוע אם הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר, וכי זה גרוע יותר מקיסם שמותר להדליק על ידו. ומוכח מזה, שהטעם שאין מדליקין מנר לנר הוא בגלל שצריך שיהיה היכר שהוא נר של מצוה, ואין זה דין מהותי בעצם הדלקת נר חנוכה.

נר איש וביתו
[ובענין הבית והגדרתו: במזוזה, עירובין, נר חנוכה ועוד]

- א -

בהלכות חנוכה (שו"ע סימן תרעה סעיף ג) הביא מרן המחבר את דעת בעל העיטור המכשיר הדלקת נר חנוכה על ידי קטן שהגיע לחינוך כדי להוציא את בני הבית ידי חובה, ופסק: "אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה, אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום, ואע"פ שהניחה גדול. ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר". לעומת זאת, בהלכות מגילה (שו"ע סימן תרפט סעיף ב) פסק המחבר ללא עוררין: "אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ובלבד שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה, לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא".

והקשה המג"א (סימן תרפט ס"ק ד) שדברי השו"ע סותרים, שמחד גיסא הביא בהלכות חנוכה את דעת האומר שקטן יכול להדליק נר חנוכה עבור גדול, ואילו בהלכות מגילה פסק בסתמא כדעת האוסרים על קטן להוציא גדול ידי חובת קריאת המגילה, וסיים המג"א "ודוחק לחלק בין מגילה לנר חנוכה, וגם בר"ן שם משמע דמדמי להדדי בזה". ואמנם פסק המשנ"ב בהלכות חנוכה (סימן תרעה ס"ק יג) בשם אחרונים: "הנה לפי מה שסתם המחבר (סימן תרפט סע' ב) משמע דלמעשה אין לסמוך שיהיה הקטן יכול להוציא בהדלקתו לגדולים". ונראה להלן, שלכאורה יש לחלק בין דיני הדלקת נר חנוכה לדיני קריאת המגילה.

- ב -

בשו"ע (או"ח סימן תרעט סע' א) נפסק: "בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואחר כך נר שבת". ודנו הפוסקים מה הדין כאשר שכחו והדליקו קודם נרות שבת, האם מותר להדליק לאחר מכן נרות חנוכה. וכתב המג"א (שם ס"ק א) וז"ל: "ובדיעבד אם הדליק של שבת ולא קיבל עליו שבת במחשבתו יכול להדליק אחר כך (לבוש). ונ"ל דבאשה המדלקת, כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה

(כמ"ש סימן רסג ס"י) אם כן לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק". ומפורש כי גם מי שאינו יכול להדליק נרות חנוכה מאחר וכבר קיבל את השבת, יכול לומר לאחר שידליק את הנרות, ועל ידי כך יצא ידי חובה.

והקשה הפמ"ג (אשל אברהם ס"ק א) "יש להקשות לכאורה, דקיימא לן (נזיר יב, ב) כל דאיהו לא מצי עשה לא משויא שליח, ואם כן אם קיבל שבת בפירוש צ"ע איך יאמר לאחר להדליק בשבילו דנראה מטעם שליחות והא איהו כבר קיבל שבת". ומכל מקום מסייג הפמ"ג את קושייתו בענין הברכות: "והנה ב' ברכות, שהחיינו וניסים, ובליל ב' ניסים, יוכל לברך בעצמו כמו הרואה כבסימן תרע"ו ס"ג". כלומר, השאלה היא איך המשלח שקיבל שבת ושלח שליח שידליק נרות יכול לברך "להדליק נר חנוכה". אמנם ברכת "שעשה ניסים לאבותינו" [בכל הלילות] וברכת שהחיינו [בלילה הראשון] ודאי יכול לברך כדין הרואה נר חנוכה שמברך ברכות אלו.

על כל פנים מתרץ הפמ"ג את קושייתו על המג"א, כיצד ניתן לברך ברכת "להדליק", בדברים הבאים: "וי"ל דלאו שליחות ממש הוה כיון שממונו הוא ואחר מעשה קוף עביד, ומכל מקום ברכות איך מברך אחר ואף שומע כעונה צ"ע". וצריך להבין את תירוצו.

- ג -

כתב המג"א (סימן תרעו ס"ק ב) וז"ל: "כתב הב"ח, מצאתי כתוב, אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה. אבל בענין אחר אין לברך, כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם".

והקשו על כך האחרונים מדבריו הידועים של התוספות רי"ד בקידושין (מב, ב ד"ה שאני) שמצוה המוטלת על גוף האדם אי אפשר לקיימה על ידי שליח [כגון הנחת תפילין וישיבת סוכה "שחייבו המקום לעשות המצוה בגופו איך יפטר הוא על ידי שלוחו והוא לא יעשה כלום"]. ואם כן קשה כיצד תועיל שליחות למצות הדלקת נר חנוכה לדעת הב"ח והמג"א הסוברים שזו מצוה המוטלת על גוף האדם.

ומחומר קושיה זו כתב בשו"ת יד יצחק (סימן רמו) "אלא על כרחך דהוא רק מטעם דקיימא לן דכל המצוות אע"פ שיצא מוציא לאחרים והוא מטעם ערבות, כמו שכתב הרא"ש בברכות (כ, ב) כנודע, והכא נמי כן, ולכן באמת הדין דהאשה צריכה לעמוד שם בשעת הדלקה, כמו שכתב המג"א (הנ"ל בשם הב"ח), וממילא אין זה ענין לשליחות כלל".

ולפי זה תירץ היד יצחק את קושיית הפרי מגדים כיצד אדם שקיבל שבת יכול למנות שליח להדליק נרות

חנוכה, והרי "דכל מידי דאיהו לא מצי עביד שלוחו לא מצי עביד", כי לפי האמור "הדלקת האחר אינה מטעם שליחות, שנחיל על כך את הכלל דכל מילתא וכו', אלא הדלקת האחר מועילה מטעם אע"פ שיצא מוציא ומדין ערבות". ויתכן שלדברים אלו נתכוין הפמ"ג עצמו, במה שכתב בקצרה בתירוצו: "וי"ל דלאו שליחות ממש הוה כיון שממונו הוא ואחר מעשה קוף עביד". כלומר, אין צורך בדין "שליחות" כדי לגרום למי שקיבל את השבת לצאת ידי חובה, אלא הדבר מועיל מדין "ערבות".

אך תירוץ זה תמוה, מדוע לפי זה לא יוכל אדם להניח תפילין עבור חברו מדין "ערבות".

ועוד יש לעיין במה שהעיר המהרש"ם (אורחות חיים החדש, סי' תרעג אות יא) שלפי דברי הפרי מגדים הנ"ל שכתב שאין צריך שליחות להדלקת נר חנוכה ו"אחר מעשה קוף עביד", נמצא שיכול לצאת ידי חובת הדלקת נר חנוכה גם אם עכו"ם הדליק עבורו, כי מאחר ואין צורך לדין שליחות, גם עכו"ם יכול להדליק ויחשב כ"מעשה קוף". אך לפי דברי היד יצחק, שהסיבה שמועילה הדלקת נרות היא מדין "ערבות" וללא דין "שליחות", והרי דין "ערבות" כמובן אינו שייך לעכו"ם, נמצא שבוודאי אין העכו"ם יכול להדליק נר חנוכה עבורו, וצ"ע.

ונראה בביאור הדברים, דיש לברר מהו גדר חיוב הדלקת נר חנוכה, האם זהו חיוב על הגברא להדליק נר חנוכה בביתו, וכפשטות לשונו של הב"ח המובא לעיל "שהמצוה מוטלת על גוף האדם". או שאין זה חיוב מעשה על הגברא, אלא חיוב על הבית שכל אחד צריך שיהיה נר חנוכה דולק בביתו [וכדוגמת חיוב מזוזה שהוא חיוב על הבית שתהיה בו מזוזה].

בפני יהושע (שבת כא, ב ד"ה בגמרא) דייק מלשון הגמרא "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו", שייתור הלשון "וביתו" מורה על גדר חיוב נר חנוכה שהוא דין על הבית, וכך כתב: "נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד, דקיימא לן נמי (קידושין מא, א) מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין עיקר המצוה אלא בסמוך לרשות הרבים שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית, ועדיין צ"ע".

ולכאורה מלשונו של הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה א) שכתב: "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה [ללא ההידור] שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד" - מפורש שגדר מצות הדלקת נר חנוכה הוא חיוב על הבית. ומפורש כן גם בדברי הביאור

הלכה (סימן תרעה סע' ג ד"ה אשה) שכתב בסוף דבריו: "ועיקר החיוב מונח על הבית".

וכן מוזכר בשפת אמת על מסכת שבת (כא, ב ד"ה בגמרא) וז"ל: "ויש לעיין אי המצוה נר אחד בבית כמו מזוזה וכמו נר שבת, דכל שהדליק לשם שבת אף שהדליק מי שיהיה די. ולפי זה אפשר דגם ב' בעלי בתים הדרים בבית אחד די להם בנר אחד. והא דאושפיזא משתתף בפריטי י"ל שהוא כדי לעשות בממונו אבל מדינא יוצא".

- ה -

בשו"ת הררי קדם (סימן קסא) כתב שנחלקו הראשונים, האם חיוב נר חנוכה מוטל על הגברא או שהוא חיוב על הבית.

בשבלי הלקט (סי' קפה) כתב: "ובעל הדברות כתב, שמעינן מינה [מאכסנאי] אנשים הדרים בחצר אחת משתתפין בשמן ויוצאים כולם בנר אחד". וכן הביא הטור (סימן תרעז) בשם רב שר שלום גאון וז"ל: "כתב רב שר שלום, אנשים הרבה הדרים בחצר אחת, שורת הדין שמשתתפין כולן בשמן ויוצאים כולם בנר אחד". אולם במגיד משנה (הלכות חנוכה פרק ד הלכה ד) כתב: "היכי משכחת לה נר שיש לו שני פיות עולה לשני בני אדם... אי נמי כגון שני בני אדם הנכנסים בפתח אחד, והם חלוקים בעיסתן ואינן סמוכין על שלחן אחד, שכל אחד צריך להדליק, כך נ"ל". ומבואר בזה מחלוקת הראשונים מה דינם של שני בני אדם הדרים בחצר אחת, האם יכולים להדליק נר אחד. לדעת בעל העיטור ורב שר שלום די בנר אחד מדין נר איש וביתו, אולם לפי הרב המגיד כל אחד ואחד צריך להדליק נר בעצמו.

ובביאור מחלוקתם כתב ההררי קדם: "ונראה שנחלקו בגדר מצות נ"ח נר איש וביתו, האם חיוב נר חנוכה ביסודו הוא חיוב דרמי על הגברא והדין דנר איש וביתו הוא חיוב דרמי על הגברא, שחייבו את כל בני הבית הסמוכים על שלחן אחד שהם "איש וביתו", להדליק נר אחד כחד גברא, והקילו גם באכסנאי שע"י השתתפות בפרוטה יחשב כאחד מבני הבית, והוו כגברא אחד לענין חנוכה "איש וביתו", אבל הבית עצמו והחצר אינם אלא מקום ההדלקה ואינם גוף המחייב בנ"ח. ואם כן בשני בני אדם הדרים בחצר אחת והם חלוקים בעיסתם, שהם שני אנשים חלוקים לגמרי, פשיטא שכל אחד מהם מחוייב בנ"ח לבדו, ואין בהן דין נר איש וביתו, וזהו שיטת המגיד משנה.

אולם בעל העיטור ורב שר שלום גאון ס"ל, דיסוד החיוב דנר חנוכה הוא חיוב דרמי על הבית, דכל בית ובית חייב בהדלקה, והדין דנר איש וביתו נובע מזה גופא דאין כאן אלא בית אחד. ואשר ע"כ גם בשני בני אדם החלוקים בעיסתם, סוף סוף אין להם

אלא בית אחד וחיוב הדלקה אחת, ונוהג בהם הדין דנר איש וביתו, דנ"ח הוי כמזוזה לגמרי, וכשם שלא שייך לחייב בית אחד בשתי מזוזות, כך לא שייך לחייב בית אחד בשני נרות חנוכה".

- ו -

לאור האמור לעיל שגדר חיוב נר חנוכה הוא דין על הבית, מיישב החכם צבי (תוספות חדשים סימן יג) את קושיית המג"א [לעיל אות א], וז"ל: "שאלת לפרש לך מה בין חנוכה שפסק דקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול, לפורים שפסק הוא ז"ל ככל שאר הפוסקים וכת"ק דר"י שאף שהגיע לחינוך אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. תשובה, סבירא ליה דבחנוכה כיון דלאו אקרקפתא דגברא מוטל חיוב ההדלקה, אלא אחד מכל בני הבית מדליק בפתח החצר ושוב אין שום חיוב על שום אחד מכל בני הבית, אף על פי שלא שמעו הברכה ולא ראו ההדלקה. ועדיפא מיניה אמר רב זירא, כיון דנסיבנא אמינא תו לא צריכנא, דהא דמדלקי עלי בגו ביתאי, אמטו להכי סגי בקטן שהגיע לחינוך המדליק בפתח החצר. אבל בקריאת המגילה המוטל על כל אחד ואחד לקרות או לשמוע המגילה, אין קטן אף שהגיע לחינוך מוציא את הרבים, וחילוק זה מתקבל על הדעת נ"ל".

כדברי החכם צבי, כתב גם הגר"ש רוזובסקי (זכרון שמואל סימן יט אות ד) ובדבריו יש תוספת הסבר: "ונראה דיש מקום לומר דשאני נר חנוכה ממגילה, דהנה בנר חנוכה יש לומר דאין החיוב דוקא על הבעל הבית שיעשה מעשה הדלקה בעצמו, אלא דהוא חיוב על הבית שיודלק בו ע"י אחד מבני הבית נר חנוכה, וכלשון הרמב"ם "ומצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד" (ואולי אפילו על ידי אחד שאינו מבני הבית, דהחיוב הוא שיודלק בבית). ואם אחד מדליק אין זה מדין דמוציא אחרים ידי חובה, אלא דמכל מקום צריך שיהיה המדליק בר חיובא, דאי לאו הכי אין על זה שם הדלקת נר חנוכה כלל... ולפי זה י"ל דרק במגילה דהקורא צריך להוציא את השומע, בזה קטן שהגיע לחינוך שהוא תרי דרבנן אינו מוציא גדול שהוא חד דרבנן, אבל לענין נר חנוכה דאין בזה משום מוציא אחרים ידי חובה, אבל בעינן שיהא ע"ז שם הדלקת נר חנוכה, בזה אין נפק"מ בין חד דרבנן לתרי דרבנן, ועל כן הביא המחבר דיש מי שאומר דקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק".

וכשנדייק בדבריו, מתבאר כי גדר חיוב ההדלקה, אמנם הוא דין על הבית, מכל מקום צריך שיהיה על ההדלקה "שם הדלקת נר חנוכה". ועוד חידש הגר"ש כי יתכן וקיום חיוב זה נעשה "אפילו על ידי אחד שאינו מבני הבית, דהחיוב הוא שיודלק בבית" [ואילו מדברי החכם צבי משמע שרק

אחד מבני הבית יכול להדליק ולא אחר, וצ"ב].

והנה פסק השו"ע (או"ח סימן תרעז סעיף ב) "קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק". ולא מובן מדוע כתב מרן המחבר באופן מיוחד שבמצות נר חנוכה חיוב קטן הוא מ"שהגיע לחינוך", הדגשה שלא מצינו כמותה במצוות אחרות. וכתב המג"א שם: "קטן, אפשר דמיירי שיש לו בית", וגם דבריו עדיין לא מוסברים.

ואמנם לפי דרכם של החכם צבי והגר"ש רוזובסקי, שיסוד חיוב נר חנוכה הוא דין על הבית, שכך חייבו חכמים שבכל בית ובית יודלק נר חנוכה, נראה שכוונת השו"ע לומר שכאן חיוב הקטן אינו רק מעצם דין החינוך, אלא בגלל שיסוד החיוב חל על הבית מתקנת חז"ל להדליק נר חנוכה בכל בית ובית [כלשון הרמב"ם הנ"ל], וכמו שביאר המג"א שכוונת השו"ע שלקטן יש בית, ולכן דין זה שייך רק בקטן שהגיע לחינוך, כי אם עדיין לא הגיע לחינוך אין בהדלקה זו "שם הדלקת נר חנוכה", ואין זה נחשב שבבית זה הודלקו נרות.

- ז -

ומיושבת קושיית הפמ"ג, כיצד יכול אדם שכבר קיבל שבת לומר לאדם אחר שידליק עבורו נרות חנוכה והרי כל מילתא דאיהו לא מצי עביד גם שלוחו לא מצי מיעבד. שהרי לפי המבואר לעיל, שגדר חיוב הדלקת נר חנוכה הוא על הבית, יש לומר שהכלל דכל מילתא דאיהו לא מצי עביד גם שלוחו לא מצי למיעבד, נאמר רק במצוות המוטלות על גוף האדם שאם הוא לא מצי למיעבד חיובו, גם שלוחו לא מצי עביד. אך במצות נר חנוכה, שיסוד החיוב הוא על הבית, פשוט וברור שיכול לצאת ידי חובה גם אם מישהו אחר מדליק בבית, שהרי סוף כל סוף הודלק בבית זה נר חנוכה, ונפטר הבית מחיובו.

והנה דנו הראשונים בענין נוסח הברכה בהדלקת נר חנוכה, לפי הכלל שקבע הר"ן (פסחים ז, ב) שעל מצוה שאפשר לעשות על ידי שליח מברכים "על", ועל מצוה שצריך לעשות דווקא בעצמו מברכים בלמ"ד להדליק - ונשאלה השאלה מדוע מברך "להדליק נר חנוכה", והרי אפשר להדליק נר חנוכה גם על ידי שליח. ותירץ הרא"ש "דכיון דהדרך להדליק בעצמו משום חביבות המצוה, חשוב כאי אפשר על ידי שליח". והרמב"ן תירץ: "דשאני התם גבי הדלקת נרות דההדלקה היא מצוה". ודברי הרמב"ן לא מובנים, וכי מה בכך שהמצוה היא מעשה ההדלקה, עדיין אין זה שונה מכל יתר המצוות שמברכים "על" מכיון שאפשר לקיימם על ידי שליח.

ולפי המבואר לעיל נראה שכוונת הרמב"ן לומר, שהדלקת נר חנוכה שונה מיתר המצוות, מכיון שאין

המצוה מוטלת על גוף האדם [שצריך בעצמו לקיים את המצוה] וכאשר אחר מדליק עבורו זהו מדין "שליחות", אלא מאחר ויסוד המצוה הוא חיוב הבית, ממילא כאשר אחר מדליק את נר החנוכה מתקיימת המצוה. ונמצא כי המצוה היא בהדלקה בבית, ולא בחיוב הדלקה המוטל על הגברא, ואין זה שייך כלל לדין שליחות ולכן נחשב שעושה מעשה המצוה בעצמו, ושפיר צריך לברך "להדליק" ולא "על הדלקת".

ודמי בזה למצות מזוזה, שבוודאי הדר בבית מקיים את המצוה גם אם מישהו אחר קבע את המזוזה, ומברך "לקבוע מזוזה". ומובן שהסיבה היא, שכל הקובע את המזוזה גם אם אינו בעל הבית, אינו עושה בזה שליחותו של בעל הבית, אלא פוטר את הבית מחיוב המזוזה - ושוב הרי זה כחילוקו של הר"ן שהמצוה אינה נחשבת כמצוה שנעשית על ידי שליח כיון שקיומה אינו מדין שליחות, אלא מדין חובת הבית וכאמור. כן הוא גם במצות הדלקת נר חנוכה, מכיון ש"ההדלקה היא המצוה", כדברי הרמב"ן, הרי שבהדלקה בבית התקיימה המצוה כי יש בבית נרות חנוכה, ואין זה שייך לדיני שליחות, וממילא חזר למקומו חילוקו של הר"ן שהמצוה אינה נחשבת כמצוה שנעשית על ידי שליח כיון שקיומה אינו מדין שליחות, ומברך "להדליק".

- ח -

בדין אכסנאי [אדם המתארח באכסניה בימי החנוכה] מבואר בגמרא שאם מדליקים עליו בביתו, אין צריך להדליק במקום שהוא נמצא שם, ונפסק כן להלכה בשו"ע (סי' תרעז). ובאופן שרוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, נחלקו הפוסקים:

כתב הט"ז (סימן תרעז ס"ק א) וז"ל: תרומת הדשן (סימן קא) כתב, דאכסנאי שהוא נשוי שרוצה להדליק בברכה חוץ לביתו, כתב גדול אחד דרשאי לעשות כן דאע"ג דאמרינן בגמרא כיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכא היינו דלא מחוייב אבל אי בעי מצי להדליק לא הוי ברכה לבטלה דהוה בכלל המהדרין. וגדול אחד כתב שהואיל ולא צריך פטור נקרא הדיוט אם יעשנה וכל שכן דהוי ברכה לבטלה כיון דלא אשכחן מהדרין זה בתלמוד, ומסיק בתרומת הדשן דשפיר נקרא בכלל המהדרין דכי היכי שיש הידור בנר לכל אחד בבית אחד הכי נמי יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות".

ואכן פסק הרמ"א (שם סע' ג) כדעת תרומת הדשן שמדליק ומברך. אולם לדעת הב"י והמהרש"ל (הובא בט"ז הנ"ל) והפרי חדש, אינו יכול לומר "איני רוצה לצאת בשל אשתי", וידליק בלא ברכה [וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ט"ז) שמן הראוי לחוש לדבריהם].

והקשה הט"ז על המהרש"ל מדוע שונה הדלקת נר חנוכה משאר ברכות הרשות, שיכול האדם להחליט אם רצונו לצאת בברכת חברו, ואם לאו יכול לברך בעצמו "וכל שכן הוא, כיון דאינו אצל אשתו ואינו שומע הברכה, שיוכל לומר איני יוצא בברכת אשתי", ויברך לעצמו.

ובביאור מחלוקתם, ויישוב קושיית הט"ז על המהרש"ל, כתב מורי ורבי הגאון רבי אברהם פרבשטיין, ראש ישיבת חברון, בספרו כנסת אברהם (סימן ט) על פי יסוד הדברים המבואר לעיל: "ונראה דיש לומר בזה בדעת המהרש"ל, דסבר דמאי דאמרו חז"ל דחיובא אינו אלא נר איש וביתו, אין הכוונה בזה דכל אחד ואחד מבני הבית אית ליה חיוב הדלקה בפני עצמו והבעה"ב מוציאו בהדלקתו ובברכתו, אלא דכן הוא עיקר החיוב מתחילתו דעל כל הבית מוטל חיוב של הדלקה אחת. ומהאי טעמא לא דמי לכל הני דוכתי שהביא הט"ז דהרשות נתונה לו לומר שאינו יוצא בברכת חברו (בהמוציא, יוצר, וברכת המזון), דהתם הוא מחוייב בברכה מצד עצמו, וכששומע הברכה מחברו היינו דחברו מוציאו ידי חובת הברכה, וכיון שהוא צריך לצאת בברכת חברו, שפיר מצי למימר דאינו רוצה לצאת על ידו. אבל הכא כיון שהחיוב מתחילתו הוא נר אחד לכל בית, הרי נמצא דאין הגדר בזה שאשתו מוציאתו בהדלקתה ואין צריך בזה שיתכוין לצאת ואשתו תכוין להוציאו וכשאר מצוות דעלמא, אלא כך היתה התקנה מתחילתה דאיש וביתו מחוייבים בנר אחד ואין כאן גדרים של מוציא ויוצא".

- ט -

בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן סו) ובשו"ת יחוה דעת (חלק ג סימן נא) דנו בשאלה: "האם האיש יכול למנות לכתחילה את אשתו בתור שליח להדלקת נרות חנוכה בצאת הכוכבים, כשהוא נאלץ להעדר מביתו עד לשעה מאוחרת בלילה. או שעליו בכל אופן לקיים מצוה בו יותר מבשלוחו", וידליק מאוחר בלילה לאחר עיקר זמן ההדלקה.

ומסקנת הגר"ע יוסף: "לפיכך אם רואה בעל הבית שלא יוכל בשום אופן להתפנות מעסקיו וללכת להדליק נרות חנוכה, בפרט אם נוסע מבעוד יום מקיר העיר וחוצה, ולא ישוב לביתו עד שעה מאוחרת בלילה, טוב ונכון שימנה את אשתו שתהיה שלוחו להדליק עם צאת הכוכבים, שהוא כרבע שעה אחר שקיעת השמש, ובזה יקיים המצוה בזמנה. ואף על פי שהלכה רווחת (בקידושין מא, א) מצוה בו יותר מבשלוחו, זהו כשהמצוה נעשית באותו מצב בו או בשלוחו, אבל כאן שהמצוה נעשית על ידי שליח בזמנה ובעתה כתקנת חז"ל, הכי עדיף טפי ממה שידליק נרות חנוכה בעצמו לאחר הזמן, שאז הוא נכנס בסלע המחלוקת של

הפוסקים, ובפרט במקום שיש אומרים דהוי חשש ברכה שאינה צריכה, וכיוצא בזה כתב הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק ב (חלק יורה דעה סימן לה)".

ואילו בשו"ת שבט הלוי כתב: "במה שנסתפק מה עדיף, אם להדליק בזמנו על ידי שליח או מאוחר בלילה על ידי עצמו... יראה דסוגיא דעלמא יותר נוטה להדליק על ידי עצמו אפילו אחר כך כל שהוא עדיין בגדר ברכה".

אך לפי המבואר לעיל שעיקר חיוב הדלקת נר חנוכה הוא חיוב על הבית ואינו מוטל על גוף האדם, לכאורה אין כל מקום לדון כאן מצד ההלכה של "מצוה בו יותר מבשלוחו", שכן אין כאן שייכות לדיני שליחות, ומי שמדליק בזמן מיד בצאת הכוכבים אינו שליח של בעל הבית לפוטרו מהחיוב מדין שליחות, אלא פוטר את בעל הבית מחיוב הדלקת נר חנוכה על ידי שהדליק בבית ועל ידי זה נפטר הבית מחיוב הדלקת נר חנוכה. ושוב אין כל ספק האם עדיף שתתקיים המצוה על ידי מתחייב המצוה בעצמו באיחור או על ידי שלוחו בזמן, כי פשיטא שכל מי שידליק בזמן פוטר את בעל הבית מחיובו, ועדיף לכל הדעות.

- י -

למרות המבואר לעיל שחיוב הדלקת נר חנוכה הוא חובת הבית, כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן נא אות ג) שאין החיוב מוטל רק על הבית, וז"ל: "אף שנתבאר לעיל שמצות נר חנוכה עשאוה כחובת הבית, מכל מקום יש בה גם חובת גברא, ואינו דומה למזוזה שלאחר שקבעו בבית את המזוזה ממילא נפטרים לגמרי כל דיירי הבית, ואף אם קבעה אדם שאינו מבני הבית ושלא בשליחות בעה"ב, יצאו בני הבית ידי חובתן והבית נפטר מחובת המזוזה, ואילו בנר חנוכה שהדליקו אחד שלא מבני הבית שלא בשליחות בעה"ב פשיטא דלא עשה כלום ולא יצאו, וזהו משום דחכמים הטילו המצוה "גם" כחובת גברא של האדם שזה מוטל אקרקפתא דגברא".

ובסגנון דומה כתב הגר"א פרבשטין (בתוך דבריו שהובאו לעיל אות ח) "ומכל מקום לא דמי חיובא דנר חנוכה לחיובא דמזוזה ובדיקת חמץ, דהתם שורש החיוב הוא כלפי הבית, ועל בעה"ב רמי לקיים החיוב דהבית. אכן בנר חנוכה שורש החיוב הוא על הגברא דהוא מחוייב בהדלקת נר חנוכה אלא שחיובו הוא שיתקיים בביתו הדלקת נר חנוכה, ומהאי טעמא בעינן דווקא הדלקה דבר חיובא".

והנה דברים אלו ודאי אינם עולים בקנה אחד עם מה שכתב החכם צבי (הובא לעיל אות ו) במפורש "דבחנוכה כיון דלאו אקרקפתא דגברא מוטל חיוב

ההדלקה". וכמו כן, השפת אמת (הובא לעיל אות ד) כתב שגדר "המצוה נר אחד בבית כמו מזוזה", ולא חילק בין חיוב מזוזה לחיוב נר חנוכה.

ונראה ראיה לגדר זה בחובת קיום מצות ההדלקה מדברי התוספות במסכת סוכה (מו, א ד"ה הרואה) שכתבו על דברי הגמרא: "הרואה נר של חנוכה צריך לברך", וז"ל: "בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה".

והנה אם נאמר שמצות הדלקת נר חנוכה עיקרה ויסודה וחיובה מוטל רק על הבית ותו לא, לכאורה דברי התוספות אינם מובנים כלל במה שכתבו בתירוץ השני, שתיקנו ברכת הרואה משום אותם בני אדם שאין להם בתים, דמה בכך שאין להם בתים, הרי כשאין להם בית ממילא אין להם חיוב הדלקת נר חנוכה ומדוע שיתקנו להם חיוב ברכת הרואה באופן מיוחד שאינו דומה כלל לעיקר התקנה. וכמו שלא תיקנו בענין מצות מזוזה ומעקה וכדומה למי שאין לו בית, כמו כן מדוע שיתקנו ברכת הרואה אם כל עיקר יסוד החיוב אינו אלא על הבית.

אולם אם נאמר שגדר מצות הדלקת נר חנוכה כולל הן חובת הבית והן חובת הגוף, דברי התוספות מבוארים היטב. כי גם אם עיקר חובת המצוה היא על הבית, מכל מקום חיוב זה הוא על הגברא, ולכן משום אותם אנשים שאין להם בתים ואין בכוחם לקיים במצות הדלקת נר חנוכה את חובת הבית, תיקנו להם ברכת הרואה, שבזה יצאו עכ"פ ידי חובת הגוף שהם כן חייבים בה ואינם יכולים לקיים, ושפיר תיקנו להם לברך ברכת הרואה.

ומעתה יתכן שגם הב"ח ששיטתו שהדלקת נר חנוכה מוטלת על קרקפתא דגברא (כמובא לעיל אות ג) מודה שיש ביסוד גדר מצות הדלקת נר חנוכה שילוב בין חובת הבית וחובת הגוף. דהנה פסק השו"ע (או"ח תרעו סע' ב) שאם לא הדליק בלילה ראשון ובירך מדין רואה ברכת "על הניסים" ו"שהחיינו", כשמדליק בלילה השני והשלישי, אינו חוזר ומברך "שהחיינו". וכתב המג"א בשם הב"ח: "מי שאשתו הדליקה עליו בלילה הראשון [ולא בירך ברכות מדין הרואה] צריך לברך בלילה השני שהחיינו, משום דאשתו אינה פוטרת גופו אלא ביתו". הרי לנו בדברי הב"ח שני יסודות אלו בגדר חיוב הדלקת נר חנוכה - גופו וביתו. ולכן כל מה שפוטרת האשה בהדלקתה בבית זהו רק את חיוב "ביתו", אבל חיוב "גופו" שריר וקיים, ומשום כך יברך שהחיינו בלילה השני על חיוב גופו שעדיין לא יצא בו ידי חובה.

ענף ב - הבית והגדרתו: במזוזה, עירובין, נר חנוכה ועוד

ממסקנת המבואר לעיל, שחיוב נר חנוכה "נר איש וביתו" מצריך בית לשם קיום המצוה. דנו הפוסקים, מה דין הדלקת נרות במקומות פתוחים [כגון: מדבר, אוהל בשדה, רחבה בלתי מקורה, רכבת, מכונית או מטוס] - אשר לכאורה אינם מוגדרים כ"בית". וכן יש לדון האם אדם מחוסר בית מחוייב בהדלקת נרות.

לשם כך יש לברר מהי הגדרת "בית" בהלכה, בכלל, ולענין הדלקת נר חנוכה, בפרט.

- יא -

במסכת סוכה (ג, א) מובא: "תנו רבנן, בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה, ומן המעקה, ואינו מטמא בנגעים, ואינו נחלט בבתי ערי חומה, ואין חוזרין עליו מעורכי המלחמה". ובטעם הדבר אמרו שם: "אי אית ביה ד' אמות על ד' אמות דיירי ביה אינשי ואי לא לא דיירי ביה אינשי".

ולמדנו מכאן, שבית שיש בו ד' אמות על ד' אמות ראוי לדירת אדם והוא בכלל בית, ושאין בו שיעור זה אינו ראוי לדירת אדם ואינו בכלל בית. ולפיכך בכל מקום שנאמר בתורה בית, אין בית כזה בכלל, ולכן בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה, לפי שבמזוזה נאמר: על מזוזות ביתך, וכל שאינו בכלל בית, אינו חייב במזוזה. וכן בחיוב מעקה, שנאמר בו: כי תבנה בית חדש, אינו חייב אלא בבית שיש בו ד' אמות על ד' אמות. וכן בטומאת נגעי בית, שנאמר בו: ובא אשר לו הבית, ובמכירת בתי ערי חומה, שנאמר: כי ימכר בית מושב עיר חומה, ובחזרה מעורכי המלחמה, זה שבנה בית חדש, שנאמר: מי האיש אשר בנה בית חדש, בכל אלה אין חשוב בית אלא אם כן יש בו ד' אמות על ד' אמות.

כמו כן בטבל, שכל זמן שלא ראה פני הבית אינו מתחייב במעשר, שנאמר: בערתי הקדש מן הבית, כשאין בבית ד' אמות אינו טובל. וכן נערה המאורסה שזינתה שנסקלת על פתח בית אביה, אין בית פחות מד' אמות בכלל.

גם בדינים שהצריכו חכמים "בית", צריך שיהיה בו ד' אמות על ד' אמות, כדי שיהיה ראוי לדירה, כפי שמובא בהמשך הברייתא שם: "ואין מערבין בו, ואין משתתפין בו, ואין מניחין בו עירוב, ואין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות". כלומר, בית שאין בו ד' אמות אינו צריך להשתתף עם שאר בני החצר בפת לעירובי חצרות, לפי שאינו ראוי לדירה, והדר בו אינו אוסר את הטלטול על בני החצר, שאין רשותו כלום. וכן אם בית כזה פתוח לחצר שבמבוי, אינו צריך ליתן לשיתוף המבוי. וכן אין מניחים בבית

כזה את העירוב, שהבית שמניחים בו את העירוב צריך שיהיה ראוי לדירה, שיהיה נחשב כאילו כל בני החצר דרים בתוכו, ולכן בית שאינו ראוי לדירה אין מניחים בו את העירוב. וכן אין עושים אותו עיבור בין שתי עיירות, שאם היה בית פחות מד' אמות בין שתי עיירות, בתוך שבעים אמה ושני שליש אמה לזו ושבעים אמה ושני שליש לזו, כיון שאינו ראוי לדירה אינו מצרפן להיות כעיר אחת, לענין מדידת אלפיים אמה לתחום שבת, כדרך שבית שיש בו ד' אמות מצרפן.

ואף בלשון בני אדם, אין בית פחות מד' אמות על ד' אמות בכלל, ולכן "הנודר מן הבית מותר לישב בו אם אין בו ד' אמות על אמות" (ירושלמי מעשרות פ"ג ה"ג).

ומעתה יש לדון לאור המבואר לעיל שחיוב נר חנוכה "נר איש וביתו" מצריך בית כדי להחיל את חיוב המצוה, האם גם הגדרת "בית" המחייב הדלקת נר חנוכה הוא ד' אמות על ד' אמות, כהגדרת "בית" בכל המקומות הנ"ל.

- יב -

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קמו) נשאל האם יש חיוב הדלקת נר חנוכה ברכבת, וכתב המהרש"ם: "לא מצאתי הדבר מבואר, אבל הלא מי ששילם בעד נסיעת כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישון שם וחייב בנר חנוכה. ומה שכתב רש"י (שבת כג, א ד"ה הרואה) ביושב בספינה [שמברך שעשה ניסים כברכת הרואה, ומבואר בדבריו שאינו מדליק בעצמו בספינה], יש לומר שהיו אז ספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא היה בגדר בית כלל. ואף שהרכבת אינה עומדת במקום אחד ורכוב כמהלך דמי, לא נמצא בשום מקום שיהיה צריך בית קבוע למה שמצותו בשביל פרסומי ניסא, כן נראה לענ"ד מסברא".

ומבואר בדברי המהרש"ם, שכדי להתחייב בהדלקת נר חנוכה, אמנם צריך שיהיה בית, ולכן במקום פתוח לגמרי, כגון ספינה פתוחה שאין בה כל קירוי, כיון שאין זה כלל בית, אין חיוב הדלקת נר חנוכה. אך יחד עם זאת, אין צורך בבית קבוע, ולכן אפילו ברכבת יש חיוב להדליק.

וכפי שלמד מדברי המהרש"ם בספר מועדים וזמנים (ח"ב ליקוטים לסימן קמג) "לפי זה, חיילים באימונים ששוהים לפעמים כמה ימים מחוץ לבית וישנים בשדות או באהלים פטורים מנר חנוכה, והיינו משום שישנים בלי קירוי".

וגם בספר מקראי קודש (חנוכה סימן יח) דן בענין הדלקת נר חנוכה בספינה וברכבת, וכתב בתוך דבריו: "ובעיקר הדבר שבספינות שלנו אפשר להדליק נר חנוכה, מצאתי בשו"ת מהרש"ם שפסק כן לענין רכבת, אלא

שלדעתו שם אין צריך בית קבוע לנר חנוכה".

נמצאנו למדים שני חידושי דינים לפי המהרש"ם:

[א] חיוב נר חנוכה תלוי בבית, וכשאין כלל בית אין חיוב. ולכן במקום פתוח לגמרי, מכיון שאין זה כלל בית, אין חיוב הדלקת נר חנוכה.

[ב] למרות שחיוב נר חנוכה תלוי בבית, אין צורך בבית קבוע. וממילא, בספינה וברכבת יש חיוב להדליק.

אלא שלפי זה צריך להבין, מדוע שונה הגדרת "בית" לענין חיוב הדלקת נר חנוכה, מהגדרת "בית" בכל מקום, וכפי שהבאנו לעיל לענין חיוב מזוזה, עירובין ועוד, הגדרת בית היא מקום שיש בו ד' אמות על ד' אמות. ואילו בנר חנוכה, לא מצאנו שהגדרת "בית" שמוטל עליו חיוב נר חנוכה הוא בית שיש בו ד' אמות על ד' אמות.

- יג -

ואכן, לדעת הגרצ"פ פראנק (מקראי קודש הנ"ל) יש להשוות את הגדרת ה"בית" בחנוכה, להגדרתו לענין מזוזה ועירובין.

בתחילת דבריו דן הגרצ"פ בהגדרת דין "בית" במזוזה ועירובין, ומביא שלמרות שיש מכנה משותף בין מזוזה ועירובי חצרות שהם חיוב על "בית", ברם קיים ביניהם שוני לענין בית שבספינה: לענין מזוזה פסק הרמב"ם בהלכות מזוזה (פ"ו ה"ט) והמחבר בשו"ע (יו"ד סימן רפו סע' א), שבית בספינה פטור מן המזוזה, וביאר הרמב"ם שהטעם משום שאינה עשויה לדירת קבע. ואילו לענין עירובי חצרות פסק הרמ"א (או"ח סימן שסו סע' ב) שבתים שבספינה צריכים עירובי חצרות כדי להתיר את הטלטול מבית לבית ומבתים לספינה. ונשאלת השאלה, מה החילוק בין מזוזה לעירובי חצרות.

וכתב על כך הגרצ"פ: "והנה בערוך השלחן (יו"ד סימן רפו סע' כו) כתב, שבית בספינה פטור ממזוזה רק כשעשו בית עראי בספינה "אבל בספינות שלנו שיש בהם בתים קבועים, וגם בספינות ההולכות על הנהרות שיש בכל ספינה בית קבוע וקורין לה קיוט"א, חייבת במזוזה, שהרי היא דירה קבועה. ולפי זה יש לומר, שאין בענין זה חילוק בין מזוזה לעירובי חצרות, ודברי הרמ"א בעירובי חצרות נאמרו בספינות שלנו שיש בהם בתים קבועים, וכן משמע במשנ"ב (סי' שסו ס"ק יג) שכתב על דברי הרמ"א: בתים שבספינה, ששייכים לאנשים מיוחדים, והטעם דלא גרע מיושבי אוהלים וכו' שצריכין עירובי חצרות שאף כאן הבתים קבועים להם לכל משך נסיעתם על הים".

ומתוך כך מסיק המקראי קודש: "ולפי זה גם לענין חנוכה גדר הבית

הוא כגדר הבית של מזוזה ועירובי חצרות, שצריכים בית קבוע. ולענין ספינה יש חילוק בין ספינה שעשו שם בית ארעי, ולספינה כזו כוונת רש"י דאין מדליקין שם נרות חנוכה. אבל בספינות שלנו שיש בתים קבועים יש להם דין בית לענין נרות חנוכה" [והוא מציין, שאמנם לפי המהרש"ם גם כן צריך להדליק נר חנוכה בספינה, אולם זה בגלל שאין צריך בית קבוע לנר חנוכה, ואילו לפי דבריו של הגרצ"פ, בספינות שלנו אפשר להדליק נר חנוכה בגלל שהגדרתן "בית קבוע"].

- יד -

והנה במסכת יומא (י, ב) איתא: "סוכת חג בחג, רבי יהודה מחייב בעירוב, במזוזה ובמעשר, וחכמים פוטרים". ומבואר אליבא דרבי יהודה שבימי חג הסוכות אם לא עירבה הסוכה עם בני החצר, אסור להם לטלטל כדין כל בית שאוסר על כל בני החצר לטלטל אם לא השתתף בעירוב. ומשמע שלפי חכמים החולקים על רבי שהסוכה אינה חשובה כדירה לקביעת חיוב מזוזה, כמו כן גם לענין עירוב אין הסוכה אוסרת על בני החצר לטלטל בה. וכן פסק המג"א (או"ח סי' שע ס"ק ב) שסוכת החג אינה אוסרת על בני החצר. הרי לנו שאין הבדל בין דיני מזוזה להלכות עירובין לענין הגדרת הבית, ואותו "בית" שחייב במזוזה הוא ה"בית" שאוסר טלטול בדיני עירוב.

ומעתה הקשה רעק"א (גליון שו"ע שסו סע' ב) על דברי הרמ"א (שם) מדוע פסק ש"בתים שבספינה צריכים עירוב", שכן על פי הנ"ל שהגדרת "בית" שוה בין מזוזה לעירובין, ומאחר ובהלכות מזוזה נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רפו סע' יא) ש"סוכת החג בחג והבית שבספינה והחנויות שבשווקים פטורים ממזוזה", מפני "שהם דירת ארעי" (ש"ך שם ס"ק כא) - היה צריך להיות הדין שגם לענין עירוב, בית שבספינה נחשב לדירת ארעי, ואינו אוסר על בני החצר ולכן גם אינו צריך עירוב, ומהו ההבדל בין מזוזה לעירוב, ונשאר רעק"א על דברי הרמ"א ב"צ"ע לדינא".

וכתב רבי יוסף כהן, אב"ד בירושלים, בהגהות הררי בשדה (המודפסות בשולי ספר מקראי קודש) שלפי דברי הגרצ"פ יוצא שלמעשה אין חילוק בין מזוזה לעירובי חצרות. כי אין הכי נמי, ובאמת גם בית שבספינה, כאשר אינו בית קבוע, אינו חייב בעירוב, ולאידך גיסא, בית קבוע בספינה חייב במזוזה. כלומר, עיקר הגדרת בית נקבעת לפי קביעותו - לכל ההשלכות ההלכתיות: מזוזה, עירובין, וכאמור לעיל בדברי המקראי קודש - בנר חנוכה. ולפי זה שפיר מיושבת קושיית רעק"א, שהרי מדובר בשני סוגי בתים שבספינה.

אולם בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן מט; הובא בקצרה בדעת תורה למהרש"ם סי' שסו סע' ב) תירץ את קושיית רעק"א באופן אחר, ותוכן

דבריו, שיש חילוק גדול בין עירוב למזוזה: חיוב מזוזה הוא "חובת הדר", ולכן כשאין האדם דר בבית בקביעות אינו חייב במזוזה, אף שבגוף הבית אין שום חסרון [כגון חנויות שבשווקים וכדומה, שאין דרים שם בקביעות]. משא"כ לגבי עירוב, אם הבית מתוקן כהלכתו, אע"פ שאינו דר שם רק שבת אחת בלבד, אעפ"כ צריך לערב. והדמיון בגמרא ביומא בין עירוב למזוזה היה רק ענין "סוכת חג בחג", שהחסרון בגוף הבית, כי בעינן "דירת ארעי" [אליבא דרבנן]. אבל כאשר אין חסרון בגוף הבית, אלא שאין דרך לדור בו בקביעות, יש הבדל בין מזוזה [שאין באופן זה חובת הדר בבית שכזה] לבין עירובין [שבית שאין בו חסרון בעצמותו, נחשב כבית האוסר על בני החצר לטלטל בחצר].

ומבואר כדבריו בספר חזון יחזקאל על התוספתא (בהשמטות לפרק יא) וז"ל: "ויש ליישב ולומר שדווקא לגבי סוכה שהיא מצד עצמה בית ארעי הוקש שפיר דין עירוב למזוזה, וכיון שסוכת החג פטורה ממזוזה, משום שהיא מצד עצמה דירת ארעי ולא חשובה בית, לכן לגבי עירוב אינה חשובה בית והרי היא כחצר ופטורה מן העירוב, ולא עדיפא מאם קבע לו מקום לאכול בבית שער או באכסדרא או במרפסת, שאינו אוסר עליו, לפי שאינו מקום דירה (עי' ברמב"ם בהלכות עירובין פ"ד ה"ח ובשו"ע או"ח ריש סי' שע). משא"כ בבית שבספינה שהבית מצד עצמו הוא בית קבוע, רק שאין דרך בני אדם לדור שם דירת קבע, לכן לגבי חיוב מזוזה שהוא חובת הדר, אין הדר חייב במזוזה עד שידור בבית דירת קבע. אבל חיוב עירוב שהוא מחמת חילוק רשויות, ודין הוא שאסור להוציא מבית המיוחד לדירת יחיד, לחצר של רבים, כיון שאין תשמישן שוה, ובית שבספינה כיון שהבית מצד עצמו הוא בית קבוע ומיוחד לדירה ותשמישו חלוק משאר חלקי הספינה, לכן כל הדר שם אפילו דירת ארעי חייב בעירוב".

ומעתה יש לדון לפי חילוק זה בין מזוזה לעירובי חצרות - בנדון דידן, הגדרת "בית" לענין נר חנוכה, שבודאי דומה חיובו לעירובין שהקובע הוא הבית מצד עצמו, ורק במזוזה ההגדרה תלויה ב"חובת הדר", ולכן מצד הדר אין בית שבספינה מוגדר כדירת קבע למרות שמצד עצמו הבית שבספינה נחשב לקבוע. אמנם בכל מה שאינו מוגדר כ"בית", הושוו מזוזה ועירובין, וגם נר חנוכה שווה להם בזה [כי רק לענין מה שמזוזה חובת הדר אין הגדרת "בית" קובעת].

נמצא איפוא, שחיוב נר חנוכה תלוי בקביעות הבית. אולם עדיין לא נתברר האם גם לענין חיוב הדלקת נר חנוכה, הגדרת ה"בית" היא כבכל המקומות האחרים [מזוזה, עירובין, מעקה, בתי ערי חומה ועוד] - מקום שיש בו ד' אמות על ד' אמות.

- טו -

כתב בשו"ת מנחת שלמה (תנינא, סימן נח) שלפי חידושם של האחרונים ש"הטילו חובת מצות נר חנוכה כאילו היא חובת הבית", יש לדון במקרים הבאים:

"בבית שאינו מקורה - אע"ג דלענין שבת חשיב רשות היחיד, מכל מקום כיון שאינו קרוי בית אין מקום כזה ראוי לקיים בו מצות נר חנוכה. וכל שכן שיש להסתפק בבית שאין תוכו י' טפחים - אשר גם לענין שבת אין זה קרוי רה"י, או בית שאינו יכול לעמוד ברוח מצויה - דאפשר דחשיב כמדליק בחוץ במקום שאין עליו שם בית. גם הרי אמרו בסוכה ג' ע"א, ת"ר בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה ומן המעקה ואינו מטמא בנגעים ואינו נחלט בבתי ערי חומה ואין חוזרים עליו מעורכי המלחמה, ואף לענין מילי דרבנן אמרו אין מערבים בו ואין משתתפים בו ואין מניחים בו עירוב ומותר להוציא מבית זה לחצר משותפת לפי שאין קרוי בית... וכיון שכן יש לדון הואיל וגם בנר חנוכה צריך בית למה לא הזכירו זאת בין הדברים הצריכים דוקא בית של ד' אמות".

ודן הגרש"ז בשורשי הדברים, מדוע אמנם יש צורך בבית של ד' אמות על ד' אמות בדברים שהוזכרו במסכת סוכה. והביא את דברי הערוך לנר (סוכה שם) שכתב "דבשלמא לענין מעקה ונגעים ואפילו לענין עירוב, יש סברא להצריך בית של ד' אמות מפני שרגילין לדור שם, אבל מה סברא יש בזה לענין סקילתה [היינו ההלכה שהזכרנו לעיל, שנערה המאורסה שזינתה שנסקלת על פתח בית אביה, אין בית פחות מד' אמות בכלל]. אך יתכן שגם בזה יש מקום לומר דדוקא אם נתגדלה בבית שראוי לדור בו אומרים לו ראו גידולים שגידלתם, משא"כ אם אין הבית חשוב לא רצתה התורה לבזות את האב" [וגם דן שם לענין הלאו ד"לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו", האם יש צורך בבית שיש בו ד"א דוקא].

וכתב הגרש"ז: "וגם מה דכתב דיש בזה סברא צ"ע, דבאמת לא מובן כל כך בסברא גם לענין מעקה ונגעים ובתי ערי חומה טעם החילוק בין בית שיש בו ד' אמות לשאין בו, וגם לענין עירוב אינו מובן, דסוף סוף הוא מוציא מחדר זה שלו לחצר המשותפת לרבים ונראה כמוציא מרה"י לרה"ר. ועכ"פ הרי התוס' כתבו בפירוש דגם לענין פתח בית אב צריך דוקא בית של ד"א על ד"א, וכיון שכן צ"ע מה טעם לא אמרו שצריכים בית של ד"א גם לענין נר חנוכה".

ומתוך כך חידש הגרש"ז לדינא: "ונראה דאין הכי נמי, בית שאין בו ד"א על ד"א אינו קרוי דירת קבע, אבל שפיר חשיב דירת ארעי, וכדאמרו בגמ' סוכה הנ"ל דע"כ לא קאמרי רבנן אלא לענין סוכה דדירת

ארעי היא וכו׳. ולכן חושבני שדוקא בדינים או מצוות הנוהגים תמיד בכל השנה ומצינו בלשון התורה או חכמים שאמרו בו לשון בית מצריכים שיהא דוקא בית של ד״א שרגילים לדור בו תמיד, משא״כ לענין מצות נר חנוכה שנוהגת רק ח׳ ימים ואשר לח׳ ימים רגילים לדור גם בדירה ארעית, לא בעינן שיהא דוקא בית חשוב של ד״א הרגילים לדור בו תמיד״.

והוא מביא ״קצת ראיה״ לדבריו מדין אכסנאי: ״דהרי פשוט הוא שאין יוצאים ידי חובת הדלקה בבית של אחר וכן בהדלקה שבבית הכנסת, וכתב הגר״א הטעם משום דאמרו ״איש וביתו״ ואין זה ביתו, ואפילו הכי באכסנאי מהני ההשתתפות עם בעל הבית, והטעם בזה שההשתתפות מחשיבה אותו כאחד מבני הבית וסגי בזה להחשב ביתו אע״פ שכל היותו שם הוא דרך ארעי, והכי נמי גם בכל עיקר דין בית, סגי במה שהוא דירת ארעי ואין צריך ד״א על ד״א״.

מבואר איפוא בדברי המנחת שלמה, שאכן שונה הגדרת חיוב ״בית״ לענין נר חנוכה, מדינים אחרים, ובאמת אין צורך שיהיה בית קבוע של ד׳ אמות על ד׳ אמות, כי כל מהות קיומה של המצוה הוא ארעי, והיא הדלקה במשך שמונה ימים בלבד, ולכן אין צורך בבית שהדרך לדור בו בקביעות - וגם בית ״ארעי״, מחייב הדלקת נרות.

על פי הגדרה זו, קבע הגרש״ז את ההלכות הבאות בחיוב נר חנוכה: ״ועיין ב״י (סי׳ תרעז) דמשמע דחייב להדליק בספינה עי״ש [ומש״כ (רש״י שבת כג, א ד״ה הרואה וכו׳) או ליושב בספינה, יש לפרש דמיירי כשאינו מקורה ואין זה בית]. ולפי זה אפשר שאם הוא קבוע באותו מעת לעת בספינה ורכבת ואוירון מניחו שם על השלחן, ועי׳ שו״ת מהרש״ם (ח״ד סי׳ קמ״ו). אבל מכל מקום לענין הספק בבית שאינו מקורה, או בית שאין תוכו י׳ טפחים, וכן אם הוא פחות מז׳ על ז׳ דאינו חשוב אפילו כדירת ארעי, אפשר דהוי כמדליק בחוץ ולא כמדליק בבית. אמנם יתכן דמה שנזכר בית הכוונה רק להדליק את הנר ברשות המיוחדת לו בלבד ולאפוקי ברחוב או בבית הכנסת, ולכן אפשר שגם מקום אשר אין עליו אפי׳ שם דירת ארעי אלא רשות בלבד מהני, ובפרט לשיטת הב״י הנ״ל״.

וכן מובא בשמו להלכה בספר הליכות שלמה (מועדים ח״א פרק יג) וז״ל: ״בית שאין בו ד׳ אמות על ד׳ אמות, או שאין מחיצותיו מגיעות תוך ג׳ טפחים מעל הקרקע, חייבים בו בהדלקת נר חנוכה. אבל אם אינו מקורה או שאינו גבוה עשרה טפחים או אינו רחב ז׳ על ז׳ טפחים, יש להסתפק אם נוהגת בו מצות נר חנוכה, ולכן ידליק בלא ברכה״.

- טז -

כאמור לעיל, מאחר וחיוב נר חנוכה הטילוהו על "בית", ממילא כאשר אדם נמצא בשטח פתוח, לכל הדעות אין זה "בית", ואין עליו חיוב הדלקת נר חנוכה, וכפי שהבאנו לעיל [אות יב] את דברי המועדים וזמנים, שחיילים השוהים בשדה פתוח פטורים מנר חנוכה.

וכן מבואר בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן יד אות ה) שכתב: "מי שאין לו בית כלל וישן בחוץ, כגון שנמצא במדבר [ונדון זה הוא כנראה גם באדם מחוסר בית - וגם כשאירע שלא היה בביתו והיה בדרך כל הלילה ואין לו מי שידליק בביתו, משמע מרש"י (שבת כג, א ד"ה הרואה) שכתב שברכת הראיה היא כשהוא יושב בספינה, והט"ז (סימן תרע ס"ק ג) כתב שהוא דווקא כשלא ידליק כל הלילה, ואם היה חייב להדליק אף בחוץ ובספינה, מאי טעמא אינו מדליק שם. ואם כוונת רש"י שאין להם בספינה נר להדליק, היה לרש"י להזכיר זה, וגם אם הכוונה שאין שם נרות לא היה לו לומר אלא מי שאין לו נרות, שלכן משמע שאינו מצד אונס, אלא משום שאף שאיכא נרות ליכא חיוב שלא בבית".

וכן מובא בספר עלהו לא יבול (הלכות חנוכה) שהגרש"ז אויערבך נשאל: "היוצא לטיול בחנוכה וישן בשדה תחת כיפת השמים ויש ביכולתו להדליק באופן שהם לא יכבו במשך חצי שעה - האם מחוייב להדליקם, והאם צריך לברך על ההדלקה". והשיב: "אין מצות נר חנוכה בשדה. יש מקום להסתפק לגבי בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אם חייבים בו בנר חנוכה, ובענין זה ההלכה היא שחייבים בנר חנוכה. אבל כשנמצאים בלי בית כלל, פשיטא שאין מדליקים בברכה, וגם אין שום "ענין" להדליק בלי ברכה. ומשום הכי אין ראוי לצאת לטיול כזה בימי החנוכה, שהרי חז"ל חייבו למכור כסותו ולחזור על הפתחים בשביל נר חנוכה, וכיצד יפרוק אדם מעצמו מצוה זו בצאתו לטיול".

אולם לפי זה יוצא כי חיילים הנמצאים בשדה פתוח, אך מגוריהם באהלים, יכולים להדליק בפתח האהל, שכן במבנה זה יש קירוי, ולפי הגדרת הגרש"ז, זהו בגדר "דירת ארעי" שמחוייבים בה בהדלקת נ"ח.

וכך אמנם מביא רבי יוסף כהן בהגהות הררי בשדה שלפי דברי המהרש"ם גדר בית לענין נר חנוכה הוא "שיהיה מקורה ומוגן מגשמים ורוח, אבל לא נמצא בשום מקום שצריך בית קבוע". והוא מוסיף: "ובשנה זו, חנוכה תשל"ד, נתעוררה השאלה על החיילים הנמצאים בחזית לענין נרות חנוכה. ואמרתי, שאלו הנמצאים באהל מקורה ומוגן מגשמים יכולים להדליק, אבל אלה הנמצאים בשדות בלא קירוי והרוח מנשבת שם, אינם בגדר בית כלל ואין להדליק שם".

דברים דומים כתב ידידי הרב אברהם אבידן, ראש ישיבת שעלבים, בספרו חג ומועד במחנה (עמ׳ שלג), לאחר שהביא את דברי המהרש״ם, כתב: ״ונראה שיש מי שחולק על המהרש״ם, בשו״ת בית שערים (סימן שסב) כתב וז״ל, נראה דבהדלקת נ״ח יש ב׳ חיובים, חיוב גופו להדליק נ״ח אפילו כשהוא יחיד במדבר, וחיוב ביתו, ע״כ. וממה שכתב שיש גם חיוב אישי לאדם הנמצא במדבר, משמע שניתן למלא אחר חיוב זה גם בהדלקה שלא בבית אלא במדבר. להלכה, שמעתי מהגרי״ש אלישיב שליט״א, שאין לברך על נר חנוכה אלא בבית שיש לחוש לשיטת המהרש״ם. לכן חיילים החונים על פני השדה או באהלי סיירים דלא חשיבי בית, אין להם לברך על נר חנוכה. כמו כן שמעתי מהגרי״ש, שיש להסתפק אם אהל גדול פרוץ נחשב לבית לענין נ״ח, שכן יש צד לומר כי אף שהוא פרוץ בכל מקום, כיון שנוהגים לדור בתוכו, ייחשב כבית לענין זה. למעשה, אין לברך אלא כשהאהל סגור, אבל כלי רכב או רק״מ הסגורים ויש להם תקרה, יש לברך בתוכם. וכן כשחונים בשדה אימונים וכדומה, ובונים מבנה של תקרה ושלוש מחיצות באופן ארעי חשיב נמי כבית, ויש לברך בהם על הדלקת נר חנוכה״.

נפק״מ נוספת מתוך הגדרת ״בית״ לענין נר חנוכה, יש לדון בהדלקת נר חנוכה במטוס.

וראיתי את דבריו של ידידי הרב אשר וייס, בעל המנחת אשר (קובץ דרכי הוראה, חנוכה תשס״ו, עמ׳ צא) שכתב בענין הדלקת נר חנוכה במטוס: ״אף דהמהרש״ם פסק דיש להדליק ולברך ברכבת, אין זה משום שלא צריך ״בית״ למצות נ״ח, אלא דס״ל דגם רכבת הוי כבית כיון ששכר בו מקום, שהרי כתב שם דבספינה פתוחה פטור מנ״ח דלא הוי בכלל בית, וזה שלא כמסקנת הציץ אליעזר שיש מצוה להדליק בשדה פתוח, עי״ש. וכיון שכן יש לעיין אם מטוס הוי בכלל בית, ומסתבר דגרע אף מרכבת, ומ״מ לא ברירא לי דבר זה. ובפרט במטוס שאינו רשות הרבים ולא מקום הילוך וכל השהות בו ארעי ומאולץ מעצם טבעו, מסופקני טובא אם אפשר לברך בו על נ״ח. ושמחתי בראותי בקובץ מבקשי תורה (כסלו תשנ״ו) בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל, שאין לברך על הדלקת נ״ח במטוס״.

ואכן גם בשמו של הגרי״ש אלישיב מובא בקובץ מבקשי תורה (לג, ה; קונטרס שלמי אליעזר) ״שפסק המהרש״ם מדובר בזמנם שהיו נוסעים ברכבת ג׳ ימים, אבל בזמנינו שנוסעים לילה אחד אין להדליק נ״ח ברכבת או במטוס״.

- יז -

בספר שם דרך על מסכת שבת (סימן כה) הביא מורי ורבי הגרש״ז

ברוידא את דברי האחרונים שחיוב נר חנוכה מוטל על הבית, ולאחר מכן הוסיף לומר שגם בהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת יש את דיני ההדלקה של "בית", וכך כתב:

"מסתבר שגדר חיוב הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת מצד המנהג, אינו לחייב הדלקה גם בלא בית, אלא שגם סוג בית זה של בית הכנסת חייב בהדלקה מהטעם ע"ש הנס שנעשה במקדש ועושים כן במקדש מעט לפרסם הנס שכולם מתקבצים שם. אך לעולם בעינן "בית", ד"בית" הוי בכלל צורת המצוה ויסוד חיובה. ולפי זה מנין קבוע במקום שאינו בית, כגון בשדה, או ברחבת הכותל המערבי, אינו נחשב כבית הכנסת לענין חיוב הדלקה מצד המנהג, והוי ברכה לבטלה, דאינו כלל מצורת המצוה וגדרה, משא"כ בית הכנסת, שגם לפי המנהג עדיין צורת המצוה קיימת".

ומתבאר איפוא כי יסוד חיוב הדלקת נר חנוכה הוא על הבית, ולכן רק במקום שאפשר להגדירו כצורת בית, כגון רכבת אליבא דהמהרש"ם, שייך לחייבו בהדלקת נר. אך בכל מקום אחר שאינו בית, כגון בשדה או ברחבת הכותל המערבי אין להדליק ולברך.

ומכל מקום על דברי הגרש"ז ברוידא הגיב הגר"מ שטרנבוך בספרו מועדים וזמנים (שם) וכתב: "ונראה שכל זה [דבעינן בית] הוא בחיוב הדלקה של כל אחד ואחד בביתו, אבל כשמדליקים בברכה בבית הכנסת, יסודה לפרסם הנס במקום כינוס רבים שבאים להתפלל, ובזה אפילו אם אין בית ג"כ מדליקין בברכה. וזה דלא כמו ששמעתי בשם חכם אחד שליט"א שפירסם כנגד המנהג להדליק בברכה אצל הכותל המערבי, דכיון שאין שם בית זהו ברכה לבטלה. ולענ"ד מאחר שמתפללים שם היום בקביעות, ומנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת הוא במקום תפילה וכינוס, על כן מדליקים שם בברכה לפירסומי ניסא, ואין לחוש כלל".

אלא שמסיים המועדים וזמנים: "מיהו יש להדליק שם לשם מצוה ולא בצורת טקס שהוא זר למנהגי ישראל". ומסתבר כדבריו, שהדלקת בית הכנסת אינה מגדר חובת הבית כיסוד תקנת חז"ל, אלא זו הנהגה חדשה לגמרי, והדלקה זו אכן יסודה הוא חיוב הגוף ולא חיוב הבית, שבכל מקום בית תפילה שמתאספים שם נתחייבו המתאספים וחל עליהם עצמם חובת פרסומי ניסא להדליק נר חנוכה ובברכה, ולפי זה שפיר יתכן להדליק בברכה ברחבת הכותל המערבי, וכפי שנהוג בזמנינו.

- יח -

עם זאת, למרות חבל הפוסקים שהבאנו לעיל, שגמרו ונמנו איש איש בדבריו ובראיותיו, שאין כל חיוב

הדלקת נר חנוכה במקום פתוח לגמרי [מדבר או שדה] מכיון שאין זה בית, יש פוסקים המחייבים הדלקת נרות גם במקומות אלו.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן כט-ל) הביא את דברי הב"ח (הובא לעיל פרק א אות ג) ש"אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה. אבל בענין אחר אין לברך, כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם". וכתב הציץ אליעזר: "ולדעתי נראה להסביר דכוונת הב"ח היא כזאת, כי חיוב הדלקת נר חנוכה הוא חיוב מוטל אקרקפתא דגברא מבלי שיהא קשור בחפצא. ושונה היא מצוה זו בזה גם ממצות מזוזה, דמצות מזוזה אע"פ שחובת הדר היא, אבל החיוב קשור עם החפצא, דהיינו עם שיעור בית שדר בו ובעינן שיהא על זה שם בית, ובלי זה ליכא חובת הדר. משא"כ מצות הדלקת נ"ח דהמצוה קשורה רק עם גוף האדם שנמצא חייב להדליק".

ולאור זאת הוא פוסק: "על פי האמור מובן דדעתי נוטה בנדון שאלתנו, שמחויבים להדליק נ"ח גם כשישנים תחת כיפת השמים, כל אחד ואחד על יד מיטתו ופתחו, או ישתתפו בפריטי וידליקו במשותף, ומכל שכן שחייבים להדליק ובברכה כשהם ישנים באהל פתוח".

ולפי דעתו נראה שגם על אדם מחוסר בית יש חיוב הדלקת נר חנוכה, ואין להקשות מדברי התוס' במסכת סוכה (המובא לעיל סוף פרק א) שכתבו שכל מי שאין לו בית פטור מנר חנוכה, כי שם יש לומר שנחשב כאילו הרחוב הוא ביתו, אך למעשה עדיין צ"ע בדין זה.

ומכל מקום גם בערוך השלחן (סימן תרעז סע' ה) מפורש שיש חיוב הדלקת נר חנוכה גם ללא בית, וז"ל: "ונראה לענ"ד דעתה שרוב הנסיעות במסילות הברזל וקשה להדליק שם כידוע, יכול לסמוך בפשיטות על ביתו שמדליקין שם. אמנם הלוא לא יראה נרות חנוכה, ולכן טוב שידליק נר אחד בעגלה שיושב שם ולברך עליו, דבנר אחד יכול לעשות שלא יקפידו הנוסעים, ומוטב שלא להיות מהמהדרין ולקיים עיקר המצוה משלא יראה נר חנוכה כלל. וכל שכן מי שאין לו בית, שמחוייב מדינא להדליק שם אם לא יבוא באותו לילה באיזה מקום".

גם בשו"ת אז נדברו (חלק ז סימן סז) הביא את דברי המהרש"ם, וכתב: "אמנם בעיקר מה שמבואר בהנ"ל דעכ"פ צריך שיהא לו איזה צורת דירה, בתקרה ומחיצות להגן מפני הרוח והגשם, והבין דברי רש"י בפרק במה מדליקין דספינה פטורה משום דאז לא היה לספינה תקרה, לא נראה כן. וכוונת רש"י דבספינה אין לו במה להדליק אבל אין הפירוש שאינו יכול להדליק, וכן כתבו התוס' בסוכה (מו, א) ד"ה הרואה בשאר מצות וכו' וגם משום

שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה וכו' עכ"ל. הרי שלא כתבו שפטורים אלא שאין בידם לקיים המצוה, היינו שחסר להם כלים וכד' ואין יכולים להדליק, עיי"ש, אבל אין זאת אומרת שצריכים בית דוקא, דמי שהוא נמצא במדבר גם כן מחוייב להדליק אע"פ שאין לו בית. וגם ביררתי כן להלכה בספרי אז נדברו ח"ו (עמ' קלז בהערה) שגם ספינה פתוחה בלי תקרה נמי חייב בנ"ח. וכעת ראיתי שמביאים בספר ילקוט מעם לועז שכתב בפשיטות דספינה חייב בנ"ח (והוא היה המגיה והמסדר של המשנה למלך) ומסתמא בזמנם היו הספינות פתוחות".

ומשמע מדברים אלו שאדם מחוסר בית מחוייב גם הוא בהדלקת נר חנוכה למרות שאין לו "בית".

אולם כפי שהובא לעיל, על דברי רש"י הנ"ל, כבר כתב האגרות משה שלא מסתבר לפרש כן, וגם בעיקר הגדרת "בית" בחיוב נר חנוכה, הסכמת רוב מנין ובנין רבותינו הפוסקים שבמקום פתוח לחלוטין, אין חיוב הדלקת נר חנוכה.

סוף דבר: לאור חידושם של האחרונים שחיוב נר חנוכה "נר איש וביתו" מצריך בית לשם קיום המצוה. דנו הפוסקים, האם במקומות פתוחים [מדבר, אוהל בשדה, רחבה בלתי מקורה] אשר לכאורה אינם מוגדרים כ"בית", יש חיוב הדלקת נר חנוכה.

יחד עם זאת, נתבאר כי שונה הגדרת "בית" בנר חנוכה, ממקומות אחרים בהלכה שבהם "בית" פירושו מקום קבוע שיש בו ד' אמות על ד' אמות, ואילו חיוב נר חנוכה קיים גם במבנה שאין בו ד' אמות על ד' אמות, וכמבואר לעיל.

הגאון רבי יוסף חיים אוהב ציון שליט"א
מח"ס עתה באתי ועו"ס

דרוש לחנוכה

בנוסח על הניסים כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ובספר דברי יואל חנוכה (סימן ק"א, עמ' ת"צ), עמד בביאור הדברים דמה שייך להשכיח את התורה הלא השכחה הוא דבר התלוי בלב ואין זה פעולה שתלויה בידי אדם ואיך רצו להשכיחם את התורה, ועוד דקדק שם מה כפל הלשון להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך הלא היינו הך דבתורה נכלל הכל וחוקי רצונו יתברך הן מצוות התורה דלא יתכן חוקי רצונו שאינם ממצוות התורה וא"כ במה דקאמר להשכיחם תורתך כבר נכלל בזה ג"כ שרצו להעבירם מחוקי רצונך ולמה כפל הענין, וביאר שם הרב עפ"י מה דאיתא בתנחומא פרשת משפטים דעקילס הגר בן אחותו של אדריאנוס מל עצמו ולמד תורה ושאלו אדריאנוס מדוע נימול דהיה לומד תורה בלא למול וענה לו עקילס לעולם אם אין אדם נימול אינו יכול ללמוד תורה שנאמר מגיד דבריו ליעקב למי שהוא מל כיעקב לא עשה כן לכל גוי משום שהם ערלים מבואר מזה שיסוד כל התורה והמצוות תלוי במצוות מילה ומי שאינו נימול א"א לו להגיע לידי השגת התורה באמת ובזה יובן נוסח הנ"ל שעמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתך, דלכאורה הלא היונים לא גזרו אלא על חודש מילה ושבת כנודע וא"כ למה קאמר שעמדו עליהם להשכיחם תורתך דקאי על כלליות התורה והמצוות כולם, אבל לפי האמור ניחא דכיון שגזרו שלא לימול הרי גזרו בזה להשכיחם כל התורה כולה, דאם לא יהיו נימולים לא תוכל להתקיים אצלם התוה"ק דגם אם יעסקו בה לא יזכו להשגת האמת דא"א שתתקיים התוה"ק במי שאינו נימול כנ"ל במדרש, והנה מצות מילה נקראת חק כמו שאומרים בברכת המילה וחק בשארו שם וזהו שאמרו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל לשכחם תורתך ואם תאמר היאך אפשר להשכיח את התורה ע"י פעולות בנ"א לזה בא כמפרש ולהעבירם מחוקי רצונך דע"י שגזרו עליהם לבטל מהם מצות מילה הנקראת חק עי"ז ממילא תשתכח התוה"ק מהם ח"ו אף אם יעסקו בה, וע"ע להאדמו"ר ממונקאטש בספרו דרכי אמונה (דרך פ"ה), דמלכות יון היא קליפת חשך אותיות שכח כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה פ"ב, ד),

וחשך זו מלכות יון, ולפי דבריו הקדושים נראה לע"ד להסביר מדוע גזרו היוונים גם על השבת והוא בהקדים מש"כ הגר"י פלאג'י בספרו יפה ללב ח"ג בהשמטות ותיקונים לספרו אבות הראש (דף קל"ד ע"ב וע"ג) וז"ל שם, שכחה איתא במטה אהרן בשם מדרש דנתן הקב"ה את השבת כדי לבטל את השכחה ואיתא בעמק המלך דיש קליפה הנקראת חשך ומזה בא השכחה כי חשך הוא אותיות שכח ולכן נ"ל דמשו"ה לא שמש החשך בליל שבת בראשית משום דהם ב' הפכים בנושא אחד דחשך גורם השכחה ושבת מבטלת את השכחה, הרב שמנה לחמו טעם כ"ב. והוסיף היפ"ל והיינו דאיתא בזוה"ק בר"מ פרשת יתרו דף צ"ב ע"ב בפסוק זכור את יום השבת לקדשו זכור אתר דלית ליה שכחה ולא קיימא ביה שכחה וכו' ע"ש. וזה רמז הכתוב זכור את יום כלומר בשביל זכור אל תשכח לבטל את השכחה הוא שניתן את יום השבת, ולפי"ז איך היה שבירת הלוחות בשבת כמ"ש בפנים שם סע"ב ס"ק ק"ע שהם ב' הפכים בנושא אחד דשבירת הלוחות גרם השכחה כאוז"ל ושבת מבטל השכחה וק"ל עכ"ד בנפלאים של הרב יפה ללב, וראוי להוסיף בזה מש"כ השפ"א פרשת כי תשא דהתורה שלומדים בשבת אין בה שכחה, ועיין למו"ר הגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א בספרו תורת יעקב סימן פ"ב מה שהאריך בטעם דבר זה דהתורה שנלמדת בשבת אינה נשכחת, ומאחר עלות כל זאת יובן היטב מדוע רצו היוונים לבטל את השבת מישראל כיון שרצונם היה להשכיח את התורה מעמ"י והשבת היא מביאה לידי זכירה והדברים נפלאים, והנני מוסיף בזה דגם ביטול מצות החודש שרצו לבטל היונים היה מרצונם להשכיח התורה, והוא עפ"י מה שמצאתי בספר המטעמים מערכת חדש וראשי חדשים אות י"ב וז"ל, הטעם שהקטנים והתינוקות מביאים מעות לרבם בר"ח הוא שע"י קטרוג הלבנה נתמעטה ע"כ נתמעט הזכרון וגבר השכחה וע"כ נותנים המעות לכפרה שיוחזר להם הזכרון ללימוד, ולפי"ז אפשר לומר דהיה רצונם לבטל את ר"ח כדי שלא יוכלו להגיע לכפרה זו המביאה לידי זכירה ודו"ק, ולפי כל האמור יובן אמאי תיקנו חז"ל להדליק החנוכיה בשמן זית דהרי ידוע דשמן זית מביא לידי זכרון כמבואר ובוא כדי לבטל את זממת היוונים להשכיח את התורה, ושוב מצאתי שכ"כ גאון עוזינו ותפארתנו הרי"ח הטוב בספרו ידי חיים סימן תרע"ג סעי' א' וששתי שזכיתי לכוין לדברי גדול, וע"ע לידידי הג"ר אבישי טהרני שליט"א בקונטרס שושנת העמקים עמק חנוכה (עמ' ס"א אות פ"ח), מש"כ בזה משמיה דהחת"ס.

עוד יש להוסיף מה שראיתי בספר בני יששכר (מאמרי חודש כסליו טבת), אות פ"ח שהביא בשם מרן

החיד״א בספרו ראש דוד פרשת מקץ דטעמם של היוונים לבטל דוקא ג׳ מצוות אלו כיון דע״י ג׳ מצוות אלו ניכר שישראל נקראים בנים, מצות שבת מוכיח שישראל נקראו בנים, דהנה קי״ל בסנהדרין (נ״ח ע״ב), גוי ששבת חייב מיתה, והטעם משום דמשתמש בשרביטו של מלך, דהשם יתברך שבת מכל מלאכתו ביום הזה על כן ויברך אותו ויקדשהו ונקרא קודש לה׳ והמשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה, וישראל שומרים את השבת משום דנקראו בנים והשי״ת אב להם, והמילה אות ברית קודש אמרו בזוה״ק (ח״ג דף קס״ה ע״ב) דאי נטרין ברית אקרון בנים, וקביעות החודש גם מורה שנקראו ישראל בנים, וקביעות החודש גם מורה שנקראו ישראל בנים, דהרי הש״י בעצמו כביכול שומר הקביעות שקובעין הבנים (ר״ה כ״ה), אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין וכתב הגחיד״א דבזה מתורצת הקושיא שהקשו רבותינו הקדמונים על מה ככה עשו בית דינו של חשמונאי לקבוע המועד ח׳ ימים הלא לא היה הנס רק ז׳ ימים אלא דחז״ל רצו שיהיו נרמזין בימי הישועה הללו כל הג׳ מצוות שרצו היוונים לבטל והוא דהנה יש בימים הללו ר״ח ושבת וקבעו שמונה ימים לרמז על מצות מילה שניתנה לשמנה ימים, ובזה מיושב ג״כ מה שהקשו למה תיקנו ספיקא לגלויות בימי חנוכה משום דאז היתה נפסדת הכונה, שכוונו לרמז דוקא ח׳ ימים ע״כ תוכן דברי הגחיד״א, ובזה ביאר הבני יששכר הנוסח שאנו אומרים בעל הניסים ובאו בניך לדביר ביתך היינו בניך הם בני בחוניך נשארו על עמדן בתואר בנים, ולפי כל הנ״ל נראה בס״ד דברי הפייט במעוז צור ישועתי בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים, דהיינו שעמ״י הבינו את רוע מעללם של היוונים שרצו לעקור מהם שם בנים והיינו דקאמר ״בני״ דייקא בינה התבוננו בזה והרגיש בזה ולכן ימי שמונה וכמש״כ הגחיד״א דבשמנה ימים אלו רמוז שבת חדש ומילה וע״ז קבעו שיר ורננים.

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
דומ"ץ ברחובות מח"ס גם אני אודך

פסקי הלכה למעשה בהלכות חנוכה

נר השמש

א) נוהגים להדליק נר נוסף [כשמדליק נרות חנוכה] כדי שאם ישתמש לאורה, יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה. (שו"ע, או"ח, סימן תרע"ג, סעיף א')

ב) אם כמה מבני הבית מדליקין נרות חנוכה, צריך כל אחד להניח שמש אצל נרותיו, כיון שכל אחד מניח נרותיו במקום מיוחד, [וכמו שמבואר בשו"ע, או"ח, סימן תרע"א, סעיף ב', ברמ"א] ויש חשש שיבוא להשתמש בנרותיו, לכך צריך נר שמש לכל אחד ואחד. (מ"ב שם ס"ק י"ח)

ג) גם בזמנינו שיש אור החשמל, נוהגים להדליק נר נוסף לשמש. (ספר ימי הלל והודאה, פרק כ"ה, סוף הערה 11)

ד) יש נוהגין להעמיד נר השמש בצד ימין של הנרות, כדי שידליק על הסדר משמאל לימין, ולא יצטרך לחזור לשמאל להדליק השמש. (כף החיים, סימן תרע"ג, ס"ק מ"א)

עוד טעם כדי להראות החשיבות שיש לנר השמש. (הליכות יוסף עמוד שכ"ז)

אכן יש נוהגין להעמיד השמש בצד שמאל הנרות, להראות שהדלקתו אינו מעיקר המצוה, אלא הוא טפל למצוה. (שם)

ויש נוהגין להניח השמש באמצע קני המנורה, דהיינו בין ארבע נרות הראשונים לארבע האחרונים. (שם).

ה) טוב ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק בידם נר הנוסף, [נר השמש], כדי לחנכם במצוות, שגם בזה הנר הנוסף יש קצת מצוה. (בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת וישב, הלכות חנוכה, סעיף י"ח)

ו) אם הדליק נר השמש קודם שהתחיל להדליק הנרות של מצוה, אינו נחשב כהפסק שיצטרך לחזור ולברך, כיון שהדלקתו הוא מענין ההדלקה, שלא ישתמש בנרות של מצוה. (שו"ת שדה הארץ, ח"ג, סימן ל"ח)

ז) אין ליקח השמש ממקום שהדליקו, ולילך ממקום למקום להשתמש בו, אלא ישאירנו במקום שהדליקו ליד הנרות חנוכה. (אליה רבה, סימן תרע"ג, ס"ק י')

ח) אסור להשתמש בנר השמש תשמיש מגונה, וכל שכן לשחוק בקארט״ין [משחק קלפים] חס ושלום. (באר היטב שם ס״ק ז)

ט) נסיים בלשון קודשו של הספר ״קב הישר״ (סוף פרק צ״ו) ״והנה מספר הנרות של חנוכה הן ל״ו, ושמונה שמשים, ומנהגן של ישראל תורה היא, שהמנהג ליתן את השמש המדליק למעלה מהנרות של חנוכה, ורמז לדבר (ישעיה ו׳, ב׳) שרפים עומדים ממעל ל״ו, ואם כן לפי זה יש קדושה גדולה גם כן בנרות של השמשים, אשר הן יותר קצת גדולים מן הנר של חנוכה, שהנר השמש הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק נרות בבית המקדש, ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדישין, שיאירו פני כסא כבודו יתברך, ומכאן תראה הפגם הגדול מה שראיתי בעוונותינו הרבים, שרוב העם נוהגים שלוקחים נר השמש מן הנרות, ועושים לאורו עסקי חול, ומכל שכן עתידים ליתן את הדין מהעוון פלילי שמשחקין באור השמש בקלפים שקורים קארטין, או בקביאות שקורין וערפיל, ואינם יודעים שהשמשים הם קדושה יתירה יותר מנר חנוכה, כמו שכתב הרב הגאון מהרי״ל ז״ל, הרמז ״שרפים עומדים ממעל לו״, רוצה לומר שהשמשים עומדים ממעל להל״ו נרות של חנוכה, על כן המזלזל במצוה זו בוודאי ענשו יהיה קשה מאוד, וכל מי שמדקדק במצוה זו ואינו מניח לזוז את השמש ממקומו, יזכה לראות נרות העתידין להדליק בבית קדשינו במהרה בימינו, אמן. עכ״ל.

נותר השמן

א) הנותר ביום השמיני מן השמן שהדליק לנרות חנוכה, דינו שהוקצה למצוותו, ואסור ליהנות ממנו, וצריך לשורפו בפני עצמו, וכל זה בשמן שנשאר תוך זמן שיעור חיוב ההדלקה, וכגון שכבו הנרות תוך חצי שעה, או שהניח שמן מתחילה רק לחצי שעה וכבו באמצע, אבל מה שנשאר לאחר שדלקו הנרות חצי שעה אינו מוקצה למצוותו. (שו״ע או״ח סימן תרע״ז, סעיף ד׳, ובמ״ב ס״ק י״ח)

ב) אם הוקצה במפורש את השמן למצוותו אף מה שיותר משיעור חצי שעה, ונשאר מההדלקה, צריך לשורפו בפני עצמו. (לבוש שם)

ג) טוב להתנות גם כשנותן שמן בסתם במנורה, שאינו מקצה את מה שיותר מהשיעור למצוותו. כי יש מחמירין שהוקצה למצוותו, גם כשנותן שמן בסתם. (עיין כף החיים שם, ס״ק כ״ו)

ד) כבה נר החנוכה באחד הלילות תוך זמן ההדלקה, והוסיף עליו למחרתו שמן יותר משיעור לחצי שעה, כל הנותר מהדלקה זו אף לאחר חצי שעה

הוקצה למצוותו ונאסר, כיון שמעורב בשמן הזה השמן מאותה הדלקה שכבתה תוך חצי שעה. (ביאוה"ל שם, בד"ה מן השמן, כף החיים שם, ס"ק כ"ז)

ה) וכן הפתילות יש לשורפן עם השמן הנותר. (קיצור שו"ע, סימן קל"ט, סעיף כ')

ו) הכוסות שבהם מדליקים, מותר לזרוק לאשפה בגמר שימושם, אולם אם ניכר ששימשו למצות נר חנוכה, לא יזרקם בבזיון, אלא ישליכם במקום הפקר שאינו הילוך בני אדם. [א.ה. או שיעטפם בשקית שחורה ויזרקם לאשפה]. (אשרי האיש, עמודים רל"ט-ר"מ, פרק ל"ד, סעיף י"ז)

ז) נותר השמן שהוקצה למצוותו, שדינו בשריפה, אסור להשתמש בו אף לשאר דבר מצוה, כגון נר שבת, וכדומה. (באר צבי, ח"א סימן כ"ח, מאור החיים סימן כ"ו – כ"ח, שו"ת שרגא המאיר, ח"ה, סימן קי"ח, אות ב', אורח כהלכה, עמוד תר"י, סימן ז', סעיף ה')

ח) קטן שהגיע לחינוך שהדליק, ונותר שמן מהדלקתו, לא הוקצה שמן זה למצוותו, אלא אם כן אביו הקצהו, אך אם הקטן הגיע לעונת נדרים, גם הוא יכול להקצות את השמן. (אשרי האיש, עמוד ר"מ, פרק ל"ד, סעיף י"ז)

ט) אין להשאיר את השמן הנשאר, שהוקצה למצוותו, לשנה הבאה, מחשש שמא יבוא לידי תקלה לאוכלו, ואף אם יניחנו בכלי מאוס לא יועיל, דחישינן שמא יבוא להנות מהדלקתו. (מגן אברהם, סימן תרע"ז, ס"ק י"א, ובמ"ב שם, ס"ק י"ט)

י) יש מקומות שכולם באים לחזות במדורה, מדליקים בבית הכנסת, ועגלת האש מוצאת החוצה, ואומרים, שנושעים לכל השנה בתשועה גדולה. (לוח דבר בעתו, התשע"א, עמוד 450)

יא) הנשאר בבקבוק השמן שממנה לקח השמן לנרות חנוכה, אינו מוקצה למצוותו. (בארות המים, סימן כ"ז)

יב) ידוע דמנותר השמן שנשאר מנרות חנוכה הוי סגולה לרפואה למחלת השושנה, שמושחים על השושנה בזה השמן.

ובספר שיח שרפי קודש (ח"א אות שס"ט) כתב, דהכוונה למה שנשאר בהקנקן דייקא, וזהו ומנותר "קנקנים" נעשה נס "לשושנים", ולא מה שנשאר בהכוסיות. ע"ש.

יג) אם אינו יכול לשרוף השמן, מותר לו בדיעבד לשפוך השמן בכיור, אך לא בבית הכיסא שהוא בזיון. (אשרי האיש, עמוד רל"ט, פרק ל"ד, סעיף י"ז)

יד) הכניס שמן לתוך כוסיות של נרות חנוכה, ולבסוף לא הדליקו, אינו נאסר השמן בהנאה, דהזמנה לאו מילתא היא. (מגן אברהם, סימן תרע״ג, ס״ק ח׳)

טו) הדליקו נרות חנוכה בכלי אכילה שבבית, אין הכלי נאסר מחמת מותר השמן שהוקצה למצוותו שנבלע בכלי. (שו״ת ישכיל עבדי, ח״ח סימן ל״ח, אות ב׳)

טז) יש להסתפק אם נתן שמן לשיעור הדלקת חצי שעה, ודלק יותר מחצי שעה, (כגון שהפתילה דקה, והוא חשב שהפתילה בינונית) אם מותר ליהנות מהשמן שנשאר, שאפשר כיון שאקציה מדעתו, אף שהיה בטעות, נאסר כל השמן. (ביאוה״ל, סימן תרע״ז, סעיף ד׳, בד״ה לשיעור)

יז) השמן שהיה לחצי שעה שזהו ההדלקה החיובית, אי אפשר להתנות עליו שלא יהיה מוקצה למצוותו. (אשרי האיש, עמוד רל״ט, פרק ל״ד, סעיף י״ז)

יח) גם בהנותר מהנרות שהוסיפו להדליק משום הידור, להיות מהמהדרין מן המהדרין, אסור ליהנות מהם, כי גם נרות ההידור הוקצו למצוותם. (אורח כהלכה, עמוד תר״י, סעיף ג׳)

יט) כששורף את השמן והפתילות, יזהר שלא יגע בסכין או במזלג, כי על ידי כך נבלע בכלי מהשמן האסור, ואם לא נזהר בכך, יש להתיר הכלי על ידי הגעלה, ואין צריך ללבנו. (אורח כהלכה עמוד תרי״א, סעיף י״ח, וע״ע שו״ת שבט הקהתי, ח״ה, סימן קט״ו)

כ) נתערב שמן הנותר עם שמן אחר של היתר, כשיש שישים בהיתר נגד האיסור, מותר, וכשאין שישים נגד האיסור, אין להוסיף עוד שמן כדי שיהיו שישים נגד האיסור ויבטל. (שו״ע או״ח, סימן תרע״ז, סעיף ד׳, ובכף החיים שם, ס״ק ל״א)

כא) יש שמניחים השמן והפתילות לשרפם עם החמץ, והטעם, מתוך שנעשתה בהם מצוה אחת, תיעשה בהם מצוה נוספת. (לוח דבר בעתו, התשע״א, עמוד 450)

אך צריך לשמרו במקום מוצנע, ולרשום עליו שאסור בהנאה, שלא יבואו ליהנות בשמן זה באמצע השנה להדלקה לאור, וכדומה.

כב) נסיים בדברי המדרש תנחומא (פרשת נשא, סימן כ״ט): נר חנוכה שהותיר בה שמן וכו׳, ביום שמיני, עושה לו מדורה בפני עצמו, למה, שכיון שהוקצה למצוה, אסור להשתמש ממנו, לא יאמר אדם, איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן

התורה, אמר להם הקב"ה, בני, אין אתם רשאין לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם, תהיו מקיימין, וכו', למה, שאף על דבריהם אני מסכים וכו', ע"כ.

הדלקה בבית הכנסת

א) מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת, ומברכים, משום פרסומי ניסא. (שו"ע או"ח סימן תרע"א, סעיף ז')

ב) בית הכנסת שמתפללים בו רק מעריב, יכול להדליק שם. (שו"ת שיח יצחק, סימן של"ח, הליכות יוסף, עמוד קע"ד)

ג) בית המדרש שרק לומדים שם, ולא מתפללים, אין להדליק שם נרות חנוכה. (אור ישראל, פרק כ"ב, סעיף א')

ד) כל מקום שיש בו מנין קבוע לתפילה, צריכים להדליק בו נרות חנוכה, אף שאין לו דין בית הכנסת. (שו"ת פרי חיים, סימן נ"ז)

ה) כל מקום שמתאספים בו ציבור, וכגון, ברחובה של עיר, אולמי שמחות, וכדומה, אין להדליק שם בברכה, והמברך שם ברכתו לבטלה, משום שדווקא בבית הכנסת לתפילה תיקנו להדליק בברכה. (שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סימן רפ"ו אות ג', שו"ת מנח"י ח"ו סימן ס"ה אות ג', שו"ת ויען יוסף או"ח ח"ג סימן ת"א אות ד', שו"ת יד נתן ח"ב סימן כ"ה, שו"ת ויברך דוד, ח"ב סימן קס"ו, שו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שצ"ח, אמת ליעקב סימן תרע"ז הערה 590, קובץ מבקשי תורה, חנוכה עמוד י"ד, סימן ר"א אות י', שולחן ערוך המקוצר סימן ק"כ בהערות עיני יצחק, הערה ל"ו, לקט דיני חנוכה, פ"ג סעיף ד', קונטרס ארבעה ספרים נפתחים, אות י', וע"ע שו"ת שבה"ל, ח"ד סימן ס"ה, ושו"ת קנין תורה ח"א סימן קל"א אות ג', שו"ת ציץ"א חט"ו סימן ל', וחכ"ב סימן ל"ז, שו"ת ישיב יצחק ח"ד סימן י"ד, אור ישראל פרק כ"ב סעיף ג')

ו) בככר של עיר שמדליקים בחוץ, והעיקר בשביל המון העם שאינם שומרי תורה ומצוות, ומסתמא רבים מהם לא משתתפים בהדלקה, יכול להדליק ולברך שם. (שו"ת אז נדברו, ח"ה סימן ל"ז)

ז) מדליקים נרות חנוכה ב"כותל המערבי" בברכה לפרסומי ניסא. (מועדים וזמנים, ח"ח סימן קמ"ג, ד"ה ונראה, שו"ת רבבות אפרים ח"ד סימן קס"ג, אות ס"ג, שו"ת אז נדברו, ח"ו סימן ע"ה, שו"ת בית מרדכי, סימן מ"א)

ח) בית הכנסת שבו מתקיימים כמה מנינים לתפילת ערבית, לכתחילה צריכים לשים שמן כדי שיספיקו לדלוק

בכל המנינים. (שו"ת מקדש ישראל, סימן ק"ג, קונטרס אמרי שפר על עניני חנוכה [תשס"ד] עמוד קס"ה), ואם כבו הנרות, יחזרו וידליקום במנין הבא עם ברכה. (שו"ת משנת יוסף, ח"ו סימן קכ"ז, אות א', שולחן ערוך המקוצר סימן ק"כ, בהערות עיני יצחק הערה ל"ו, לקט דיני חנוכה, פ"ג סעיף ב' עמוד מ"ח, גיליון הלכות מים חיים, עמוד 24, וע"ע בספר הנפלא אור ישראל, פרק כ"ב, סעיף ה)

הלכות מוקצה השכיחות בשבת חנוכה

א) כוסיות מנר חנוכה שנשברו במקום ששכיחי רבים, או תינוקות, מותר לפנות השברים שלא יזיקו, ואפילו בידים מותר לפנות. (שו"ע או"ח סימן ש"ח סעיף ו')

ב) שמן למאור, שראוי רק להדלקה, ולא לאכילה, דינו כמוקצה מחמת גופו, ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו או מקומו. (משנת אהרן סימן ל')

ג) פתילה שלא דלק בערב שבת בין השמשות, וראוי עדיין לשימוש, מותר לטלטלו לצורך גופו, כגון להניח לתוך האוזן, וכדומה, או לצורך מקומו. (משנה ברורה סימן ש"ח ס"ק ל"ד)

ד) פתילה שדלק בערב שבת בין השמשות, אע"פ שנכבה כבר, אסור לטלטלו כלל בשבת זו. (שם)

ה) נר של שעוה, אפילו נדלקה כבר בחול, או בשבת שעברה, כל שהוא עדיין ראוי להדלקה, מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. (שם)

ו) סביבון רגיל אינו מוקצה, אע"פ שאסור לשחק בזה באופן שעל ידי שיפול הסביבון בצד מסויים, יזכו המשחקים בחפץ כלשהו. (גליון הלכות מים חיים עמוד 36)

ז) סביבון שנדלק בתוכו אור, יש להחמיר שלא לטלטלו כלל, ובשעת הדחק מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. (משנת אהרן סימן י"ט)

ח) סביבון שמנגן אסור לטלטלו. (ספר לוח המוקצה עמוד רל"ח)

ט) אין לטלטל עלוני הצדקה ממגביות חנוכה, המתארים מצוקות המשפחות וכו'. (קובץ אור עמרם עמוד ל"ד, ומשנת אהרן סימן כ"ב)

י) סופגניה המונחת בפריזער [מקפיא] אינה מוקצה. (שו"ת שרגא המאיר ח"ג סימן ק')

יא) משחקי פאזל, שמחוברים הרבה חלקים אחד לשני עד שנעשה ציור של מנורה, יש להחמיר שלא לטלטלם כי אם לצורך גופו או מקומו. (שו"ת שבט הלוי ח"ט סימן ע"ח)

יב) קטן שמחזיק בידו נרות חנוכה, יש להחמיר שלא לאחוז בידו. (משנת אהרן סימן כ"ז)

יג) מותר לטלטל תמונות של הדלקת נרות חנוכה בחצרות אדמו"רים ורבנים. (שלמי יהודה פ"ג סעיף י"ד)

יד) דף עם ברכת נר חנוכה, אינו מוקצה, דאפשר ללמוד בזה. (קצות השבת עמוד קס"ד)

טו) חתן שקיבל מנורה לחנוכה, ואינו מדליק בו עד אחרי החתונה, לא יטלטלו אפילו לצורך גופו או מקומו. (נטעי גבריאל על חנוכה, פרק כ"א סעיף י"ד)

טז) קיבל מטבע מאדמו"ר לשמירה, וכדומה, מותר לטלטלו לצורך שמירה. (שו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן רל"ו)

יז) כוסיות מזכוכית מנרות חנוכה, שעומד ליפול, מותר לו לתפסן בידו, ולמנוע משבירתם, [גם אם דלק בערב שבת] כדי שלא יזוקו בהן התינוקות שבבית. (תורת המוקצה פ"ה עמוד קמ"ד, ושו"ת בצל החכמה ח"ה סימן נ"ז)

יח) כוסיות שמן מוכנות, שצריכים לשבור את הפקק לפני ההשתמשות. אסור לטלטלם. (משנת אהרן סימן ח')

יט) גפרורים אסור לטלטלם, אפילו לצורך גופו, או מקומם. (חוט השני הלכות שבת ח"ג עמוד פ"ב)

כ) כשמדליקין המנורה על כיסא, וכדומה, ומפחד שילדים יפילו המנורה, אסור בשבת לטלטל הכיסא עם המנורה, ולכן יניח בערב שבת על הכיסא דבר היתר חשוב, כגון ספר שצריך לכבוד שבת, ואז נעשה הכיסא בסיס לאיסור ולהיתר, וההיתר חשוב לו עכשיו יותר מהאיסור, ומותר לטלטל הכיסא. (שו"ת מקדש ישראל, על חנוכה, סימן רס"ה)

הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
מח"ס תשובות ישראל ועו"ס

בעניני חנוכה

בעזה"י החל"ד
כבוד הגאון רבי אליעזר דינר שליט"א

אונן בחנוכה

א) כתב כת"ר בגליון באות ו' שמבו' במ"ב תר"ע ס"ק י"ב שאונן פטור מנר חנוכה ואשתו תדליק לפוטרו, ויל"ע אחר הקבורה אם יחזור וידליק, והשיב כת"ר שכמו שמצאנו באונן ששמע קריאת המגילה לא יצא ויקראנה שנית [בלא ברכה] ה"ה בנידו"ד יחזור וידליק בלי ברכה.

ולענ"ד לא דמי זה לזה דבמגילה זה חוב על כל אחד ואחד וממילא באונן דפטור לא יצא, אבל בנר חנוכה דזה מצוה על הבית ואשתו מדלקת או אחד מבני הבית א"כ הוא יוצא יד"ח, דהרי הוא לא עשה שום פעולת מצוה והמצוה מתקיימת ממילא כיון דהדליקו בביתו, וממילא פשוט שא"צ לחזור ולהדליק לאחר קבורה.

ורק אם הוא יחידי בבית בזה כיון דהדליק וקיים מצוה בעצמו והיה פטור צריך לחזור ולהדליק לאחר קבורה בלא ברכה.

וכן משמע בא"ר ס"ק י"ט [דהוא מקור הדין מהלבוש] דכתב אונן נראה דאין להדליק נ"ח וכו' ומ"מ אפשר שיניח לאשתו או לאחר להדליק ויענה אמן עכ"ל, ומבו' דסברתו דכיון דאחר מדליק והוא לא עושה המצוה בעצמו אלא שממילא יוצא בזה יד"ח אין שום מניעה בזה באונן דכל פטורו משום כבוד המת או כדי שיתעסק אבל אם אחרים מקיימים מצוותו הרי הוא כזוכה מן ההפקר ובודאי יוצא בזה.

ונראה דגם אחר שאינו מבני הבית יכול להדליק בעבורו כיון דהוא לא מקיים שום מצוה בפועל אין כאן בית מיחוש, וכ"מ לשון הא"ר שאחר שאינו מבני הבית נמי יכול להדליק בעבורו, [ויתכן שלאונן אסור לומר לאחר שיהא שלוחו, [כיון דחשיב שמתעסק במצוות] אבל אם אחר מדליק שפיר יוצא בזה דהוא לא קיים שום מצוה במעשה ידיו].

והנה בפמ"ג והובא במ"ב כתב דאם אין אשתו עמו והוא יחידי ידליק לפרסום הנס בלא ברכה, וזה תמוה מאוד דכיון דהוא אונן ה"ה פטור מכל המצוות ואסור לו להדליק דמזלזל בכבוד המת והרי בכל אונן אסור לו להחמיר לקיים מצוות.

וכן מוכח בא"ר דאונן אין להדליק נ"ח הוא בעצמו, ורק ע"י אשתו או אחר אפשר.

ב) ובסברת הפמ"ג [דצ"ע טובא דפטור גם ממצוות פרסומי ניסא] ביאר במקראי קדש בשם מהרי"ל דיסקין ז"ל שידליק מפני החשד דלאו כו"ע ידעי שהוא אונן.

ובדרשו הביאו ממרן הגרח"ק קניבסקי שביאר שבמ"ב תרפ"ז ס"ק י"ב הביא אחרונים דפליגי על הרמ"א וסוברים דמשום כבוד הבריות קוברין המת מצוה ואף שיפסידו קריאת המגילה לגמרי, והרמ"א סובר שאין שום מצוה דאו' נדחית מפני מגילה, ובמ"ב ס"ק י"א הביא אחרונים שמקרא מגילה שזה פרסומי ניסא דוחה מ"ע דאו', וא"כ באונן מה שפטור זהו משום עוסק במצוה אבל בפרסומי ניסא זה עדיף על מצוה דאו' וליכא פטורא דעוסק במצוה.

וצ"ע לי דפטור אונן הוא אף ביושב בטל ואין עוסק בשום מצוה ומשום כבוד המת, וי"ל דזה כעין עוסק במצוה של כבוד המת, ועוד יל"ע שמה שמצאנו שפרסומי ניסא דוחה מ"ע דאו' זהו ביש לפניו שתיהם והשאלה מה יעשה ובזה אמרינן דפרסומי ניסא עדיף, אבל אם כבר עוסק ממש במצוה י"ל דפטור אף מפרסומי ניסא.

ג) ונראה להלכה דנקטינן כהא"ר וכשהוא יחידי לא ידליק ואם הדליק חוזר ומדליק בלא ברכה, ואם אשתו או בני ביתו או אחר הדליקו יצא וא"צ לחזור ולהדליק כלל.

וכששומע הברכות מפי אשתו או ב"ב לא יענה אמן דקיי"ל דאסור לו להחמיר על עצמו.

להתחמם מנרות חנוכה

ד) באות כ"ב כתב הדר"ג שליט"א שלפי ב' הטעמים שמבו' במ"ב תרע"ג ס"ק ח' אסור להתחמם מחום האש של נ"ח, וצ"ע לי דהרי לא מינכר שהוא מתחמם, וכל הטעם שיגידו שזה לא נר מצוה אלא שהדליק להשתמש לאורה, וכ"ז שייך בניכר שמשתמש, אבל ביושב ומתחמם לא מינכר כלום, והרי רשאי לישב בבית בשעה שהנרות דולקין כמבו' במ"ב שם ס"ק י"א, וכן מבו' בשעה"צ ס"ק י"א בשם הפר"ח דלילך לאור חנוכה לראות שלא יכשל מותר דלא מחוייב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש, והיינו של"ש שיאמרו שהדליק להשתמש בה לאורה כיון דלא מינכר להדיא שמשתמש, וה"נ להתחמם שרי.

וכן אין לחוש לטעם של דומיא דמנורה כמבו' במ"ב דלילך לאור נ"ח שרי והרי במקדש אסור גם באופן זה, וכן בתשמיש עראי כתבו הפוסקים והמ"ב דהטעם רק משום ביזוי מצוה כמבו' במ"ב ס"ק י"א, ומבו' דלא חיישינן לסברא דדומיא דמנורה תיקנוה, ונקטינן

שעיקר הטעם שיהא ניכר שזה נר של מצוה ולא נר שעשוי לתשמיש ואורה.

ונמצא להלכה דמותר להתחמם לאור נרות חנוכה.

הנוסע בספינה

ה) כתב באות י״ב שהנוסע בספינה ויש לו חדר לבד מדליק נ״ח בברכה, אבל אם כולם יושבים ויושנים ואוכלים יחד במקום אחד בספינה אין ע״ז שם בית כלל, ולא הבנתי דאטו אם דרים מאה איש באולם האם לא ידליקו נ״ח ולא צריך בית פרטי, וצריך בית שדר בו, וממילא אם ספינה זה בגדר בית ה״נ אם דרים שם כולם יחד.

ונכון שאם גר בסיפון ואין עליו קורת גג אי״ז בית כלל, אבל אם כולם גרים בבטן האונייה ויש גג מעל ראשם אע״ג שכולם דרים יחד חייבין כולם בנר חנוכה.

האם הדר בסוכה חייב בנר חנוכה

ו) באות י״ג כתב כת״ר שליט״א שהדר בבית פחות מדע״ד חייב בנ״ח שתיקנו נר איש וביתו וסגי בדירת עראי ולא גרע ממצות סוכה דאו׳ דסגי בז׳ על ז׳ דזה דירת עראי, ומשמע מדברי כת״ר שליט״א שמי שדר בסוכה כל השנה חייב בנר חנוכה דחשיב נר איש וביתו, ולענ״ד יל״ד דכיון דגשמים מנטפין לתוכה לא חשיב בית לענין נר חנוכה, ואף שמסתבר כוותיה דהדר״ג שליט״א שגם בדר בבית פחות מדע״ד חייב בנ״ח מ״מ כל זה שיש לו קורת גג לראשו וחשיב בית כל שהו, אבל בדר בסוכה מסתפקנא דכיון דגשמים מזלפין שם פטור מנ״ח, ועכ״פ נראה להלכה דידליק בלא ברכה, משא״כ בבית פחות מדע״ד יכול לברך.

אכילה לאשה קודם הדלקה

ז) באות כ״א כתב דמותר לאשה לאכול קודם הדלקה כיון שבעלה מדליק בשבילה ושכן הורה מרן הגרי״ש זללה״ה, ונראה דכל זה אם בעלה לא אוכל, אבל אם בעלה אוכל בשוגג או במזיד אסור לאשה לאכול, כיון דיש לחוש דבעלה ימשך ולא ידליק וא״כ היא חייבת להדליק ממילא אסור לה לאכול באופן זה.

הדלקה במעקה במרפסת

ח) כתב כת״ר באות ט״ז שאפשר להדליק על המעקה של מרפסת שאין לה תקרה ומחיצות דדין המרפסת כחצר והמעקה כחלון ויכול להדליק שם, ולענ״ד לפי דעת החזו״א דכהיום ליכא דין חצר א״כ אי אפשר להדליק על מעקה המרפסת דכיון דאין שימוש חצר של זמן חז״ל במרפסת שאין לה תקרה ומחיצות א״כ אין דינה כחצר ואין כאן דין פתח או חלון החצר, וצריך להדליק דווקא בפתח הבית הפונה למרפסת וכמו שנהג החזו״א.

ללמוד הלכות חנוכה קודם הדלקה

ט) באות כ׳ כתב דאפשר ללמוד הלכות חנוכה קודם הדלקה דלא חיישינן שישכח באופן זה, ולענ״ד אסור ללמוד, והרי בגזירה שמא יטה לא הותר אלא אם לומד במה מדליקין כמבו׳ רע״ה סעיף ז׳ ולא הותר סתם כך שלומד הלכות שבת כמבו׳ במ״ב שם ס״ק ט״ז וכמו שהביא כת״ר שליט״א, ומהיכי תיתי לחדש שבנר חנוכה דרבנן סגי בכל הלכות חנוכה, ואין טעם להמציא כן.

מי שאינו בביתו כל הלילה

י) באות י׳ כתב שצריך שידאג שידליקו עליו בביתו אבל מ״מ אם אין מדליקין עליו בתוך ביתו וכו׳ אע״פ שאינו חייב להדליק מ״מ חייב לברך שעשה ניסים אם יצליח לראות נר חנוכה עכ״ד, ויש כאן להוסיף שחייב בחיוב גמור לחזור לביתו ולהדליק ואין לו שום היתר להישאר איפה שהוא נמצא ולא להדליק בביתו ורק אם אשתו מדלקת או שליח אחר אז יכול לישאר איפה שהוא נמצא.

והנה הזכיר כת״ר רק ברכת שעשה ניסים ולכאו׳ יש להוסיף גם שהחיינו ביום הראשון, וכמבו׳ תרע״ו סעיף ג׳.

ולשון כת״ר שליט״א ״חייב לברך ברכת שעשה ניסים״ וצ״ע לי אם זה חיוב או שרק שאם רואה צריך לברך אבל אינו חייב ללכת לראות ולברך ואולי תיקנו ברכת שעשה ניסים רק כברכה נוספת לברכת הדלקה, ואם זה סתם ברכת השבח למה לא הויא הפסק בין ברכת להדליק להדלקה ועל כרחך שזה תקנה לברך בשעת הדלקה כדי שיידעו למה מדליקים נ״ח משום שעשה ניסים לאבותינו, וממילא מי שלא מדליק לא חייב לברך שעשה ניסים, ונכון שתיקנו ברכת הרואה אבל צ״ע לי לומר שזה חיוב ממש, ואולי מלשון המ״ב ס״ק ה׳ צריך לברך על הראיה משמע כדברי כת״ר שליט״א שזה חיוב.

הספד על חכם בזמננו בחנוכה

יא) באות ח׳ פשוט לכת״ר שליט״א שכיון שכתב בשו״ע יור״ד ת״א ס״א דמותר להספיד ת״ח בפניו בחול המועד, וכן בסעיף ה׳ שם דלת״ח מענות ומקוננות כדרכן בחול בחוה״מ חנוכה ופורים ור״ח, ממילא א״צ לקצר בהספד אלא יכולים להספיד כרגיל דכמו דמקוננות כרגיל בחול ה״ה בהספד יספידו כרגיל בלא לקצר, [ויש לדחות הראיה דהא מענות לכל אדם בחוה״מ, ובר״ח חנוכה ופורים אף מטפחות לכל אדם ורק לא מקוננות, ממילא י״ל דבת״ח התירו אף לקונן כדרכן בחול, אבל הספד י״ל דצריך לקצר, ומ״מ צריך הכרע בדין זה].

עכ"פ פשוט לכת״ר שליט״א דחכם בפניו מותר להספידו בחנוכה, ואיכא לעיונא בזה טובא, דהנה במג״א

תקמ״ז ס״ק ח׳ כתב דאין בזמננו דין ת״ח שיודע הלכה בכל מקום, וכ״כ בבה״ל שם ד״ה שמותר לספדו, וז״ל ואף דאנו מחמירין בחוה״מ שלא להספיד אפי׳ על ת״ח כמו שכתבו הפוסקים, מ״מ לענין ערב שבת וערב יו״ט אין להחמיר בזה, עכ״ד, ובשעה״צ ס״ק ד׳ כתב דאין בזמננו דין ת״ח וממילא אפי׳ ל׳ יום קודם החג נמי אסור להספידו, ובזה יש חולקים כמו שהביא במ״ב ס״ק ג׳ בשם עלת שמואל, וביאר בשעה״צ שכל המחלוקת לענין איסור הספד ל׳ יום קודם החג וגם בזה הקלו רק אם לא היתה שעת הכשר מקודם אבל בחוה״מ עצמו אפי׳ חכם בפניו אסור לכו״ע משום דאין דין ת״ח בזה״ז.

והוא הדין בחנוכה ר״ח ופורים דינם כחוה״מ שאין מספידין בהם ת״ח בזה״ז, ורק בערב שבת וערב יו״ט מספידין ת״ח בפניו כמבו׳ בבה״ל הנ״ל וכן בערב פסח לאחר חצות, וכ״כ במ״ב ס״ק י״ב דחכם היינו ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר ואפי׳ אינו יודע לישא וליתן בה, ואין בזמננו ת״ח כזה.

ועיין רמ״א יור״ד רמ״ג סעיף ב׳ דגדר ת״ח שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות בתלמוד ופירושיו ובפסקי הגאונים וכו׳ ואע״ג דאין בדורינו עכשיו חכם וכו׳.

ובדור דיעה כהמג״א כתב שאין ת״ח בזמנו כזה, ומה נענה אנן יתמי דיתמי ופשוט שאין דין ת״ח בזה״ז ואיסור גמור להספידו בפניו בחוה״מ חנוכה ופורים ור״ח.

וכ״כ בחיי אדם כלל קי״ח סעיף ז׳ וז״ל ר״ח אסור בהספד וכו׳ ואפי׳ לחכם בפניו וכש״כ בזמנינו שאין לנו ת״ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה.

והלבוש כתב דדורשין עליו היינו לומר דברי תורה, אבל לא כמו בזמנינו שאומרים עליו קינות והספדים נ״ל דאסור בכל יום שאסורין בהספד, ועי׳ לקמן ס״ק י״ח, וצ״ע.

וכ״כ במ״ב ת״כ ס״ק ג׳ שהרמ״א כתב דאין לומר צידוק הדין [והטעם שמרגיל להספד] וכתבו האחרונים שאפי׳ לחכם בפניו אין נוהגין בר״ח לומר צידוק הדין שהוא תחנה אלא דורשין עליו אם הוא בר הכי ואומרים קדיש לאחר הדרשה.

ומבו׳ דאפי׳ צידוק הדין לא אומרים גם בחכם בפניו מחשש הספד.

ועיי״ש בשעה״צ ס״ק א׳ דהביא מהחיי אדם דאם בתוך הדרשא מעורר קנים והספד אין לדרוש עליו מחמת שכעת אין לנו דין ת״ח לענין זה, ודוקא על ר״ח אבל בשאר ימים שא״א בהם תחנון דמדינא אין ההספד אסור בהן, אין להחמיר בזה, עכ״ד, והיינו שבר״ח חנוכה ופורים וחוה״מ דמן הדין אסור להספיד אסור גם בחכם בפניו בזמננו,

ורק בחודש ניסן או בערב שבת וערב יו"ט וכיוצ"ב בימים שא"א תחנון דאז מדינא מותר להספיד על כל אדם ואף שנוהגין שאין מספידין, מ"מ בת"ח בפניו [גם של זמננו] מותר.

ועיין ט"ז ת"כ ס"ק א' בשם זקן אחד שהעיד שכשנפטר הרמ"א ביום ל"ג בעומר שנת של"ג היו מסופקים אם לומר עליו צדוק הדין ועמד אדם חשוב והעיד ששמע מהרמ"א שי"ל צדוק הדין על אדם גדול ותכף אמרוהו וסיים הט"ז שכל זה בל"ג בעומר או ט"ו באב וט"ו בשבט וכיוצ"ב שאינם מועד ולכן אומרים צדוק הדין על חכם בפניו ואדם גדול, אבל בר"ח חנוכה ופורים דאסורים בהספד מן הדין א"כ גם צדוק הדין אין אומרים על חכם בפניו גזירה שמרגיל להספד.

ומבו' כאן נורא נוראות שגם על הרמ"א אין מספידין ולא הספידוהו כלל, וכל ספיקם היה בצידוק הדין, וזה היה בל"ג בעומר ואפ"ה לא הספידוהו, וכמבו' בחיי אדם הנ"ל, [והחיי"א שם תמה והוכיח כן שצד"ה הוא רק תחנה והיו מסופקים וא"כ לא יתכן שהספד יהיה מותר, ויש להוסיף שכל איסור צדוק הדין הוא מחשש שמרגיל להספד].

אמנם להלכה נקטינן שבל"ג בעומר וכיוצ"ב מספידין לחכם בפניו גם בזמננו וכן בכל יום שא"א תחנון [וצ"ע למה לא הספידו את הרמ"א], ולפי"ז גם צריכים לומר צידוק הדין [וכמש"כ הטור בשם חכמי מגנצא דאמרו צדוק הדין על אדם גדול בר"ח חנוכה ופורים, וש"מ שכל שמותר בהספד אומרים צידוק הדין], אבל כמדומה לי שבחברא קדישא נוהגין שא"א צדוק הדין בימים שא"א תחנון אף לא על חכם בפניו וצ"ע מנהגם, ונראה דסברי כהלבוש [שהבאנו לקמן ס"ק י"ח] שצד"ה הוי כתחנון ממש, ולכך אף שמספידין על חכם בפניו בימים שא"א תחנון מ"מ א"א צד"ה.

ולו"ד החיי"א נראה לפרש עובדא דהרמ"א דודאי הספידוהו כיון דבל"ג בעומר מספידין חכם בפניו גם בזמננו, וכל ספיקם היה בצד"ה דהוי כתחנון או"ד כל הדין שא"א צד"ה זהו משום שמרגיל להספד וממילא בחכם בפניו שמספידין אותו בל"ג בעומר שפיר אומרים צד"ה, וזהו מה שהעיד אותו זקן שהרמ"א אמר שצד"ה זה לא כתחנון אלא תלוי בהספד שלא ירגיל להספד וממילא בחכם אומרים צד"ה, וזה אין לשאול דאם מותר להספיד למה אסור להגיד צד"ה שזה כתחינה דצד"ה זה כסדר תפילה וכיון שא"א תחנון ואם נגיד שצד"ה הוי כתחנון אין אומרים אותו גם בחכם בפניו ורק התירו הספד.

עכ"פ מפורש בט"ז שבחנוכה ופורים וכו' אין היתר של חכם בפניו ואפי' בדרגת הרמ"א ואסור להגיד צד"ה דמרגיל להספד.

ובא"ר ת"כ נסתפק דבמג"א כתב דלדרוש עליו ולהזכיר שבחו אסור גם בחכם בפניו בזמננו דכל זה מרגיל להספד, וכמו שאסור צד"ה ה"נ אסור לדרוש שבחו, ומבו' דחולק על הלבוש וסובר דגם לדרוש עליו רק שבחים נמי אסור בחכם בפניו דבזמננו אין שום דין של ת"ח בפניו לדינים אלו, [ורק למיסים יש דין ת"ח כיון דתלוי בתורתו אומנותו], ועיין לקמן ס"ק י"ח.

ונסתפק בא"ר הנ"ל אם דברי המג"א זה גם בר"ח דאין לנו דין ת"ח, והנה גם הלבוש כתב דא"א צד"ה בחנוכה לחכם בפניו ורק דורשין עליו וכתב הטעם דזה תחנה ומשמע שנקט שצד"ה זה איסור בפנ"ע, מיהו באחרונים כתבו שהטעם שא"א צד"ה מפני שמרגיל הספד [והרי להשו"ע אומרים דצ"ה לכל אדם אפי' בחוה"מ [ואפי' ביו"ט שני כמבו' ת"א סעיף ו'] ומבו' שאין כאן איסור תחנון] ולשון המ"ב בס"ק ג' ואין נוהגין כן שמרגיל להספד וכתבו האחרונים שאפי' לחכם בפניו אין נוהגין בר"ח לומר צד"ה שהוא תחנה אלא דורשין עליו וכו', עכ"ל, וצ"ע דנקט טעם דתחנה, והרי הטעם שמרגיל להספד כמש"כ המ"ב בעצמו, וגם מש"כ שדורשין עליו [הגדת שבחים בלבד] צ"ע דמבו' במג"א מפורש שאין דורשין אפי' לחכם בפניו.

עכ"פ ספק הא"ר תמוה דפשוט כמבו' בפוסקים שר"ח חנוכה ופורים וחוה"מ שווים לאיסור הספד על חכם בפניו וכ"מ במ"ב וכנ"ל, וכן בפורים מבו' בתרצ"ו ס"ק ט"ז שרק דורשין עליו, וח"ו אסור להספיד, [ובגשה"ח [ח"א פי"ג ס"ק י'] כתב שמספידין ת"ח בפניו בר"ח אך אין להאריך בדברים עכ"ד, ודבריו בטילים נגד גדולי הפוסקים המג"א וט"ז והחיי"א ומ"ב וכו' וכו' שכולם כתבו לאיסור גמור בזמננו להספיד בר"ח חנוכה ופורים וחוה"מ שאין לנו דין ת"ח].

וגם הא"ר דן רק אם דורשין בר"ח חנוכה ופורים אבל הספד ח"ו וח"ו ובודאי זה איסור גמור כמבו' במג"א שאין לנו דין ת"ח רק המג"א החמיר שגם לא להגיד שבחים וע"ז נסתפק הא"ר שמא בר"ח וכו' יותר קל [לענין זה] אבל הספד פשוט שגם להא"ר אסור בהחלט אף שזה חכם בפניו, [ועיין ס"ק י"ח].

ופשוט שבזמננו אסור להתיר להגיד שבחו שזה ודאי יגיע להספד וכל היתר גורר היתר ומגיעים לאיסור חמור, ועוד דנראה דהפוסקים סוברים שאין שום חילוק בין חוה"מ לר"ח חנוכה ופורים [ועיין חיי"א דר"ח דאו'] וכן משמעות המג"א שאין שום חילוק ואפי' לדרוש אסור מן הדין, [ועי' פמ"ג ת"כ א"א א'] וכ"מ במ"ב, והכי נקטינן, והמ"ב מתיר לדרוש ורק לדרוש, ועיין לקמן ס"ק י"ח.

ונמצא להלכה בחוה"מ ר"ח חנוכה ופורים אסור להספיד אפי' חכם בפניו, ואפי' לדרוש עליו אסור והיינו שרק להגיד שבחים אסור, דכל זה מרגיל להספד.

ובשאר ימים שא"א תחנון יש להקל לחכם בפניו עפ"י הוראת חכם שיחליט שיש למת דין חכם בפניו.

ונמצא דמש"כ כת"ר שליט"א להתיר הספד על חכם, אין לזה שום היתר ונקטינן שזה איסור גמור, [וכן מש"כ כת"ר דא"צ לקצר גם זה ליתא כמבו' בגשה"ח שאין להאריך], אבל פשוט להלכה לאמיתה של תורה שבזמננו איסור גמור להספיד חכם בפניו בין בר"ח בין בחנוכה ופורים וחוה"מ.

בדין אשת חכם בפניה

יב) באות ט' כתב דאשת חכם בפניה אסור להספיד דאין דינה כמו בעלה, ובזמננו כבר נתבאר דגם לחכם בפניו אסור, אלא דדברי כת"ר נכונים דגם בזמן חז"ל שנהג הדין דחכם בפניו מותר מ"מ באשתו אסור וכ"כ בשו"ת מהרי"ץ דושינסקיא ח"א סימן נ"ז, ועיין בנטעי גבריאל פרק נ"ב אות כ"ג הביא כמה אחרונים דאשת חכם בפניה דינה כבעלה, וזה מחודש ותמוה מאוד, עכ"פ בזמננו אינו נוגע למעשה כמו שנתבאר.

ולענין הספד בתוך ביהכ"נ וביהמ"ד מבו' בשו"ע שד"מ סעיף י"ט דאשת ת"ח דינה כבעלה שמספידין אותה בביהכ"נ, אבל לשאר העם אסור להספיד בביהכ"נ וביהמ"ד, ומ"מ לענין הספד שיש היתר של חכם בפניו [בזמן חז"ל] לא מצאנו ולא מסתבר שאשת ת"ח כבעלה.

הספד בליל כ"ד כסליו

יג) באות ב' דן כת"ר במש"כ במ"ב תר"ע ס"ק י"ב דכיון דמותר להספיד בערב חנוכה ה"ה מותר צד"ה, ואף אם נרצה להחמיר כאיזה פוסקים דמחמירים בהספד לפניהם וממילא גם צד"ה אין לומר עכ"פ לאחריהם בודאי אין להחמיר וכו', והיינו דהב"ח כתב תרפ"ו סעיף ג' דבחנוכה אסור להתענות לפניו וכ"ד הפר"ח, וכתב בשעה"צ [ס"ק ב'] דבהספד גם להב"ח מותר, ועיין שעה"צ ס"ק ג' דלכתחילה אין להתענות בערב חנוכה וכמש"כ במג"א בשם ראנ"ח שחוששין לדעת הר"ן ורז"ה דאוסרים להתענות לפניו, ומ"מ להספיד מותר לכו"ע בין לפניו בין לאחריו.

ובסימן תר"ע ס"ק י"ב כתב במ"ב ואף אם נרצה להחמיר כאיזה פוסקים דמחמירין בהספד לפניהם, ויל"ע מי הם הפוסקים שאוסרים כן, ובתענית ט"ו ב' שנינו במשנה כל הימים שנאסרו במגילת תענית לספוד ולהתענות בהם אסור גם להתענות ביום שלפניהם, ומבו' דרק תענית אסור לפניהם, הא הספד שרי, וכך הביאו

במ״ב עוז והדר הנדמ״ח ריש סימן תרפ״ו, אבל במתני׳ תנן כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור וכו׳ ופירש״י דמקצתהון דאסורין בהספד [ובתענית] ואותן שהן חמורין ואסורין בהספד לפניו אסור בהספד דילמא אתי למיעבד ביו״ט גופיה, ולפי״ז מפורש דגם להספיד אסור ביום שלפניו וכן פי׳ ברע״ב, ועיין בגמ׳ י״ח א׳ בתירוץ רב אשי דהכל איירי בתענית אבל בהספד מותר לפניו וכן פי׳ בתוס׳ ר״ה י״ט א׳ ד״ה אסורין, אבל דעת רש״י ועוד דכיון דלמסקנא לא צריך לתירוצו דרב אשי א״כ נקטינן שלפניו אסור בין בהספד בן בתענית, וע״ע במלאכ״ש במשניות.

וכנראה אלו שאוסרין בהספד בערב חנוכה דסברי כרש״י וסיעתו שלפניו אסור בהספד ותענית.

ויל״ע כשאסור בהספד או בתענית לפניו האם אסור גם בלילה או רק מעה״ש, וזה דן כת״ר שליט״א והיינו האם מותר להספיד בליל כ״ד כסלו [לפי השיטות שאסור ביום כ״ד עצמו, ולהלכה מותר אף ביום].

וזה פשוט שהספד יותר קל מתענית שהרי יש ימים במגילת תענית שאסור להתענות ומותר להספיד ויש יותר חמורים שאף אסורים בהספד, [וגם מצאנו שיטת רב אשי שבלפניו אסרו רק תענית אבל הספד שרי].

והנה לא מצאנו תענית לילה ומצאנו תענית יום מעה״ש ועד צאה״כ או תענית שעות ביום אבל תענית רק בלילה לא מצאנו, וכתב כת״ר שליט״א דכיון שמותר להתענות בליל כ״ד ק״ו דמותר להספיד עכ״ד, ולא הבנתי דברי כת״ר דמניין ליה שמותר להתענות בליל כ״ד, ואם יש מושג של תענית שעות בלילה א״כ י״ל שגם בלילה אסור להתענות שמא יבוא להתענות במועד עצמו, וכמו שאסרו הספד ביום שלפניו שמא יבוא להספיד במועד עצמו, וגם אם נגיד שמותר להתענות בלילה זהו משום שאין ע״ז שם תענית דתענית לילה אינה כלום, אבל להספיד ודאי שגם בלילה נקרא הספד וא״כ יש לגזור שאם יספיד בלילה קודם המועד שמא יספיד במועד עצמו, ולכך י״ל דאסרו הספד כל כ״ד שעות שלפניו דהיינו לילה ויום.

סוף דבר י״ל דלהשיטות שאסור להספיד בערב חנוכה היינו נמי בלילה של ערב חנוכה, ולהלכה מותר גם ביום.

תענית שעות בחנוכה

יד) באות א׳ כתב דאסור להתענות שעות בחנוכה, ונראה דגם בלילות חנוכה אסור להתענות לשם תענית אף אם רוצה משום תשובה ואין ע״ז תורת תענית.

והנה המתענה בחנוכה צריך למיתב תענית לתעניתיה כמבו׳ תר״ע

מ"ב ס"ק י"א, ונראה דאם התענה שעות [או בלילה] א"צ למיתב תענית לתעניתיה.

מי שנחוץ לעשות מלאכה קודם הדלקה

טו) באות ג' כתב כת"ר שליט"א שמי שלא פשוט לו להפסיק בעשיית מלאכה קודם הדלקה [וחצי שעה קודם זמנה] בדיעבד יבקש מאשתו או מאחד מב"ב שידליקו עבורו, עכ"ד, ולכאו' סגי למנותם שומרים שיזכירו לו להדליק וזה מועיל וכמו בק"ש וערבית, ואפי' אם הוא מתעכב ויאחר זמן ההדלקה הרי בזמננו יש רגל בשוק עד 10 11 בלילה וא"כ יכול להדליק אח"כ ובלבד שיהיה לו שומר [שהשומר לא אוכל ולא עוסק במלאכה וכו'].

ברכת שהחיינו באונן ביום א' דחנוכה אם יברך כשמדליק ביום ב' דחנוכה

טז) באות ז' כתב הדר"ג שליט"א דאונן שהדליק לבדו ביום א' בלא ברכות וכן אם אשתו הדליקה, למחרת כשהוא מדליק מברך שהחיינו דהוא לא יוצא בהדלקת אשתו, עכ"ד, ולא הבנתי דברי כת"ר דלמה לא יוצא בהדלקת אשתו והרי החיוב על הבית ונתקיימה המצוה ע"י אשתו או ב"ב ובודאי יצא בזה, ומבו' במ"ב סימן תרע"ו ס"ק ז' דאף מי שלא בירך ביום א' שסמך על הדלקת אשתו וכפי מה שמוכח מדברי המחבר דאם אשתו מדלקת עליו בתוך ביתו חשוב כמן שהדליק בעצמו על כן אם בא בליל שני לביתו ומדליק אינו צריך לברך שהחיינו ע"כ לשון קדשו של המ"ב, ומבו' דפשוט דגם באונן אם אשתו מדלקת יוצא בזה המצוה ואף שהוא פטור, כל זה במצוות שצריכים לעשות בדיבור או במעשה וזה אסור באונן, אבל מצוות שנעשים לו באופן אוטמטי שהרי הוא ישן ואשתו מדלקת ויוצא בזה וה"נ באונן לא גרע מידי ופשוט שיש לו מצוות נ"ח בשלימות.

ונמצא להלכה דאונן ביום א' דחנוכה שהדליקו בביתו ע"י אשתו או ב"ב או שליח יצא בזה וביום שני כשמדליק אינו מברך שהחיינו, וזה ברכה לבטלה.

ואם הדליק בעצמו בזה אין כאן שום מצוה וכל הדלקתו משום חשד עכ"פ גם אם נגיד שיש בידו מצוה, מ"מ קיי"ל דמי שהדליק ביום א' ושכח לברך שהחיינו חוזר ומברך שהחיינו ביום ב' כמבו' תרע"ו ס"א, וממילא באונן שלא בירך שום ברכה כשהדליק חוזר למחרת ומברך שהחיינו.

ואם בירך כשהוא אונן הוי לבטלה וחוזר ומברך שהחיינו למחרת, [מיהו בנמסר לכתפים שלנו שהולך ללוייה הוי ספק ולא יחזור ויברך].

ועוד נראה לדון דאם נהג כמבו' במ"ב שמדליק בלא ברכה [ולדברינו לעיל ס"ק א' להלכה בנמצא יחידי בבית אינו מדליק] א"כ יש בידו מצוה דכיון דהתירו לו להדליק נמצא דבמציאות יש

כאן מצוה בידו, ומה שאסרו עליו לברך זהו משום כבוד המת [דלחשד וכו׳ סגי בלא ברכה] אבל במציאות הוא קיים המצוה, וממילא י״ל דאם בירך שהחיינו אין חוזר ומברך למחרת.

ואף שאסרו עליו לברך מ״מ י״ל דסו״ס ל״ח לבטלה כיון דהמצוה של ההדלקה בידו, ומסתבר טפי דחשיב לבטלה, וחוזר ומברך למחרת.

ליתן לעני מן הצדקה לנרות מהדרין

יז) בבה״ל תרע״א ד״ה ואפי׳ עני כתב בשם חמד משה דאין צריכין ליתן לעני שמן וכו׳ למהדרין וסגי נר אחד לעיקר הדין, וכתב כת״ר דגם בזמננו כן, ונראה דבזמננו שיש ב״ה שפע של כספי צדקה והשמן או נרות עולה פרוטות עלובות פשוט שיש ליתן לו גם בעבור מהדרין, ודברי הפוסקים שהשמן יקר ויחסר בקופה של צדקה, וזה לא שייך בזמננו.

בדין חכם בפניו בצידוק הדין

יח) אגב אורחא ראיתי במ״ב הנדמ״ח עוז והדר ביארו במ״ב, וז״ל ובמ״ב שם ס״ק ג׳ ד׳ ביאר שאף שאינו הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים מ״מ הר״ז מרגיל להספד, ואפי׳ לחכם בפניו שמותר בהספד אעפ״כ כיון שהוא כמו תחינה אין לאומרו בימים שא״א בהם תחנון עכ״ל העוז והדר, ולענ״ד זה סילוף והמ״ב כתב שם ת״כ ס״ק ג׳ שרק דורשין עליו, זאת אומרת שאסור בהספד כיון דליכא דין חכם בזמננו, וממילא א״א צידוק הדין כיון דמרגיל להספד וזה אסור וכמבו׳ במ״ב בכמה דוכתי ונתבאר לעיל ס״ק י״א.

ובס״ק ד׳ כתב דבימים שא״א תחנון מותר לומר צד״ה על חכם בפניו דאינם מועד ומן הדין מותר להספיד, והלכך שרי צד״ה דאם ירגיל להספד ירגיל, אבל בר״ח חנוכה ופורים שאסור להספידו ה״נ אסור צד״ה.

ובאמת בטור שכתב בשם חכמי מגנצ״א בזמנו עיקר הדין שחכם בפניו מספידין אותו בר״ח חנוכה ופורים כתבו דאומרים צידוק הדין דכל שמותר הספד מותר צד״ה דהא בהא תליא שכל האיסור שמא ירגיל להספד, ולפיכך לו יצוייר שחכם בפניו שרי הספד ה״נ אומרים צדוק הדין, ואין זה כתחנון שהרי להשו״ע אומרים צד״ה גם ביו״ט שני ורק הרמ״א כתב שנוהגין שלא לומר צד״ה שמא ירגיל להספד, ופשוט.

בלבוש תר״ע שאין מספידין בחנוכה אלא לחכם בפניו וכו׳ אבל לחכם בפניו י״א שאומרים גם צד״ה כיון שמספידין עליו ואין נ״ל שהרי צד״ה הוא כמו תחינה וא״א תחנה בחנוכה אלא דורשין עליו אם בר הכי הוא, עכ״ד, ולכאו׳ אין מובן שאם הוא חכם הרי מותר להספיד ומה הפירוש שדורשין עליו, ועוד צ״ע מש״כ שצד״ה זה כמו תחנון ותמוה דהרמ״א לא פליג

על הב"י שאומרים לכל אדם צד"ה ביו"ט שני וחוה"מ, ורק סובר שזה מרגיל להספד ולכך אין לאומרו, וגם הלבוש כתב שבשאר המתים א"א צד"ה בחנוכה שלא להרגיל ההספד ותמוה דתיפ"ל שזה כתחנון, ואולי ביאר הטעם גם לשיטות שזה לא כתחינה, עכ"פ גם בטור מפורש שאיסור צד"ה זה בגלל הספד ואי"ז כתחנון.

ובמ"ב ת"כ ס"ק ג' ושעה"צ ס"ק א' מבו' דאף שאין מספידין חכם בפניו בזמננו מ"מ דורשין עליו, ולכאו' מתפרש שאומרים שבחיו בלא הספד כלל [ובסתם אדם גם זה אסור], וצ"ע דבלבוש משמע שמספידין עליו ממש, וצ"ע עדיין בכ"ז.

ובא"ר ת"כ [לאחר העיון בפנים] נראה דעתו דמסתפק שמותר הספד ממש בחכם בפניו בחנוכה ופורים ור"ח, עכ"פ נקטינן כרוב הפוסקים שאסור שום הספד בר"ח חנוכה ופורים דאין לנו חכם בפניו בזה"ז, [וגם בסברא תמוה לחלק ומה נפשך אם הוא חכם הרי דינא דגמ' דאין מועד בפני ת"ח ואם אין לנו חכם א"כ מ"ש חנוכה ופורים ור"ח והרי ההספד בהם אסור מדינא דגמ'].

ובלבוש יור"ד ת"א סעיף ו' כתב אומרים צד"ה על המת וקדיש כדרכן בחוה"מ וכן ביו"ט שני וכו' ויש חולקין ואומרים שלא לומר צד"ה במועד מפני שהוא כמו תחנה וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו שלא לומר צד"ה בכל הימים שא"א בהם תחנון וכו'.

ומבו' דנקט דזה ממש כתחנון וזה הטעם שלא לאמרו.

ועוד כתב דבערב שבת לאחר חצות א"א אבל בערב חנוכה וערב ר"ח אומרים, וצ"ע דהא לא אומרים תחנון ומה גרע מערב שבת.

הדלקה בצד ימין של הפתח

יט) באות י"ט כתב כת"ר שליט"א לדון באופן שאם יניח בצד ימין של הפתח [ולא יהיה מסובב במצוות] יהיה יותר פרסומי ניסא האם יניח בימין, וכתב דיניח בשמאל שהרי כתב המ"ב תרע"א ס"ק ל"ד דתמיד יש פרסומי ניסא טפי בצד ימין שהכל פונין לצד ימין, וא"כ חזינן שמעלת מסובב במצוות עדיף על פרסומי ניסא, עכ"ד, ולענ"ד אין ראיה דאם הפרסום שווה בימין ובשמאל [מצד ראיית האנשים] אלא שמ"מ תמיד העיניים רואים בימין טפי משמאל בזה מסובב במצוות עדיף, דההילוק בין ימין לשמאל הוא כל דהו וכמעט אין נפק"מ, אבל בנידון דידן שבצד ימין רואים הרבה אנשים ובשמאל לא רואים אלא מיעוט אנשים [פירוש שהרבים לא יכולים לראות] שיש שם דבר שמסתיר מלראות, וכגון שבצד ימין רואים מרה"ר ובצד שמאל רואים רק מרחוב צדדי, ובזה י"ל דעדיף פרסומי ניסא.

חצר שיש לה כמה פתחים

כ) כתב כת״ר באות י״ד בחצר שיש לה כמה פתחים ברוח אחד, שאע״פ שמבו׳ בשו״ע תרע״א ס״ח דידליק באחד מהם ומשמע שאין חילוק מ״מ אם האחד קרוב יותר לרה״ר צריך להדליק שם.

ויש להוסיף שאע״פ שהם שווים מ״מ ידליק בפתח בצד ימין וכמבו׳ במ״ב תרע״א ס״ק ל״ד שהעיניים פונים יותר לימין, והיינו שאם הבית שלו באורך הרה״ר בזה ליכא נפק״מ כיון דמי שהולך כשימשיך ללכת יראה אותו הדבר בפתח השמאלי, אבל אם הרה״ר מול ביתו דהיינו שפני האנשים מול ביתו בזה בפתח ימין רואים יותר.

ויל״ע דמשמע במ״ב דבפתח שאין מזוזה לעולם מניח בימין [דהיינו ימין הכניסה לבית] אף שהבית נמצא באורך הרה״ר מ״מ כשמסתובבים לראות פונים יותר לימין, ואם יניח בשמאל יראו פחות ולא אמרינן שכשימשיך ללכת יראה אותו דבר, וא״כ ה״נ בנידון ב׳ פתחים לעולם יניח בפתח ימני דהיינו שכשעומדים ברה״ר והפנים כלפי הפתחים עדיף בפתח ימני.

וצ״ע סתימת השו״ע תרע״א סעיף ח׳ דדי להדליק באחד מהם ומשמע דלא קפדינן על פתח ימין [ואע״ג דכל מידי דמצוה ימין עדיף מ״מ אנו דנים כל פתח בפנ״ע וסגי בפתח שמאלי בימין של אותו פתח], וצ״ל דחילוק זה שהעין רואה טפי בימין שהכל פונין לצד ימין זה חילוק קלוש ולא חיישינן ליה ועיקר הטעם דכל מידי דמצוה בעינן ימין, אבל אם פתח אחד יותר קרוב לרה״ר ודאי שידליק שם.

ונמצא להלכה דכשב׳ הפתחים קרובים לרה״ר אותו דבר ידליק איפה שרוצה.

ועיין מש״כ ס״ק י״ט דאין להוכיח מהכל פונים לימין שה״נ במקום דאיכא טפי רואים יניח בשמאל כדי שיהא מסובב במצוות, וזה כמו שנתבאר כאן, דמעלה זו [שהכל פונין לימין] קלושה מאוד.

לימוד הלכות חנוכה

כא) כתב כת״ר באות ד׳ דכמו בפורים שואלים ודורשים מענינו של יום כדי שיזכרו ענין היום כמבו׳ תרפ״ח ס״ק ט״ז וכשחל פורים בחול יוצאין ע״י המגילה שעל ידה זוכרים ענין היום משא״כ בט״ו שחל בשבת דליכא מגילה צריך לשאול ולדרוש בהלכות פורים, וא״כ ה״נ בחנוכה, עכ״ד, ולענ״ד הרי בחנוכה מדליקים הנרות כל יום וא״כ כבר זוכרים ענין היום וכמו בפורים שחל בחול שזוכרים ע״י המגילה, ובשבת של חנוכה שמדליקין מבעו״י נמי א״צ כיון דרואים הנרות ואיכא פירסומי ניסא וזוכרים בשופי ענין היום.

ויל״ע בר״ח מ״ט א״צ, וי״ל דכיון דמתפללים מוסף סגי בזה, אבל

אין לומר דאומרים יעלה ויבוא דהא גם בט"ו אדר אומרים על הניסים בשבת ואפ"ה לא סומכים על כך שזה יזכיר להם ענין היום, אבל מוסף שפיר מזכיר

בנרות חנוכה כמה צריך להרחיק בין נר לנר

בעזה"י החל"ד
כבוד ידידינו הרב גלר שליט"א
אחדש"ת

א) בדבר השאלה בנרות חנוכה כמה צריך להרחיק בין נר לנר, והריני להשיב בעזר השם יתברך שמו.

שבת כ"ג ב' אר"י ב"ר אמר ר"ה נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם, וברש"י פירש דהנר של חז"ל הוי כלי חרס עם מכסה ובאמצע המכסה [דהיינו בחלק העליון של הנר] היה בית קיבול עם חור קטן לתוך חלל הנר והיו שופכין השמן לתוך הב"ק והשמן נכנס לתוך הנר טיפין טיפין [והבית קיבול היה בולט מעל המכסה כפי הצורך], ופה הנר הוא בקצה הנר בצד הכיסוי ושם הכניסו הפתילה ואם יש לנר שתי פיות משתי צדדיו מועיל כב' נרות וכגון למהדרין שעושים נר לכל אחד מבני הבית [אף שמעיקר הדין סגי בנר אחד לכל בני הבית], ובמאירי כתב עוד נפק"מ בבעה"ב ואכסנאי שחייב בנ"ח או שאר בני אדם הדרים בבית אחד, [והיינו בחלוקים בעיסתם וכמש"פ במ"מ בר"מ חנוכה פ"ד ה"ד], ובתוס' כ"א ב' פירשו לשיטתם בד"ה מצוה שבני חצר מדליקין בפתח של רה"ר המשותף לכל בני החצר וכשעושים בנר ב' פיות עולה לב' בעה"ב, ורש"י לשיטתו כ"ג א' [ד"ה חצר] דמדליקין בפתח ביתם הפתוח לחצר ולכך לא פירש באופן זה כמבו' במהרש"א שם כ"א ב'.

ובמהרש"א כתב דלתוס' לא ניחא להו בפירש"י דא"כ מ"ט לא קאמר עולה לאיש וביתו [וכהלשון כ"א ב' מצוות חנוכה איש וביתו] אלא לב' בנ"א היינו לב' בעה"ב.

ולכאו' נראה דתרווייהו קנקט ושו"ר דכ"פ בר"ן דעולה לשני בני אדם מתפרש בין במהדרין שעושין נר לכל אחד ואחד מבני הבית, וכן מתפרש לב' בעלי בתים שכל אחד צריך להדליק בפנ"ע, ואי הוי נקט איש וביתו הו"א דמהני רק לאיש וביתו ולא מהני ב' פיות לב' בעלי בתים שיש חיוב גמור על כל אחד בפנ"ע או ב' אכסנאים ולכך נקט לב' בני אדם, ופשוט שרש"י מודה שב' פיות עולה גם לב' בעלי בתים [ולא רק למהדרין לבני בית] ואף שרש"י נקט לפרש לב' בני אדם לענין מהדרין פשוט שחדא מתרי נקט ובאופן רגיל בהכי איירי, ואה"נ ודאי דאם יש ב' אכסנאים או אכסנאי שלא רוצה להשתתף בפרוטה ודאי מהני לו בב' פיות [וגם לב' בעלי בתים שמדליקין בפתח ביתם

משכח"ל נפק"מ שאין לו נר אחר והוא מוכרח להדליק משמאל לפתחו], ורש"י נקט בהווה.

משא"כ לתוס' דלעולם ב' בתים בחצר מדליקים על פתח החצר לרה"ר משכח"ל בשופי באופן זה ולכן פירשו באופן זה, ופשוט דגם לתוס' מתפרש דכש"כ דמועיל לענין נר לכל אחד מבני הבית.

ב) שם אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם וכו' עשאה כמין מדורה ואפי' לאחד נמי אינו עולה, וכיון דענין נרות חנוכה לזכר נס הדלקת המנורה שהוי בנר דווקא ממילא במדורה אין יוצאין יד"ח ואף אם יעשה ביום ח' של חנוכה ח' מדורות לא יצא כלל.

ופירש"י שהאש מתחברת לאמצעיתה ובפשוטו שהאש נתפס אחד בחבירו ונהיה מדורה דזהו טבע האש של הפתילות שמתחברין יחד [ויל"ע מהו לשון רש"י לאמצעיתה].

ויל"ע באופן דלבסוף לא התחברו אם יצא בדיעבד.

ובכופה כלי מועיל דאז אין אש הפתילות יכול להתחבר כיון דבין פתילה לפתילה יש ב' הכלים הנר מלמטה והכלי מלמעלה והם מהודקין זל"ז ואין האש יכולה להתחבר לחבירתה [ולכאו' כפה כלי לאו דווקא דה"ה אם מושיבו כדרכו].

אפשר לפרש הלשון כמין כמדורה, דלפעמים מתחבר האש ולפעמים לא דמידי פעם השלהבות נוגעין אהדדי וזה כמין מדורה ואין עולה אפי' לאחד, ואין החשש רק שהאש יתחברו כל הזמן אלא אף אם לפעמים מתחבר ואח"כ מתנתק וחוזר ומתחבר וחוזר ומתנתק נמי הוי כמדורה.

הגרא"מ הורוין ז"ל העיר דלמ"ד כבתה אין זקוק לה אם הדליק אחד ואח"כ חבירו יצא הראשון דהוי ככבתה ורק בבת אחת לא מהני, ומבו' מדבריו דלא חיישינן דהאש של פתילה אחת תתפס בפתילה שלידה ויהיה מדורה אלא כל החשש שאש מתחברת לאש וצ"ע ויל"פ שהאש מתנונעת לצדדים ונתפסת בפתילה הכבוייה ממילא גם למ"ד כבתה אין זקוק לה לא יצא, ומה שביאר הגרא"מ ז"ל דאיירי בבת אחת צ"ע דסו"ס הראשון יצא והשני לא יצא ואטו שייך בבת אחת ממש והרי אחד הקדים את חבירו דא"א לצמצם, וי"ל דאם הראשון רואה שחבירו הולך להדליק אין כאן הדין דכבתה דכמו דאם יודע שבודאי יכבה לא יצא בכבתה ה"נ כאן שיודע שחבירו הולך להדליק לא מהני מידי, ממילא אף אם הדליקו בזה אחר זה לגמרי גם הראשון לא יצא.

ג) כתב הר"ן בשם העיטור [קט"ז חנוכה] שאם הרחיקם זה מזה אצבע אינו נעשה כמדורה ויצא, ומבו'

דאף בקערה שמילאה פתילות סביב ולא הניח שום כלי מלמעלה אפ"ה סגי באצבע בין פתילה לפתילה ומבו' דכדי שלא ייעשה כמדורה סגי באצבע בין שלהבת לשלהבת, אלא שצ"ע דלכאו' הדבר תלוי בגודל ובעובי השלהבת וכן אם יש רוח שמנונעת את השלהבת ויכולים להתחבר ומה שייך לקבוע בזה שיעור אצבע ולכאו' תלוי במציאות אם יכול האש להתחבר אהדדי או לא.

ואפשר דהעיטור פירש דלא כרש"י דענין כמדורה אי"ז שבאמת מתחברים ממש, דבאמת לא מתחברים כלל אלא שנראה כאילו זה מדורה משום קורבת האש להדדי ומשום העיגול משא"כ באצבע ניכר היטיב שכל נר עומד בפנ"ע ואינו מדורה כלל ובזה ניחא לשון רבא כמין מדורה שבאמת אין כאן מדורה ממש דכל שלהבת בפנ"ע אלא שכיון שהם השלהבות כ"כ קרובים נראה כאש אחת וכמדורה, וניחא היטיב דמועיל אצבע ולא איפכת לן בגודל האש ובלבד שבאמת לא יתחברו.

והא דכפה כלי מועיל זהו משום שכיון שיש כאן הפסק של כלי בין שלהבת לשלהבת תו ניכר היטיב שזה לא מדורה וכל פתילה ואש בפנ"ע עומדת.

ובחדושי הר"ן כתב דנר שיש לו כמה פיות אע"פ שאין לו כיסוי עולה לכמה בנ"א וכתב כן בשם רבנו יהונתן ז"ל, ונראה טעמו דניכר הדבר כיון דיש חור בפנ"ע לכל פתילה דכל אחת יוצאת מהפה שלה ניכר היטיב שזה לא מחוברים.

ובמאירי כתב בשם חכמי פורווינצ"א שאם הרחיקם זו מזו כאצבע אינה כמדורה ולאחד מיהא יצא, וצ"ע מש"כ לאחד מיהא יצא ולמה לא מועיל לב' בנ"א הא הוי ככפה עליה כלי דאינה כמדורה דמועיל לכמה בנ"א כמבו' בדברי רבא, וצ"ע.

נמצא דאם יש חורים חורים בקערה בדופנה הוי ככפה כלי כיון דכל שלהבת ופתילה בפנ"ע הם, וכ"מ במאירי דע"י הכיסוי עושה אותה כמי שיש לה פיות חלוקות, ומבו' במאירי דלא כרש"י דאין כאן הנידון שהאש תתחבר, [דלרש"י ע"י הכיסוי הוא מונע מלהתחבר] אלא ע"י הכיסוי נעשה כפיות פיות חלוקות דניכרות בפנ"ע ולא מיחזי כמדורה נמצא דאין כאן חשש כלל שיתחבר האש אלא השאלה אם זה נראה כאש אחת כאילו או נראה כחלוקים ופרודים זה מזה.

ועדיין צ"ע לפירש"י מה מועיל כפיית כלי והא אכתי האש מתחברת זל"ז ולמה הכיסוי מונע, [וכן צ"ע בטור תרע"א ס"ד], וצ"ע.

וברש"י פירש בב' פיות מב' צדדי הנר ומשמע דמצד אחד אם יש ב' פיות לא מהני וצ"ע הא יש כיסוי ולמה לא יועיל מצד אחד, ואולי אה"נ מהני

ב׳ פיות מצד אחד רק רש״י נקט אורחא דמילתא דבנר קטן אין מקום לב׳ פיות מצד אחד, ובמאירי כתב בדעת רש״י דמצד אחד אין בזה היכר כלל, ולא הבנתי סברתו בזה ואטו בקערה יש יותר היכר, והרי גם בקערה הנרות זה ע״י זה וה״נ מה גרע ב׳ פיות בנר מצד אחד, [גם לא הבנתי כעת מש״כ המאירי ולדעת זה אף מצד אחד כן].

ובריטב״א כתב דמסתימת רבא וסוגיין דליכא תקנה אלא בב׳ פיות או בכפיית כלי ש״מ דלא מהני בקערה הרחקת פתילות ודלא כהעיטור.

והנה הרא״ש בסימן י״א וכן מסתימת הפוסקים דכתבו דב׳ פיות מועיל מבו׳ דחולקים על רש״י, ומהני גם בצד אחד של הנר ב׳ פיות, ובר״ן ורבנו יהונתן מפורש כן.

ד) ובטור תרע״א סעיף ד׳ הקשה על העיטור [כנ״ל ס״ק ג׳] דהכל תלוי בעובי האש שזה תלוי בעובי הפתילות וכן תלוי אם הלהבה גדולה או קטנה דאז מתחברת האש גם ביותר מאצבע, וכן בלהבה קטנה סגי בפחות ולכן נקטו כפיית כלי דזה מילתא דפסיקא שאין מתחברות, ומבו׳ דהטור פירש דבמציאות מתחברים וכפירש״י ולכן הקשה על העיטור [ומה שנדפס בטור בשם הרא״ש ט״ס דברא״ש ליתא מידי].

בד״מ ס״ק ב׳ הביא מהג״מ בשם הסמ״ק דאין להדליק נ״ח בעיגול, כמו שעושין בנרות של ביהכ״נ שנועצים מסמרים בעיגול דהוי כמדורה אך יש לקבען בשורה בלא עיגול, ומבו׳ דאף שאין האש מתקרבת כלל זל״ז אין להדליק, דהרי כשהם בשווה זה באותו מרחק וכל האיסור בעיגול דמיחזי כמדורה שיש כאן עיגול אש, ויל״ע הא בקערה שמן איירי נמי בעיגול ומועיל בכפה כלי ומה גרע כאן, ונראה דהיא הנותנת דאם יש כלי אין כאן כמדורה כיון דלא רואים את כל העיגול אלא כשמסתובבים סביב סביב הכלי ואי״ז מדורה כלל, משא״כ כשאין כלי מיחזי כמדורה כיון דרואים את עיגול הלהבות מלמעלה ורואים את כל העיגול יחד, וא״כ מקור הדין דהסמ״ק מסוגיין, שבאמת לא מתחברים כלל ורק בעצם העיגול מיחזי כמדורה, ואפי׳ ביש ד׳ אצבעות בין אחד לשני לא מהני כלל דעצם הדבר שזה בעיגול זהו כמדורה, ובשורה דומין לנר ואי״ז כמדורה כלל, ובנר פשוט שמועיל ב׳ נרות מצד אחד כיון דיש לו כיסוי.

ולפי״ז אם יעשה חורים סביב סביב בקערה לא מועיל מידי והוי כמדורה כיון שרואים הכל יחד מלמעלה את כל העיגול, וצ״ע עדיין בחורים די״ל דמועיל.

ויל״ד אם יכפה כלי שקוף כזכוכית וי״ל דלא יועיל מידי דא״כ הוי כמדורה כיון דרואים את עיגול האש מלמעלה.

ואע״פ שגם בכפיית כלי רגיל רואה את האש סביב מלמעלה מ״מ זה לא

כמדורה כיון דהכלי מפסיק שאינו שקוף ורק מהצד רואה וזה יוצר הפסק ולא דמי למדורה, משא"כ כשאין כלי שמכסה נראה הכל אחד בשופי ולכן הוי כמדורה, כיון דגם מלמעלה רואה הכל בבת אחת ואין לו שום הפסקה במראה, ולכן י"ל דגם שקוף לא מועיל.

ועיין לקמן חזרנו מזה דאין כאן החילוק משום ראיית האש מלמעלה או רק מסביב, ופשוט שיועיל גם בשקוף, דסברת כפיית כלי דמועיל דכל להבה יוצאת מכלי בפנ"ע כאילו ופשוט שיועיל גם אם יעשה חורים בקערה בלא כפיית כלי ויוציא פתילות דרך החורים.

ויש להוכיח כן דיל"פ בכפיית כלי מלמעלה שמכסה הקערה עם מכסה ובמכסה יש חורים בעיגול ודרך החורים יוצאים הפתילות בעיגול, ואין הכרח לפרש שכופה כלי והפתילות יוצאות מהצד בין כלי תחתון לעליון ופשטות איירי בזה ובזה ומוכרח שהסברא דלא הוי מדורה דכל פתילה יוצאת מחור בפנ"ע, ובאמת גם בכופה כלי ויוצאים מהצד אין סברא כלל לומר דהכלי מפסיק אלא מוכרח דהסברא כאן שכל אחד יוצא מחור בפנ"ע.

ובמהרי"ל החמיר גם באחד נכנס ואחד יוצא וזה כנראה גזירה אטו כמדורה ובדיעבד יצא דלא הוי כמדורה.

ובתרומת הדשן סימן ק"ה כתב דמותר להדליק בפמוט שעשוי קנים קנים בעיגול ולא דמי כלל לקערה דכיון דכל קנה מובדל במחיצה ל"ח כמדורה כלל, ובקערה כל הפתילות בתוך כלי אחד ומיחזי כמדורה משא"כ בפמוט ניכר שזה כל אחד בפנ"ע, ומבו' גם מהתה"ד דיסוד הדין כאן לא כרש"י דבאמת לא מתחברים כלל אלא כל פתילות בעיגול נראים מדורה, ובכופה כלי נמצא כל פתילה בפנ"ע וכש"כ וכש"כ בפמוט דמועיל.

וכן דעת בעל העיטור דס"ל דמועיל אצבע [והתרה"ד כתב בשמו ב' אצבעות], ובעיגול בקערה דכבר ניכר כל אחד בפנ"ע והתה"ד חולק עליו דלא מועיל אלא בפמוט דאז כיון דכל קנה בפנ"ע ניכר בשופי ולא הוי כמדורה משא"כ בקערה לא יועיל אפי' ב' אצבעות עכ"פ מבו' דזהו סברת העיטור.

ויל"ע איך הדין בקערה מרובעת והניח הנרות בשורה אחת, וי"ל דמהני דכל הסברא בקערה דהיא עגולה ואז מיחזי כמדורה, משא"כ בשורה אחת, אבל יל"ד בזה דגם בשורה אחת מיחזי כמדורה משום קורבת האש להדדי, ויל"ד דלהעיטור דמועיל אצבע א"כ מסתבר דאי"ז כמדורה בגלל העיגול דא"כ מה יועיל אצבע אכתי מיחזי כמדורה אלא הסברא דנראה כאש אחת ולכן מועיל אצבע ולפי"ז גם בשורה אחת בפחות מאצבע לא מועיל דהמדורה לא בגלל העיגול אלא בעצם קורבת האש [וכמו נר הבדלה דחשיב מדורה אף שזה בשורה אחת ולא

בעיגול], דכאילו נראה אחד משא״כ להתרה״ד יועיל בשורה אחת דכל המדורה זה בגלל העיגול.

ויל״ע איך הדין בעששית בחצי עיגול האם מיחזי כמדורה או״ד רק בעיגול שלם וכלשון רבא והקיפה פתילות וכן יל״ד דאם זה רק ב׳ נרות או ג׳ בקערה לא הוי מדורה כיון דאי״ז כל כך בעיגול.

והא דמועיל כפיית כלי [וכן חורים בקערה מסתבר דיועילו] דכיון דכל אחד יוצא בפנ״ע הר״ז כמו פמוט דכיון דכל קנה בפנ״ע לא הוי כמדורה וה״נ בכפה כלי נמצא כל אחד יוצא לעצמו ולפי״ז י״ל דגם בזכוכית שקופה יועיל כפיית כלי, כיון דעכ״פ ניכרת כל פתילה בפנ״ע שיש לה כלי וכמו שפשוט דבפמוט מזכוכית מועיל.

ה) והנה הסמ״ק כתב דנועצים מסמרים בעיגול הוי כמדורה, ומבו׳ דבגלל העיגול הוי כמדורה ויל״ע איך איירי דאם מניח כוסות שמן ע״ג המסמרים א״כ הוי כפמוט [ובד״מ משמע דלא פליגי התה״ד והסמ״ק], ונראה דמתפרש בנרות שעווה או חלב שהיו מעמידים אותם על גבי המסמרים ומדביקים אותם עליהם או בבית קיבול קטן והנר בולט בחוץ [וכ״מ לשון מהרי״ל שכתב שהיו תחובים], וזה הוי כמדורה.

ויל״ע איך הדין בכוסיות שמן שמניחים אותם ע״ג שולחן בעיגול האם הוי כמדורה או״ד הוי כפמוט, ומסתבר דהוי כפמוט דמי גרע מפמוט, ואף דבפמוט יש קנה והכוס מחובר לקנה וניכר טפי כל אחד בפנ״ע מ״מ מסתבר מאוד דגם בכוסות שמן בפנ״ע בלא קנים אלא מונחים על השולחן לא גרע.

והנה אם יתחוב נרות שעווה גדולים בפמוט לכאו׳ הוי כמדורה, ואם זה לא כמדורה דהם עכ״פ ע״ג הקנים א״כ מה גרע ע״ג מסמרים והמסמר נחשב כקנה אלא י״ל דצריך שכל הפתילה והשמן מונח בתוך הכוס ואז לא הוי כמדורה, ולכן במסמרים דאיירי כדפירשנו שהם מונחים ע״ג המסמרים בנרות שעווה לכך הוי כמדורה.

וכן מבו׳ בפסקי מהר״י וייל סימן ס״ה הובא בד״מ דבביהכ״נ היו נוהגים בשעווה [דלא הוי כסף לציבור לשמן] ולכך הוי כמדורה דהשעווה והאש הם מעל המסמרים ממילא זה כמדורה, ולפי״ז ה״נ לא יועיל בפמוט בנרות שעווה, ולפי״ז בכוסות שמן יועיל אפי׳ בלא מסמרים ובעיגול כיון דהשמן בתוך הכוס ואפי׳ שלהבת בחוץ לא גרע כיון דיש כוסות וכל אחד בכלי בפנ״ע הוי כפמוט, וצ״ע בכ״ז עדיין.

ובסברא יל״ד טובא דמועיל בנרות שעווה בפמוט דהוא גדול ויוצאים קנים לגובה והם גדולים ומופסקים ולא גרע שמדביק עליהם נרות משא״כ מסמרים אי״ז כלום ואין חשיבות וממילא כיון שהנרות בעיגול

בלא הפסק מחיצה בין נר לנר הוי כמדורה כשהם בעיגול.

ו) וצ"ע טובא מה שטרחו ליישב דעת העיטור השלטי הגבורים בשם ריא"ז ועוד פוסקים וכן אין מובן כלל מה הקשה עליו הטור, והרי מבו' בתה"ד ובסמ"ק ומהרי"ל שיש כאן סברא אחרת לגמרי שעצם הדבר שנראה כאש אחת או בגלל קורבה או גם בגלל העיגול או רק בגלל העיגול וזהו כל הסברא כאן ואין כאן ענין של חיבור האש ממש ואף שרש"י פירש כן מ"מ דברי העיטור ברורים ביותר שכפיית הכלי וכל הסברא בסוגיין זה שמיחזי כמדורה ובכופה כלי כיון דכל שלהבת יוצא בפנ"ע כמין חור ממילא אין כאן מיחזי כמדורה ואין כאן שום קושיא על העיטור [ותירוץ הריא"ז אין מובן דאטו העיטור לא איירי ברגיל ובהווה שעושים פתילות בכל צורה שהיא וכן בכמות שמן בריוח].

ואף שהטור קדם לכל הפוסקים הנ"ל, מ"מ למדנו דזה סברא פשוטה לפרש כן סוגיין.

והנה במדליק בנרות חלב או שעווה אין לנו בזה שום שיעור מרחק של אצבע באם האש נוגעים אהדדי, אבל באינם נוגעים כלל מ"מ צריך אצבע כדי שלא יהא כמדורה, אלא דאם נפרש העיטור דהוי כמדורה רק בצירוף שזה בעיגול א"כ בשווה מניין לן לומר דצריך אצבע, ואם ננקוט דגם בנרות שעוה בשורה צריך אצבע מבו' דסברת העיטור לא בגלל העיגול אלא בעצם קורבת האש אהדדי דמיחזי כמדורה כאילו זה אש אחת [אף שבאמת לא נוגעת האש כלל וכלל] ולפי"ז שפיר איכא למילף מינה דגם בנרות שעוה או חלב צריך אצבע.

אבל להמהרי"ל וסמ"ק ותרה"ד נ"פ דענין המדורה בסוגיין זה בגלל העיגול ולא בגלל קורבת האש ממילא בשורה אחת שפיר י"ל דסגי גם בפחות מאצבע, ובלבד שלא יגעו האש אהדדי.

ואחד נכנס ואחד יוצא לא מועיל אפי' בג' אצבעות מופרשים זה מזה וכש"כ בעיגול לא יועיל וכש"כ בקערה לא מהני ג' אצבעות לשיטתם ודלא כהעיטור, [אלא דגם לעיטור יל"ד דהעיגול עושה מדורה בצירוף קורבת הפתילות].

ז) ועובדא דמהרי"ל באחד נכנס וכו' נמי איירי בנרות שעווה אבל בכוסות שמן י"ל דמועיל אפי' בעיגול ממש.

במהר"י וייל דהיו נוהגין להדביק ארבע או חמש נרות שעווה ביחד ומדליקין לנר אחד וזה כמדורה ולא מהני כלל אף לא לנר אחד, ולכאו' בהדביק שתיים כבר הוי מדורה ולמה נקט ארבע וחמש, דכל דלא הוי דומיא דמנורה דהוי פתילה אחת לא מהני.

ושו"ר במג"א דן בב' נרות וכרכן ביחד, והביא מתשובת רש"ל דמשמע דאסור ולכאו' פשוט כן ובמהרי"ו צל"פ

דעובדא הכי הויא, [כמבו׳ שם דהוי בעיר ערפורט עיר רבנותו של המהר״י וייל] אבל ודאי דגם ב׳ אסור, ואין יוצאין בזה.

ובמג״א שם הביא מהרש״ל דהמדקדקים אין מדליקין בפמוט שאין בהן הידור לנ״ח, ומבו׳ דאף דמן הדין שרי לכתחלה, מ״מ אי״ז משנת חסידים דסו״ס מיחזי קצת כעין מדורה, [וכן פירש בחיי״א קנ״ד י׳ א״נ י״ל הטעם דנהי דלא הוי מדורה סו״ס אי״ז דומה למנורת המקדש דהויא ישרה ולא עגולה ובעינן לעשות זכר לנס המנורה וכל דמיקרב טפי למנורה טפי עדיף, וע״ע בט״ז וב״ח מש״כ לענין טפח הסמוך לפתח].

והנה בפסקי מהרי״ו איירי דמודבקין היטיב ויפה ודולקים כל הזמן הקצוב להם רק הם כאבוקה וכמו נר הבדלה ולכן לא מהני לחנוכה אבל באו״ז הביא עוד ציור שתוחבין סמוכין זל״ז ומתחממים ונופלים ולא קיימו בזה לא נ״ח ולא שבת ויו״ט, משא״כ בעובדא דמהרי״ו פשוט דמהני לשבת ויו״ט.

ובאופן דהאו״ז לשבת לא מהני כיון דנגמרים מהר ולחנוכה לא מהני דנעשים כמדורה ממש, וצ״ע ברמ״א דחיבר ב׳ הדברים וזה תרי ציורים שונים, ועיין בה״ל בזה.

ח) במג״א ס״ק ב׳ כתב דלדידן דמוסיפים נר בכל לילה לא ידליקו ב׳ אנשים בנר אחד שיש לו ב׳ פיות דאז לא יהיה היכר כמה מדליקין, וסברתו מבו׳ דצריך שהרואה יידע להבחין ע״י ראייתו [ולא ידיעות אחרות] שהיום מדליקים ג׳ או ד׳ וכיוצ״ב שיידע אם היום זה א׳ דחנוכה או ב׳ או ג׳ וכו׳ ממילא אם ב׳ בנ״א מדליקים בכלי אחד א״א לדעת כמה מדליקין היום וכגון שאוחזין ביום ב׳ בחנוכה והוא רואה ד׳ נרות אינו יודע אם זה של ב׳ בנ״א והיום יום ב׳ או שזה של אחד והיום יום ד׳ לפיכך תיקנו שלא ידליקו ב׳ בנ״א בכלי אחד, וגם ביום ראשון דחנוכה אי אפשר דאיך יידע שהיום יום א׳ ושמא היום יום ב׳ וזה של אחד שהדליק ב׳ כמשפטו וצריך שיודע ע״י הנ״ח כמה היום מדליקין.

ובא״ר כתב דביום ראשון א״צ היכר, ונראה סברתו דודאי כו״ע ידעי שהיום זה א׳ דחנוכה וממילא שפיר מועיל לב׳ בנ״א דלא יטעו לומר שהיום זה ב׳ דחנוכה ומדליקין שתיים [וזה של איש אחד] ורק ביום השני בעינן שיראה שהדליקו תרתי שיראה שהוסיפו ואפי׳ בארבע פיות הוא יחשוב שזה של ד׳ בני אדם שהדליקו בלא תוספת ולא יידע שזה של ב׳ בנ״א שכ״א הדליק שתים ולכן מועיל רק לאחד שאז ניכר שהוסיף משא״כ ביום א׳ ע״כ זה של ב׳ בנ״א.

מיהו אם זה איש אחד שפיר מועיל בשתי פיות ויותר ופשוט.

ברם צ״ע דאטו בזמן חז״ל לא הוסיפו וא״כ מה נשתנה בזמננו מזמן חז״ל.

מג"א ס"ק ג' בשורה בשווה ולא א' נכנס וא' יוצא, ובמחה"ש פירש דהוי ג"כ כמדורה, ותמוה דודאי לא הוי כמדורה רק המהרי"ל חשש שאם נתיר באופן זה יבואו לעשות בעיגול ולכן כתב לעשות רק בשווה, אבל פשוט דלא הוי כמדורה ובדיעבד יצא, וש"ר דכ"כ במ"ב ס"ק ט"ו.

ט) ברמ"א שם ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפא מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו, בתרה"ד כתב דלא דמי כלל לקערה כיון שהקנים מובדלים במחיצה אלא שפתוחים מלמעלה לא חשיב כמדורה ורק הוסיף דכש"כ לבעל העיטור א"כ הקנים מרוחקים זה מזה טפי משתי אצבעות, ומבו' דעיקר ויסוד סברת התה"ד לא בגלל המרחק כלל אלא משום שיש כוסיות וקנים נפרדים לכל נר ממילא זה לא שייך למדורה כלל והבדל המחיצה בלבד קובע כאן ואף בפחות מאצבע שפיר דמי [אם האש לא מתחברת] וצ"ע מש"כ הרמ"א שכל נר מובדל הרבה מחבירו וצ"ע דזה כתב התרה"ד לרווחא דמילתא.

והנה בכוסות דידן כשאין מנורה אלא שמניחים בתוך הבית חנוכיה כוסיות עם שמן בשורה אחת, ונ"פ דכשר וא"צ אצבע ולא כלום ורק שלא יתחברו השלהבות זה עם זה, חדא דזה בשורה בשווה ולא בעיגול וכל ענין המדורה זה בעיגול, ואף אם נפרש להעיטור דהמדורה זה גם בשווה [ולא בגלל העיגול] מ"מ כוסות דידן דמי ללאמפא לפמוט שכל אחד מובדל מחבירו שהוא כוס בפנ"ע ופשוט שאינו ענין למדורה כלל ומש"כ הרמ"א שמובדל הרבה לאו דווקא והעיקר כמבו' בתה"ד שכל כוס עומד בפנ"ע וכלשון התה"ד דלא דמי כלל לקערה דבקערה הפתילות בתוך כלי אחד ולכן הוי כמדורה אבל כשמובדלים במחיצה ל"ח כמדורה כלל וכלל וה"ה בכוסות דידן לא דמי כלל למדורה.

ותדע שהרי לכפות כלי מועיל כמבו' בסוגיין ולהעיטור איירי בפחות מאצבע בין שלהבת לשלהבת [דאל"כ ל"צ כלי] ואפ"ה מועיל כפיית כלי והטעם דע"י כפיית הכלי הוי כמו פמוט דכל אחד בפנ"ע ומבו' דלכפות כלי מועיל אף בפחות מאצבע ואף להפוסקים דחולקים על העיטור מ"מ מודו ליה בזה דמועיל כפיית כלי גם בפחות מאצבע ורק פליגי עליו דגם ביותר מאצבע בלא כפיית כלי לא מהני, ויש כאלו שחלקו עליו רק בגלל שהשלהבת נוגעת זה בזה [הטור ועוד] ויש כאלו שחלקו עליו דלא מהני דאכתי הוי כמדורה גם באצבע, ועכ"פ לכו"ע מועיל כפיית כלי גם בפחות מאצבע דאטו רבא קאמר שיעורים בזה, ממילא פשוט בכוסות דידן דעדיפי טובא מכפיית כלי דהם ממש כלים נפרדים לגמרי וכיון שאנו רואים בעיניני דאין השלהבת מתחברת תו אין כאן בית מיחוש, ומי שאומר שכוסות דידן זה

כמדורה כמדו׳ שזה שקר גס והבל הבלים לומר כן.

ואפי׳ בעיגול בכוסות דידן נ״פ דכשר לכתחלה דלא גרע מפמוט וכש״כ בשורה בשווה כמו שאנו עושין.

ותדע שאין כוונת הרמ״א שצריך מובדל הרבה מחבירו דא״כ מ״ט לא קאמר לן מה השיעור ובתה״ד כתב יותר מב׳ אצבעות ופשוט שאין כוונת הרמ״א כלל שצריך הבדלה אלא שהעתיק כל דברי התה״ד בענין.

מיהו אם מדליק בנרות שעווה או חלב יל״ד טובא כמה צריך להרחיק אם נימא דמדורה זה גם בשורה שווה.

ובמהרי״ל וסמ״ק מבו׳ דסגי בשורה ול״צ שום הרחקה בין נר לנר אלא רק שלא יתחברו האש יחד וזה מובן מאיליו ולא הוצרכו לפרש, אבל ל״כ שום שיעור הרחקה בזה, וכן משמע במהר״י וייל דסגי שכל אחד בפנ״ע ואין שום שיעור אלא רק שלא יפלו ויתחממו זה מזה ולא יגעו השלהבות יחד וכן מבו׳ באו״ז ונראה דהכי נקטינן ול״ח כלל שמא בשורה אחת הוי נמי כמדורה, ועכ״פ גם להעיטור מבו׳ דסגי באצבע.

ויל״ע לענין מיחזי כמדורה להעיטור [אם נפרש כן גם בשווה] אם סגי באצבע בין שלהבת לשלהבת שיוצאת פתילה באמצע השעווה או״ד צריך שבין שעווה לשעווה יהא אצבע ואין להוכיח מעששית, דהתם אין רק פתילות לכך סגי באצבע בין פתילה לפתילה אבל כאן שיש שעווה או חלב או פרפין יל״ד, ומסתבר דאזלינן בתר האש ומה לנו עם עובי השעווה והעיקר שיהא ניכר שזה ב׳ שלהבות ולזה סגי באצבע בין שלהבת לשלהבת.

ואפי׳ בנוגעין אהדדי אם יש אצבע בין שלהבת לשלהבת וידלק חצי שעה בלא להתחבר יחדיו ולהתחמם אהדדי וכגון בנרות נשמה שהם עבים דעד שזה יגיע לזה כבר תעבור חצי שעה שפיר דמי.

ואע״פ שבסמ״ק ומהרי״ל ועוד לא מצאנו שיעור אצבע מ״מ אדרבה הם הרי סוברים דלא נאמר בזה שום שיעור, דסגי בשווה ואם זה עיגול לא יועילו אף ב׳ אצבעות.

בסברא יל״ד שנר שעווה השעווה גופא נחשבת כעין כוס כיון דהפתילה באמצע, אבל בפוסקים מבו׳ לא כן דכתבו דבעיגול הוי מדורה בנרות שעווה של ביהכ״נ, ומבו׳ דלא חשיב ככוסות שמן ולא דמי לפמוט כיון דהשעווה זהו השמן של הפתילה אין כאן שום היכר להבדיל בין שמן לשמן ובין פתילה לפתילה לכך הוי כמדורה בעיגול, [או להעיטור גם בשווה אם נימא כן בדעתו].

ובגליון רעק״א ז״ל כתב שצריך הבדל ב׳ אצבעות בפמוט דלא סגי במחיצות הקנים והכוסות אלא צריך גם

ב׳ אצבעות וצ״ע דהא בתה״ד מבו׳ דהוי יותר מב׳ אצבעות [אם אתה בא ללמוד שיעור מהתה״ד], וי״ל דהתה״ד סומך על העיטור בזה לשיטתו דכתב ב׳ אצבעות.

וצע"ג דנ״פ דהעיקר מבו׳ בתה״ד דסגי בכוסות וקנים, ול״צ שום הרחקה.

ועכ"פ בכוסות דידן שהם בשווה לכל השיטות ל״צ שום שיעור הרחקה [גם לא לרעק״א ז״ל] דבשווה לא דמי למדורה כלל כמבו׳ בכל הפוסקים דבשווה לא כתבו שום שיעור, וגם להעיטור הא כתב דסגי באצבע, ברם א״כ צריך להרחיק בכוסות דידן אצבע לדברי הגרעק״א ז״ל או ב׳ אצבעות, וצריך בין כוס לכוס ולא סגי באש כמבו׳ בפמוט לרעק״א ז״ל דצריך גם ב׳ אצבעות בין קנה לקנה, וכאן בשווה לכה״פ ליבעי אצבע.

וזה צע״ג ולא יתכן ופוק חזי מאי עמא דבר ואף אחד לא מרחיק אצבע בין כוס לכוס אלא אף נוגעים אהדדי, ועכ״פ בריווח כ״ש, ונראה חדא מתרי או דאין הלכה כרעק״א ז״ל או דרק בעיגול איירי אבל בשווה ל״צ שום הרחקה כלל דלא דמי למדורה ורעק״א ז״ל מפרש שגם העיטור איירי רק בעיגול וסובר דבפמוט לא סגי בקנים וכוסות אלא צריך ב׳ אצבעות [או אצבע לעיטור וזה מפורש וכמו בעששית] אבל בשווה מוכרח דל״צ שום הרחקה, ולית דין צריך בשש והוא פשוט ומוכרע כן להלכה למעשה.

[ולרעק"א דהעיטור איירי בעיגול, א״כ בנרות שעווה בשווים ל״צ אפי׳ אצבע כיון דלא הוי מדורה כלל].

ושיטת רעק״א צ״ע טובא לכאו׳ דהא בעששית מועיל כפיית כלי ואין זכר דצריך ב׳ אצבעות וא״כ מוכרח דסגי בהפסק קנים וכוסות בלא הרחקה.

י) ובחיי״א כלל קנ״ד דין י׳ כתב דבפמוט שרי שכל אחד מובדל מחבירו וזה לשונו ונ״ל דה״ה אם יש הפסק מחיצה בין נר לנר, ונראה דהחיי״א פירש בפמוט שמדליקין בנרות שעווה או חלב וכל הטעם דלא הוי מדורה משום שמובדל טובא בין אחד לחבירו ואם יש הפסק מחיצה סגי גם בנרות שעווה כגון שיש מחיצה בין אחד לשני [והוא מאיר מהצדדים] וכש״כ אם זה בכוסות נפרדות דעדיף מהפסק מחיצה, ובלבד שיהא בין נר לנר כאצבע דהיינו בין אש לאש ואין כוונת החיי״א כלל להבדיל בין כוס לכוס אצבע, דהא כתב לדמות לקערה דלא מהני אצבע וביאר הטעם שאין שום הפסק בין נר לנר ומבו׳ דלשון נר כאן בחיי״א הוא הפתילה והשלהבת ממילא זה מש״כ דבהפסק מחיצה וכש״כ בכוסות סגי בין אש לאש באצבע.

ובאמת נראה דגם אצבע ל״צ כמבו׳ בתה״ד דאין בזה שום שיעור אלא סגי בעצם הדבר שהקנים מובדלים

במחיצה, ומיהו כוונת התה״ד נראה בנרות שמן בכוסות בפמוטות וזהו שכתב מובדלים במחיצה שהפמוט עצמו מנחושת יש לו בית קיבול נחושת לכל נר והשמן מניחים בתוך הב״ק נחושת [וה״ה בכוסות דידן שמניחים על הפמוט] וזהו לשון מחיצה שכתב והכוונה שיש כאן לכל אחד בפנ״ע ולא דמי למדורה כלל וכלל, והחיי״א כנראה לא פירש כן וצ״ע דבריו.

עכ״פ גם להחיי״א סגי בין שלהבת לשלהבת באצבע ול״צ שום אצבע בין כוס לכוס וזה מבו׳ בגמ׳ בעששית דסגי בכפיית כלי ול״צ יותר מאצבע ואפי׳ אצבע ל״צ ופשוט שסברת כפיית כלי דהוי ככל פתילה יוצאת מכלי בפנ״ע וכש״כ בפמוט דסגי בכך ול״צ להרחיק כלום בין כוס לכוס ודיינו באצבע בין אש לאש שלא יהיה נראה כמדורה, [וגם אצבע מעיקר הדין לא צריך].

ובמ״ב ס״ק ט״ז פסק כחיי״א, וכתב שם על דברי הרמ״א להעמיד הנרות בשווה בשורה ולא בעיגול דהוי כמדורה דאם יש הפסק מחיצה בין נר לנר וכרחב אצבע ביניהן מותר, ופירוש דבריו דכשהנרות בעיגול מותר בהפסק מחיצה וכרוחב אצבע ביניהן, ולקמן ס״ק י״ח הביא בפמוט דתרתי בעינן גם מובדלים וגם מחיצה ובס״ק י״ז הקנים חלולים ומחיצת כל קנה מפסיק בינו לבין חבירו, וכנראה מתפרש בשמן, ומקור הדין בא״ר ס״ק ח׳ דכתב על הרמ״א מובדלין הרבה וכו׳ ונראה לי אפי׳ רחוק אצבע שהרי הרבה פוסקים מתירים בזה אפי׳ בקערה, ומבו׳ דכמו בקערה שיעור אצבע הוא בין פתילה לפתילה והעיטור מתיר בזה באצבע כש״כ כאן דיש מחיצות הקנים סגי באצבע בין פתילה לפתילה כיון דיש כאן צירוף של מחיצה לכו״ע סגי בכך, ובקערה חולקים הפוסקים על העיטור כיון דאין שום הפסק בין פתילה לפתילה ואע״ג שבין קנה לקנה יש פחות מאצבע [וא״כ לכאו׳ הוי כקערה דלא מהני אצבע להרבה פוסקים] מ״מ יש חילוק גדול בין זה לקערה כיון דסו״ס יש כאן קנים קנים בפנ״ע עם מחיצה וזה לבד סיבה שאי״ז כמדורה ממילא סגי באצבע בין שלהבת לשלהבת.

ואפי׳ אם נפרש כוונת המ״ב והא״ר דצריך אצבע בין כוס לכוס בין קנה לקנה [ולכאו׳ כ״מ הרמ״א מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו ומשמע שהקנה מובדל מחבירו [כמבו׳ בתה״ד] וע״ז כתב הא״ר דסגי באצבע, אבל יל״פ הרמ״א שכל שלהבת מובדל] מ״מ כל זה בפמוט או בכוסות בעיגול, ונימא דאע״ג דהא״ר מדמה להעיטור בקערה מ״מ התם אין כוסות ולכך סגי באצבע בין שלהבת לשלהבת אבל כאן שיש כוסות ואין אצבע יל״ד דגרע ומש״כ הא״ר דכוסות עדיף זה רק אם יש אצבע בין כוס לכוס דאז מודו כו״ע להעיטור, אבל אם יש בין הכוסות פחות מאצבע,

אולי גרע מקערה [אפי' להעיטור דבקערה אין חיבור משא"כ כאן הכוסות מחברים כאילו גם את השלהבות וכוס ושלהבת נהיים כאילו אחד שלא יועיל אצבע ביניהם] ובסברא ל"נ כן כלל, ואדרבה עדיף טובא כיון דכל כוס בפנ"ע, וכמבו' בתה"ד דל"ח כמדורה כלל וכלל ואף בפחות מאצבע, וכתב ולא דמי כלל, ומבו' דפשוט דכוסות עדיפי ול"צ הרחקה כלל אפי' בעיגול, וכן פשוט בסברא [ועכ"פ פשוט דלא גרע מקערה ואם בקערה סגי באצבע כש"כ בכוסות נוגעים סגי בכך באצבע בין שלהבת לשלהבת], אבל י"ל דהא"ר וכו' סוברים דלא כתה"ד ז"א שהם סוברים שצריך גם הפסק אוויר חוץ מהפסק מחיצה ובודאי גם בפחות מאצבע עדיף מקערה, [ולהעיטור ודאי מועיל כוסות נוגעים והפסק אצבע בין שלהבת לשלהבת או שאף הפסק לא צריך], אבל מ"מ הם סוברים דכדי שלא יהא מדורה צריך בין קנה לקנה אצבע מלבד הפסק מחיצה], אבל בכוסות בשווה בשורה כמו שאנו עושים פשוט טפי מביעתא בכותחא דל"צ אצבע בין כוס לכוס דהא אין כאן מדורה ולא סרך מדורה, ואין השלהבת נוגעת כלל אחד בחבירתה וכל כוס בפנ"ע עומד ויש מחיצה וכן בחנוכייה קטנה עם כוסיות מהחנוכיה עצמה או כוסות שמכניסים בתוכו פשוט של"צ אצבע בין כוס לכוס כיון דעומדים בשורה סגי בכ"ש ואף כ"ש א"צ וזה לכו"ע, [ואף אם נפרש העיטור בשווה דיש מדורה מ"מ סגי באצבע בין שלהבת לשלהבת וכש"כ בכוסות].

נמצא דכשאנו דנים על כוסות שווים בשורה אחת ואין ביניהם אצבע ורק כ"ש או אף כ"ש אין ביניהם ויש מרחק בין שלהבת לשלהבת אצבע זה מותר לכתחלה לכל השיטות א. לשיטות רש"י והטור אין בזה מדורה דהאש לא מתחברת [ומפורש בטור דאפי' בקערה אם לא מתחברים סגי בפחות מאצבע] ב. לשיטת העיטור סגי באצבע, [וי"ל דל"צ אף אצבע ושום הפסק בין שלהבת לשלהבת, ורק שלא תתחבר האש, דכוסות עדיף], ג. לשיטת תרה"ד אין בזה מדורה כלל כיון דיש כוסות וכש"כ שזה בשורה אחת ל"ש כלל מדורה ד. לשיטת הסמ"ק בשורה אין מדורה כלל, ול"צ שום הרחקה, וכן לשיטת מהרי"ל מהני וכן במהר"י ווייל מבו' דמהני והעיקר שאסור להדביקם שיהיו ב' שלהבות ביחד.

ובאמת מבו' כן בגמ' דכפיית כלי מועיל וא"צ אצבע ולא כלום ומטעם דע"י הכפיית כלי הוי כל שלהבת כמונחת בכלי בפנ"ע ואין כאן מדורה וא"צ שום שיעור הרחקה [רק שלא יתחברו השלהבות זל"ז], ואין אף אחד מהפוסקים דכתב דצריך אצבע בכפיית כלי וא"כ צע"ג לומר בכוסות ובקנים דבעינן אצבע בעיגול בין כוס לכוס, [וכן בנר של ב' פיות לא נזכר כלל שום שיעור מרחק בין פה לפה].

יא) ויעויין בלבוש מפורש בדבריו דמש״כ הרמ״א ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשווה ולא בעיגול מתפרש בנרות שעווה או חלב.

יב) דינים העולים הלכה למעשה:

א. כוסות זכוכית שמניחים בתוך בית חנוכיה [או סתם בלא בית חנוכייה] צריך שיעור באופן שהשלהבות לא יגעו זה בזה ואין צריך שום הרחקה בין כוס לכוס ואף בנוגעים הכוסות אחד בשני כשר למהדרין מן המהדרין.

וכל זה אם הכוסות בשורה אחת.

ואם מניח הכוסות בעיגול וכן פמוט שהוא מנורה עגולה שיוצאין ממנה קנים קנים [כמו שמדליקים בשבת] ומניח שמן בקנים או בכוסיות ע״ג הקנים ומדליקם וכן בכוסות סתם שמניחם בעיגול ומדליק שמן בתוכם, מעיקר הדין כשר לכתחלה, דאין כאן שום מדורה כיון דכל הכוסות כל אחד הוא כלי בפנ״ע ומה שפתוחים מלמעלה אי״ז כלום, ממילא מותר לכתחלה להדליק נ״ח בצורה כזאת.

ובלבד שאין השלהבות יכולות לגעת אחת בשנייה.

ואפי׳ שהכוסות או הקנים נוגעים זה בזה ואין הפסק אויר ביניהם כלל אפ״ה כשר לכתחלה ואי״ז מדורה כלל אף שהם בעגולה, וכן מבו׳ בגמ׳ לכל הפוסקים דסגי בהפסק כלים ול״צ שום מרחק ביניהם.

אלא שאי״ז משנת חסידים כיון דמנורת המקדש הויא ישרה ולא בעיגול ועוד דסו״ס מיחזי כמדורה, כיון דזה עגול ודרך מדורה שהיא עגולה, ועוד טעם יש בזה.

וי״א דבמנורה עגולה או כוסות בעיגול וכנ״ל צריך רוחב אצבע [2.4 ס״מ למרן החזו״א, ולהגר״ח נאה 2 ס״מ] בין פתילה לפתילה, וי״א דצריך הפסק אצבע בין כוס לכוס ובין קנה לקנה נמי הפסק אצבע ורק בזה כשר בעיגול ואם יש פחות מאצבע בין כוס לכוס או בין קנה לחבירו הוי כמדורה [אף שלא מתחברת האש כלל וכלל].

אבל בכוסות בשווה בשורה אחת לכו״ע ל״צ שום הפסק כלל ואפי׳ נוגעים הכוסות אהדדי שפיר דמי.

וכן חנוכיה שיש כוסות כוסות מנחושת או ברזל וכיוצ״ב או מניחים כוסות זכוכית בתוך הנקבים וכל כיוצ״ב כיון דזה בשורה אחת כשר לכתחלה לכו״ע וא״צ שום הרחקה בין כוס לכוס.

ובלבד שהאש לא תתחבר.

וע״ע לקמן דין ט״ז.

ב. בכוסות בחצי עיגול יל״ד אם הוי כמדורה או כשורה אחת ויש להחמיר בזה, [ועיין פמ״ג א״א ג׳].

ג. פמוט מרובע דינו כעגול, וכן הניח כוסות בצורה מרובעת דינם כעיגול לכל מילי, [דענין מדורה זה ההיקף ולא העיגול דווקא].

ד. יש להקפיד בכוסות שלא יהיה אחד נכנס ואחד יוצא דאז מיחזי כמדורה, ובדיעבד יצא כיון דבאמת אי"ז כמדורה כלל ואם יש שיעור הרחקה כדנתבאר לעיל דין ב' שפיר דמי לכתחלה, מיהו גם זה לא משנת חסידים גם בזה דלא דמי למנורה [ועוד גזירה אטו מדורה, אלא אי משום הא כיון דגם אם יהיה מדורה זה מותר מעיקר הדין דיש שיעור הרחקה שוב אין לחוש באחד נכנס ואחד יוצא דהוי כעין גזירה לגזירה, ולא מסתבר לגזור שמא יעשה בעיגול בלא שירחיק כהוגן דכיון דעכשיו מרחיק כדבעי בעיגול שפיר דמי].

ה. קערה שהיא עגולה והקיפה פתילות והדליקם לא יצא אף לא לשם נר אחד דהוי כמדורה ופסול ואם יש הפסק אצבע דעת העיטור ועוד דכשר אבל דעת רוב הפוסקים דלא מהני בזה שום הפסק וזה פסול.

אם אין האש מתחברת כלל יש מתירים [אפי' בפחות מאצבע וכש"כ באצבע] וי"א דגם בזה פסול דעצם הדבר שזה בעגולה דומה למדורה ולא בגלל שהאש מתחברת אלא אף שאין מתחברת כלל הוי כמדורה בעצם העיגול, ולא דמי למנורה ששם יש כוסות בפנ"ע או קנים משא"כ כאן שזה פתילות בתוך כלי אחד לא מהני ואפי' שהפסיק טובא, והכי נקטינן לעיקר הדין להלכה דלא מהני הפסק אצבע ולא מהני כלל שאין האש מתחברת ולעולם הוי כמדורה ואף לנר אחד אין עולה לו.

ואם כיסה את הקערה בכיסוי קודם הדלקה שפיר דמי ועולה לו לפי מספר הנרות שצריך באותו יום ואפי' בהפסק פחות מאצבע [ובלבד שהאש לא תתחבר] וי"א דצריך אצבע ונתבאר לעיל דין ב' וה"ה כאן.

ואם כיסה לאחר הדלקה פסול.

אם הניח כיסוי שקוף כזכוכית נמי מועיל.

אם אין כיסוי ועשה חורים בדופן הקערה מועיל כמו בכיסוי דחשיב שכל פתילה בכלי בפנ"ע, ושיעור הרחקה שלא יתחבר האש אבל י"א שצריך אצבע וי"א שא"צ וכנ"ל.

אם הניח בקערה רק שתי פתילות או שלוש באופן שאי"ז עגול אם האש מתחברת פסול ואם אין האש מתחברת כשר וי"א דצריך אצבע אף שאין מתחברת, ואף שאי"ז בעיגול מ"מ כיון שהם בכלי אחד דומה למדורה וצריך אצבע, ויל"ד דגם אצבע לא יועיל בזה.

וכן אם יש קערה ישרה והניח שורה של מספר פתילות בשווה בתוך הקערה בשורה אחת ממש ולא מתחברת האש יש מתירים ויש אוסרים עד שיהא אצבע, וי"א שגם אצבע לא יועיל מידי, [דכיון דזה כלי אחד לא מהני אצבע לדידהו ואף שזה ישר מ"מ י"ל דעצם הדבר שזה כלי אחד הוי כמדורה אף בשורה ממש ולא מועיל אף לא ב' אצבעות].

ואף שבכוסות בשורה מועיל בלא הפסק כלל לכו״ע, הכא דהוי בתוך כלי אחד י״ל דגרע טובא והוי מדורה גם בשורה, וצ״ע בזה להלכה.

והנה זה מבו׳ בפוסקים דמהני נרות שעווה בשורה אחת [עכ״פ בהפסק אצבע] וא״כ גם בקערה בשורה אחת לכאו׳ לא גרע וי״ל דגרע דזה בתוך כלי אחד, ואף שאין האש מתחברת כלל.

ועיין פמ״ג א״א ג׳ דב׳ פתילות בקערה לא מהני, ויל״ע התינח במתחברת האש, אבל באין מתחברת מאי טעמא, וי״ל כנ״ל דדמי למדורה אף שלא מתחבר כיון דמונחין בתוך כלי אחד, ואף ששתי פתילות בקערה דומה ממש לשורה אחת.

ו. נר של חז״ל [שהיה מחרס עם כיסוי ופה הנר מן הצד ושם הפתילה יוצאת] אם יש לו ב׳ פיות מהני לב׳ נרות וא״צ שום הפסק וי״א שצריך אצבע בין שלהבת לשלהבת וי״א שצריך דופן אצבע בין פה לפה, וכנ״ל דין ב׳.

וכן אם אין לו כיסוי ויש ב׳ פיות בדופנו דינו כנ״ל.

ז. נרות שעווה או חלב אם הניחם בעיגול הוי מדורה ופסול ואף שאין האש נוגעת אהדדי כלל.

ואפי׳ אם הניחם על גבי מסמרים שנעץ ע״ג משהו ועל המסמרים מדביק הנרות בעיגול פסול.

י״א דכל זה אם האש מתחברת וי״א שאף שאין האש מתחברת כלל מ״מ פסול דכיון שזה בעיגול זה כמדורה וזה העיקר להלכה.

ואם יש הפסק אצבע בין שלהבת לשלהבת יש מתירים [וי״א כנ״ל דין א׳ דכמו בפמוט בעיגול בשמן צריך אצבע בין כוס לכוס ה״נ כאן צריך אצבע בין שעוה לשעוה ולא מועיל אצבע בין שלהבת לשלהבת], וי״א דלא מועיל שום הפסקה בזה, דכיון שזה בעיגול הוי כמדורה, [ואפי׳ בהפסק ג׳ אצבעות פסול כיון דאין מחיצות בין נר לנר הר״ז כמדורה בכל הרחקה שתהיה וזהו עיקר הדין, וגם לדעות בדין א׳ דסגי בפמוט באצבע כאן י״ל דסברי דלא מועיל אצבע כלל דהתם עדיף דזה בתוך כוסות או בתוך בקנקנים.

ואם הניח הנרות שעווה או חלב בשורה אחת כשר לכתחלה ובלבד שאין האש מתחברת כלל ואין מתחממים זה מזה [דאז מתקפלים ונופלים ולא יצא והוי כמדורה], וי״א שאין צריך שום שיעור בזה, וי״א שצריך אצבע בין שלהבת לשלהבת ולעיל ס״ק ט׳ כתבנו לדון לדעת י״א שמא צריך אצבע בין שעווה לשעווה ולא יועיל רק אצבע בין שלהבת לשלהבת אבל יותר נראה וכן העיקר להלכה דסגי באצבע בין שלהבת לשלהבת כיון שהם בשורה אחת, [ופשוט כן להלכה חדא דלמהרי״ל וסמ״ק ומהר״י וייל ל״צ אף אצבע ורק שלא יתחברו ורק שלא יהיו בעגולה

דאז גם שתי אצבעות לא מועיל, ולטור ורש"י אם לא מתחברים אין לחוש מידי, ולעיטור נ"פ דסגי כאצבע בין שלהבת לשלהבת ולא גרע מידי שהשעווה או החלב או הפרפין נוגעים אהדדי].

ולפי"ז אם מניח נרות חלב צמודים וידלקו חצי שעה עד שיתחממו ויתחברו שפיר דמי כיון דיש אצבע בין שלהבת לשלהבת וזה לא בעיגול אלא בשורה.

ח. אם הדביק וחיבר ב' פתילות משעווה ונעשו כנר אחד ממש פסול לחנוכה כיון דיש כאן ב' פתילות יוצאות דמי לאבוקה ומדורה ואי"ז כמנורה ופסול.

ט. פמוט שיש לו הרבה קנים בעיגול והניח והדביק נרות שעווה על הקנים והנרות שעווה מונחים על הקנים זה דומה למניח נרות שעווה ע"ג מסמרים דפסול ולא מועיל כלל שזה פמוט והוי כמדורה ואם יש כוס גדול והנר שעווה כולו בתוך הכוס [וי"ל דגם מקצתו סגי] דינו כפמוט של שמן, וע"ע דין י"א.

י. אין להדביק נרות שעווה זה נכנס וזה יוצא גזירה שמא יעשה בעיגול, ובדיעבד יצא.

יא. נרות שעוה וכו' שמונחים על הקנים כנ"ל דין ט' דהוי כמדורה ופסול וי"א דמועיל אצבע בין אש לאש וי"א דצריך אצבע בין שעוה לשעוה וי"א דג"ז לא מועיל וכן עיקר הדין.

שוב נראה לומר דחשיבות פמוט שהוא גבוה וקנים ניכרים בשופי כ"א לעצמו לא איכפת לן שמדביק נרות שעווה ע"ג הפמוט ואי"ז מדורה כלל, ונרות שעווה על מסמרים זה דבר אחר, וכ"נ העיקר להלכה.

יב. אם הניח נרות שעוה בתוך קערה בשווה בשורה אחת י"ל דפסול דהוי כמדורה כיון דזה בתוך כלי והכלי מאחד אותם והוו כפתילות בתוך קערת שמן שיש לפסול אף בשורה אחת, כנ"ל דין ה'.

אבל בתוך בית חנוכיה ודאי מועיל דל"ח בתוך כלי לענין זה.

יג. אם הדביק נרות שעווה בעיגול על השולחן ויש מחיצה בין נר לנר י"א דסגי בכך [ול"צ אצבע בין שלהבת לשלהבת ורק שלא יתחברו] וי"א שצריך אצבע בין נר לנר דהיינו בין אש לאש, וי"א שצריך אצבע בין מחיצה למחיצה.

ואם הנרות בשורה אחת לא צריך שום הפסק לכו"ע.

יד. כל מקום שכתבנו שמועיל לפי מספר הנרות זה מועיל לאדם אחד אבל לב' בני אדם לא מועיל כיון דצריך היכירא כמה מדליקים היום, ואף ביום הראשון י"א דלא מועיל לב' בנ"א כיון דצריך היכירא שהיום מדליקים אחד ולא שתיים ויכולים לחשוב שהיום זה שתי נרות וזה של אדם אחד, וי"א

של״ח שיטעו ביום וביום הראשון שפיר דמי לב׳ בנ״א, וי״א של״פ רבנן, וגם ביום הראשון לא מועיל לב׳ בנ״א.

ובשתי קצוות יש מתירים לב׳ בנ״א שאם זה בן אדם אחד למה לא הדליק אחד ע״י השני אלא מוכח שזה של ב׳ בנ״א.

טו. בזמן חז״ל דהדליקו כל אחד רק נר אחד מועיל בכל מקום שכתבנו שמועיל, גם לב׳ בנ״א שחייבין כגון שזה אכסנאי ובעה״ב או ב׳ בנ״א שחלוקים בעיסתם, או שיש ב׳ פתחים צמודים וקיר מפריד ביניהם ומניחים הנר בסמוך ואף שזה משמאל לאחד מהם בדליכא ברירה אחרת מותר, וכש״כ שמועיל ב׳ פיות או יותר למהדרין שרוצים לכל בני הבית נר אחד.

טז. לפעמים במדליקים בכוסות בתוך בית חנוכייה ואין מקום ל-7-8 נרות עושים הכוסיות קצת בעיגול שייכנסו בתוך הבית חנוכייה, ונראה דמעיקר הדין שפיר דמי דדמי לפמוט וגם זה לא עיגול ממש וזה חצי עיגול וכמעט לא עיגול, ומ״מ אולי יש מקום להחמיר בזה לפי מה שביארנו דדעת המ״ב ועוד דבפמוט צריך גם הפסק אצבע בין כוס לכוס וגם שזה מחיצות דהיינו כוסות ולא סגי בסברת פמוט לחודא ולפי״ז בכוסיות דידן באופן שמעגל קצת וליכא אצבע יש לחוש.

גם יל״ד דאי״ז משנת חסידים כיון דלא דמי למנורה.

אבל מעיקר הדין נ״פ דאפשר להקל בזה כשאין מקום בבית מנורה.

בענין הנוהג כר״ת והדליק נרות חנוכה קודם לכן

בעזה״י החל״ד
כבוד ידידי הגר״מ גבאי שליט״א

א) בענין השאלה במי שנוהג כר״ת בצאת השבת חוץ מנר חנוכה שמדליק קודם, האם במוצש״ק חנוכה לאחר שהדליק נ״ח יימנע ממלאכות או לא, ונ״פ דלא יעשה שום מלאכה דמי שאכל שום יחזור ויאכל שום, ואף שלא נוהג ר״ת בנ״ח מ״מ ודאי שיחמיר בשאר מלאכות, וזה לא שאלה של תוספת שבת אלא שאלה חמורה של ספק דאו׳ דבשו״ע ורוב הפוסקים פסקו כר״ת.

ב) וכבר נתבאר בתשובות ישראל ח״ג סימנים ל״ו, ל״ז, ל״ח, שאין לך שטות גדולה מזו להזדרז בהדלקת נ״ח במוצאי שבת במקום שיש שאלות של איסורים, דבזמננו דיש רגל בשוק פשוט מאוד שהזמן הוא לכתחילה כל זמן שיש רגל בשוק [ואדרבה לפעמים יש רגל בשוק לא מיד במוצש״ק אלא יותר מאוחר], ממילא פשוט שצריך לנהוג ר״ת גם במוצש״ק חנוכה.

ועוד דבר, שמבו׳ במג״א ובשאר פוסקים שלא שייך שום תוספת במוצאי ש״ק אלא רק מספר דקות כמו השיעור זמן דאו׳ בערב שבת אבל תוספת לא שייך כלל כיון דזה כבר לילה גמור [ולא דמי לערב שבת שזה כבר לאחר פלג המנחה ויש כבר קצת חושך שהיום הולך ומחשיך ממילא שייך תוספת אבל במוצאי שבת לא שייך כלל.

ובעמק ברכה דן ששייך תוספת בער״ש רק על מקצת מלאכות, ולענ״ד פשוט לא כך דענין תוספת זה קבלת שבת ואין שבת למחצה לשליש ולרביע, אבל כל זה ל״ש כלל בנידון דידן כיון דהמקפיד כר״ת זהו מדינא דעדיין זה יום לכל דבר ממילא מה לי שהדליק נ״ח הוא אסור בשאר מלאכות כמנהגו.

ועיין מ״ב רס״ג ס״ק י״ז דקבלת שבת בתוספת היינו שיפריש עצמו מכל מלאכות האסורות, ואפי׳ מאותם שהם אסורים רק מדרבנן.

ג) נמצא להלכה:

א. במוצאי ש״ק ל״ש תוספת חוץ מכמה דקות.

ב. במוצאי שבת חנוכה אין להדליק קודם ר״ת ואין שום ענין להזדרז בזה בזמננו שיש רגל בשוק עד חצי הלילה [חוץ מענין זריזים מקדימים למצוות] ועכ״פ ודאי שהנוהג כר״ת לחומרא יקפיד בזה גם בנר חנוכה.

ג. ומ״מ אם הדליק נ״ח קודם ר״ת אסור לו לעשות שאר מלאכות עד זמן ר״ת.

ד. לא שייך תוספת בערב שבת על מקצת מלאכות אלא או ששובת בהכל או כלום.

בדין קטן שהגיע לחינוך שהדליק נר חנוכה של אביו ללא רשותו

בעזה״י החל״ד
כבוד ידידי הגר״מ גבאי שליט״א
אחדש״ת

א) נראה דגם במזוזה שזה חובת בית אם מכוין שלא לצאת אינו יוצא והרי הוא כדר בבית בלא מזוזה וכמו בלובש ציצית ומכוין שלא לצאת הרי הוא כלובש בגד בלא ציצית, דכללא הוא בכל המצוות שאם אינו רוצה לצאת יד״ח בזה אינו יוצא ולא הוי מצוה כלל לדידיה, ואמנם הטורי אבן סובר שלא מהני כוונה שלא לצאת למ״ד אין מצוות צריכות כוונה אבל רוב הפוסקים חולקים עליו, דאם מכוין שלא לצאת לא יוצא אף למ״ד דאצ״כ.

ב) והנה זה פשוט דכיון דאנן סהדי שלא רוצה שבנו ידליק עבורו ממילא הוי כמכוין להדיא שלא לצאת

בזה דרוצה להדליק בעצמו ואע״פ שלא גילה לן דעתו בזה מ״מ אנן סהדי שכך הוא ממילא אף אם נגיד שהחיוב על הבית מ״מ אם לא רוצה לקיים בזה מצוה אין כאן מצוה ולא כלום.

ובאמת יש כאן עוד ספק בקטן שהגיע לחינוך אם אפשר לצאת בהדלקתו אפי׳ עם שליחות ועיין בזה בתרע״ה סעיף ג׳ וברמ״א שהביא י״א שבהגיע לחינוך יכול להדליק עבור בעה״ב, אבל למעשה אין סומכים על הדלקת קטן כמבו׳ במ״ב שם, ממילא פשוט שהוא לא רוצה לצאת דרכו ואנן סהדי בזה, דהוי ספק אם יוצאים או לא ממילא ודאי שלא רוצה לצאת בזה ידי מצוה כדי לא להיכנס לספיקות [ואע״פ שעל הצד שיוצא שפיר דמי, מ״מ הרי ברור שיצטרך לחזור ולהדליק [משום הספק שלא יוצאים כלל בהדלקת קטן] ויצטרך להדליק בלא ברכה [שמא יוצאים ע״י קטן שהגיע לחינוך] ממילא על הצד שלא יצא נמצא מקיים המצוה בלא ברכה ממילא פשוט שאנן סהדי שלא רוצה כלל וכלל לצאת המצוה על ידו ממילא גם אם האמת שיוצאים ע״י קטן הוא בודאי לא רוצה לצאת בזה, ועוד דפשוט כך שכל בעה״ב רוצה להדליק לבד ולא רוצה בשום אופן שהבן שלו ידליק אפי׳ מעל בר מצוה, [אלא שיל״ד בהדליק בנו גדול שאז אם הוא לא רוצה לצאת בזה הוי לבנו ברכה לבטלה, ואולי בגלל כן בדיעבד שהדליק רוצה לצאת בזה, וצ״ע, עכ״פ בקטן פשוט שלא רוצה לצאת בזה גם משום שלא חושש כל כך לברכה לבטלה של הקטן וגם בגלל הספק שלא יוצאים יד״ח בו].

ג) ועיין בתשובה לקמן סימן מ״ו דכתבנו שבנ״ח יש ספק אם צריך שליחות או״ד לא צריך שליחות וסגי שהשמן שלו וההדלקה ע״י בר חיובא וכמו במזוזה של״צ שליחות ולא כלום.

ונראה בנידון דידן דאם צריך שליחות ודאי לא יצא בזה דאף להתרה״ד והרמ״א שיש זכין, מ״מ כאן אי״ז זכין כלל דחוב הוא לו כי הוא רוצה להדליק בעצמו, והוא מגיע הביתה ורוצה להדליק ופשוט שאין כאן זכין ולא יצא, אלא אף אם נימא דלא צריך שליחות מ״מ נראה דלא יצא בזה כיון דמכוין שלא לצאת ואנן סהדי שלא רוצה לצאת בהדלקתו, ואז לא יוצא וגם במזוזה לא יוצא במכוין שלא לצאת בה המצוה.

ד) הקשה כת״ר שליט״א שאם זה חובת הבית מ״ט אכסנאי צריך להשתתף בפרוטה ונראה דאם יש שתי משפחות שדרים בבית אחד כל אחד חייב בנ״ח בנפרד דזה חובה על דרי הבית [שיהא בביתם דולק נ״ח] ויש כאן כאילו שני בתים, [דהחיוב על כל בעה״ב בנפרד

דכל אחד חייב להדליק בביתו, וזה לא כמו מזוזה דסגי באחת לכולם], ממילא כיון שהשמן של ראובן אין שמעון יוצא בזה אפי' אם יעשנו שליח להדליק גם עבורו, דלא שייך בזה שליחות כיון שאין לאכסנאי נר משלו, וההדלקה מתייחסת רק לבעה"ב, ואפי' אם נגיד שאם יש שמן של מישהו אחר ובעה"ב מדליק בו [ברשותו] יוצא בזה אף שלא הקנה לו השמן דנשאר בבעלות של מישהו אחר, מ"מ י"ל דהוא יוצא בזה כיון דיש נר בפתחו והוא הדליק, אבל לגבי האכסנאי אין כאן הדלקה דהוא לא נטפל לבעה"ב [כמו בני ביתו ואשתו] ממילא במציאות הוא לא הדליק ול"ש שליחות בדבר זה, דמה יועיל שליחות במציאות הוא לא הדליק ולא עשה שום מצוה לכך צריך להשתתף, דהבעה"ב הדליק בעבור החיוב שלו, ושוב אין מקום שהאכסנאי ייצא בזה דהוא חייב בפנ"ע, דהיינו דביתו חייב וכאילו האכסנאי שדר כאן יש לו בית לבדו.

ה) ובסימן מ"ו כתבנו שבימות החול של חנוכה [לא בער"ש אם אין זמן להדליק] אם הדליק מישהו בעבור בעה"ב יחזור וידליק בלא ברכה, וכעת נראה דיכול לברך דאנן סהדי דלא רוצה לצאת בזה ממילא הוי כמכוין שלא לצאת שלא יוצא.

ו) ועוד דכיון דהשמן של אביו אין הדלקת בנו כלום דנמצא דהדליק בשמן שלא שלו ולא עשה בזה שום מצוה וכמבו' בר"ן דאין חיוב המצוה אלא אם השמן של המדליק או מדליק בשליחותו, וכאן לא הדליק בשליחותו, ממילא אין כאן שום הדלקת מצוה, ואפי' בבנו גדול או מישהו אחר, הרי לגבי בעה"ב אנן סהדי שלא רוצה שליחותו ממילא הוא הדליק בשמן שלא שלו ולא יצא בזה ולא עשה כלום.

ז) ונראה הלכה למעשה:

א. אם הקטן שהגיע לחינוך הדליק בלא רשות אביו לא יצא בזה וכשאביו מגיע לבית יכבה הנרות ויחזור וידליק עם ברכות.

ב. אם בנו גדול הדליק נמי מסתבר כן דיכבה ויחזור וידליק עם ברכות.

ג. אם הקטן הדליק הנרות שלו [כמנהג הרמ"א] בזה הקטן יצא יד"ח ובעה"ב ידליק את שלו, ואצל בעה"ב זה נחשב הדלקת חיוב גמור ולא מהדרין וגם להשו"ע חייב להדליק ולברך כיון דלא רוצה לצאת בנר של בנו, דאנן סהדי כן.

ד. צריך להקנות השמן והפתילה לקטן משום שדעת הר"ן שלא יוצאים יד"ח אם השמן לא שלו, ממילא מדין חינוך צריך שגם השמן יהיה של הקטן.

בעניני הנוכה

בעזה"י החל"ד
בענין מי שמדליק בתוך הבית וסוגר הדלת של החדר מיד לאחר ההדלקה
כבוד הגאון הצדיק רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א ראש בעלי השו"ת אחדש"ת

א) שאל כת"ר שליט"א המדליק נרות חנוכה במחסן סגור שאינו פונה לרה"ר ואחר ההדלקה נועל המחסן שמא בניו הקטנים ישחקו באש האם יוצא יד"ח.

והנה המדליק במחסן פשוט שאינו יוצא יד"ח שאין שם דירה בפיתא ולינא ותשמישי הבית, ואפי' שהמחסן נמצא בביתו מ"מ אין שם ביתו כלל ואינו יוצא יד"ח כלל.

והשאלה של כת"ר תיתכן במדליק באיזה חדר שדרים בו מחדרי הבית ונועל החדר מיד לאחר ההדלקה האם יוצא בזה באופן שלא רואים כלום ברה"ר, ונראה דיוצא בזה דהעיקר שבשעת ההדלקה הוא ובני ביתו רואים הנרות ולא צריך לשבת ולראות הנרות שום שיעור זמן וכיון שהדליק יצא יד"ח.

ויל"ד במדליק בפנים כמה שמן צריך ליתן בנר, והנה בטור תרע"ב ס"א וסעיף ב' כתב בשם תוס' דלדידן שמדליקים בפנים א"צ להדליק בזמנה והטור כתב ונ"ל שאף לדידן צריך להקפיד על הזמן דכיון שמדליקים על פתח הבית והדלת פתוחה יש היכירא לעוברים ושבים, וכתב הב"ח בשם מהרש"ל וכן בשם עצמו שכל דברי הטור בזמנו שהיו מדליקים על פתח הבית ונראה גם ברחוב אבל עכשיו שמדליקים בבית החורף א"צ לדקדק כלל כלל להקפיד על הזמן של ההדלקה כיון שברחוב אף אחד לא רואה הנרות.

והנה כל זה לענין הקפדת הזמן של ההדלקה אבל עדיין יל"ע כמה שמן צריך ליתן המדליקים בפנים שאף אחד בחוץ לא רואה הנרות, ובד"מ ס"ק א' הביא פלוגתא בזה דהסמ"ק כתב בשם ר"ש דגם עכשיו צריך פתילות ארוכות ובשם קובץ אחד שהוא מנהגי מהר"ש אוסטרייך כתב דבזה"ז אין שיעור לגודל הנרות ויכול ליקח נרות קטנים אע"פ שדולקים רק זמן מועט, וכתב הרמ"א דגם הסמ"ק לא הצריך אלא לעשות בפנים הבית כמו התכלה רגל בחוץ משא"כ מהר"ש אוסטרייך סובר דלא צריך וסגי בכל שהוא [ומ"מ כתב דאי"ז נכון דהוי בזיון המצוה להדליק נרות קטנים] אבל לכו"ע א"צ שידלקו הרבה זמן בפנים הבית יותר מהתכלה רגל בחוץ וסגי שבני הבית רואים הנרות פעם אחת ומה שהצריך הסמ"ק לפי תכלה רגל זהו משום שגזרו אטו מבחוץ דהיינו דכיון דמעיקר הדין צריך להדליק בחוץ לבני רה"ר ממילא לא פלוג רבנן ותיקנו שיעור השמן בפנים כמו שמדליקים בחוץ, דבמהרה

תחזור תקנה למקומה שידליקו בחוץ וזו סברת הסמ"ק, אבל לעשות ארוכים יותר מדאי שידלקו עד חצי הלילה בתוך הבית אין בזה טעם.

והנה ברמ"א תרע"ב סעיף ב' הביא רק שיטת תוס' שבזה"ז שמדליק בפנים א"צ ליזהר להקפיד על זמן ההדלקה וסיים ומ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה וזה כהטור [וכמש"פ בבה"ל] שאע"פ שמדליקין בפנים כיון שמדליקים בפתח הבית והוא פתוח יש היכירא לעוברים ושבים, וצ"ע לי מ"ט לא דן הרמ"א בכמות השמן שצריך ליתן המדליקים בפנים, עוד צ"ע מ"ט המ"ב לא ביאר שאם לא מדליקים בפתח הבית אלא בפנים ממש ולא רואים כלום מבחוץ א"כ ל"צ להקפיד על הזמן לכו"ע, וזה מבו' נמי בד"מ ס"ק ד' דבזה"ז אין לחוש, והיינו מטעמא דמדליקים בפנים ממש, וכן בתרע"א בד"מ ס"ק ט' כתב דבזה"ז שמדליקים בבית החורף וידוע שליכא שום היכירא כלל וכלל לעוברים ושבים אלא רק לבני הבית, והמ"ב כתב כן בתרע"א ס"ק נ"ד.

ויל"ע מ"ט הרמ"א בתרע"ב כתב שטוב ליזהר על הזמן גם בזה"ז והא בד"מ מבו' דהיום שמדליקים בפנים ממש אין לחוש כלל ולמה הביא הטור דאיירי במדליק בפתח הבית והדלת פתוחה ויש היכר לבני רה"ר.

תו יל"ע דכמו לענין שיעור השמן גזרו לדעת הסמ"ק דצריך ליתן שמן כמו במדליק בחוץ א"כ ה"נ לענין זמן ההדלקה נגזור כן אטו מדליק בחוץ, וי"ל דבזמן ההדלקה לא גזרו ורק בכמות השמן גזרו, ויתכן דמהרי"ל שנהג להדליק בשקעה"ח כמו שהביא בד"מ זהו סברתו דאף שמדליק בבית החורף מ"מ גזרו אטו מדליק בחוץ ולכך הקפיד גם על זמן ההדלקה, ועכ"פ החמיר שמא גזרו.

והנה המג"א תרע"ב ס"ק ג' כתב בשם ד"מ ומהרש"ל שאף עכשיו צריך ליתן בה כשיעור הזה ודלא כיש מקילים בזה אבל אין מצוה [בתוך הבית] בנרות ארוכות [ומ"מ בנרות שעוה יש הידור מצוה משום זה אלי ואנוהו בנרות גדולים משא"כ בשמן אין הידור בכמות השמן], והנה הב"ח כתב בשם ביאורי מהרש"ל בטור שא"צ לדקדק בזמן ההדלקה בזמננו דמדליקים בפנים, והמג"א הביא ממהרש"ל בתשובה שצריך ליתן כמות שמן כמו בתכלה רגל בחוץ, ומבו' דהמהרש"ל מחלק שלענין זמן ההדלקה אין לחוש מידי ולא גזרו אטו בחוץ, משא"כ לענין כמות השמן גזרו ליתן בפנים שיעור שמן כמו כאילו מדליקים בחוץ, [ומש"כ המג"א דגם בד"מ כתב כן צ"ע שהד"מ הביא פלוגתא בזה ולא הכריע].

והנה לשון הרמ"א טוב ליזהר להדליק בזמן, ולשון הטור צריך לדקדק בשיעור, ואולי כתב כן שסובר העיקר כשיטת תוס' ודלא כהטור, דאע"פ שזה

בפתח הבית מ״מ כיון שגם סוגרים הדלת ל״ח היכירא לבני רה״ר.

ואפשר דהרמ״א מתפרש בזמנו ממש [ולא בזמן הטור] דמדליקים בבית החורף ממילא א״צ ליזהר בזמן כלום, ומ״מ טוב ליזהר כהמהרי״ל שהחמיר בזה שגם לענין זמן ההדלקה גזרו אטו בחוץ.

וצ״ע לי מ״ט המ״ב לא דן בכ״ז כמה שמן צריך ליתן המדליק בפנים, שו״ר במ״ב תרע״ב ס״ק ה׳ ו׳ כתב דאף בזמננו דההיכר לבני ביתו לעולם בעי שיעור עד שתכלה רגל מן השוק ואין חילוק מתי מדליק והביא כן מהפר״ח ופמ״ג, וצ״ע שלא כתב דזה פלוגתא בד״מ בשם קמאי ז״ל.

ולכאו׳ לסברת הטור צריך מדינא ליתן שמן עד שתכלה ולא סגי במעט שמן דכיון דיש היכירא לבני רה״ר כשהדלת פתוחה, ממילא כמו שצריך להקפיד על זמן ההדלקה ה״ה בכמות השמן.

נמצא להלכה שהמדליקים בפנים י״א שיתנו כל שהוא שמן וסגי בזה, וי״א שצריכים ליתן שמן לפי זמן התכלה רגל שבמקומם, [ובמ״ב הנ״ל הביא רק שיטה זו ולא הביא חולקים בזה, וצ״ע], ולענין זמן ההדלקה א״צ לחוש כלל להדליק בשקעה״ח וידליקו מתי שרוצים ובלבד שבני הבית נעורים, ומ״מ גם בזה י״א שצריך להדליק בזמן דגזרו אטו כשמדליקים בחוץ.

ובדיעבד פשוט שיכול לברך גם על כל שהוא שמן במדליקים בפנים דאף לשיטת הסמ״ק וסיעתו מ״מ כ״ז לכתחילה אבל באין לו שמן מדליק ומברך בכל שהוא, וגם במדליק בחוץ כמנהג דידן בזמננו פשוט שיכול לברך על כל שהוא שמן, ונתבאר כ״ז בס״ד בתשובות ישראל ח״ג סימן ל״ח.

והנה אף להשיטות דצריך ליתן שמן גם בפנים עד שתכלה רגל [דגזרו אטו בחוץ] מ״מ א״צ להיות עם הנרות כל זמן שדולקים ורק תיקנו משום מהרה יבנה המקדש ותחזור התקנה של בחוץ למקומה, וממילא יכול להדליק ולסגור החדר וסגי שהדליק וראו הנרות רגע אחד.

והמג״א תרע״ב ס״ק ו׳ כתב דאם בני ביתו ישנים אין לברך, וכ״ז דלא רואים ההדלקה, אבל אם ב״ב נמצאים בשעת ההדלקה פשוט שיכול לברך ואח״כ לסגור החדר, דסגי ברגע אחד שרואים ויש פרסום הנס.

והטעם שאין מברך באין לו בני בית נעורים משום שמספקא להמג״א אם סגי שהוא בעצמו המדליק רואה הנרות ולכך ידליק ולא יברך.

וסומא שאשתו מדלקת אין יכולה לברך אא״כ יש עוד בני בית דהוא לא רואה הנרות וא״כ הוי כבני הבית ישנים שאין מבכים להמג״א, והיינו דלסברת המג״א [ומקורו בהג״מ ועוד] תיקנו

שמברכים רק אם יש פרסום לכה"פ לשניים.

ב) יל"ע אם יכול להדליק ולברך מתי שהוא לבדו בבית ואח"כ יגיעו הבני בית ויהיה להם פרסום הנס, וכעין זה מצאנו בנרות בית הכנסת בערב שבת וכמבו' במ"ב תרע"א ס"ק מ"ז שמדליק ומברך לבדו והטעם דאח"כ יש פרסומי ניסא שבאים לבית הכנסת ורואים הנרות וא"כ ה"נ בביתו.

נר שנשאר דולק מאתמול

ג) שאל כת"ר שליט"א בנר שנשאר דולק מאתמול האם ביום השני יכול להוסיף עוד נר ויש לו ב' נרות, ונראה פשוט שאינו יוצא בזה והוי כהדליק רק נר אחד, דהא מי שהדליק קודם פלג המנחה אינו יוצא בזה כלום וצריך לכבות ולהדליק עוד פעם וכמבו' תרע"ט במ"ב ס"ק ב' דבער"ש שמדליקים בעוד היום גדול היינו רק לאחר פלג המנחה וכמבו' במג"א ס"ק ב', ועיין שו"ע תרע"ב דיש מי שאומר שאם הוא טרוד [בימות החול] יכול להקדים מפלג המנחה ויכול לברך, ומבו' דקודם פלג המנחה לא יברך, והטעם דשרגא בטיהרא אינו כלום, ממילא אם נשאר נר דולק מאתמול הרי בהגיע היום אינו כלום ובטלה מצוותו ממילא הר"ז כמדליק קודם פלג, וצריך לכבותו ולחזור ולהדליקו, ועיין עוד להלן.

ובשבת כ"ג א' ת"ש דאמר ריב"ל עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למוצ"ש מכבה ומדליקה, ומוכחינן מזה דהדלקה עושה מצוה וברש"י פירש דהדליקה למצוות נ"ח בערב שבת [ובתוס' פירשו דהדליקה לנר שבת], וכ"כ בשו"ע תרע"ה ס"א דעששית שהדליקה לנר חנוכה למוצ"ש מכבה ומדליקה לשם מצוה, ובמ"ב ס"ק ג' דאין מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה דכל יומא ויומא מצוה באנפי נפשה היא, והטעם נראה דאם לא מדליק הרי לא קיים עכשיו מצוה חדשה של ההדלקה, וכל יום יש מצוה להדליק, ממילא א"צ למש"כ לעיל דשרגא בטיהרא הוא ובטלה מצוותו, אלא גם בלא זה דאפי' אם לא בטלה מצוותו מ"מ כל יום יש מצוה חדשה להדליק היום ואם סומך על הדלקה של אתמול הרי היום לא קיים שום מצוה, ומה שזה דולק והולך לא מהני מידי כיון שסו"ס היום הוא לא הדליק, [ויל"ע בגוונא שלא יכול להדליק עוד פעם [ונמצא כבר היכי תימצי כן] האם יש ענין להשאיר דלוק העששית של אתמול או"ד יכול לכבותה ואין בזה מצוה כלל, וי"ל דיש ענין להשאירה דלוקה דסו"ס הוי כל שהוא מצוה].

ולפי"ז פשוט דה"ה בנרות ההידור צריך לכבותם דהרי כל יום זה מצוה באנפי נפשה להדליק נרות ההידור ונר העיקרי ואם לא מכבה ומדליק את

ההידור הרי לא קיים כלל מצוות מהדרין.

ובר"ן כתב דהוי דומיא דנר מערבי שמכבה ומטיבה ומדליקה בתחילה, והיינו שכמו במקדש צריך להדליק כל יום ויש מצוות הדלקה כל יום מחדש ולא מהני שדולק מאתמול ה"נ בחנוכה הרי תקנת הדלקה לפרסום הנס שהיה במקדש ממילא כמו במקדש צריך כל יום להדליק מחדש ולא מהני שדולק מאתמול ה"נ תיקנו בנר חנוכה, שכל יום יש מצוה חדשה להדליק, ופשוט דתיקנו בהידור כמו בנר הראשון.

ובגם אני אדך כתב הרב המשיב בסימן רס"ח שאת ההידור לא צריך לכבות, ודבריו דברי טעות גמורים שאין כאן הטעם דניכרים או לא ניכרים אלא הטעם דתיקנו מצוות הדלקה כל יום דומיא דמקדש וא"כ אף שהדליק אתמול לשם מצוה לא מהני מידי כיון דתיקנו להדליק כל יום בהידור, [וכמו שתיקנו על הנר העיקרי] וזה פשוט טפי מביעתא בכותחא.

הדליק נ"ח למעלה מכ' בפתיל צף ואח"כ יורד לתוך כ'

ד) שאל כת"ר שליט"א במדליק בפתיל צף למעלה מכ' ואח"כ יורד לתוך כ' מה הדין, ונראה דכיון דהדלקה עושה מצוה א"כ לא יצא כיון דבשעת הדלקה הוי למעלה מכ', ועיין תוס' עירובין ב' א' דנ"ח שהדליקו למעלה מכ' פסול ולא מהני להפילו למטה מכ' אלא צריך לכבות ולהדליק בין למ"ד הדלקה עושה מצוה בין למ"ד הנחה עושה מצוה, וה"נ לא מהני שירדה מעצמה למטה מכ', וכן מבו' בשו"ע תרע"א ס"ו ברמ"א דאפי' לקחה כך דלוק והניחה למטה מעשרים לא יצא דהדלקה עושה מצוה, [וצ"ע דבריו דבתוס' מבו' דגם אם הנחה עושה מצוה צריך לכבות שלא יאמר הרואה דלצרכו הוא דאדלקה כיון דהויא למעלה וכו'].

והנה בשעה"צ ס"ק ל"ג כתב בשם הפמ"ג שאף אם הנר מתחיל למטה מכ' מ"מ אם השלהבת למעלה מכ' פסולה, ופשוט כן דלא שלטא עינא בשלהבת ומה יועיל שמושב הנר פחות מכ', והנה לענין הדין שצריך למטה מעשרה טפחים לכתחילה מסתבר נמי דה"ה אזלינן בתר השלהבת כיון דהסברא דדבר העשוי לאור אין דרך להניחו למטה ממילא הוי היכר שזה לשם מצוה, ובלקט יושר כתב בשם תרה"ד דיש להקל כשתחתית הנרות תוך י' טפחים ולא איכפת לן שהשלהבת למעלה מי', ופשוט דגם לפי דבריו כ"ז בלמעלה מי' טפחים דאין דרך להניח מושב המנורה תוך י', אבל לענין למעלה מכ' ודאי ופשוט שכל שהשלהבת למעלה מכ' פסולה לכו"ע, ובגם אני אודך סימן רס"ט הרב המשיב טעה בזה דכתב להשוות למעלה מי' טפחים ללמעלה מכ', ופשוט שאינו דומה.

מ"ט לא חיישינן למדורה בשעת ההדלקה

ה) שאל כת"ר שליט"א בחכמה הרי מתי שמדליקים נרות חנוכה הוי מדורה [שמדליק עם נר אחר ומאחיזו בפתילה והוי מדורה] ומדורה פסולה לנ"ח, ונראה דכיון דאי אפשר אי אפשר ואם לא כן לא נוכל להדליק כלל, וכיון שאח"כ לא הוי מדורה שפיר דמי, וגם במנורה של בית המקדש, מדורה פסולה וכדכתיב נרות ומדורה זה לא נר ואפ"ה מתי שהכהן מדליק הוי מדורה, ועל כרחך דגם בדאו' כן דכיון דא"א בענין אחר זהו מצוותו וה"נ בנרות חנוכה שהם זכר לנר שבמקדש.

והנה הטעם שמדורה פסולה אינו בגלל שלא יודעים כמה נרות הדליקו היום, דהא מעיקר הדין סגי בנר אחד ורק המהדרין מדליקים ומוסיפים בכל יום, וא"כ אם מדליק מדורה אחת שפיר דמי לכאו', וכן ביום הראשון, ועוד דגם ביום השני יכול לעשות ב' מדורות ויידעו כמה מדליקים וכן הלאה ביום השלישי [וכגון שביום ראשון ידליק נר הבדלה אחד ובשני שניים וכו'], אלא פשוט דהטעם דמדורה פסולה משום שלא מיקרי נר אלא מדורה ואנן בעינן נר בדווקא וכמו במקדש דמדורה פסולה.

במדליק בחלון אם צריך בימין החלון

ו) שאל אם מדליק בחלון אם צריך בימין החלון, ונראה דמסתבר דגם בחלון יש חשיבות לימין וכמו בכל דבר, ממילא בדאפשר צריך להדליק בימין החלון כלפי פנים הבית.

מאי עדיף חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת

ז) שאל כת"ר מי שיש לו כסף או לקנות מגילה מהודרת או חנוכיה מכסף מאי עדיף, והנה במגילה יכול לשמוע במגילה של בית הכנסת שהיא מהודרת בדרך כלל משא"כ במנורה הרי מדליק בעצמו [ועכ"פ י"ל דהנידון באופן שקורא לבד] ומיהו מגילה זה מדברי קבלה והדלקה בחנוכה רק מדרבנן, ועוד דבמגילה זה לילה ויום ובחנוכה שמונה ימים, ואפשר לומר שמגילה עדיף שזה הידור במצוה עצמה שקורא במגילה מהודרת בכתב נאה משא"כ במנורה זה רק בחיצוניות של המצוה, דהמצוה עצמה היא ההדלקה של הנרות, [ועדיין יל"ד באופן שעושה הידור בפתילה עצמה ובשמן שיהיו יותר יפים ואורם יותר צלול אי משכח"ל נפק"מ בזה שאם יהדר בשמן ובפתילות לא יוכל להדר במגילה], עוד יל"ד שעכשיו שעומד לפניו מצוות חנוכה א"צ לחוש לפורים והיד ה' תקצר, מיהו משכח"ל שכבר בחנוכה צריך להזמין את המגילה, ואם לא יזמין עכשיו לא יהיה לו בפורים, וכן משכח"ל לדון במי שרוצה ליתן מתנה לחתנו ובא לשאול אם יקנה לו חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת.

ומסתבר להלכה דמצוה דמדברי קבלה עדיף ועדיף מגילה מהודרת, ועדיין יל״ד דקריאת מגילה ביום מדברי קבלה אבל בלילה זה מדרבנן וא״כ יש נפק״מ כגון דביום יכול לילך לביהכ״נ ושם יש מגילה מהודרת ורק בלילה אינו יכול וקורא לבדו והנידון אם עדיף מגילה מהודרת רק לקריאת הלילה.

תו יל״ד אם השמן ביוקר מאוד והנידון אם להדר את המהדרין של חנוכה דמוסיף והולך בכל יום או״ד מגילה מהודרת עדיף ובזה מסתבר דמהדרין דחנוכה עדיף דהוי פרסומי ניסא משא״כ במגילה גם לא מהודרת יש פרסומי ניסא.

ובענין חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת נראה דמגילה עדיף כיון דזה בגוף הדבר, ואם הנידון על פתילות ושמן מהודר בזה יעשה מה שרוצה.

עוד שאל כת״ר שליט״א בקיבל מחמיו חנוכיה והחתונה תערך אחרי חנוכה האם יכול להשתמש בחנוכיה קודם החתונה, ונ״פ דיכול להשתמש דכיון דלא התנה עימו אחרת וסתמא דמילתא שמרשה לו להשתמש עם זה לפני החתונה, ואף אם חמיו מקפיד על כך אין כאן כלום כיון דלא אמר לו והוי דברים שבלב ואינם דברים ואין כאן תנאי ולא כלום.

ובספר גם אני אודך סימן רע״ב כתב הרב המשיב דכיון דחנוכיה זה רק תשמיש מצוה ומגילה זה תשמיש קדושה יש להעדיף מגילה מהודרת וכמו בהצלה מן הדליקה בשבת שתשמיש קדושה קודם לתשמיש מצוה עכ״ד, ולענ״ד מה שזה תשמיש קדושה זה לא מכריע מידי כיון דאנו דנים בענין זה אלי ואנוהו ויש לפנינו ב׳ מצוות והשאלה היא אם לקיים זה אלי ואנוהו בחנוכה או במגילה וא״כ מה יכריע כאן תשמיש קדושה, הא הנידון על מצות קריאת המגילה שתיעשה בהידור של זה אלי ואנוהו והנידון על מצוות הדלקה.

ומש״כ שתשמיש קדושה קודם להצלה של תשמיש מצוה, ומשמע דבריו דמותר להציל מן הדליקה תשמיש מצוה, ותמוה דפשוט דאסור, והתירו רק כתבי הקודש כמבו׳ של״ד סעיף י״ב, ואמנם יש מתירים להציל מעות מפני הדליקה [דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה] מפני שבהול הרבה והוי הפסד גדול, ויל״ד שאם החנוכיה זה הפסד גדול נמי מותר, [אבל בדרך כלל חנוכיה מכסף ל״ח הפסד גדול] עכ״פ אין שום היתר להציל תשמיש מצוה, ופשוט.

עוד הוכיח שם ממש״כ החיד״א בפירושו על ס״ח ברית עולם סימן תתרל״ו שס״ת ראשון קודם לספרי קודש הנלמדים תדיר, ולכאו׳ אי״ז נוגע לנידון דידן כיון דסברת החיד״א דיש מ״ע לכתוב ס״ת ולכן זה קודם, [ואין סברת החיד״א בגלל שס״ת יותר קדוש מספרי הלימוד].

אדם חולה ושוכב במיטתו אם ידליק ע"י אחר

ח) נראה דאם הוא מדליק בפנים הבית א"כ יכול להדליק ע"י מיטתו וישאיר שם הנרות ואע"פ שיפסיד שהנרות לא אצל הפתח מ"מ מסתבר דמצוה בו יותר מבשלוחו עדיף על ענין זה דייכנס בין שתי מצוות, דבזה"ז שמדליקים בפנים מבו' ברמ"א תרע"א דמעיקר הדין אין לחוש אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח.

[ובהאי דינא דמצוה בו יותר מבשלוחו מסתפקנא דכיון דאשתו יוצאת בהדלקתו וכן בנותיו והם חייבים בחנוכה בחיוב גמור וא"כ מאי חזית דהוא ידליק משום דמצוה בו הא גם כשאשתו מדלקת זה בדיוק היינו הך כיון דהיא חייבת ומצוה בה יותר מבשלוחה, וא"כ אם הנידון אם הוא ידליק או אשתו תדליק או אחת מבנותיו לכאו' אין כאן סברא לומר דדווקא הוא ידליק, ואם הם ידליקו נרויח שזה יהיה אצל הפתח, וצ"ע].

שבת כ"ב ב' ת"ש דאמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום וכו' התם נמי הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה, והיינו דכיון דאוחזה בידו ומביא למקומה בחוץ הרואה אומר שהדליקה לצורכו כיון דלא הדליקה במקומה, וכן בתופס נ"ח בידו ומדליק היינו נמי טעמא דהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה.

ובהא דתפוש נר חנוכה פירש"י דתופסה בידו עד שנכבית, ומבו' דאם מדליק כשהיא בידו ומניחה שפיר דמי עכ"פ למ"ד הנחה עושה מצוה ול"ח שהרואה אומר לצורכה הדליקה דכיון דמדליק ומיד מניח אין כאן חשש זה דרואים שהדליקה כדי להניחה ולא לצורכו, ורק אם אוחזה כל הזמן יאמרו שזה לצרכו, וכן ברשב"א כ"ג א' גרס מכבה ומגביה ומדליקה ומניחה דהרשב"א סובר דהנחה עושה מצוה היינו דבעינן הנחה לבתר הדלקה, ומבו' דמה שמדליקה בידו ומניחה שפיר דמי ואין כאן חשש דיאמרו לצורכו הוא מדליקה, ובתוס' פליגי על הרשב"א דכתבו דסגי שמגביהה ומניחה וחוזר ומדליק, וכן בהדליק חש"ו כיון שהדליק עכשיו וניכר שזה לשם מצוה סגי שמגביה ומניח למ"ד הנחה עושה מצוה, ואין חשש שיאמרו לצורכו כיון דרק הגביהה והניחה בחזרה מיד [והרשב"א מפרש בעששית שהדליקה לשם חנוכה, אלא כיון שעבר כבר יום שלם לא מהני [למ"ד הנחה] להרים ולהוריד לשם מצוה דיאמרו שהוי לצורכו ולכך צריך לכבות משא"כ כשהדליק עכשיו חש"ו מהני להרים ולהוריד לשם מצוה].

ובר"ן נמי פירש שתפוש נ"ח ועומד כל הזמן, ומבו' דאם מדליק כשהיא בידו ומניחה שפיר דמי גם למ"ד הדלקה עושה מצוה, דהר"ן איירי להלכה כדהביא הרי"ף, וכן מסתבר

דכיון דאין כאן חשש שיאמרו לצורכו כדמוכרח וכנ״ל א״כ יש כאן הדלקה עושה מצוה שמדליק כשהיא בידו ומה שמניחה לא גרע מידי, ולא אומרים לצורכו אא״כ מחזיק כל הזמן [דאומרים דמחפש משהו וכיוצ״ב] אבל אם מניחה מיד שפיר דמי דליכא חשד, ואע״פ שאם מוציאה לחוץ פסול למ״ד הדלקה זהו משום שלא הדליק במקום מצוותה אבל אם אוחזה בידו בחוץ ומדליקה ומניחה שפיר דמי, דרואים שזה לא לצורכו כיון דהניחה מיד.

ואף לתוס׳ דפירשו דהנחה ע״מ היינו דקודם הדלקה מניחה לשם מצוה מ״מ גם לשיטתם י״ל דאם מחזיק בידו ומדליק ומניח שפיר דמי לכו״ע, ואפושי פלוגתא למה לן, ואחרי דמבו׳ דברש״י ובר״ן וברשב״א דאין חשד במדליק בידו ומניחה מיד וגם דמהני למ״ד הדלקה כדמוכח בר״ן י״ל דלכו״ע כן וחשיב שפיר הדלקה למצוה ומה גרע שזה בידו, וכיון דמיד מניחה וליכא חשד יש כאן הדלקה ע״מ, דגם כשמחזיקה בידו בחוץ או בחלון או בפתח בבית הוי הדלקה למצוה ורק אם יחזיק כל הזמן יהיה חשד ואז זה לא מצוה, אבל אם מניח מיד נמצא דהויא מצוה משעת הדלקה.

ובב״ח הקשה מ״ט בטוש״ע תרע״ה ס״א כתבו הטעם שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא מפני שהרואה אומר לצרכו, ומ״ט לא כתבו הטעם העיקרי דהדלקה ע״מ, ותירץ דלא בעינן הדלקה במקומה גם למ״ד הדלקה ע״מ והרמב״ם חולק דכתב האי טעם דהדלקה ע״מ, ותמוה דהרי פשוט להגמ׳ דלמ״ד הדלקה פשוט דברי רבא דהדלקה במקומו בעינן, והגמ׳ לא חזרה בה מסברא זו כלל, ורק תירצה דניחא גם למ״ד הנחה ע״מ משום חשד, ומניין ימציאו הרא״ש וטוש״ע דהגמ׳ חוזרת בה.

ובמרדכי סימן רע״ג כתב הדלקה במקומה בעינן כתב ה״ר יעקב ישראל ה״ה לנר של שבת, ומתפרש שאם הדליק מחוץ לבית והביא הנרות לתוך הבית לא יצא, וכן אם הדליק בחדר שאין אוכל שם ואין יושן שם והביא הנרות למקום אכילה לא יצא, אבל אם הדליק באותו חדר והניח באותו חצר במקום אחר לכאו׳ לית לן בה דהכל נחשב מקום הדלקה ומ״ל כאן או כאן, ובין כך ובין כך מאירים את הבית אותו דבר, [ואף אם במקום השני מאירים יותר טוב מ״מ שפיר יצא יד״ח כיון דגם במקום הראשון מאירים והוי שפיר הדלקה עושה מצוה.

ובב״ח כתב דלדידן דמדליקין בפנים הבית וא״כ הכל הוא מקומה מ״מ אם הדליק במקום אחד והניח במקום אחר אפי׳ באותו חדר פסול משום שהרואה אומר לצורכו הדליקה, דכיון דמדליק כאן ואח״כ מניח כאן נראה שעושה כן לצורכו, וכש״כ מחדר לחדר, וצ״ע דהא מבו׳ בר״ן וברשב״א וברש״י שאם מדליק בידו ומניח במקום

אין בזה בעיה של חשד כלל, ומסתבר מאוד דה"ה אם מדליק כאן ומניח מיד במקום אחר נמי אין חשד דהרואה רואה שהדליק לצורך חנוכה ורק הניח מיד במקום, וכל החשד שייך רק אם מדליק בפנים ומוציא מחוץ לבית או בחלון שבזה הרואים אומרים שכבר הדליק מזמן לצורכו, אבל בתוך הבית שמדליק כאן ומניח כאן לית לן בה עכ"פ באותו חדר, וכן בגירסת הרשב"א מבו' דמכבה ומגביהה ומדליקה וחוזר ומניחה, ומשמע להדיא שמגביהה ומניחה במקום אחר [ולא רק שאוחז בידו, דא"כ איך ידליק] ומדליקה וחוזר ומניח במקומה ומבו' דאין כאן חשד מידי, וכן בכל הנחה ע"מ פירש הרשב"א דבעינן שקודם ידליק ואח"כ יניח ומבו' דודאי מתפרש שמונחת באיזה מקום והוא מדליק ומניחה במקומה בסמוך למקום הראשון שהדליק עליו, וכן בחוץ כגון שמונחת על גדר החצר ומדליק ומניחה בפתח החצר וזה למ"ד הנחה ע"מ, עכ"פ מבו' דאין שום חשד באופן זה, וזה מוכרח דאטו למ"ד הנחה ע"מ מותר רק אם אוחז בידיו ומדליק ובהווה בדרך כלל א"א להדליק כלל כשאוחז בידו דאיך ידליק ואף שאפשר בדוחק מ"מ לא כך ניתנה המצוה וזה פשוט.

ומוכח להדיא דלא כהב"ח דאין כאן שום חשד אם כאן במקום מדליק ומניח כאן במקום על מדף אחר או מחזיק ראובן בידיו ושמעון מדליק ומניח במקום באותו חדר.

ופשוט ומחוור לומר שהרי"ף והרא"ש הביאו טעם פשוט של חשד אבל ודאי דלמ"ד הדלקה ע"מ יש כאן פסול אחרינא שצריך להדליק במקום החיוב בחוץ או בחלון ואם מדליק בבית ומניח בחלון יש בו ב' פסולים א. משום חשד ב. משום שלא הוי הדלקה כלל דבעינן הדלקה במקומה.

אבל אם מדליק בפנים הבית ומדליק כאן ומניח כאן באותו חדר שפיר דמי, ובחדר אחר אסור דיש חשד ואף שלבני הבית אין חשד ויודעים שזה לשם מצוה מ"מ ל"פ רבנן וכיון דמביא דלוק ממקום אחר יש חשד [אבל מצד הדלקה במקומה אין לפסול כי הכל מקומו].

ובט"ז ס"ק ב' כתב כהב"ח וכ"ז תמוה וכנ"ל, והט"ז כתב דהגמ' טרחה לומר שהדלקה במקומו בעינן, ותמוה דפשוט כן להגמ' בפשיטות יתירה וכמבו' אא"ב הדלקה ע"מ הדלקה במקומו בעינן ומבו' דפשוט כן ולא הדרא בה הגמ' מסברא זו כלל, וכמש"פ רש"י דכיון דזו היא מצוותה צריך שתיעשה במקום חיובא.

ובמג"א ס"ק ג' הביא רק תי' ב' דהב"ח אלא שלשונו צ"ע דכתב דאפי' לדידן שמדליקים בפנים אם הוציאה לחוץ לא יצא שהרואה אומר לצרכו הדליקה, ולכאו' מתפרש שאם אינו חושש מהסכנה והדליק בפנים והוציא לפתח החצר לא יצא אבל אין מובן דגם

בזה יש הדלקה ע״מ, ונראה דכיון דנוהגים שמדליקים בפנים והוא יוצא מהכלל ואינו מפחד מהסכנה מ״מ נשאר הדין דההדלקה בפנים ממילא אין בזה חיסרון דהדלקה ע״מ וכנראה דכך מפרש המג״א דברי הב״ח, ופשטות הב״ח לא כן אלא שהדליק כאן והניח כאן באותו חדר, ואפ״ה יש חשד [וזה תמוה וכנ״ל] דהב״ח לא הזכיר שהניח בחוץ.

עכ״פ מפורש במג״א שאם הדליק בפנים כאן והניח כאן באותו חדר ודאי שאין בזה שום חשד של לצורכו.

והנה אם דלקו כבר רבע שעה ואח״כ מעבירם למקום אחר באותו חדר בזה יל״ד דיש חשד של לצורכו מה שמעביר למקום אחר, אבל עכ״פ אם בשעת ההדלקה העביר מיד למקום אחר באותו חדר שפיר דמי לכתחילה.

ובבהגר״א נמי מבו׳ דאין חשד לצורכו אלא במדליק בחוץ ומכניס לפנים הבית לדידן דמדליקים בפנים.

ובבהגר״א פירש הטור שאע״פ שמדליקים בפתח הבית [וכשהדלת סגורה לא רואים בחוץ] מ״מ כיון דאי״ז כדינא דגמ׳ [שמדליקים בחוץ ממש] ממילא ה״ה אם הדליק בפנים ממש יצא, ואם הדליק בפנים ממש והביאה לפתח הבית לא יצא משום חשד לצורכו אבל מצד הדלקה ע״מ לית לן בה שהרי גם בפנים ממש הוי מקום הדלקה.

ונראה דגם לפי׳ הגר״א אם הדליק באותו חדר והביאו ממקום למקום מיד בשעת הדלקה יצא דכל שזה באותו חדר ממש לית לן בה ואין כאן שום חשד לצורכו, שהרואה רואה שהדליק לשם חנוכה והניח באותו חדר, [ועדיין צ״ע דסו״ס הגם שהדליק בפנים ממש סו״ס זה אותו חדר ואם מיד בהדלקה אח״כ הניח בפתח זה נחשב באותו מקום].

ונראה דפשטות לשון השו״ע מתפרש כבזמן חז״ל שהדליק בפנים והוציאה לחוץ ממש לפתח החצר.

והנה בס״ק ב׳ כתב במג״א בשם הב״י דבנרות ביהכ״נ מותר להדליקן במקום זה ולהניחן במק״א, ויל״ע דכיון דזה בתוך ביהכ״נ מ״ל כאן או כאן וכהאי גוונא גם בנרות חנוכה בביתו שפיר דמי לכתחילה, והרי בס״ק ג׳ מבו׳ במג״א שאם לא הוציא לחוץ אלא הדליק כאן והניח כאן באותו חדר שפיר דמי לכתחילה ואין חשד ולא כלום, וא״כ ה״נ בביהכ״נ, מ״ל שהדליק פה ומיד הניח במקום אחר, ולמה יש ליזהר לכתחילה ולמה זה קולא רק בביהכ״נ.

ובאמת בב״י בשם מהר״י אבוהב מבו׳ שהנידון שזה היו נרות במקום שמדליקים תמיד להאיר ביהכ״נ והיו במקום גבוה, ועכשיו הדליקום למטה נמוך לשם חנוכה ורצה המדליק לאחר

שהדליק להגביהם בחזרה במקומם הקבוע ומיחה בו הנמוק"י משום שיבוא מישהו ויגיד שהדליק לצורך ביהכ"נ ולא לצורך חנוכה ולכך ציווה להשאירם למטה מי' [וגם בזה פקפק כיון דליכא נר אחר] וע"ז כתב מהר"י אבוהב דאין לחוש, וע"ז כתב המג"א דיש ליזהר לכתחילה כהנמוק"י.

ואף שהמג"א לא ביאר כל זה מ"מ זה מוכרח לפרש כן, דאל"כ הוא סותר דבריו מס"ק ג' לס"ק ב', [ועוד דבמג"א רס"ג ס"ק כ"ג מפורש בשם הישי"ש שאם מדליק כאן ומניח כאן באותו חדר שפיר דמי לכתחילה ול"ש חשד לצורכו אלא במדליק למעלה מכ' אמה דפסול גם למ"ד הנחה ע"מ].

ובמ"ב ס"ק ו' מבו' דיש ליזהר שלא לטלטל נרות חנוכה ממקומן והביא דיש אחרונים מקילים בזה.

ונראה להלכה דנקטינן דאם הדליק בידיו והניח במקומה מיד שפיר דמי, וכן אם הדליק כאן והניח כאן באותו חדר שפיר דמי לכתחילה, ואם הדליק בפנים והניח בחלון לא יצא וכן אם הדליק בפנים והניח בחוץ לא יצא ואם הדליק בחוץ והניח בפנים לא יצא וכן אם הדליק בחדר אחד והניח בחדר אחר לא יצא, ואם הדליק באותו חדר והניח בפתח החדר יצא דאין כאן חשד דהכל באותו מקום [ואם הדליק בפנים כגון בסלון והניח בפתח הסלון [מבפנים] שהוא פתח הבית כהטור לכאו' יצא דזה נקרא באותו מקום וליכא חשד, וצ"ע בזה להבהגר"א], ובאמת בזמננו שיש אור חשמל כל החשד של לצורכו צ"ע טובא, אם שייך כן בזמננו, אבל זה פשוט שאם הדליק בשולחן והניח בחלון לא יצא משום הדלקה עושה מצוה.

ולפי"ז בנידון דידן בחולה ששוכב במיטתו אם ידליק במיטתו ויניחום באותו חדר שפיר דמי ואפי' אם אחד יחזיק בידיו והחולה ידליק ואח"כ יניח באותו חדר שפיר דמי, [ויש לסמוך על רש"י והר"ן והרשב"א], ואפי' אם ידליק ואח"כ יניחו בפתח החדר שפיר דמי, אבל זה אסור שידליק ואח"כ יניחו בחדר אחר ולא יצאו בזה וצריכים לכבות ולהדליק שוב [בלא ברכה כי צ"ע אם יש חשד בזה"ז].

אבל אם מדליקים בחלון בזה איסור גמור הוא שהוא ידליק, ולא יצאו בזה כלל דהדלקה עושה מצוה וצריכים לכבות ולחזור ולהדליק בברכה, [ואין לחוש להב"ח ולהט"ז בזה].

והנה מי שרגיל להדליק בפנים כמנהג החסידים ופעם אחת הדליק בפנים והוציא לחוץ או לחלון ולכאו' בזמננו אין חשד לצרכו, ומ"מ יל"ד שהדלקה עושה מצוה, אבל צ"ע דהוא נוהג תמיד בפנים ולדידיה זה מצוה גם בפנים, ובודאי צריך לכבות ולהדליק והנידון אם יברך, וצ"ע, [ובמג"א ס"ק ג' מוכח שאם הוציא לחוץ בזמן

שמדליקים בפנים אין בזה שום בעיה של הדלקה ע״מ].

והנה כל הדין דיש חשד בתוך הבית צ״ע טובא ואי״ז מוכרע ואפי׳ מחדר לחדר דסו״ס הכל בפנים והכל מצוה ומאן יימר שיש חשד בתוך הבית לבני הבית שיודעים שהודלק לשם מצוה, [ואף שהב״ח כתב דיש חשד מ״מ דבריו צע״ג והמג״א כתב דהוציא לחוץ ורק בזה יש חשד, מיהו בבהגר״א מוכח דיש חשד גם בתוך הבית, וצ״ע].

וכן בנרות שבת מבו׳ ברמ״א רס״ג סעיף י׳ דצריך להדליק כשהנרות מונחות במקום האכילה ולא להדליק במקום אחר ולהביאם אח״כ למקומם, והיינו במקום שלא משתמשים אבל אם הדליקם במקום האכילה יכול להזיזם מכאן לכאן באותו מקום שאוכלים, אבל ממקום שלא אוכלים למקום שאוכלים אסור, דהדלקה ע״מ וצריך לכבותם ולחזור ולהדליקם [ועיי״ש במ״ב ס״ק מ״ח].

ולפי״ז אם האשה חולה ושוכבת במיטתה אין להביא לה הנרות שתדליק שם דזה לא מקום האכילה ולא יוצאים בזה כלל וצריך לכבותם ולחזור ולהדליקם במקום האכילה.

ואם המדף של הנרות גבוה בזה שפיר דמי להביא אל השולחן והאשה תדליק ואח״כ יניחום על המדף, דגם על השולחן וגם על המדף הכל במקום המצוה ויש כאן הדלקה עושה מצוה.

בטור כתב שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא שהרואה אומר וכו׳, ובד״מ ס״ק א׳ בשם מהר״י וייל כתב דצריך להניחה שם חצי שעה במקום הדלקתה, וכוונתו נראה דכשמדליקים בפנים אין לטלטל מחדר לחדר אלא צריך להשאיר חצי שעה במקום הדלקתה, וסברתו דתיקנו בפנים כמו בחוץ והתכלה רגל נגמר בערך בחצי שעה [דכך הוי בזמניהם] ממילא אסור לטלטל בתוך ח״ש מכאן לכאן לחדר אחר דיש חשד של לצורכו ממילא צריך להשאירו במקומו.

אבל פשוט שמותר לטלטל באותו חדר מהכא להכא, דאין כאן שום חשד.

ברם נראה דכיון שכבר דולקים רבע שעה אם מטלטל מהכא להכא יש חשד של לצורכו שצריך להשתמש בהם ולכן מטלטל ולכן אסור להזיז מהמקום, אבל כ״ז לאחר שכבר דלקו רבע שעה.

אבל בשעת הדלקה פשוט שיכול להדליק כאן ולהניח כאן ואין כאן שום חשד לצורכו, וכמבו׳ בראשונים בזה וכמו שנתבאר.

ובמ״ב ס״ק י׳ כתב דיש ליזהר וכו׳, ונראה כוונתו דלאחר שכבר דלקו 10 דקות או 5 דקות אז אסור לטלטלם אפי׳ באותו חדר, אבל בשעת הדלקה, לית לן בה ויכול להדליק כאן ולהניח כאן, דל״ש בזה חשד לצורכו, דבשעת ההדלקה רואים שהדליק כאן והניח כאן והכל לשם מצוה, [ואפי׳ אם

נגיד שאם מדליק והנר בידו אף שמניחו אח"כ מיד לא יצא [ודלא כרש"י וסיעתו] מ"מ זה פשוט שאם הנרות מונחים ומדליקם ואח"כ נוטלם מיד ונותנם במקום אחר באותו חדר שפיר דמי, ודוקא כשהנר בידו יל"ד דמיחזי כלצורכו].

במג"א רס"ג ס"ק כ"ג דן דלדידן כל הבית מקומו בנרות שבת, ונראה דכ"ז בזמנם שלא היה אור חשמל אבל בזמננו ודאי דכשדולק אור בחדר אין מצוה אלא במקום האכילה וא"א להדליק בחדר אחר ואח"כ להביא למקום האכילה וכמו שנתבאר.

ובשם מהר"י וייל כתב במג"א דסובר דגם בזמנם הכל תלוי בנרות האכילה ואם ידליקו במקום אחר הרואה אומר לצרכו [דהיינו שלא לשם אכילה] ויל"ע דיש כאן עוד טעם של הדלקה עושה מצוה.

ומבו' במהר"י וויי"ל דגם בתוך הבית שייך חשד ופסול של לצורכו.

בענין עולה מתימן שיש לו ב' נשים שגרות בב' בתים

ט) והנה לא נתבאר בשאלה היכן דר הבעל, וכנראה שהוא דר פעם כאן ופעם כאן, ונראה דאיפה שנמצא בימות החנוכה שם צריך הבעל להדליק, והאשה השנייה צריכה להדליק בפני עצמה ואינה יוצאת בהדלקת בעלה כיון דדרה בבית אחר וכל בית של כל אשה חייב בנרות חנוכה, ואין האשה נטפלת ויוצאת בשל בעלה אא"כ הוא מדליק בבית שדרה עימו תמיד ואף שנמצאת במקום אחר יוצאת בשל בעלה, אבל בנידון דידן דדרה בבית נפרד והוא בא לשם מידי פעם ועכ"פ ביתה זה רק איפה שהיא דרה תמיד ול"ש טפילות לבעלה אם הוא מדליק בבית אחר, ופשוט.

ואם רוצה להדליק בב' הבתים צריך לקבל שליחות מאשתו דכיון דעכשיו לא דר כאן, אין יכול להדליק מצד עצמו אלא רק בשליחות אשתו, ומ"מ מצוה בה יותר מבשלוחה.

ובגם אני אודך סימן רע"ד כתב בזה הרב המשיב דברים תמוהים דרק מפני החשד צריך בבית השני, ותמוה דכיון דדרה שם אשתו השנייה עם בניה, יש כאן חיוב גמור עליהם והם לא יוצאים כלל בהדלקה בבית הראשון ופשוט שמברכים בכל בית ופשוט שצריך שליחות בבית השני, ואטו שתי שכנים שהתקבצו יחד יוצאים בהדלקה של השכן האחד וה"נ בנידון דידן, ול"צ לפנים.

מה עדיף או שידליק נ"ח משעווה לבדו או בשמן זית בשותפות

י) והנה זה פשוט דלא שייך שותפות אלא באכסנאי שדר שם עם בעה"ב, וממילא הנידון הוא בדר עם חבירו בבית אחד, והנה אם כל אחד אוכל בפנ"ע אוכל שלו ולכל אחד יש חדר

בפנ״ע א״כ כל אחד חייב מדינא בהדלקת נ״ח ואם דרים ביחד ממש ואוכלים ביחד [ומשתתפים בהוצאות חצי חצי] דינם ככבני בית אחד דסגי מן הדין בהדלקה אחת אלא שהמהדרין נוהגים שכל אחד מדליק וכמנהג אשכנז, ונראה פשוט דעדיף נרות שעווה שידליק לבדו מלהשתתף בפרוטה בשמן זית דשמן זית זה הידור בעלמא וכל השמנים כשרים, משא״כ שכל אחד מדליק הוא הידור ממש שחייבים בזה ואף שאי״ז חיוב ממש מ״מ ודאי שזה קודם להידור בעלמא של שמן זית.

ואם כל אחד אוכל וישן בחדרו מאוכל שלו ועכ״פ אוכל משלו באופן שכל אחד חייב מן הדין בזה פשוט מאוד שעדיף נרות שעוה מהשתתפות בפרוטה עם חבירו.

ובהשתתפות יש בזה פלוגתא אם מהני כמבו׳ בבה״ל תרע״ז ד״ה עמו שיתכן שבשני בעה״ב שכל אחד אוכל משלו לא מהני שיתוף פרוטה כלל ורק באורח הקלו, וסיים שם דנחלקו בזה הלבוש והפר״ח, ממילא פשוט שלא ישתתף אלא ידליק נרות שעוה משלו, וגם להשיטות שגם בזה מועיל שיתוף מ״מ פשוט דעדיף שידליק שעווה משלו ולא להשתתף, כדי להיות מהמהדרין, [ועיין שם במ״ב ס״ק ג׳ דאפי׳ באכסנאי נכון יותר להדליק בעצמו משום חשד, למנהג אשכנז שכל אחד מדליק בעצמו, מלבד מעיקר דין המהדרין דצריך האכסנאי להדליק בעצמו].

והנה במ״ב ס״ק א׳ משמע דגם באכסנאי שמשתתף אי״ז מהדרין, אלא רק אם ידליק לבדו, ובס״ק י׳ בשעה״צ משמע שרק משום חשד נכון שידליק בעצמו, וצ״ע, ובסברא נ״פ דגם על אכסנאי יש דין מהדרין שלא ישתתף אלא ידליק לבד.

וכן בנידון אם ידליק נר אחד יכול בשמן זית ואם ידליק נרות במוסיף והולך יצטרך בשעווה כי אין לו שמן מספיק ונ״פ דעדיף נרות שעווה או שאר נרות, משמן זית נר אחד כל יום דמוסיף והולך זה הידור מדינא משא״כ שמן זית זה הידור בעלמא, ואם יכול, ידליק נר אחד שמן זית והשאר בשאר שמנים או שעוה וכיוצ״ב.

ובגם אני אודך סימן רע״ה כתב הרב המשיב דאם שני החברים אוכלים ביחד ישתתפו בשמן זית ודבריו רק כמנהג ספרד [כמבו׳ בשו״ע תרע״א סעיף ב׳] דאין מדליקין בבית אחד יותר מהדלקה אחת אבל למנהג אשכנז פשוט שעדיף שלא ישתתפו אלא כל אחד ידליק בנרות שעוה לבדו.

ואם כל אחד אוכל משלו חייבים מדינא גם להשו״ע כל אחד להדליק לבד [ושיתוף לא מהני בזה לכמה פוסקים וכנ״ל].

ובעיקר הנידון בשיתוף של שני בעה״ב שכל אחד חייב בפנ״ע, לכאו׳

מוכח להדיא בטור תרע"ז בשם רב שר שלום דמהני שיתוף ואף שדרים כל אחד בבית בפנ"ע, וכש"כ בדרים בבית אחד אף שכל אחד אוכל משלו, וגם לשבלי הלקט שהצריך שכל אחד ידליק זהו רק משום חשד כיון דדרים בבתים כ"א בפנ"ע אבל בבית אחד דליכא חשד סגי גם לדידיה בשיתוף כמבו' בבה"ל תרע"ז ד"ה עמו.

בשלישי של חנוכה הדליק נר שני ונכבה וצריך להדליק נר שלישי האם יחזור קודם לשני

יא) ויל"ד בהדליק נר ראשון ונכבה אם ימשיך לשני או יחזור לראשון, והנה הדין הוא דכבתה אין זקוק לה וא"כ אם נכבה לא צריך להדליק כלל מן הדין, והנה הרמ"א כתב בסימן תרע"ג ס"ב דאם רוצה להחמיר על עצמו לחזור ולהדליקה אין לברך עליה, ומבו' דיש מקום להחמיר בזה, ובמ"ב שם ס"ק כ"ז כתב דהאחרונים כתבו דראוי להחמיר לחזור ולהדליקה בכל ענין.

והנה מדינא דכבתה אין זקוק לה לכאו' יכול להדליק השני וייחשב שלישי וא"צ להדליק השלישי כלל, וכן אם נכבה הראשון יכול להדליקו שוב וייחשב נר שני וידליק רק עוד אחד, אבל יל"ד באופן שבא להחמיר וכך ראוי לחזור ולהדליק ובזה יש לדון שאלת כת"ר שליט"א האם ידליק קודם השני או קודם השלישי, ולכאו' נראה דצריך להקדים השלישי דהוא יותר בר חיובא, ברם לכאו' הרי גם אם ידליק השלישי במקום של השני זה נחשב לשלישי כיון דכבר הדליק שניים ויצא יד"ח בהם ומה שנכבה לא איכפת לן וא"כ יכול להדליק לפי הסדר דהיינו לחזור לשני ולהדליקו וזה נחשב כאילו שלישי ואח"כ ידליק השלישי וזה נחשב הידור שהדליק מה שנכבה, [ואולי תליא בפלוגתת השו"ע והגר"א אם כשמדליק התוספת נחשב כמתחיל בהידור כהגר"א או שהנוסף הוא נהפך לעיקר כהשו"ע, וה"נ בנידון דידן להגר"א אינו נחשב לשלישי אלא לשני משא"כ להשו"ע].

והנה אם ידו מונחת על יד השלישי צריך להדליקו קודם משום אין מעבירין על המצוות, ואם ידו על יד השני צריך להדליקו קודם משום אין מעבירין, וכל הנידון יל"ד שאין ידו קרובה לא כאן ולא כאן ובא לשאול מה לעשות מה להדליק קודם.

ויל"ד דלענין המהדרין כל זמן שלא היה רגע אחד שדלקו כל השלשה ביום ג' או כל הארבע ביום ד' עדיין לא קיים כלל המצוה של המהדרין דאע"פ שכבתה אין זקוק לה זהו משום שכבר נתקיימה מצוותה אבל מצוות מהדרין ענינה שיהיו דולקים ג' בבת אחת לידע שהיום זה יום שלישי של הנס ממילא אם נכבה השני [קודם שהדליק השלישי] לא מהני כלל שידליק השלישי כיון דמעולם לא דלקו כאן ג' נרות ביחד, והר"ז כמדליק רק ב' נרות

ולא שייך בזה כבתה אין זקוק לה, ורק לאחר שהודלקו כל השלשה אז אם נכבה אחד אמרינן אין זקוק לה.

ולפי"ז אם נכבה השני קודם שהודלק השלישי פשוט שידליק קודם השני, כיון דכל מה שמדליק היום שלשה זה בשביל מהדרין וא"א לקיים מצוות שלישי בלא שידליק קודם השני.

ולא מסתבר לומר דאזלינן בתר ההדלקות וזוכרים שכבר הדליק שתיים ועכשיו זה שלישי, אלא נראה טפי דכיון דמעולם לא היה כאן רגע אחד שדלקו שלשה ביחד אין כאן עדיין מהדרין של שלשה כלל עד שיהיה מצב שדולקים שלשתם בבת אחת.

נמצא להלכה בשאלת כת"ר שיחזור לשני וידליקו ואח"כ ידליק השלישי וכל זה אם ידו נמצאת על יד השני [או שבא לשאול מה לעשות ומורינן ליה לבוא ולהיות ע"י השני ולהדליקו קודם] אבל אם כבר העביר ידו על יד נר השלישי ופתאום נכבה השני יש כאן אין מעבירין וידליק קודם השלישי ואח"כ השני.

וכן אם הדליק שני ונכבה הראשון צריך להמשיך בשלישי כיון דאין מעבירין על המצוות וכ"ז אם הוא כבר ע"י השלישי אבל אם הוא על יד השני וקרוב לשלישי ולראשון בשווה יחזור לראשון, וכן אם הדליק ראשון ונכבה אם עומד קרוב לשני יקדים השני [משום אין מעבירין] ואח"כ יחזור לראשון ואח"כ לשלישי, ואם זה יום של ד' נרות והדליק השלישי ונכבה הראשון יקדים את הרביעי משום אין מעבירין דהוא עכשיו יותר קרוב לרביעי, ואח"כ יחזור לראשון, ואם זה יום של ד' והדליק שלישי ונכבה השני יחזור לשני לפני הרביעי כיון דשני קודם לרביעי.

והנה דעת השו"ע תרע"ו ס"ה דכל יום מברך על התוספת שהוא מורה על הנס שהרי בתוספת הימים נתוסף הנס עוד יום, ומבו' דאף שבתחילה הוא מדליק רק הנר השלישי ורק הוא דולק בינתיים עד שידליק האחרים מ"מ חשיב שמברך על נר התוספת של הנס של היום כיון דהוסיף נר לשם התוספת [ומ"מ פשוט כמש"כ לעיל דל"ש כבתה אין זקוק לה לענין המהדרין כל זמן שלא דלקו כל השלשה יחד].

ועכשיו אם הדליק השני ונכבה ובא לשאול מה לעשות ודאי שהשני קודם לשלישי משום כל פינות לימין וגם משום שהשני קודם לשלישי [שהוא הראשון מהיום הראשון] משום שהוא מורה על תוספת הנס ביום השני אלא שכל זה אם הנידון את מי להדליק קודם את השני או את הראשון וכגון שעזב המקום [לאחר שהדליק השלישי המוסף של היום] ובזה אמרינן דמלבד כל פינות יש כאן ענין שידליק קודם את הנר שמסמל את הנס של היום השני לפני הנר שמסמל היום הראשון של הנס, וכן תמיד כגון כשמדליקים חמש נרות הרביעי קודם לשלישי משום שהוא

מסמל ארבע ימי נס, ולכך הוא קודם להדלקת הנר המסמל שלש ימי נס.

אבל בנידון דידן שכבר הדליק את השלישי והשני ונכבה השני הרי מבחינת פרסום נס של ב' ימים כבר יצא דכבתה אין זקוק לה ומה שצריך להדליק עוד פעם השני זהו רק כדי שידלקו יחדיו ג' נרות לפרסם נס ג' ימים [ובזה לא מהני כבתה] וא"כ אולי השלישי קודם אלא שמשום כל פינות צריך להקדים השני שנכבה, [ויל"ד בזה דסו"ס כיון דהוזקק להדליק כולם, שוב יש דין קדימה לשני גם מצד שהוא מסמל ב' ימי נס ולא רק מצד כל פינות משא"כ הראשון הוא אחריו כיון דמסמל את היום הראשון].

ולדעת מהרש"ל והגר"א אם מניח בימין הפתח הולך מימין לשמאל והעיקרי הוא הראשון שהוא עיקר החיוב והוא הסמוך לפתח, ובלילות האחרים נמי השני קודם לשלישי וכן שלישי לרביעי מטעם דהם יותר סמוכים לפתח [מלבד שאין מעבירין], וא"כ אם ביום ג' הדליק השני ונכבה הוא קודם לשלישי משום שהוא סמוך לפתח טפי, [וגם אולי בגלל שדלק גם אתמול לכך יותר חשוב מהשלישי].

וכן אם מדליק בשמאל הפתח והולך משמאל לימין ובזה יש גם כל פינות מלבד שהשני יותר סמוך לפתח מהשלישי, ממילא אם נכבה השני חוזר אליו לפני השלישי.

ולדעת הט"ז שמתחיל כל יום בנר הנוסף והולך ומדליק מימין לשמאל דימין קודם ותוספת הנס קודם, ממילא בהדליק ביום ג' השלישי הנוסף והדליק אחריו השני [מימין לשמאל] ונכבה השני הוא קודם לאחרון כיון דהוא יותר ימני, [וגם שמסמל נס של יום שני והאחרון מסמל נס של יום ראשון], וכן אם הדליק שני וכבה הראשון חוזר אליו גם מצד ימין וגם מצד שמסמל תוספת נס של יום ג'.

ובגם אני אודך סימן רע"ו כתב הרב המשיב שאם נכבה השני יקדים השלישי משום דכבתה אין זקוק לה, ודבריו תמוהין דל"ש בזה כבתה אין זקוק לה דכל זמן שלא דלקו שלשה יחדיו הרי לא קיים מצוות מהדרין של ג' נרות, וממילא פשוט שיש כאן חיוב של מהדרין להדליק עוד ב' נרות ממילא השני קודם לשלישי דתרווייהו צריכים לקיים מצוות ההידור.

האם מותר לקחת גפרור משכנו ללא רשות כדי להדליק נרות חנוכה

יב) הנה איסור גזל זה גם בפחות משוה פרוטה ורק אינו חייב בהשבה אבל עובר על איסור מהתורה משום דחצי שיעור אסור מה"ת וכמבו' בשער המלך פ"א מהלכות חמץ, ואין חילוק בזה בין גזילה לגניבה דגם בגזילה שניתק לעשה ואין בו מלקות מ"מ ח"ש אסור מה"ת [מיהו סתם לוקח גפרור שלא ברשות הוי גניבה ולא גזילה] וכמבו' בפת"ח

ח"ה פ"א ס"ק א' ודלא כברית אברהם יעוי"ש.

ובשו"ע שנ"ט ס"ב כתב דאסור לגזול אפי' ע"מ לשלם דבר יפה ממנו, וכן בגניבה אסור לגנוב אפי' ע"מ לשלם כפל וה"נ בגזילה.

וברמ"א שפ"א ס"א כתב דסתם ספסל היא שאולה לסתם בני אדם [שאינם שמנים וכבדים], ומשמע דמותר להשתמש בחפץ חבירו שלא מדעתו בדבר שאינו מקפיד, מיהו כ"ז בשאלה שלא פוגם בחפץ כלום אבל לקחת גפרור זהו גניבה שהרי אינו מחזירו בעין ובזה ודאי אסור לקחת אף בדבר שאין אדם מקפיד.

ואע"פ שמותר להציל עצמו בממון חבירו [ואח"כ משלם לו] מ"מ קיום מצוה לא נקרא הצלה ואיסור גמור הוא.

והנה שואל שלא מדעת הוי גזלן ומ"מ בדבר של מצוה כגון טלית מותר מפני שנוח לו לאיניש לעביד מצוה בממונו, וכמבו' בסימן י"ד סעיף ד' וכן בתפילין [ובזה"ז אפשר דאסור דמקפידים בזה], וכ"ז בשואל אבל בנוטל גפרור ל"ש כן כיון דמחזיר גפרור אחר הוי גזילה.

נמצא לדינא דאסור לקחת גפרור מחבירו שלא בידיעתו.

ובגם אני אודך סימן רע"ז כתב הרב המשיב דאם יקח גפרור ומיד אח"כ יחזיר גפרור כמות שהוא מותר, ותמוה ופשוט דאסור גם באופן זה.

האם יכול להדליק ביום השני או השלישי הנרות בריווח של כוס או יותר בין נר לנר

יג) שאל כת"ר שליט"א האם ביום השני יכול ליתן הנר השני בריווח שלא יהיו צמודים אחד על יד השני [כסדר הכוסות במנורה] וכן ביום השלישי אם שרי ליתן ריווח ולהשאיר ריק בין כוס לכוס כמלא כוס.

ובשבת כ"ג ב' אר"י בר רדיפה א"ר הונא נר שיש לה שני פיות עולה לב' בני אדם, ופירש"י שהנרות שלהם של חרס ומכוסים ועושים לו נקב בצדי כיסויו להכניס לו הפתילה [ובאמצע הכיסוי יש נקב עם חלל של כמין כוס מהחרס להכניס השמן] ואם עשה לו שני נקבים משני צדדים עולה לשני בנ"א המהדרין העושין נר לכל אחד, ועיין מ"ב סימן תרע"א ס"ק י"א מש"כ בשם רש"י, ותמוה דרש"י פירש דכל פתילה יוצאת מצד אחר של הנר, ואולי זהו נמי כוונת המ"ב, עכ"פ לדינא יתכן שרש"י מודה שה"ה אם השתי פיות בצד אחד מובדלים זה מזה נמי שפיר דמי, עכ"פ רש"י פירש כאן שיוצאים מב' הצדדים ורחוקים זה מזה לגמרי.

ובשו"ע שם ס"ג כתב נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים, ומתפרש ביום השני שצריך להדליק שנים, דהשו"ע בס"ב הזכיר רק שמוסיף והולך ורק אחד מדליק ממילא כך מתפרש בסעיף ג' [ואע"פ שבגמ' אמרו לב' בנ"א מ"מ ה"ה לבן אדם אחד לענין מוסיף והולך], וכן מצאתי בלבושי שרד פי' כן, וע"ע להלן.

שבת כ"א ב' תוד"ה והמהדרין מן המהדרין וכו', לכאו' צ"ע דבריהם דגם עכשיו איך יודעים שהוא מהמהדרין מן המהדרין ושמא הוא מהמהדרין בלבד וכך יש בנ"א בבית שכל אחד מדליק אחד, ונראה דמסתמא תולין שהוא מהמהדרין מן המהדרין, ורק כוונת תוס' שאע"פ שידינוהו לכף זכות שהוא מהמהדרין מן המהדרין מ"מ אנשים בחוץ לא ידעו כמה ימים יש כבר הנס כיון שלא יודעים כמה בנ"א יש בבית וכגון שאוחזים בשלישי של חנוכה ויש ששה נרות [שיש ב' בנ"א בבית] אבל אנשים יגידו שזה היום השני של חנוכה ויש כאן ג' בנ"א בבית, ונמצא דאם הדין הוא שיש מן המהדרין גם לכל אחד מהבית לא ידעו באיזה יום אוחזים וכמה ימי נס יש, אבל עכשיו שנימא שהמהדרין מן המהדרין מדליק רק אחד בלבד א"כ מסתמא יגידו שהוא מהמהדרין מן המהדרין ורק אחד מדליק ממילא יידעו כמה ימי נס לפי מספר הנרות [דזה כו"ע ידעי שמהדרין מן המהדרין היינו שרק אחד מדליק ולא יותר].

[ויל"ע דבזמננו שהרבה נוהגים כהרמ"א שכל אחד מדליק וכמנהג אשכנז א"כ גם הספרדים כבר לא מרויחים במה שנוהגים כהשו"ע שרק אחד מדליק, דאכתי הרואים יגידו שהם מבני אשכנז וכגון ביום ח' של חנוכה יגידו שזה רק יום רביעי של חנוכה והדליקו כאן ב' בנ"א מבני אשכנז].

במג"א ס"ק ב' נראה דפירש השו"ע בסעיף ג' שעולה לב' בנ"א שנוהגים כמהדרין ותמוה דהשו"ע לא הביא כלל דין מהדרין ואיך יתכן שיכתוב כן בסעיף ג' ועדיין לא כתב כלל שיש כזה דין, וגם הלשון מוכרע דכתב עולה לו בלשון יחיד דעולה לו בשביל שנים ומוכרח דאיירי למנהג מהדרין מן המהדרין.

ונראה דכוונת המג"א דודאי השו"ע מתפרש לאדם אחד לב' נרות, ורק המג"א הביא פירש"י לבאר מ"ט לדידן כמנהג הרמ"א אמרינן שלא ידליקו ב' בנ"א בנר אחד ואע"פ שבגמ' מבו' לפירש"י שאפשר להדליק ב' בנ"א במנורה אחת, וע"ז ביאר המג"א שרש"י קאי למהדרין, שלא עושים היכר כמה נרות מדליקים ממילא שפיר דמי שב' בנ"א או ג' ידליקו בנר אחד, אבל לדידן שנוהגים כמהדרין מן המהדרין לא ידליקו במנורה אחת ביום השני ואילך

שמוסיפים שאז לא יידעו כמה מדליקים היום, וכמבו׳ ברמ״א דכל אחד צריך להדליק במקום מיוחד.

ואמנם ביום הראשון שפיר דמי ב׳ בנ״א בנר אחד, ברם גם זה לאו שפיר דמי כיון דיגידו שהיום מדליקים ב׳ נרות וזה של אדם אחד, ברם בחכמת שלמה כתב דאם הדליק בלילה הראשון ב׳ נרות יצא דתוספת אינו מזיק, וצ״ע, ופשטות הרמ״א מתפרש דיש להקפיד ליתן נרותיו כל אחד במקום מיוחד וכו׳ דקאי גם ביום א׳ דחנוכה וי״ל מטעם לא פלוג או מטעם דאין להוסיף כלל [אף אם נימא דבדיעבד יצא] דצריכים לידע שהיום זה יום ראשון, ממילא אין ליתן במנורה אחת ב׳ נרות של ב׳ בנ״א.

עכ״פ ביום השני זה יותר גרוע אם ב׳ בנ״א מדליקים במנורה אחת ארבע נרות דהרואה יאמר דזה של ד׳ בנ״א ולא יידע שהיה נס גם ביום השני.

ועיין מ״ב ס״ק י״ב ובשעה״צ ס״ק ט״ז, פירש המג״א דגם בלילה א׳ אין להדליק ב׳ בנ״א במנורה אחת ועיי״ש בשם א״ר שחולק, עכ״פ סיים שם במ״ב דבמנורות שלנו שיש להם שמונה פיות אפשר להדליק ב׳ בנ״א בשתי הקצוות וניכר שזה של ב׳ בנ״א כיון דאם זה של איש אחד הו״ל להדליק כסדר אחד אצל חברו.

ולפי״ז בשאלה דידן, אין להדליק במרחק שא״כ יאמרו שזה של ב׳ בנ״א מדלא הדליק כסדר.

ובקערה אף שכופה כלי עליה אין להדליק ב׳ בנ״א והוי כנר שיש לו ב׳ פיות ואף שעושה מרחק מ״מ אין ניכר, דאולי סתם כך הרחיק דאין כאן פיות, ודווקא במנורה שיש לה שמונה פיות ניכר שזה של ב׳ בנ״א.

ומבו׳ במ״ב דאין להדליק ב׳ בנ״א בנרות צמודים כגון ביום ב׳ ד׳ נרות כיון דיכולים להגיד שזה של ד׳ בנ״א ולא יידעו שיש נס ביום השני.

עכ״פ מבו׳ דאם עושה מרחק חושבים שזה של ב׳ בנ״א ממילא אין לעשות כן גם במדליק איש אחד, שיגידו שזה של ב׳ בנ״א, ולא ידעו שיש נס ביום השני וכו׳.

אם מותר להחליף לתינוק טיטול מול נרות חנוכה

יד) ברמ״א ער״ה סי״ב כתב נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום בזוי מצוה, ובכף החיים ס״ק מ״ב כתב דכש״כ שאסור להשתין או לעשות צרכיו או להניח דבר מטונף בפני הנרות אסור, ולפי״ז פשוט דכש״כ דבנרות חנוכה אסור כל זה שיש בהם יותר קדושה מנרות שבת כיון דאסור להשתמש לאורם משא״כ בנרות שבת שעשויין להאיר.

ולפי״ז פשוט שאסור להחליף לתינוק טיטול מול נרות חנוכה או נרות שבת.

ומסתבר דגם אם הנרות דולקים ביום אע"ג דשרגא בטיהרא מאי מהני מ"מ יש עליהם שם נרות שבת או חנוכה ואסור לעשות דבר מגונה בפני הנרות גם ביום.

וכן בנרות חנוכה שדולקים וכבר כלתה רגל מן השוק מ"מ אסור לעשות שום תשמיש גנאי בפניהם.

אמנם אם הנרות כבויים מותר לעשות תשמיש גנאי כנגד המנורה ונרותיה.

אבל כ"ז שהם דולקים נראה דאסור אף דליכא מצוה לאחר שכלתה רגל.

ועוד דבזמננו ברוב העיירות יש רגל מן השוק עד שעה מאוחרת מאוד וא"כ הוי נרות של מצוה גמורה וכמבו' בגמרא דעד שתכלה רגל מן השוק זהו זמן המצוה [ואין שום שיעור של חצי שעה].

ובדרשו הביאו דאם האשה עומדת וחוצצת בין הנרות לתינוק מותר לחתל אותו, ולענ"ד לא מהני מידי וזה ביזוי מצוה דאין כאן תורת מחיצה [שאין רוחבה ד' טפחים], וגם אם היא שמנה ורחבה ד' טפחים נראה דאסור דסו"ס אינה עומדת שם לשם מחיצה וחשיב כל ההחתלה בפני הנרות [וכיסוי לא מועיל [דהיינו לפרוש בגד כנגד הנרות] וכמו שמצאנו שאסור לשמש בפני המזוזה או ספרים ולא מהני כיסוי], [מיהו אם התינוק מכוסה ומחתלת מתחת לשמיכה שרי.

מיהו אם יכסה את הנרות כגון שיפרוס סדין על כל בית המנורה בזה מותר, ומסתבר דסגי בכיסוי אחד וא"צ ב' כיסויין.

ויל"ע אם מותר תשה"מ בפני הנרות חנוכה [מיהו בלאו הכי אסור לשמש לאור הנר אבל דברנו לדון אם זה גם אסור מצד ביזוי מצוה] דאולי כיון דמכוסים שרי, ומסתבר דלא מהני כיסוי והוי ביזוי מצוה חוץ מהאיסור לשמש בפני הנר, וצ"ע.

ועיין מ"ב ר"מ ס"ק מ"א דאם יש מחיצה י' אף שהאור נראה למעלה מהמחיצה שרי תשה"מ, ומשמע שאפי' אם הנר עצמו למעלה מהמחיצה מ"מ סגי במחיצה [וצריך רק האפלת טלית שלא יראנה] ועיי"ש שיש מחמירים בזה דסו"ס האור נראה באותו חדר.

ונראה דלהמתירים, גם בנר חנוכה שרי כיון דיש מחיצה סגי בזה, ואף שרואים הנרות מעל המחיצה, מ"מ כיון דהוי רשות אחרת שרי.

וכן בתשמיש גנאי אם יש מחיצה אף שהנרות למעלה מהמחיצה מותר, וצ"ע, ומסתבר דאסור תשמיש גנאי אף שיש מחיצה מיהו אם הנרות מתחת למחיצה ורק אורם בוהק למעלה בזה מותר תשמיש גנאי.

והנה אע״פ שיש מחלוקת באו״ח סימן ע״ה אם מותר לקרות ק״ש כנגד ערוות קטן פחות מבן ט׳ וקטנה פחות מבת ג׳, מ״מ פשוט שאסור לכו״ע שיעמדו ערומים בפני הנרות ואפי׳ שהוא פחות מבן ט׳ ופחות מבת ג׳ ולכן אסור לחתל התינוק בפני הנרות וכמו שנתבאר.

ונראה באף בתינוק בן יומו אסור לחתלו כנגד הנרות, ואע״פ שלענין ברית מילה מבו׳ ברמ״א רס״ה ס״ח דא״צ לכסות ערוותיו בשעת הברכה זהו רק היתר בשעת מילה, ואף לסברת תר״י שהובא בש״ך שם ס״ק י״ח דהוא קטן כל כך מ״מ זה רק סברא בשעת ברכת המילה אבל לענין נרות חנוכה או שבת אף בקטן בן יומו חשיב תשמיש גנאי ואסור.

והנה להניח דבר מטונף ע״י הנרות אסור ונראה דלהניח טיטול עם צואת קטן בן יומו אע״פ שאין מרחיקין מצואתו מ״מ מסתבר דחשיב דבר מטונף שלא להניחו ע״י הנרות ואף שהטיטול סגור, ויל״ע בזה.

והנה בסוכה מבו׳ תרל״ט ס״א בהגה שלא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה וכתב בבה״ל דתשה״מ שרי בסוכה, ולעיל כתבנו לדון אם מותר תשה״מ בפני הנרות וי״ל דאין הדינים שווים ובסוכה מותר ובפני הנרות אסור, וצ״ע.

והנה שטיפת קערות אסור בסוכה, אבל בפני הנרות נראה דשרי.

ואם הנרות כבו ונשאר רק השמש כבר עמד בזה בקב הישר פרק ל״ו, אמנם נראה דכל דבריו דיש קדושה יתירה בשמש ואסור להשתמש לאורו אפי׳ של השמש אבל לענין תשמיש גנאי בפני הנרות [אם יש אור החשמל] בזה נראה דאפי׳ אם כל הנרות דולקים מותר לשחק על ידם דמשחקים לא נקרא תשמיש גנאי ומותר לשחק משחקים בפני הנרות של שבת או חנוכה.

וכן מפורש בלשון הקב הישר שעושין לאורו עסקי חול אבל פשוט דל״ח תשמיש בזוי עצם המשחק, ושרי בשופי לאור הנרות.

ובגם אני אודך סימן רע״ט נקט הרב המשיב דזה תשמיש בזוי, ולענ״ד משחקים ל״ח תשמיש בזוי כלל וכלל.

עכ״פ אם כבו הנרות ונשאר השמש דולק נראה דאסור לעשות בפניו תשמיש בזוי לא מיבעיא להקב הישר דיש בו קדושה יתירה, אלא אף להחולקים עליו [כפי הפשט שזה נר רגיל וכמבו׳ ברמ״א תרע״ג ס״א דשרי להשתמש לאור השמש, ועיין בה״ל ד״ה שאם ישתמש] מ״מ תשמיש בזוי ודאי אסור דסו״ס הוא נטפל לנרות חנוכה.

וכ״כ בבאר היטיב תרע״ג ס״ק ז׳ דאסור להשתמש כנגד השמש תשמיש מגונה, והנה סיים שם וכש״כ דלשחוק בקלפים ח״ו אצלו ונראה דאין כוונתו

כלל דזה תשמיש מגונה, אלא שהוא משתמש בו לצורך משחק וזה אסור כמבו׳ בקב הישר אבל אם יש אור חשמל פשוט דל״ח תשמיש מגונה עצם המשחקים ושרי לשחק אפי׳ אצל הנרות עצמם.

ופשוט כך דגנאי זה צואה וכיוצ״ב ולעמוד ערום, אבל לשחק אין בזה שום חפצא דגנאי, ופשוט.

נמצא לדברנו דלעשות תשמיש גנאי כנגד השמש אסור לכו״ע, [ודלא כמש״כ הרב המשיב בגם אני אודך שם דתליא בפלוגתא].

בדין שכח על הניסים בתפילה

טו) ברמ״א תרפ״ב ס״א כתב י״א כששכח על הניסים בברכת המזון כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו׳, ובט״ז ס״ק ג׳ דכש״כ בתפילה אם שכח יוכל לומר נוסח זה, ובמ״ב ס״ק ד׳ הביא דין זה בשם א״ר שיאמר אחר גמר התפילה דרך בקשה קודם יהיו לרצון, ושאל כת״ר שליט״א האם הכוונה קודם יהיו לרצון הראשון או השני [לאלו שנוהגים לומר ב׳ פעמים], והנה בסימן קכ״ב סעיף ב׳ כתב דאין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון ועיין מ״ב שם בשם הפוסקים דמדינא אין איסור אלא כך צריך לכתחילה.

ובנידון דידן ודאי דאלקי נצור קודם דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכיון שיש לפניו ב׳ תחנונים אחד אלקי נצור ואחד הרחמן וכו׳ צריך להקדים אלקי נצור, וממילא מש״כ הפוסקים דאומר הרחמן קודם יהיו לרצון הכוונה קודם יהיו לרצון השני, ועוד דאין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון וא״כ בודאי אין נכון לומר הרחמן קודם הראשון.

מיהו אף למנהג דידן דאומרים פעם אחת יהיו לרצון לאחר אלקי נצור מ״מ פשוט דמקדים אלקי נצור ואח״כ הרחמן משום תדיר, וכך מתפרש הלשון קודם יהיו לרצון דהיינו לאחר אלקי נצור, [וכעין זה כתב במ״ב שם ס״ק ה׳].

והנה בשו״ע שם [סימן קכ״ב] משמע דאומרים פעם אחת יהיו לרצון [קודם אלקי נצור] ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו, ולפי״ז יל״ד שמא כוונת הפוסקים קודם יהיו לרצון הראשון שהוא העיקר והרי את השני לא כולם אומרים, ומ״מ נראה דאין לפרש כן אלא כיון שנהגו לומר פעמיים יהיו לרצון ממילא כוונת האחרונים שאומרים הרחמן דווקא לאחר אלקי נצור קודם יהיו לרצון השני, וזה מוכרח דהרחמן הוא תחנונים ואין לומר כן קודם יהיו לרצון הראשון, ובהכרח שכוונתם קודם השני.

וממילא גם לאחר יהיו לרצון הראשון מקדים אלקי נצור משום תדיר וכמו שנתבאר.

הקשה הגר״י אדלר שליט״א מ״ט לא מצאנו ביעלה ויבוא בר״ח שאם שכח במקום שאין חוזר שיאמר הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה או״א יעלה ויבוא וכו׳ ועו״ק דיעלה ויבוא כולו בקשות ותחנונים וא״כ יכול לאומרו בלא הרחמן וכגון לאחר אלקי נצור, וצ״ע, ועיין תקס״ה ס״ב שמי ששכח עננו בתענית ציבור ונזכר קודם שעקר רגליו אומרו [בלא חתימה] לאחר תפילתו והיינו לאחר אלקי נצור, [ואף אם כבר אמר יהיו לרצון אומרו אחרי כן כ״ז שלא עקר רגליו, כמבו׳ בשעה״צ שם ס״ק ו׳.

ובגם אני אודך סימן רפ״ו כתב הרב המשיב דלפי׳ המ״ב שמעיקר הדין אפשר לומר תחנונים קודם יהיו לרצון יהיה מותר לומר על הניסים מיד אחר המברך את עמו ישראל בשלום, ולענ״ד ליתא כלל, משום תדיר ושאינו תדיר ואלקי נצור קודם לו, ואע״פ שמקומו במודים כ״ז בברכת הודאה, אבל עכשיו שבא לומר הרחמן כסדר תחנונים ודאי וודאי שתדיר קודם.

וזה מפורש במ״ב דכתב דאומרו קודם יהיו לרצון ומתפרש לאחר אלקי נצור, וכמו שנתבאר בס״ד.

מינה שליח להדליק במקומו האם יכול לאכול וללמוד וכו׳ קודם ההדלקה

טז) שאל כת״ר שליט״א במינה שליח להדליק במקומו האם מותר לו ללמוד ולאכול קודם לכן, ויל״ד כעין זה באשה שבעלה מדליק בעבורה וכן הבנות שיוצאות בהדלקת אביהן, וכן לשיטת השו״ע שכל הבני בית יוצאים בהדלקת בעה״ב האם מותרים באכילה ובמלאכה.

והנה במ״ב תרע״ב ס״ק י׳ כתב דמשהגיע זמן הדלקה אסור ללמוד וכש״כ אכילה אסור וכן להתעסק בשאר דברים אסור ואפי׳ התחיל פוסק, ועיין שעה״צ ס״ק י״ד דחצי שעה קודם נמי אסור [חוץ מלימוד שמותר דיש לסמוך על שיטת השו״ע דזמן הדלקה רבע שעה קודם צאה״כ דר״ת].

ונראה דבזמננו שיש רגל בשוק עד מאוחר אם התחיל אין פוסק, דכל הטעם דפוסק מבו׳ בשעה״צ ס״ק ט״ו שחוששין דאין שהות אלא עד חצי שעה ממילא הוי כליכא שהות ופוסק, אבל לדידן דיש רגל בשוק בשופי אינו פוסק, [מיהו אם יש לו נרות ארוכות מאוד שידלקו עד שנגמר הרגל מן השוק א״כ צריך להפסיק כדי להספיק כמה שיותר זמן פרסומי ניסא וכל רגע שלא מדליק הוא מפסיד פרסומי ניסא, משא״כ אם יש לו נרות שדולקות למשל רק שעתיים א״כ א״צ להפסיק כיון דגם

אם יתאחר הרי כל השעתיים יהיה פרסומי ניסא מושלם דיש רגל בשוק והוי כאיכא שהות].

ונראה בשאלה דידן ששאל כת"ר שליט"א, דפשוט דאשה ובנות בבית אביהן שלא מדליקות, וכן מי שמינה שליח דמותר במלאכה ובלימוד אף משהגיע הזמן כיון דחזקה שליח עושה שליחותו ממילא זה כבר לא מוטל עליו ממילא מותרים בהכל, מיהו הנשים נהגו לא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקות אבל חצי שעה קודם הדלקה מותרות כיון דההדלקה מוטל על בעה"ב ולא עליהם.

וכן הספרדים שנוהגים כהשו"ע שרק בעה"ב מדליק מותרין בלימוד ובמלאכה ואכילה קודם הדלקה וכן אם הגיע זמן הדלקה מותרים, [ועיין מ"ב ס"ק ג' דיש מקומות שגם האנשים נהגו שלא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקות וכמבו' בא"ר בשם מהרי"ל].

נר חנוכה שאורו חלוש האם ראוי לתקנו

יז) שאל אם ראוי לתקן נ"ח שאורו חלוש, ונראה דאם יתכבה תוך כדי התיקון אין לתקנו דכיון שכבתה אין זקוק לה א"כ ודאי שאסור לכבות שאז מפסיד המצוה ואף אם יחזור וידליק זה להידור בעלמא וכמבו' ברמ"א תרע"ג סעיף ב' ואף שהאחרונים כתבו דראוי להחמיר לחזור ולהדליק כמבו' במ"ב שם ס"ק כ"ז מ"מ מן הדין אין זקוק לה ואם מתכבה הוא מפסיד המצוה ואם דולק אפי' ישאירו חלוש מ"מ יש בזה מצוה כל הזמן שדולק.

ובשו"ע שם כתב וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכבה אותה בשוגג אינו זקוק לה, ומבו' דזה שגגה בידו דאסור לעשות כן ואסור לתקן אם יש חשש שיתכבה מיהו מבו' בלשון השו"ע [שהוא מתשובת הרשב"א] שראוי לתקן הנר שידלק יפה, ויל"ד מה הסברא שצריך לתקן, ולכאו' אם בהתחלה דלק יפה א"כ גם ע"ז נימא כבתה מקצתה אין זקוק לה [מיהו לפעמים כבר מעיקרא לא דלק יפה ובזה ל"ש הדין דכבתה כיון דאם הדליק במקום שנכבה צריך וחייב לחזור ולהדליק, וה"נ אם לא דלק יפה מעיקרא צריך לתקן, מיהו כ"ז אם לא יתכבה תוך כדי תיקון] ונראה דל"ש סברא זו במקצת כיון דכל זמן שהם דולקים יש מצוה גמורה בזה ואסור לכבות ממילא צריך לתקן משום הידור מצוה שידלק יפה ול"ש כבתה מקצתה אין זקוק לה, כיון דעדיין יש מצוה גמורה א"כ לכתחילה צריך לעשותה בשלימות וזה מבו' בשו"ע שצריך לתקן.

מיהו אם יש חשש גדול שיתכבה תוך כדי תיקון א"כ אסור לתקן כיון דמן הדין סגי באור חלש ואם יתכבה הוא מפסיד המצוה ואין לעשות כן.

נמצא להלכה שצריך לכתחילה לתקן הנר אם אורו קלוש מיהו אם יש חשש שיתכבה תוך כדי התיקון אין לתקנו אלא ישאירנו כמו שהוא.

למה לא הוזכרה יהודית בעל הניסים

יח) שאל למה בפורים מזכירים את אסתר ובעל הניסים לא מזכירים את יהודית, ונראה פשוט שאסתר הויא מלכה ונכנסה להיסטוריה של זמני המלכים ממילא מזכירים בימי מרדכי ואסתר לציין את זמן הנס של פורים בימי אסתר המלכה אבל יהודית לא מציינת את זמן הנס ממילא א״צ להזכיר שמות בעל הניסים, משא״כ בימי מתתיהו מוזכר שהוא היה בתקופתו כהן גדול ומזכירים מתי אירע נס חנוכה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול.

מדוע קוראים לחנוכה חנוכה ולא על שם נס פך השמן

יט) פשוט שמכיון שחנוכת המשכן הוי בכ״ה בכסליו וכן בימי החשמונאים שהיוונים טימאו ההיכל, ועשו חנוכת הבית בשמונה ימים אלו, ואף שחנוכת המקדש בימי שלמה המלך הויא שבעה ימים מ״מ מבו׳ במגילת תענית פ״ט שהיו צריכים לבנות את המזבח ולתקן כלי שרת והתעסקו בזה שמונה ימים וכמו שהביא בשונה הלכות בסימן תר״ע ס״ג ממילא ימים אלו נקראים חנוכה, ואע״פ שההדלקה של נרות חנוכה ח׳ ימים זה זכר לנס פך השמן מ״מ העיקר זה חנוכת המקדש שחזרה עבודה למקומה וחזרה מלכות ישראל ושלטון התורה יותר ממאתיים שנה וע״ז תיקנו ימים אלו להלל ולהודות ולכך נקראים ימי חנוכה.

מיהו אין ימים אלו נקראים בשם חג כלל, וכמבו׳ בלשון השו״ע תר״ע ס״א בכ״ה בכסלו שמונת ימי חנוכה.

יש לו חנוכיה שקיבל מאבותיו בירושה האם עדיף להדליק בחדשה

כ) שאל כת״ר שליט״א האם ידליק בחנוכיה שקיבל בירושה ישנה או בחדשה שהיא ודאי יותר יפה מהישנה, ונ״פ דזה אלי ואנוהו מכריע ובודאי עדיף בחדשה, [וראיתי כתבו דמרן הגרח״ק שליט״א מדליק בישנה שקיבל מחמיו ולא ניח״ל להחליף לחדשה, והנה אין למדין הלכה מפי מעשה [ואולי לא רצה להחליף שמא הרבנית זללה״ה תקפיד בזה].

ופשוט דנקטינן דחדשה עדיף, ואף שהישנה חביבה עליו מ״מ צריך לכוף רצונו ולעשות רצון התורה, והתורה אומרת זה קלי ואנוהו].

ובסנהדרין כ״א ב׳ דאע״פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס״ת מצוה לכתוב משלו והיינו דאינו יוצא בס״ת שירש מאבותיו, והנה בקונה מן השוק

להרמ"א בסימן ר"ע ס"ב אינו יוצא בזה, ודעת הגר"א כרש"י שיוצא בזה, עכ"פ בס"ת שירש מאבותיו לכו"ע אינו יוצא בזה, ובחינוך תרי"ג כתב טעם המצוה למען שנקרא בספרים חדשים פן תקוץ נפשם בספרים הישנים, והנה פשוט שאפי' אם אביו כתב ס"ת חדש ונפטר לאחר יום ונמצא דירש היורש ס"ת חדש לגמרי אפ"ה פשוט שאינו יוצא בזה.

וכ"ז אינו נוגע לנידון דידן כלל דבמנורה יש דין [כמו בכל המצוות] זה אלי ואנוהו ממילא אף שראויה להשתמש במנורה שירש ואין בזה קץ מ"מ ודאי שבחדשה מקיים זה קלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות.

ובגם אני אודך סימן רצ"ג כתב הרב המשיב שיש ענין להשתמש בכלים של הנפטרים, ותמוה לי דבריו דאטו בכובע וחליפה הוא ג"כ לובש את של אבותיו וא"כ לא תהא כהנת כפונדקית אם מלבושים שאינם מצוה לובש משלו ומקפיד על מראיהם כש"כ במנורה של מצוה יקנה חדש משלו, ופשוט.

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
מח"ס עומק הפשט

זמן הדלקת נר חנוכה במוצ"ש

'שיטות רבות בזמן ההדלקה'

להדליק נר חנוכה: בגיליון הנוכחי מבואר בהרחבה שיש הרבה שיטות בנושא 'זמן הדלקת נר חנוכה במוצאי שבת', ומצינו מנהגים חלוקים וקוטביים בקרב קהילות שבטי ישראל, יש אומרים להדליק כמה שיותר מוקדם, שכן השיעור של 'עד שתכלה רגל מן השוק' שהוא חצי שעה מתחילת הזמן נאמר גם במוצאי שבת, ויש אומרים שבמוצאי שבת לא נאמר הזמן של עד חצי שעה, וכן נחלקו האם הדלקת נרות קודמת ואחריה 'הבדלה', או ש'הבדלה' קודמת לפני הדלקת הנרות, וכן האם מותר להדליק לפני 'מעריב' כדי להקדים כמה שאפשר, או שצריך להקדים את מעריב מדין 'תדיר קודם', האם עדיף להזדרז להוציא את השבת יותר מוקדם מכל שבוע, בכדי להקדים את 'הדלקת הנרות' כמה שיותר. החוששים לחומר לשיטת 'רבינו תם' כאשר מתאחרים בחנוכה עד זמן רבינו תם, נמצא שהחומרא גורמת להם קולא, האם יקדימו להדליק או לא, ועוד.

מקוצר הגיליון לא שייך להקיף את הנושא המסועף, כאשר כמעט כל ספר בדיני חנוכה מאריך בפרטי הזמנים לפי השיטות השונות, ובכל זאת נזכיר בקוצר אמרים ממש לפחות חלק מהשיטות, כפי שידינו מגעת. והאריכו בכל זה במשנ"ב מהדורת דרשו (ביאורים ומוספים על סימן תרעב), הג"ר שמחה רבינוביץ שליט"א בספרו פסקי תשובות (סימן תרעב), הג"ר יצחק דרזי שליט"א בספרו שבות יצחק (חנוכה פרק ד), הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בספרו גם אני אודך (חנוכה סימנים מ"א, ס"ד, צ"ט, ק', קא).

הפלא ופלא

בגיליון הקודם הצגנו את השאלה בפני הקוראים החשובים, מדוע בדורות האחרונים התעורר פולמוס גדול בנושא, כאשר בספרי פוסקי זמננו רבו השיטות, ואילו בגמ' ובספרי הראשונים והפוסקים הקדומים כמעט ולא מצינו שיטות בשאלה זו, כאשר המקור הראשון המפורסם שצריך להזדרז במוצאי שבת הוא לפני פחות מ-200 שנה שנת תקצ"ב, בשם הגר"א בספר מעשה רב [ואמר דרשן אחד ב'דרך צחות', 'מענין שבדורות האחרונים כל שנה חל אחד מימי החנוכה במוצאי שבת, ומה היה בדורות הראשונים?'].

במערכת הגיליון התקבלו הרבה תשובות, התשובה הכי מסתברת, שבדורות הראשונים היה ברור להם זמן השקיעה וצאת הכוכבים, וכל קהילה ויישוב היה להם מנהג ברור מתי מותר לעשות מלאכה במוצ״ש, ומיד בצאת השבת היו מתפללים מעריב ומספיקים להדליק תוך חצי שעה מצאת השבת, ולכן לא הרבו בפלפולים, שכן הוא בכלל מה שכתוב בשו״ע שזמן ההדלקה חצי שעה מצאת הכוכבים לא מקדימין ולא מאחרין, ולא היה צריך לפרט דין מיוחד למוצאי שבת, אבל בדורות האחרונים התרבו המנהגים והשיטות בזמן צאת השבת, ומכאן שורש המבוכה בזמן ההדלקה במוצאי שבת, ועדיין צ״ב. ומכל מקום פוק חזי, שבסופו של דבר כמעט כל אדם מדליק במוצאי שבת חנוכה, כפי מה שראה את זמן ההדלקה אצל אביו, שראה אצל אבי אביו וכו׳.

להקדים כמה שאפשר

להדליק תוך חצי שעה: שורש השיטה להזדרז בהדלקת הנרות, יסודו בדברי הרמב״ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה ה) ובשו״ע (סימן תרעב סעיף ב) אין מדליקין נרות חנוכה לפני השקיעה, אלא זמנה בשקיעה, לא מאחרין ולא מקדימין, ואם לא הדליק בזמן השקיעה, יכול להדליק עד שתכלה רגל מהשוק, שהוא חצי שעה או יותר, ואם עבר הזמן הזה ולא הדליק, לא ידליק. טעם הדבר ביאר השו״ע, שאז העם עוברים ושבים ואיכא ׳פרסומי ניסא׳.

נחלקו הפוסקים מתי הזמן המדויק של ההדלקה, האם הוא בשקיעת החמה, ואם כן סוף הזמן שהוא חצי שעה אחר כך, הוא חצי שעה מתחילת השקיעה, או זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, ואם כן סוף הזמן הוא חצי שעה אחר צאת הכוכבים.

לדעת השו״ע כפי שמבואר במשנ״ב (סימן תרעב ס״ק א) חצי שעה מהשקיעה הכוונה חצי שעה מצאת הכוכבים שהוא סוף השקיעה, ואילו לדעת הרמב״ם הכוונה חצי שעה מתחילת השקיעה, ולשיטת הרמב״ם מפורש בביאור הלכה (ד״ה לא מאחרים) שזמן הדלקת נרות חנוכה הוא רק עד חצי שעה מהשקיעה או מעט יותר, ואם עבר הזמן הזה לא יצא ידי חובת הדלקת נר חנוכה.

וזה שורש ההלכה שהובאה במעשה רב (אות רלז) בשם הגר״א, להזדרז מאד להתפלל מעריב במוצאי שבת חנוכה במוקדם האפשרי, כדי שלא יעבור זמן הדלקת הנרות ויפסיד את הברכה. ומסתבר שהגר״א לשיטתו (מעשה רב אות רלו) ׳חצי שעה אחר זמן כלות רגל מן השוק, מדליק בלי ברכה׳. ומובא בתוספת מעשה רב (שם) פעם אחת איחר רבי זלמן מוולאז׳ין תפלת מעריב במוצאי שבת, והורה לו הגר״א שקודם ידליק נר חנוכה ורק אחר

כך יתפלל. ואין אומרים 'ויתן לך' לפני הבדלה כדי שיוכלו להדליק נר חנוכה בזמן.

והזהיר הביאור הלכה (סימן רצג ד"ה ג' כוכבים קטנים) וראיתי אנשים המהדרים בחנוכה לנהוג כשיטת הגר"א להדליק נרות חנוכה בהקדם האפשרי אחר זמן השקיעה, וגם במוצאי שבת מזדרזים להדליק מוקדם לפני שחשך היום לגמרי, וסומכים על שיטת הגר"א שבין השמשות אינו ארוך כל כך כידוע, אך הם טועים בכך, כיון שודאי צריך להמתין עד שיצאו שלש כוכבים קטנים, כמו שנפסק בשו"ע שאין אנו בקיאים איך נראים כוכבים בינוניים ולכן צריך לחכות לכוכבים קטנים, שהוא סימן מובהק שכבר לילה כמבואר בגמ' (ברכות דף ב שבת דף לה מגילה דף כ), ולפני כן הוא ספק לילה.

הנוהגים להקדים

מנהג הג"ר דוד בהר"ן זצ"ל (מובא בספר ארח דוד אות רפא-ב) שאמנם בכל שבתות השנה היה נזהר לא לעשות מלאכה עד הזמן של מוצאי שבת כדעת רבינו תם שהוא 72 דקות אחרי השקיעה, אך במוצאי שבת חנוכה הקדים מאוד להדליק נרות חנוכה לפני זמן רבינו תם, והתפלל ערבית 15 דקות אחרי השקיעה כדי להספיק להדליק תוך חצי שעה מהשקיעה. המנהג בקהילת אדרת אליהו (זילברמן) ברובע היהודי בירושלים, להתפלל ערבית במוצאי שבת חנוכה 18 דקות אחרי השקיעה, ומיד בסיום התפילה ממהרים ומזדרזים לביתם להדליק נרות חנוכה, לקיים את שיטת הרמב"ם שכתב 'וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר', נמצא שגם מעט לאחר חצי שעה עדיין הוא בתוך הזמן.

וסיפר הג"ר משה שפירא זצ"ל (כעדות בנו) שהמנהג במקום המפורסם 'חצר שטרויס' היה במוצש"ק חנוכה לסיים את תפילת מעריב במהירות גדולה, בכדי להספיק ולהדליק תוך חצי שעה משקיעת החמה, והוסיף שזהו למרות שבכל ימות השנה התפללו שם מעריב במתינות גדולה, כיאה וכראוי לאנשי מעלה שהיו דרים שם.

הג"ר יחיאל מיכל טוקאצינסקי זצ"ל בספרו בין השמשות (פרק ה) כתב כי זמן תפילת מעריב הוא 20 דקות אחרי השקיעה, וזמן הדלקת נרות חנוכה 34 דקות אחר השקיעה. וכן נהג רבה של ירושלים הג"ר שמואל מסלנט זצ"ל שהתפלל 20 דקות אחר השקיעה, והדליק מיד אחר שמו"ע בערך 34 דקות, והנר היה מוכן מערב שבת, והורה שאם לא הכין מערב שבת יכין רק לאחר מעריב. והג"ר ישעיה ברדקי זצ"ל התפלל בזמן 18-20 דקות, ומדליק 33-35 דקות.

ומתקיף את מנהג הטעות שנשתרבב גם בין התלמידי חכמים, להדליק קודם חצי שעה, ובשביל הידור מצוה

דרבנן מכניסים עצמם לספק חילול שבת, ולא עוד אלא שחוטפים את הקריאת שמע ואת התפילה, ואין ביטול הזכרת שם אחד בכוונה, שוה בכל הידור מצות נרות חנוכה.

ומסיים, החרד לדבר ה׳ יהדר גם בלילה זה להדליק ערך 34 דקות אחר השקיעה, ולכבוד נרות חנוכה יקדימו להתפלל 10-8 דקות קודם חצי השעה. ובלי שום חטיפה ובהלה ודאגה, ונרות חנוכה יהיו מוכנים מערב שבת באופן שידליק 34 דקות אחרי השקיעה, וזהו ההידור האמיתי ובכל דרכיך דעהו״ עכ״ל.

בלוח ארץ ישראל (טוקצינסקי) כותב להתפלל 23 דקות אחר השקיעה, ולהדליק נרות 35 דקות אחר השקיעה, וכפי הנראה הולך לשיטתו, שזמן צאת הכוכבים הוא 22 דקות אחר השקיעה, ומוסיפים דקה לתוספת שבת, ואז מתפללים. וכן נוהגים הרבה קהילות בארץ ישראל להקדים במוצאי שבת חנוכה, ולהתפלל כזמן המובא בלוח ארץ ישראל.

וכתב הג״ר שריה דבליצקי זצ״ל (קובץ מבקשי תורה חנוכה חלק ג עמוד ע׳) וז״ל: ״ולפלא גדול על לוח אר״י שהקציב לנו רק 12 דקות לתפילת מעריב במוצאי שבת זה, כולל על הניסים ויעלה ויבוא אם חל בו ר״ח, אלא צריך להתפלל כדרכו תמיד, וכמובן ללא שהיות יתירות, אך גם ללא חטיפות ובהילות, וללכת לביתו להדליק״ עכ״ל.

יש להדגיש כי אלו המזדרזים בתפילת מעריב, יש להם להורות לבני ביתם להקפיד שלא לעשות מלאכה, ולא להכין את הנרות עד זמן צאת השבת. ובפניני חנוכה (עמוד קנה) מובא בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל שהורה להכין את הנרות רק 40 דקות אחרי השקיעה. [בספר שלמי תודה (שם) דן האם מותר בזמן שבת לומר לבני ביתו להכין את הנרות, או שנאסר הדיבור בשבת מדין ׳ודבר דבר׳, כמבואר בשו״ע סימן שז סעיף ח, ומסקנת דבריו שעל ידי רמז ודאי מותר, ויתכן אף בדיבור מפורש מותר לצורך מצוה, כמבואר במשנ״ב שם ס״ק א].

האם להחמיר כשיטת רבינו תם

בקונטרס דובר מישרים להג״ר חנוך זונדל גרוסברג זצ״ל בשם חותנו הג״ר נטע צבי ויס זצ״ל מגיד מישרים בירושלים, שנהג הכל על פי המהרי״ל דיסקין זצ״ל, ובמוצאי שבת חנוכה לא הקפיד על זמן רבינו תם, וכן מעיד על הג״ר דוד בהר״ן זצ״ל שכל השנה היה מקפיד על זמן רבינו תם במוצאי שבת, אבל במוצאי שבת חנוכה לא היה מקפיד על פי הוראת הג״ר שמואל סלנט זצ״ל.

בספר הליכות שלמה (פרק טז סעיף טו הערה 69) מובא, על אף שבכל מוצאי שבת החמיר הג״ר שלמה זלמן

אויערבאך זצ״ל שלא להבדיל ולא לעשות מלאכה עד זמן צאת השבת לרבנו תם, במוצאי שבת חנוכה דקדק להדליק הנרות קודם זמן רבינו תם, הואיל ומעיקר הדין לא נהגינן כר״ת, וכן הורה לשואלים. ומובא שם בדבר הלכה (אות לא) שסבר שעיקר מנהגנו בארץ ישראל הוקבע כדעת הגאונים, וגם אלו הנוהגים להחמיר לפחות בדאורייתא כרבנו תם, לא קיבלו עליהם דבר זה אלא בתורת חומרא, אבל לא חששו לכך מעיקר הדין, ובנרות חנוכה שיש לחוש שיעבור עיקר זמן המצוה, לא נהגו כלל להחמיר כזמן רבנו תם. ובדרך כלל השתדל במוצש״ק להדליק כעבור 40-35 דקות משקיעת החמה, ולכל הפחות לא יאוחר מ-50 דקות, והיה רגיל לספר עד כמה הזדרזו גדולי ירושלם להדליק נר חנוכה מיד במוצאי שבת. ופעם התבטא במוצאי שבת חנוכה ״אין ביכלתי״ להחמיר ולהמתין לזמן רבינו תם.

בשבות יצחק (הלכות חנוכה עמוד עה) מובא בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל, שכיון שכאן בארץ ישראל נראה שזמן צאת הכוכבים הוא כשלושים דקות אחרי השקיעה, אם כן סוף זמן ההדלקה הוא כשעה לאחר השקיעה, לכן אף שראוי לאחר ביציאת השבת, מכל מקום נר חנוכה ידליק כחמישים וחמש דקות לאחר שקיעת החמה, וגם הנוהגים לאחר ביציאת השבת כר״ת, אם נהגו כן רק כמנהג טוב לחומרא ולא משום חשש לדינא, בחנוכה ראוי שידליקו בזמן זה. והורה הגרי״ש אלישיב זצ״ל (קובץ עיון הפרשה גליון קסב) שגם הרגיל כל מוצאי שבת להתפלל 45 דקות אחר השקיעה, יכול להקדים ואין לו לחוש משום נדר. ומאידך מי שאין לו מנין מוקדם יסמוך על השיטות שאפשר להדליק מאוחר יותר, אמנם עדיף שידליק בזמן, דהיינו 50 דקות, ואח״כ יתפלל.

לדעת הג״ר משה פיינשטיין זצ״ל (אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן סב) במוצאי שבת אסור להדליק נר חנוכה קודם חמישים דקות מהשקיעה, ולאלו שממתינים בכל מוצאי שבת עד אחר 72 דקות כדעת ר״ת כפי שראוי לבני תורה אין להם למהר בשביל נר חנוכה, אפילו אם בכל דבר נוהגין כהגר״א, אין ליחידים לנהוג לקולא כשיטת הגר״א נגד שאר הפוסקים, כיון שאינם תלמידיו שהורה להם, ואף תלמידי הגר״א יכולים לסמוך על הגר״א לקולא רק לעצמם, אבל אין להם רשות להורות לאחרים לנהוג כהגר״א לקולא. וכעין זה הורה הג״ר ניסים קרליץ זצ״ל (חוט שני הלכות חנוכה עמוד שיח) שהנוהגים בכל מוצאי שבת כשיטת רבינו תם, לא ישנו ממנהגם במוצאי שבת חנוכה.

החזון איש זצ״ל (ארחות רבינו חלק ג ימי חנוכה אות טו) היה מצביע במוצאי שבת חנוכה על מקום מסוים בשמים שיראו אם יש שם כוכבים, כי

הוא היה קצר ראיה לכן ביקש מאחרים שיסתכלו, וכשראו כוכבים באותו מקום, ביקש שיראו ג׳ כוכבים קטנים ורצופים, וזה היה קצת יותר מוקדם מהזמן שהתפללו בכל מוצאי שבת (45 דקות), והתפללו מיד כשראו את הכוכבים. ובעל הקהלות יעקב התפלל במוצאי שבת חנוכה 42 דקות. ובבית כנסת לדרמן מתפללים במוצאי שבת חנוכה 40 דקות אחר השקיעה, ובכל מוצאי שבת מתפללים לאחר 45 דקות.

מנהג הגרי״ז מבריסק זצ״ל (עובדות והנהגות לבית בריסק חלק ב עמוד ק) בכל ימי החנוכה היה מקפיד להדליק מיד בשקיעה, וכיון את השעון לפני חנוכה כדי שידע את הזמן המדויק של השקיעה, אבל במוצאי שבת חנוכה היה מתפלל כדרכו תפילת מעריב מיד כאשר הגיע זמן האחטיל (׳שמינית׳ שהוא שעה וחצי זמניות אחרי השקיעה), ואחר זמן הזעקסטיל (׳שישית׳ כשעתיים זמניות אחרי השקיעה) מיד היה הולך להדליק את הנרות חנוכה, שבזמן זה נהג לעשות מלאכה מידי מוצאי שבת.

ואמר על כך, ׳במוצאי שבת זמן הדלקת הנרות הוא בשעה שאצל האדם יוצאת השבת, ואם כן אצל אותם האנשים שאצלם יוצאת השבת בזמן הרגיל, אזי זמן הדלקת הנרות הוא באותו הזמן, ואצל אותם שאצלם יוצאת השבת בזמן רבינו תם, אזי אצלם הזמן הוא אז, ואצל מי שאצלו יוצאת השבת באחטיל או בזקסטיל, אזי זמן הדלקת נרות חנוכה הוא אז׳. ופעם אחרת אמר שבמוצאי שבת מאחר שבין כך אי אפשר להדליק בזמן הרגיל עם תחילת השקיעה, כבר אין קפידא למהר בהדלקה.

וביאר בתשובות והנהגות (חלק ב סימן שמב עמוד רפט) שהגר״ח זצ״ל אביו של הגרי״ז, הקפיד להדליק בתוך החצי שעה של יציאת שבת של ר״ת, ואילו הגרי״ז עצמו סמך על כך שבימינו עדיין לא כלתה רגל מן השוק בזמן זה.

בנוסח אחר אומרים בשם הגרי״ז שבמוצאי שבת לא נתקן זמן, ואפשר להוסיף בגדר הדברים, שהרי במוצאי שבת לא שייך להדליק בשקיעה עצמה, וקשה מאוד להספיק חצי שעה מהשקיעה, ולכל היותר אפשר להספיק חצי שעה מצאת הכוכבים, ואם כן מסתבר שהתקנה של זמן ההדלקה לא נאמרה במקום שאי אפשר.

ועוד שהרי מבואר בריטב״א החדשים (שבת דף כא:) שהזמן של עד שתכלה רגלא דתרמודאי תלוי בכל מקום כפי שהוא, וכיום הזמן של ׳עד שתכלה רגל מן השוק׳ הוא יותר מאוחר, ואם כן אין סיבה למהר. אמנם בחוט שני (חנוכה עמוד שטז) הביא את

דברי הריטב״א, והסיק ׳ואנו אין לנו אלא ספר חידושי הריטב״א אשר מסור ומקובל לנו מדור דור׳.

וכתב בספר פניני חנוכה (עמוד קנה) בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל, שכיון שבמוצ״ש בדרך כלל כולם מדליקים מאוחר, לכן אין להפסיד בשביל זה תפילה בציבור, אם יש עדיין עוברים ושבים אחר כך. שהרי על כרחך צריך לומר שבמוצ״ש קבעו חז״ל זמן הדלקה שונה מבימות החול והוא מאוחר יותר, שהרי בודאי לשיטה שההדלקה היא בתחילת השקיעה לא יתכן במוצ״ש להדליק באותה שעה, ומוכרח להיות שמלכתחילה קבעו חז״ל שהזמן במוצ״ש הוא מאוחר יותר. אמנם לכתחילה גם במוצ״ש יש להדליק בתוך שעה לשקיעה, כי הדבר הזה אינו ודאי שבמוצ״ש הזמן מאוחר יותר.

מנהג חסידים ואנשי מעשה

לפי מנהג הרבה מקהילות החסידים שמדליקים בפנים, וסומכים על שיטות הראשונים שהדין להדליק נרות חנוכה בתוך הבית מחמת הסכנה לא בטלה למרות שהסכנה חלפה, ופרסום הנס מתקיים אצל בני הבית, נמצא שאין ענין למהר ולהדליק מיד בחצי שעה מהשקיעה, ומטעם זה גם בשאר ימות החנוכה אין מקפידים להדליק מיד בחצי שעה מהשקיעה כידוע. ויש כמה מקהילות החסידים שנקטו כשיטת רבינו תם מעיקר הדין, אם כן חצי שעה שאחר סוף השקיעה הוא חצי שעה מזמן רבינו תם.

ומנהג כ״ק האדמו״ר מגור שליט״א להדליק במוצאי שבת מיד בזמן לפני תפילת מעריב, והרוצים להיכנס אל הקודש פנימה במוצאי שבת חנוכה, הגבאי מוודא שכבר הדליקו נרות חנוכה ורק אז יכולים להיכנס להתברך. [ואין להקשות שצריך להתפלל מעריב קודם מדין ׳תדיר קודם׳, שהרי אם יש חשש שיעבור עיקר זמן ההדלקה לא שייך לומר ׳תדיר קודם׳ ולהפסיד את עיקר הדין, כיון שתדיר קודם הוא דין קדימה כאשר יש אפשרות לקיים את שניהם בשוה, אבל אם יש חשש שיפסיד את זמן המצוה, שפיר צריך להקדים את ההדלקה, ואין חשש שמא ישכח להתפלל ערבית, כאשר מתפלל במנין קבוע בזמן מסוים].

הבדלה קודם או הדלקה קודם

כתב השו״ע (סימן תרפא סעיף ב) מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה. והוסיף הרמ״א וכל שכן בביתו שמדליק ואח״כ מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבית הכנסת. וכתב המשנ״ב (ס״ק ג) עיין בביאור הלכה שיש כמה דעות בראשונים בזה, ולכן בבית הכנסת אין לשנות מהמנהג שנהגו בישראל להדליק מקודם ואח״כ להבדיל, ואילו בבית ׳דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד׳.

וכתב הפמ"ג (סימן תרפא א"א ס"ק א מקו"ח), שגם הנוהג להדליק נרות חנוכה לפני הבדלה, אם שכח לומר 'אתה חוננתנו' במעריב, צריך להבדיל קודם על הכוס ואחר כך להדליק נר חנוכה.

ומנהג הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל (ספר הנהגות ופסקים עמוד 100, תורת חיים חלק ב הלכות והנהגות חנוכה אות ו) שביקש שיכינו לו את נרות החנוכה על פתח הבית, וכשבא לביתו היה פוגע בהם תחילה והדליקם קודם הבדלה, משום הכלל 'אין מעבירין על המצוות'. ובאורח דוד (שם) הובא שכן נהג גם הגר"ד בהר"ן זצ"ל.

והג"ר שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל בשנותיו הראשונות היה נוהג להדליק את הנרות לפני ההבדלה, אמנם מיום שהגיע למסקנה שמעיקר הדין צריך לשמור זמן ר"ת, התחיל לנהוג להדליק אחר הבדלה, שבלאו הכי יש להמתין עד זמן ר"ת (בנתיבות ההלכה חלק ג עמוד 178).

דינים העולים

זמן ההדלקה במוצאי שבת: יש הרבה שיטות ומנהגים חלוקים בקרב שבטי ישראל בזמן הדלקת נר חנוכה במוצאי שבת חנוכה, ומנהג הגר"א היה להזדרז בזמן ההדלקה במוצאי שבת, ואילו במקהלות החסידים שמדליקים בתוך הבית אין ממהרים במוצאי שבת, ומנהג גור להדליק לפני מעריב מיד בזמן צאת השבת. הגרי"ז מבריסק היה מתפלל ב'אחטיל' (שמינית), והדליק ב'זעקסטיל' (שישית), ונימק שהזמן הוא בצאת השבת של כל אדם. בנוסח אחר אומרים בשמו, שבמוצאי שבת אין זמן.

פחות מחצי שעה: יש מנהג של טעות להדליק תוך חצי שעה, כדי לקיים את שיטת הגר"א שכל ימות החנוכה זמן ההדלקה הוא תוך חצי שעה מהשקיעה, וכתב הביאור הלכה שהוא מנהג טעות, שאסור להדליק לפני שרואים ג' כוכבים קטנים. והוסיף הג"ר יחיאל מיכל טוקאצינסקי זצ"ל שבשביל הידור מצווה של נרות חנוכה נכנסים לספק חילול שבת.

מיד בזמן: מנהג ירושלים להדליק מיד בזמן צאת השבת, זמן תפילת מעריב בין 18-23 דקות אחרי השקיעה, וזמן ההדלקה הוא בזמן שנראים כוכבים קטנים בין 33-35 דקות אחרי השקיעה.

50 דקות: הג"ר שלמה זלמן אוירבאך הקפיד להדליק מיד בזמן 35-40, ולא יאוחר מ-50 דקות, הגרי"ש אלישיב הדליק כ-55 דקות אחרי השקיעה, הקה"י התפלל על פי החזו"א ב-42 דקות, ואחרי מעריב הדליק את הנרות. ובלדרמן מתפללים ב-40 דקות.

רבינו תם: הג״ר דוד בהר״ן על פי הג״ר שמואל סלנט, החמיר כל השנה כרבינו תם, אולם במוצאי שבת חנוכה לא החמיר והדליק מיד בזמן. מאידך לדעת הג״ר משה פיינשטיין יש לבן תורה להחמיר כרבינו תם, וגם במוצאי שבת חנוכה יחמיר כרבינו תם. ולנוהגים כרבינו תם מעיקר הדין, ודאי שגם בחנוכה ינהגו כרבינו תם.

הבדלה או הדלקה: בבית כנסת מדליקין ואחר כך מבדילים, ובבית דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ועו"ס

בענין כהן לדלג על הניסים כדי להספיק לישא כפיו

אורך ימים ושנות חיים למע"כ יד"נ הרה"ג המפורסם לשו"ת רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב.

ע"ד שאלתו בכהן שעומד באמצע שמונה עשרה, אם ידלג על הניסים בחנוכה או בפורים, בכדי להספיק לישא כפיו.

א'

המג"א ס' קכ"ח סק"מ, בכהן העומד בתפילתו והגיע הש"ץ לנשיאת כפיים, צריך הכהן להפסיק מתפילתו ולישא כפיו היכא שאין כהנים אחרים שישאו כפים עי"ש, ומקורו מתשו' הרדב"ז ח"א ס' רנ"ג עי"ש, וכ"פ המשנ"ב ס' קכ"ח ס"ק כ"ח עי"ש, וחזינן מהמג"א דאף שהכהן עוסק במצות תפילה ליכא ביה פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה וצריך לישא כפיו, וא"כ ה"ה י"ל אף בכהן באמצע שמונה עשרה נהי שעוסק במצות תפילה ובתפילת על הניסים, מ"מ ידלג על הניסים בכדי לישא כפיו, כדחזינן במג"א דכהן העומד בתפילת שמונה עשרה צריך לישא כפיו, וליכא פטורא דעוסק במצוה, ובתשו' והנהגות ח"ג ס' נ"ב, כתב לדון בטעם דליכא פטורא דעוסק במצוה, דכשקראו לו לעלות לנשיאת כפיים הוי איסור כשאין עולה דעובר בעשה, ובהכי ליכא פטורא דעוסק במצוה לעבור באיסור ויעו"ש אם האיסור מחמת המצוה י"ל דפטור דממילא אין לו איסור עיי"ש.

לדלג על הניסים לומר קדושה

ובתשו' צמח צדק או"ח ס' קי"ג, כתב לדון אם מותר לכתחילה לדלג על הניסים לסיים התפילה בכדי שיוכל לענות קדושה עי"ש, ובשו"ת ראש אריה ס"א, כתב דאפשר לדלג על הניסים בכדי לומר קדושה עי"ש, ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח ס"י עי"ש. ולכאו' צ"ע מ"ט ידלג על הניסים באמצע התפילה בכדי לומר קדושה, הא כיון שעוסק במצות תפילה, יהא פטור מהמצוה לומר קדושה, וממילא לא ידלג על הניסים בכדי לומר קדושה, כיון שעוסק במצוה פטור מהמצוה, ומצאתי שכ"כ בתשו' אפרקסתא דענינא ח"ב ס' ק"ז שכתב דאין לדלג על הניסים, לומר קדושה, כיון שכבר עסוק בדר תפילתו כתקנת חז"ל לא מסתבר כלל שישמיט על הניסים, אע"ג דקדושה עדיפה מעל הניסים, כי הוא בכלל עוסק במצוה

פטור מהמצוה עי״ש, וכ״כ מו״ר בתשו׳ משנת יוסף חי״ג ס׳ כ״ד אות ב׳, וכ״כ מדנפשיה בס׳ הערות וחידושים להג״ר ישראל טוייב ברכות ס׳ ט״ז עמ׳ תקמ״א, וכן בס׳ ענפי משה לידידי הגר״מ חליוה חנוכה ס׳ ל״ג עי״ש, ובס׳ נר ציון חנוכה עמ׳ תקס״ח, ובס׳ קובץ הלכות להגר״ש קמנצקי פורים עמ׳ ס״ז.

אמנם י״ל בזה ע״פ מה שהבאנו משמיה דמו״ר מרן הגר״ח קניבסקי זצוק״ל בבית מתתיהו ח״א ס״א אות כ״ז, דמאי דקיי״ל בשו״ע או״ח ס׳ ק״ד בשומע קדיש או קדושה באמצע שמונה עשרה שמפסיק לשמוע הקדושה, ומ״ט מפסיק הא עוסק במצות תפילה, יהא פטור מעניית קדושה, ותירץ ע״ז הגרח״ק זצ״ל, הא דעוסק במצוה פטור דווקא ממצוה אחרת, אבל באותה מצוה גופא דעסיק ביה ליכא פטורא, וכיון שקדיש וקדושה הם מענין התפילה הוי כמו שעוסק באותה מצוה דעסיק בה דליכא בהכי פטורא דעוסק במצוה יעו״ש, וכ״כ לתרץ בס׳ מועדים וזמנים ח״א ס׳ צ״ג עי״ש. ובשו״ת נשמת כל חי סימן ד׳.

ואשר עפ״ז י״ל דה״ה דליכא פטורא דעוסק במצוה באמצע התפילה לדלג על הניסים בכדי לומר קדושה, כיון דעוסק במצוה פטור רק ממצוה אחרת ולא מאותו מצוה דעסיק ביה, וכיון שעוסק במצות תפילה לא מיפטר מקדיש וקדושה שהם מאותו מצוה בתפילה, ושפיר י״ל דאם ידלג על הניסים באמצע התפילה בכדי לומר קדושה, דאף שעוסק במצות תפילה, מ״מ י״ל דאין פטור מקדושה דהוי כאותו מצוה ויש לדון שידלג על הניסים.

ואולם צ״ע למש״כ בתשו׳ יד אלעזר ס׳ ל״ד דהעוסק במצוה ליתן פרוטה לעני, פטור ליתן צדקה לעני אחר, מפטורא דעוסק במצוה, פטור מהמצוה עי״ש, וכ״כ בס׳ דרך שיחה ח״א עמ׳ רפ״ו, משמיה דמרן הגר״ח קניבסקי זצוק״ל, דהעוסק בליתן צדקה לעני פטור מליתן לעני אחר עי״ש, וא״כ חזינן דפטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה זהו אף באותו מצוה דעסיק בה פטור, וא״כ צ״ע במה שתירץ הגרח״ק זצ״ל, בטעם שמפסיקין לקדיש וקדושה באמצע שמונה עשרה, וליכא פטורא דעוסק במצוה, דעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, ולא מאותו מצוה דעסיק בה, ואמנם בשו״ת ויחי יעקב או״ח ס״ד, כתב בטעם שמפסיקין לקדיש וקדושה באמצע שמונה עשרה וליכא פטורא דעוסק במצוה, שיכול לקיים שניהם, לשמוע קדושה ולהמשיך בתפילה עי״ש, ואולם זהו צ״ע דעוסק במצוה פטור מהמצוה ליתן פרוטה לעני, אף שיכול להפסיק רגע אחד וליתן צדקה ולהמשיך בשיטוח האבידה, וע״כ שפטור מהמצוה אף שיכול להפסיק, וה״ה צ״ע מ״ט צריך להפסיק באמצע שמונה עשרה לקדיש ולקדושה.

וראיתי בס' יומין דחנוכה ח"ב ס"כ, שנשאל במברך ברכהמ"ז בחנוכה, ואם יאמר על הניסים יפסיד תפילה בציבור, והביא להסוברים שלא ידלג על הניסים בכדי להספיק קדושה, וה"ה לא ידלג על הניסים בברכהמ"ז, שלא יפסיד תפילה בציבור, יעו"ש, ולכאו' י"ל בזה כיון שעוסק במצוה לברך ברכהמ"ז, פטור מתפילה בציבור ושפיר לא ידלג על הניסים משום תפילה בציבור, ואילו כשעוסק בתפילת שמונה עשרה י"ל דלא מיפטר מאמירת קדושה שהכל מצוה אחת בתפילה, ושפיר י"ל שידלג על הניסים לומר קדושה, וכמו דחזינן בהמבו' בשו"ע או"ח ס' נ"ב לדלג פסוקי דזמרה להספיק תפילה בציבור, משום שהכל מצוה אחת, מצות תפילה, צריך לדלג להספיק להתפלל עם הציבור, ובביאור הלכה ס' ק"ט, כתב להסתפק במאריך בתפילת שמונה עשרה ולא יסיים שמונה עשרה עד קדושה אם יתחיל להתפלל שמונה עשרה עי"ש, ולכאו' צ"ע כיון שעוסק בתפילה יהא פטור מקדושה, וע"כ כנ"ל כיון שקדושה מענין התפילה ליכא פטורא דעוסק במצוה, שהכל מצוה אחת, וע"ע בס' חשוקי חמד חנוכה ס' קע"ד ובס' שערי יוסף חנוכה ס' ט"ז עי"ש, ובספר פרדס יוסף החדש על פורים, לידידי הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, עמוד רפ"ה, מה שכתב בזה, עיין שם.

ושו"מ בשו"ת מתנת משה ס"ו שהביא לדברי הביהו"ל במאריך בתפילתו אם יתחיל שמונה עשרה אף שיפסיד קדושה ממש"כ רש"י בסוכה כ"ה. ביש לפניו מצוה קלה אין לדחותה אפי' מפני חמורה וא"כ שפיר יתחיל להתפלל שמונה עשרה אף שיפסיד קדושה שהוי כבא לידו המצוה ופטור מן המצוה העתידה לבוא, וכתב ע"ז המתנת משה דשאני אם כבר התחיל להתפלל שמונה עשרה שפיר י"ל שיאמר על הניסים אף שלא יאמר קדושה, אולם הביהו"ל איירי כשעדיין לא התחיל שמונה עשרה, ויכול להתפלל אח"כ ולא יהא בציבור וכיון שעדיין אל התחיל, יש לדון אם עדיף תפילה בציבור אף שיפסיד קדושה, או קדושה עדיף, ולא מיקרי דעוסק במצוה קלה שדוחה מצוה חמורה כיון שעדיין לא התחיל שמונה עשרה עי"ש.

ומו"ר בתשו' משנת יוסף חי"ג ס' כ"ד אות ב' דכתב בתו"ד, ומתוך כך מסתבר שגם בברכהמ"ז, אם מברך ברכהמ"ז וממהר כדי להתפלל בציבור או כהן לישא כפיו, לא ידלג על הניסים, וגם לא יקצרנו, אלא יעשה מה שמוטל עליו עכשיו לומר על הניסים ולא יתחשב עם התוצאה, לא רק בקדושה שיכול לשתוק ולשמוע מתורת שומע כעונה אלא אפי' נשיאת כפים שיפסיד אם לא ימהר לעלות לדוכן אין מבטלין החיוב שעוסק בו עתה גם אם יזדמן לו חיוב גדול ממנו, והוי כעין עוסק במצוה

הפטור ממצוה אחרת, ה״נ עכשיו עוסק בתקנת חז״ל באמירת נוסח על הניסים, ואינו חייב לדאוג לקדושה או נשיאת כפיים שעלול להפסיד עי״ז עי״ש.

וא״כ י״ל בכהן האוחז בתפילת שמונה עשרה, שפיר י״ל שיהא פטור מנשיאת כפיים, כיון שעוסק במצות תפילה וא״צ לדלג על הניסים בכדי לישא כפיו, דפטור מלישא כפיו, די״ל דמצות נשיאת כפיים הוי מ״ע בפ״ע לכהן לישא כפיו, ושפיר כיון שעוסק במצות תפילה פטור מנשיאת כפיים, מפטורא דעוסק במצוה, ואמנם י״ל למש״כ בשו״ת משיב דבר ח״א ס׳ מ״ז, שמצות נשיאת כפיים הוי כחלק מהתפילה, ומה״ט ל״מ שומע כעונה בנשיאת כפיים עי״ש, וא״כ עפ״ז שפיר אף בכהן באמצע שמונה עשרה בעוסק במצות תפילה י״ל דליכא פטורא דעוסק במצוה לפוטרו מנשיאת כפיים, דהנשיאת כפיים כחלק מהתפילה, ומש״ה י״ל שידלג על הניסים בכדי לישא כפיו, ואולם מו״ר בתשו׳ משנת יוסף חי״ג ס׳ כ״ד או״ב, דכהן באמצע התפילה אין לו לדלג על הניסים בכדי לישא כפיו דעוסק במצות תפילה פטור ממצות נשיאת כפיים עי״ש, וכן כתב בשו״ת שערי יושר ח״ד ס׳ ל״ג אות ג׳ בתשובה למח״ס גם אני אודך, וכן מסיק בספר גם אני אודך תשובות הגרח״ש סגל, חלק א׳ סימן כ״ו, דאין לכהן לדלג על הניסים בכדי לישא כפיו, עיין שם.

ומה שכתב בזה בספר פרדס יוסף החדש על פורים, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, עמוד רפ״ט, ועיין עוד בשו״ת ברכת ראובן שלמה חלק ד׳, בתשובה למח״ס גם אני אודך, וכ״כ לי הגר״א נבנצאל, שלא ידלג על הניסים בכדי לישא כפיו, וכ״כ לי הג״ר שמאי גרוס, בעל שבט הקהתי.

ובמועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תש״א, שאלתי למרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל, אם יאמר על הניסים בתפילה יפסיד מגילה, או לישא כפיו כשהוא כהן, אם יאמר על הניסים והשיב ע״ז אולי עי״ש, הרי די״ל דאולי ידלג על הניסים בכדי לישא כפיו, או לשמוע מקרא מגילה והנה בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה, לידיד נפשי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, עמוד תצ״ט, שאל למרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל, במי שיש לו זמן או לומר על הניסים בתפילה, או שידלג על הניסים, ויספיק קדושה מאי עדיף, והשיב על זה, על הניסים, עיין שם, הרי שס״ל דאין לדלג על הניסים בשביל לומר קדושה, ולכאו׳ זהו משום דעסיק במצות תפילה, פטור מלומר קדושה, וא״כ מ״ט י״ל שידלג על הניסים לישא כפיו או לשמוע מגילה, הא כיון דעוסק במצות תפילה פטור מלישא כפיו או לשמוע מגילה מפטורא דעוסק במצוה, ועי׳ בתשו׳ והנהגות פורים עמ׳ של״ט ובס׳ דברי הנסים פורים עמ׳ תתקפ״ט.

ב'

לדלג על הניסים לשמוע מגילה בציבור

והלום ראיתי בשו"ת תשובות ישראל לי"נ הג"ר ישראל טוייב ח"ה ס' מ"ו בהערות על מועדי הגר"ח הנ"ל, בענין לדלג על הניסים לישא כפיו ולשמוע מגילה, וכתב שיש לחלק, דבברכת כהנים הנידון אם יאמר על הניסים יפסיד ברכת כהנים, ובהכי י"ל כיון דהוא עכשיו עוסק בתפילה פטור מהמצוה, ואח"כ כשיגמור תפילתו כבר אין ברכת כהנים, אולם במגילה הנידון אם יאמר על הניסים הש"ץ כבר יתחיל בקריאת המגילה ולא יהא לו היכן לשמוע מגילה אח"כ, ובזה ל"ש עוסק במצוה כיון דלאחר שיגמור שמונה עשרה הוא מחוייב בחיוב גמור לקרוא מגילה, ורק יהא בגדר אנוס דאין לו מגילה, אבל אין נפטר מחיובו עי"ש, והדברים תמוהין דעוסק במצוה פטור מהמצוה אף אם לא יוכל לקיים המצוה אח"כ ונתבטלה המצוה, דעוסק במצוה פטור מסוכה אף שמתבטלת מצות סוכה, כיון שעוסק במצוה פטור מסוכה, וה"ה שעוסק במצות תפילה פטור ממקרא מגילה ולא איכפ"ל שאח"כ לא יהא לו היכן לשמוע.

ובהכי י"ל במש"כ הגר"י זילברשטין במכתב והו"ד בס' דברי הנסים חנוכה עמ' של"א, דאף להסוברים דאין לדלג על הניסים בשביל קדושה, זהו עבור מצוה כקדושה ומודים שאינם מצוות חיובית, אלא שאם שומע צריך לענות ובפרט שאפשר לקיימם ע"י שומע כעונה, ומשא"כ במצוות חיוביות אולי יתכן שיכול לדלג על הנסים בשביל לקרוא מגילה עי"ש, וצ"ע בדבריו מהוה חילוק בין מצוה חיובית לקיומית הא כיון שעוסק במצות תפילה פטור מהמצוה אף ממצוה חיובית ושפיר א"צ לדלג על הניסים לשמוע מגילה.

ובמגילה ג' ע"א, אמר רבי יוסי בר חנינא להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה דא"ר יהודה אמר רב כהנים בעבודתם ולוים בדוכנן וישראל במעמדם כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה עי"ש, וראיתי בס' תל תלפיות ח"ב תשו' תשס"ה דשאל יד"נ הגרח"מ דרורי למרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, מ"ט מפסיקין הכהנים בעבודתן כיון שעוסקין במצוה יהא פטורין מהמצוה לשמוע מקרא מגילה, ותירץ ע"ז הגרח"ק זצ"ל תקנה מיוחדת משום פרסומא ניסא, עי"ש. הרי די"ל דעוסק במצוה אין פטור ממקרא מגילה, כיון דאין עוסק במצוה פטור ממצוה של פירסומי ניסא, וכ"כ בס' כלי חמדה פורים, ס' מ"ב, ובס' דברי ירמיהו פ"ו מסוכה ה"ד, ובס' אורה ושמחה פ"א ממגילה ה"א ס"ק י"א יעו"ש, וא"כ עפ"ז י"ל בעוסק בתפילה ולא שמע

מקרא מגילה שפיר י״ל שידלג על הניסים לשמוע מגילה, וליכא פטורא דעוסק במצוה לפוטרו ממגילה כיון שמקרא מגילה היא משום פירסומי ניסא ואין עוסק במצוה פטור ממ״ע של פירסומי ניסא, ואולם בס׳ עמק סוכות סוכה כ״ח כתב בהא דאשמועינן פטורא דעוסק במצוה שפטור מהמצוה במצות סוכה דווקא, דקמ״ל דבמצות סוכה איכא פירסומי ניסא, ואפ״ה עוסק במצוה פטור ממצות סוכה אף שיש בה פירסומי ניסא יעו״ש, וא״כ עפ״ז לכאו׳ ה״ה עוסק במצוה יהא פטור ממקרא מגילה אף שיש בה פירסומי ניסא, ועי׳ מה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח״א ס״א אות ל״ב לחלק במצוות של פירסומי ניסא אם המצוה בפירסומי ניסא לעצמו או לאחרים יעו״ש.

וכיו״ב השיב מרן הגר״ח קניבסקי זצוק״ל בס׳ תל תלפיות ח״ב תשו׳ תתשס״ו בנמצא באמצע תפילת שמונה עשרה, ומתחילים קריאת מגילה בעשרה אם יפסיק באמצע שמונה עשרה לשמוע מגילה, או שיקרא אח״כ ביחידות, והשיב ע״ז, יפסיק וישמע, עי״ש. וע״כ דליכא פטורא דעוסק במצוה לפוטרו ממגילה דעוסק במצוה אין פטור ממצוה של פירסומי ניסא.

ג׳

י״ל דאין מעבירין על המצוות

ולכאו׳ י״ל בזה עוד עפמש״כ בתשו׳ הרדב״ז ח״ב ס׳ י״ג בחבוש בבית האסורים שנתנו לו רשות לצאת ליום אחד, באיזה מהם יבחר, דאולי ימתין ליוה״כ, או לפורים משום מקרא מגילה ופירסומי ניסא, וכתב הרדב״ז, דקיי״ל אין מעבירין על המצוות, ולהכי מצוה הראשונה שבאה לידו קודמת, ואין משגיחין אם היא קלה או חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות, ולא ישגיח במה שמצוה הבאה אחריה משובחת יותר עי״ש, וא״כ י״ל עפ״ז שודאי לא ידלג על הניסים בשמונה עשרה בכדי לומר קדושה, דאין מעבירין על המצוות, ומצוה הראשונה שבאה לידו קודמת, ואין משגיחין אם היא קלה או חמורה ולא איכפ״ל שהמצוה הבאה אחריה משובחת יותר, ואולם למש״כ בשו״ת חכם צבי ס׳ ק״ו לחלוק ע״ד הרדב״ז הנ״ל וס״ל לחלק, דהיכא דהמצוה ההיא תעשה באופן יותר משובח יש להמתין מלקיימה, אולם במצוות שונות י״ל דאין מעבירין קלה מפני חמורה עי״ש, ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח״ג ס׳ כ״ד יעו״ש, וא״כ יש לדון עפי״ד החכ״צ אם ידלג על הניסים בכדי להספיק קדושה, אם הוי כשני מצוות שונות מצות תפילה, ומצות קדושה, או״ד הכל מצוה אחת ממצות תפילה, ושו״מ בשו״ת ויצבור יוסף ח״ב ס׳ כ״ד דכתב לתלות אם לדלג על הניסים, בהך פלוגתא דהרדב״ז עי״ש, וכן בקובץ בתורתו חנוכה עמ׳ קצ״ו בדברי הרה״ג רבי אליהו ברכה עי״ש ובס׳ יומין בחנוכה ח״ב ס׳ כ׳ ובשו״ת

אפרקסתא דעניא ח"ב סו"ס ק"ז עי"ש ובקובץ ויען שמואל ח"כ עמ' תמ"ה.

ואכן בשו"ת צמח צדק מילואים סי' י"א הביא לרש"י סוכה כ"ה, דאין לאדם לדחות מצוה קלה שבידו מפני החמורה העתידה לבוא עי"ש, ובשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ח ס"א, עפ"ז דאין לדלג על הניסים לצורך קדושה עי"ש, וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי ח"ג ס' קצ"ט עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ז ס' ל"א ובס' ואני תפילה ח"ב עמ' ע"ט ובס' שמן המור לידידי הרה"ג רבי מרדכי קוט עמ' קס"ו, ובס' שערי צדק להגר"ש חיררי זצ"ל או"ח ס' ע"ג, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק א' סימן ב' אות ה', ובספר אור אליהו פל"ט ס"ח ובס' נר ציון חנוכה פי"ד ס"ו ובארוכה בס' דברי הניסים לידידי הגר"י ברינגר חנוכה פי"ג ס"א, ובספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל, חלק ה' סימן ל"ו, ובקונטרס נלבבך בלמידה ליד"נ הגר"צ תמיר עמ' קי"א ובס' לקט הלכות ח"ב עמ' תקמ"ד.

ובתשובות ארץ צבי להגרא"צ פרומר סימן כ"ד, כתב בתו"ד דאין לדלג על הניסים בכדי לומר קדושה, שיכול להמתין באמצע שמונה עשרה ולשמוע קדושה מהש"ץ, ושומע כעונה וכדקיי"ל כן בשו"ע או"ח ס' ק"ד, וא"כ יכול לקיים שניהם, וא"כ לא ידלג על הניסים עי"ש, וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ג ס' ק"ט אות ב', שישתוק ויכוין בקדושה ויהא כעונה כמבו' בשו"ע או"ח ס' ק"ד ס"ז, עי"ש.

וא"כ לכאו' צ"ע דעת הראש אריה ודעימיה שידלג על הניסים בכדי לומר קדושה, הא יכול לשמוע קדושה ע"י שומע כעונה, ולא יפסיד על הניסים ומו"ר בתשו' משנת יוסף חי"ג ס' כ"ד כתב עפמש"כ התוס' ברכות כ"א ע"ב דאף ששומע כעונה לכתחילה כשעונה חשיב טפי הידור מצוה עי"ש, וא"כ יש לדון אם יאמר על הניסים וידחה ההידור לומר קדושה בעצמו עי"ש וגם בקונ' עורי דבורה לידידי הג"ר שמואל כהן ח"ג ס"א אות ד', כתב לדון בזה דנהי ששומע כעונה מ"מ מפסיד הידור מצוה לומר קדושה בעצמו, יעו"ש. ולדברי הרדב"ז הנ"ל די"ל דאין מעבירין על המצוות ומצוה הראשונה שבאה לידו קודמת ואין משגיחין היא קלה או חמורה ולא ישגיח שמצוה הבאה אחריה משובחת יותר, א"כ שפיר יאמר על הניסים, וישמע קדושה ע"י שומע כעונה, אף שמפסיד בזה הידור מצוה לומר בעצמו.

ובתשו' פרי השדה ח"ג ס' ק"ט או"ב, נשאל בזה, אם לדלג על הניסים בכדי להספיק קדושה, או"ד לא ידלג על הניסים אף שיפסיד קדושה, וכתב שיעשה כפי שמוטל עליו להזכיר בתפילתו על הניסים ולא יקצרנו, כי הוא נוסח שתיקנו אנשי כנה"ג, אלא ימשיך להתפלל ובשמעו קדושה ישתוק וישמע ע"י שומע כעונה, והביא להרמב"ן שבת

קל״ד, בנשפך המים לתינוק קודם המילה, ואם ימולו יצטרך לחמם מים לתינוק בשבת משום פיקו״נ, ימול כדרכו, ואח״כ יחמם בשבת מהיתר פיקו״נ עי״ש, ועפי״ד נפיק דלדעת הבעל המאור בשבת קל״ד [בדפי הרי״ף נ״ג ע״א], שידחה המילה לאחר השבת, משום שאם ימול יצטרך לחמם מים בשבת, יעו״ש, א״כ שפיר י״ל שידלג על הניסים בכדי להספיק לומר קדושה, וכדברי הפרי השדה כ״כ לתלות בשו״ת לבושי מרדכי מהדורא תליתאי או״ח ס׳ נ״ט עי״ש, ומש״כ ע״ז בקונ׳ חמדת משה ליד״נ הגרמ״ש דיין מילה וגירות עמ׳ פ׳ יעו״ש, ובשו״ת אפרקסתא דעניא ח״ב ס׳ ק״ז, עי״ש.

ועיקר ד״ז השיב מרן הגר״ח קניבסקי זצוק״ל בס׳ דעת נוטה תפילה תשו׳ ש״ח בעומד בשמונה עשרה ואם יאמר בברכת שים שלום בספר חיים יפסיד עניית קדושה אם ידלג בשביל זה בספר חיים [בימים נוראים], והשיב ע״ז לא ידלג עי״ש, וכ״כ בתשו׳ והנהגות ח״ו ס׳ ל״א, עי״ש, ובשו״ת בירורי חיים ח״ו עמ׳ תמ״א עי״ש, וכ״כ בס׳ הליכות שלמה תפילה פ״ח ס״מ עי״ש, ובס׳ פשט ועיון ברכות י״ד ע״ב יעו״ש, וע״ע בס׳ שיעורי מבשר טוב ברכות ס״ה אות ד׳ יעו״ש, ובשו״ת אשמח בהשם או״ח ס׳ י״ו ובס׳ דברי הנסים חנוכה עמ׳ שנ״א ס״ח עי״ש, ומש״כ בשו״ת ישכיל עבדי ח״א ס״ג אם למהר במודים להשיג קדושה עי״ש.

וכיו״ב כתב בס׳ דינים והנהגות חזו״א אות כ״ב, דאין לומר שלום רב בשמונה עשרה במקום שים שלום בכדי להספיק קדושה, עי״ש, וכן הביא בס׳ אשי ישראל פל״ג הערה כ״ה בשם הגרח״ק זצ״ל בשם החזו״א דאין לומר שלום רב במקום שים שלום עי״ש, ובס׳ דעת נוטה תפילה תשו׳ ש״ט עי״ש, ואולם תפילת דוד עמ׳ ל״א להאדר״ת, שיאמר שלום רב, כדי שיספיק קדושה, עי״ש, ובשו״ת שבט הלוי ח״י ס׳ כ״ה דאין לשנות הנוסח שים שלום לשלום רב בשביל לענות קדושה שיכול לצאת קדושה ע״י שומע כעונה עי״ש, ובשו״ת שיח יצחק ח״א ס׳ נ׳, הביא בזה להצמח צדק הנ״ל דאין לדלג על הניסים לקדושה, וא״כ ה״ה לא יקצר לומר שום רב במקום שים שלום, וכתב לחלק בזה עי״ש, ובשו״ת מעט חיים ס׳ ע״ד בענין לקצר על הניסים לומר קדושה עי״ש ובשו״ת עמק התשובה ח״א ס׳ ק״ג ובס׳ אור ישראל פכ״ז ס׳ ט״ו ובס׳ דברי הנסים חנוכה עמ׳ של״ה, ובשו״ת אז נדברו ח״א ס׳ מ״ד ובספרו בית ברוך כלל כ״ד ס״ק ק״ט עי״ש, ובס׳ עורה כבודי תפילה עמ׳ ע״ו, עי״ש.

בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א
מח"ס מריח ניחוח ועו"ס

בענין מה עדיף לקנות קודם חנוכיה מכסף או מגילת אסתר מהודרת

בקובץ בית אהרן וישראל (כסלו-טבת תשס"ט) הסתפק הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך" (ב"ב) מה קודם מנורת מכסף או מגילה בכתב מיוחד. ע"כ.

ואני מבין שצדדי הספק הוא שיש לאותו אדם חנוכיה אלא שרוצה להדר יותר ולקנות מכסף, וכמו כן יש לאותו אדם מגילה על קלף ורוצה להדר לקנות מגילה בכתב מיוחד.

א. הנה בחסד לאברהם של מהר"א אזולאי זצוק"ל וזיע"א (מעין שני עין הקורא נהר נח), כתב וז"ל- דע כי בנרות חנוכה יש תנאים, האחד באיזה כלי ראוי לנר חנוכה, דע ש-טו' מיני כלים ראוים לנר חנוכה להדלקה וכל הקודם קודם מהם משובח משום זה אלי ואנוהו. הא' כלי זהב. הב' כלי כסף. ג' כלי נחושת קלל דומה לזהב. ד' נחושת אדום. ה' של ברזל. ו' של בדיל. ז' עופרת. ח' כלי זכוכית. ט' כלי אבנים. י' כלי עצם. יא' כלי חרס מצופה מאבר. יב' כלי חרש בלתי מצופה וצריך שיהיה חדש. יג' קליפות רימון. יד. קליפות אגוז הנדי. טו' קליפות האלון. ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא, אבל קליפת בצלים וביצים וכיוצא אינם ראוים להדלקה. וכל הטו' כלים הנזכרים שאינן יכולים לעמוד מאליו בלא סמיכה אינם ראויין לנר חנוכה. וכו' עכ"ל.

ב. הרי לנו מדברי החסד לאברהם שיש ענין לעשות חנוכיה מזהב כסף וכו' ויש בזה משום זה אלי ואנוהו, ע"כ.

ג. ב"סדר היום" (הוצאת מקור הספרים-תשנ"ו) לרבי משה בן מכיר זיע"א כתב בסדר הדלקת נר חנוכה וז"ל- ובענין הנרות שידליקו בהן כל אחד יעשה אותן כפי כוחו, וכל המהדר אותם ביותר הרי זה משובח, ומי שידו משגת לעשות אותם מכסף יעשה אותם כי אין ההוצאה בהם כל כך, "וה' יודע כמה דאגתי על ענין זה ולא עלה בידי לקוצר השגה אבל בטחתי בחסד אלהים שיגמור בידי לעשות כוונתי" לפחות מי שאין בידו לעשות כל השמונה נרות כסף יעשה אחד מהם כסף ויהיה אותה שמחדש בכל לילה זכר לנס, וכל זה אינו מעכב מראה בה חביבות המצוה וחפצו

והשמחה שיש לו בה שהוא עיקר העבודה כנ״ל. עכ״ל.

הרי לנו מדברי ה״חסד לאברהם״ וגם מדברי ״סדר היום״ שיש עניין להדר ולקנות חנוכיה מהודרת, ולא עוד אלא שהחסד לאברהם כתב שחנוכיה מזהב היא במעלה ראשונה וודאי לקנות חנוכיה מזהב היא הוצאה גדולה, וכן בעל ״סדר היום״ רבי משה בן מכיר זיע״א כתב שכל המהדר ביותר הרי זה משובח, והעיד על עצמו בז״ל- ״וה׳ יודע כמה דאגתי על ענין זה ולא עלה בידי לקוצר השגה אבל בטחתי בחסד אלהים שיגמור בידי לעשות כוונתי״ לפחות מי שאין בידו לעשות כל השמונה נרות כסף יעשה אחד מהם כסף ויהיה אותה שמחדש בכל לילה זכר לנס, וכו׳ עכ״ל.

הרי לנו שיש עניין גדול לעשות חנוכיה מכסף ולטרוח בזה העניין וכמו שהעיד על עצמו בעל ״סדר היום״.

ד. כתב באשל אברהם שו״ע או״ח סימן תרצ״ב סעיף א׳ כתב (בד״ה מ״ש האחרונים ז״ל) וז״ל – מ״ש האחרונים ז״ל שיכרוך תחילה המגילה ואח״כ יברך הברכות שלאחריה. נראה דלא שייך בזה הקפידא גם לכתחילה רק לגבי השליח ציבור שקרא להוציא רבים י״ח. ויש חשש שיאמרו ברכות כתובות במגילה וגם שיוצאים ידי חובה במגילה שכתוב בה ברכות. מ״מ כיון דלכתחילה אין נכון לכתוב בהמגילה, כורכים תחילה כדי שלא יהיה טעות לגבי לכתחילה, מה שאין כן יחידים שלפניהם מגילות שלהם ואומרים בלחש מילה במילה עם הקורא מצד שחוששין אולי יוחסר שמיעת אות אחת להם יותר נכון לברך קודם שיגללו הם המגילה כדי להסמיך הברכה לקריאה בכל האפשר. וגם אם יטעה מי לסבור שהברכות כתובות בהמגילה. הרי אין הכרח שלפני היחידים יהיה דווקא מגילה כשרה לכתחילה. ואם חסר שמיעתן איזה תיבה אז הוא כדיעבד מי יודע שהיחיד קורא בלחש עם הקורא בציבור. ובפרט כשמניח סידור לפניו ואומר הברכות מתוך הסידור, החששא רחוקה בהרבה בזה לסבור שאומר הברכות מתוך המגילה. ויודע שאומר מתוך סידור כי הרבה רואים שיש סידור לפניו וחברא חברא אית ליה. וגם בגולל תחילה יש שאין רואים הגלילה. עכ״ל.

ה. העולה מדברי האשל אברהם שאין הכרח שיהיה לפני היחידים מגילה שיוצאים ידי חובה ע״י ששומעים מהבעל קורא, וגם אם חיסר שמיעת תיבה אחת מהבעל קורא הוא כדיעבד ויצא ידי חובה, אלא שיש יחידים שנוהגים שיהיה להם מגילה כשרה שיוכלו לקרוא יחד עם הבעל קורא מצד חשש אם לא ישמעו תיבה אחת מהבעל קורא, ונראה שיש כאן ענין שיהיה לכל אחד מגילה כשרה אבל אין זה הכרח דגם אם לא יהיה לו מגילה כשרה על קלף יצא בזה ידי חובה לכתחילה אם

ישמע כל המגילה ללא חסרון תיבה, וגם אם לא ישמע תיבה אחת הרי הוא כדיעבד ויצא ידי חובה.

ו. והנה אם מדובר שאין לו כלל לא חנוכיה מכסף ולא מגילה על קלף, נראה שאם עומד לפני חנוכה עדיף שיקנה חנוכיה מכסף ולא ידחה את ההזדמנות לקנות חנוכיה מכסף בפרט שיש בזה משום זה אלי ואנוהו, וגם האריכו בספרים במעלת החנוכיה מכסף דווקא וכמו שהעיד הבעל "סדר היום" שרצה לקנות כל כך חנוכיה מכסף. וכשיגיע ימי מהפורים ישתדל לקנות מגילה מהודרת על קלף שיהיה לו על מנת שיוכל לקרוא עם הבעל קורא מלה במלה כדי שאם יפסד מלה אחד שלא שמע מן הבעל קורא יהיה הוא קורא בעצמו ויצא לכתחילה ולא בדיעבד.

ז. ואם עומד כעת לפני ימי הפורים טוב שיקנה מגילה וכל זאת מדובר באופן שאין לו, ורוצה להוציא ע"י קריאתו בה את אשתו ובנותיו שאינם יכולים להגיע לבית הכנסת, וגם ע"י שקונה מגילה מהודרת בקלף טוב יוכל לזכות את הרבים בקריאת המגילה וכמו כן יוכל להשאיל אחר שקרא את המגילה לאחרים לצאת בה ידי חובה. וזכות הרבים תלויה בו. ולמרות שחנוכה הוא שמונה ימים ויוכל לקיים הדלקה מהודרת ע"י חנוכיה מכסף נראה שיותר טוב שיקנה מגילה באופן שהוא מוציא בה אחרים ידי חובתן.

ח. ואם לא עומד לפני ימי חנוכה ופורים אלא במשך השנה הוא מסתפק האם לקנות חנוכיה מכסף או מגילת אסתר נראה לי עפ"י מה שכתב בעל ה"סדר היום" בענין סדר פורים וקריאת המגילה וז"ל- ענין עשית המגילה ותיקונה כבר מפורשת בדברי הפוסקים, וצריך האדם להדר עצמו בה כמו שמהדר עצמו בכל מצוה ויותר ויותר ממה שכתבנו בענין חנוכה, שזה הענין יש לו תוספת ויתרון עליו שפדאנו אלהינו יתברך ויתעלה מן המות כי נגזר למות נפשנו וגזר אותו בליעל שלא יזכר שם ישראל עוד מה שלא היה כן בימי יון אף על פי שהיו רשעים ושונאים, ומפני כך צריך להרחיב דעתו ונפשו בימים האלו, ולחשב עצמו שהיום נצול ממות ומדחי, ויעשה משפט וצדקה עם העניים והאביונים וישלח מנות ומתנות לאין נכון לו כדי שיהיו הכל שמחים ביום זה ולא זה דואג וזה שמח. עכ"ל.

ט. ומבין אני מתוך דבריו שצריך להדר במצוה זו ובכלל דבריו כוונתו על מצות המגילה שיזכה שתהיה לו מגילה כתובה על קלף מהודרת, שבזה מראה אות תודה לה' יתברך שהציל את עם ישראל מהמן הרשע הבליעל הזה, וכתב שצריך להדר בזה יותר ויותר ממה שכתב בענין החנוכה וכמו שהובא לעיל.

י. ומצאתי בקיצור השל"ה הלכות חנוכה שכתב וז"ל- ענין חנוכה

מצוה מן המובחר להדר דווקא אחר שמן זית להדליק הנרות אף לקנותו ביוקר ולא ידליק בנרות של שעוה או בשאר שמנים, מאחר שהנס בבית המקדש נעשה בשמן זית. עכ״ל.

יא. הרי שכתב שההידור בחנוכה הוא בהדלקת החנוכיה בשמן זית דווקא ולא הזכיר שצריך לעשות חנוכיה מכסף או שאר מינים. ואני מבין מתוך דבריו שעיקר ההידור בחנוכה צריך להיות בגוף ההדלקה דהיינו במה שמדליקין שיהיה מהודר, והיינו השמן.

יב. עוד כתב בקיצור השל״ה במסכת מגילה וז״ל- מצות קריאת המגילה חמורה ודוחה מצוות מהתורה, והיא מצוה הבאה פעם אחת בשנה, והעולם אין נזהרין בו לקרות ממגלה כשרה הכתובה בספר ובדיו ובכל הלכותיה, או לשמוע אותה כולה מפי הש״ץ הקורא אותה ממגילה כשרה: רע עלי המעשה אשר נעשה כי צעקת העם מרובה בבית הכנסת, שאי אפשר לשמוע כולה מהש״ץ, ויש אשר מסודר לפניהם חומש וקורין מתוך החומש, נמצא אלו האנשים אינם מקיימים מצות קריאת המגילה אשר היא מצוה עוברת ואין לה תמורה בכל השנה, נמצא זה עוקר המצוה הזאת מעיקרה. על כן יתעורר האדם ויתן אל לבו דבר זה ויעשה אחת משתים, או ילך ויעמוד אצל החזן כשקורא המגילה או יהיה לו מגילה כשרה כתובה פתוחה לפניו ויקרא ממנה. עכ״ל.

יג. העולה מדבריו שמצות מגילה חמורה ודוחה היא מצוות מן התורה, מה שאין כן חנוכה אינה דוחה מצוה מצוות התורה, למרות ששניהם מדרבנן. וכן יש מעלה ולפעמים גם הכרח שיהיה לפניו מגילה כתובה בספר ובדיו פתוחה לפניו שיוכל לצאת ידי חובת הקריאה, וגם לא כל אחד יכול להיות קרוב למקום קריאת הבעל קורא את המגילה כדי לשמוע היטב את קריאת המגילה. ע״כ.

יד. אשר על כן נראה מכל הנ״ל שיש עדיפות לקנית מגילה כתובה על קלף מהודרת. יותר מחנוכיה מכסף (ויתכן שיש עדיפות מכל הנ״ל שיקנה מגילה מהודרת על קלף גם אם עומד בחנוכה יותר משיקנה חנוכיה מכסף), ע״כ.

טו. אם יש מגילה רק שאינה מוהדרת כל כך בכתב ובדיו יפים ורוצה להדר יותר בזה, ואין לו חנוכיה מכסף, נראה שיש יותר להדר לקנות מגילה מהודרת ובפרט לפי מה שכתב בעל ה״סדר היום״ שיש להדר בעשית המגילה יותר ויותר ממה שכתב על חנוכה שבפורים הצילנו ה׳ יתברך ממות, וכאשר מהדר יותר ויותר את המצוה מראה אות הכרת הטוב בזה לה׳ יתברך. שחנוכיה יכול לצאת בה ידי חובת זה אלי ואנוהו גם על ידי חנוכיה מנחושת או מברזל וכדו׳. ובפרט על פי מה שהראה לי ידידי הרה״ג מרדכי חיים שליט״א (עורך ומחבר גיליון ״פנינים״-

ירושלים) את מה שכתב בספר הנפלא "אור ישראל" (עמ' לה' הערה 137) להרב ישראל תנחום דרדק שליט"א שכתב בשם הגר"ש דבליצקי שליט"א בשו"ת שומע ומוסיף (כת"י שאלה כ'), דלגבי ההידור העיקר המראה קובע. עכ"ל. וא"כ לפי זה שיש היום חנוכיות יפות מראה גם שאינם מכסף יש בזה מעלה של זה אלי ואנוהו. ע"כ.

לסיכום:

א. אם עומד לפני ימי החנוכה יקנה חנוכיה מכסף על מנת לקיים את זה אלי ואנוהו. ויתאמץ לאחר ימי החנוכה לקנות גם כן מגילה על קלף מהודרת.

ב. אם עומד לפני ימי הפורים יקנה מגילה מהודרת בקלף ובדיו ובכתב יפה ובפרט שיש לו צורך על מנת להוציא את הרבים ידי חובה בזה. וזכות הרבים תלויה בו.

ג. אם הוא עומד באחד מימות השנה ונזדמן לו כסף לקנות או חנוכיה או מגילה על קלף מהודרת, נראה שיש להעדיף לקנות דווקא מגילה, מטעם שמגילה יש בה הודאה לה' יתברך על שפדאנו ממות, ועוד שמצות מגילה היא חמורה שדוחה כמה מצות של תורה, וכן ע"י שיהיה לו מגילה משלו יוכל לצאת ידי חובה לכתחילה כשיקרא מתוכה. ועוד יש בה שיוכל להוציא בה את בני ביתו אשתו ובנותיו שלא יכולים להגיע לבית הכנסת לשמוע קריאתה מכל סיבה וכן יכול להוציא את הרבים ידי חובתם, ולהשאיל את המגילה לאחרים לאחר שקרא בה.

ד. אם יש לו כבר מגילה ואין לו חנוכיה מכסף, אלא שהמגילה אינה מהודרת כל כך, נראה שגם אם ידליק בחנוכיה מנחושת או של ברזל וכדו' עדיין יש בזה משום זה אלי ואנוהו ועל כן יש להעדיף לקנות מגילה מהודרת.

עוד בעניין הנ"ל

ידידי היקר הרה"ג משה פזואלו שליט"א (עפולה), גם השיב על שאלה זו, ואמרתי להביא את דבריו שפורסמו בקובץ "בית אהרן וישראל" (שנה כ"ה גיליון ג' קמז), וז"ל במכתב: בקובץ בית אהרן וישראל (כסלו-טבת תשס"ט) הובא במדור מכתבים דיון של אחד הרבנים הכותבים בשאלת הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך" (ב"ב) בענין: אדם שיש לו כסף לקנות חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת מה יקדים למה ?

ובס"ד יש לי כמה דברים להשיב על זה:

לפום ריהטא נראה- אף אם נמצא קודם חנוכה עדיף שיקנה מגילה מאשר לקנות חנוכיה-ואבאר בס"ד דברי:

א. שהרי מגילה הוי גוף המצווה שהרי בעינן לקרוא מתוך הכתב כדאמרינן במתניתין במגילה (יז ע"א) קראה על פה לא יצא" וילפינן לה (בדף יח ע"א) זכירה זכירה כתיב "כתוב זאת זיכרון"

ובמגילת אסתר כתיב "והימים האלה נזכרים ונעשים". ולפי זה יש גופא בעצם המגילה אף שיכול לצאת בשמיעה ממגילה של חברו מ"מ אם יהיה במקום נידח יצטרך מגילה – משא"כ נר חנוכה שיכול להדליק אפילו על השיש בנרות או בשמן בכלי זכוכית.

ב. זאת ועוד דיש עוד מעליותא – דאמרינן בגמ' שבת (קל"ג) התנאה לפני במצוות סוכה נאה לולב נאה וס"ת נאה קולמוס נאה לבלר אומן ולפי זה יש מעלה לכתיבת ס"ת ואפשר דלא שנא שאר כתבי הקודש וכל זה מדין זה קלי ואנוהו (שיש מחלוקת הפוסקים אם הוא דאורייתא או דרבנן –עיין שדי חמד בדין זה) – משא"כ בבית קיבול של חנוכיה שאין בו דין זה קלי ואנוהו אלא מעלה צדדית דאל"כ היה לגמ' לומר התנאה לפני בכלי חנכה נאה ולא אמרה כיון שאינו גוף המצווה ומה שהובא בגמ' כולם גוף המצווה.

ג. ועוד שהגמ' דנה בדיני קדימה שבת (כ"ג ע"ב) אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, בעי רבא נר חנכה וקידוש היום מהו וכ"ו ומסקינן דנר חנכה עדיף משום פרסום הנס.

והנה כל נידון הוא בנר עצמו ולא נסתפקו בכלי קיבול נמצא שאין מעליותא בגוף הכלי קיבול שהרי כתבו הפוסקים 15 דרגות בכלי קיבול (עיין שדי חמד-במערכת חנוכה אות ז') ואפילו יכול להדליק בקליפת אגוז כ"ש שלא נפסיד מעלה של מגילה שהוא אחד מספרי הקודש בשביל חנוכיה מכסף שלא הוזכר בגמ', ע"כ.

ומ"מ יש לדון בכמה אופנים:

א. למה לא נימא אם נמצא קודם חנוכה שיהיה כאן דין דאין מעבירין על המצוות שהרי חנוכה קודם לפורים?

ב. יש עוד לדון מדין תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם שהרי חנכה 8 ימים וקריאת המגילה רק פעמיים ?

ונראה לישב לענ"ד כך על שאלה א' לא שייך אין מעבירין על המצוות כששניהם לא באים ביחד- דלא כמו טלית ותפילין ששניהם לפנינו-וכל כיוצא בזה ועוד שאין מצווה בגוף הכלי אלא בהדלקה משא"כ במגילה שכתיבתה מצווה קצת ולפ"ז לא שייך אין מעבירין על המצוות ע"פ משכתבנו באות ב' לעיל.

ועל השאלה ב' נמי לא שייך תדיר ושאנו תדיר שהרי לא מתנגשים בחדא מחתא משא"כ בתפילת ערבית של חנכה וההדלקה שבאים באותו זמן שיש נידון באחרונים מה להקדים. ע"כ.

מאמר זה פורסם בקובץ "בית אהרן וישראל" (בגיליון שבט אדר תש"ע), ובגיליון (ניסן אייר תש"ע) העיר על דבריו הרה"ג אליעזר יחיאל קונשטט שליט"א (מראשי ישיבת קול תורה ראש כולל "דעת משה"), וז"ל:

(באות ב', שם) מה שכתב הרב משה פזואלו, לענין חנוכיה יפה וקריאת המגילה מה קודם וכתב שחנוכה שמונה ימים וקריאת המגילה רק יום אחד, לכאורה אין זה תדיר אלא מצוי עיין זבחים (צא ע"ב), עכ"ל.

בענין להיכן נעלמה מסכת חנוכה

בירחון "אסופות" (ה', כסלו-טבת תש"ע), הובא מאמרו הנפלא של הרה"ג נתן רחלזון שליט"א (עמו' 20 -25) בעניין "להיכן נעלמה מסכת חנוכה", ובתוך הדברים הובא תירוץ למה שאין מסכת חנוכה, מספר "יד נאמ"ן" (לגאון רבי חיים אברהם מיראנדה), בזה"ל: אך מאי דתמיא לי בהך מילתא טובא הוא, כיון דתקנת נר חנוכה מקמי רבינו הקדוש טובא נתקן, למה לא הזכירו במשנה ביחוד ובפירוש, זמנה ודיניה וחיובה, כמגילה וידים ועירוב, אלא נזכר ענינה כלאחר יד, בההיא מתניתין דגמל טעון פשתן בב"ק ויוצא, וצ"ע. ויישב זאת עפי"ד הרמב"ם בפירוש המשניות למנחות (פ"ד מ"א), שכתב שהמשנה לא דיברה על דיני הציצית והתפילין והמזוזה והברכות שחייבים לברך עליהם וכל העניינים התלויים בדינים אלו – "וסיבת זה בעיני: לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה, והיו עניינים ידועים ונהוגים ביד כל העם כלל ופרט, ואין עניין מהם נפלא משום אדם, ועל כן לא ראה לדבר בהן, כמו שלא הסדיר התפילה, רצה לומר נוסחה ואיך יתנהג השליח ציבור, לפי שהיה מפורסם, ולא חיברו בזה סידור, אבל חיברו ספר גמרא וביאורו". וכך גם לעניין חנוכה, שלא הוזכר במשנה, משום שהיה מפורסם וידוע לכל, ובסיומו כתב- "ואנן מה נענה אבתריה ודי בזה ותו לא מידי".

וכעין זאת מביא בשו"ת "בית נפתלי" סימן כ"ח בהג"ה, וכן הוא בשו"ת "יד יצחק" ח"ג סימן רצ"ד סק"ד, וכן כתב ה"חתם סופר" בחידושיו למסכת גיטין (עח' ע"א) כשדן בלשון האמירה בעת נתינת הגט, וזה לשונו: ואל תתמה, שהרי בשום מקום במשנה לא נזכר אדם שיניח תפילין, ושבגד של ד' כנפות חייב בציצית, אלא תפילה של ראש אינו מעכב של יד ותכלת אינו מעכב לבן, ולא תנן "חייב אדם להדליק נר חנוכה", אלא "גץ שיצא וכו' רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור", ונר חנוכה גופא היכא הוזכר במשנה, אלא רגילים היו בכך".

ויש בנותן טעם להוסיף דהלא כל התירו וטעמו של רבי לכתוב את התורה שבע"פ היה מחמת "עת לעשות לה'" שראה שנשכחת והולכת התורה, לפיכך

דברים שהיו ידועים לכלל לא הוצרכו להיכתב ולפיכך נשארו בגדר תושבע"פ (וכעין דאת חזיתי בספר "ויחי יוסף" על חנוכה). ע"כ הובא הגיליון "אסופות" הנ"ל.

א"ה ריחמ"א ויש להביא ממסכת ברכות (ב' ע"א) חיזוק ליסוד הנ"ל שדברים המפורסמים וידועים לכל שלא כתבם רבי במשנה, ממה שנכתב במשנה הראשונה "מאימתי קורין את שמע בערבין וכו'. והקשו בגמ' תנא היכא קאי דקתני מאימתי וכו'. ופרש"י (ד"ה היכא קאי) וז"ל- מהיכא קסליק דתנא ביה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה עכ"ל. וכתבה הגמ' דהתנא אקרא קאי דכתיב "בשכבך ובקומך". ופרש"י (ד"ה אקרא קאי) וז"ל- ושם למד חובת הקריאה עכ"ל. הרי לנו שהמשנה דנה בזמן קריאת שמע ולא כותבת מהיכן אנו יודעים שיש חיוב לקרוא את ק"ש. וא"כ יש להביא ראייה מכאן שהמשנה אינה כותבת דברים מפורסמים וידועים לכל וכדלעיל.

ולכאורה יש לדחות ולומר שאין ראייה שהמשנה אינה כותבת דברים מפורסמים, שא"כ מה הטעם שהגמ' טרחה להביא פסוק "בשכבך ובקומך" שהתנא למד ממנו את חובת הקריאה היה לה לגמרא לכתוב שאין דרך המשנה לכתוב דברים מפורסמים שהרי מי אינו יודע שצריך לקרוא ק"ש. אלא מוכח שגם דברים מפורסמים המשנה כותבת, ומה שלא כתבה המשנה את חובת הקריאה י"ל שנסמכה כבר על מה שכתוב בתורה "בשכבך ובקומך" שמשם יודעים כולם שיש חובה לקרוא את קריאת שמע. ויתכן שיוצא לנו הסבר חדש בזה שהמשנה אינה כותבת דברים שכבר מורש בתורה חובתם אלא ישר מתחילה לדון בדיניהם, ואין מה שאנו כותבים חולק ח"ו על מה שכתב הרמב"ם בפירוש במשניות אלא בה לתת הסבר לדבריו דהרי הוא כתב במפורש ג' דוגמאות והם ציצית תפילין ומזוזה והברכות שחייבים לברך עליהם, ומכיון שכבר כתוב בתורה חיובם של מצוות הללו, לא כתבה המשנה את חיובם שוב. משא"כ שאר הדברים שאין חיובם כתוב בתורה כתבה המשנה את חיובם וכדוגמות שהובא לעיל כמגילה וידים ועירוב, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא מה הטעם שלא נכתב במשנה מסכת חנוכה כדי לדעת את חיובה ודיניה ופרטיה. וצ"ע. אלא נראה שצריך לתרץ כמו כל התירוצים האחרים שהובאו בגוף המאמר לטעם מדוע אין מסכת חנוכה.

ונראה לי בס"ד לחזק את דברי דבגמ' תענית (ב' ע"א) במשנה הראשונה מאמיתי מזכירין גבורות גשמים וכו' והקשתה הגמ' תנא היכא קאי דקתני מאימתי. ופרש"י (ד"ה תנא

היכא קאי) וז"ל- כלומר מדקתני מאימתי מכלל דפשיטא ליה להאי תנא דחייבים להזכיר והיכא חזינן דמחייב הזכיר עכ"ל. ותירצה הגמ' תנא התם קאי דקתני (ברכות לג ע"א) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים וכו'. ופרש"י (ד"ה התם קאי) וז"ל- מזכירין גבורות גשמים כו' במסכת ברכות עכ"ל. הרי לנו שלמרות שמפורסם (כנלע"ד שמפורסם הוא) שיש להזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ובכל זאת נזכר זאת במשנה בברכות ענין הזכרת גשמים, א"כ יש לומר שלמרות שמפורם הוא התנא מזכיר עניין חובת הזכרת גשמים בתחיית המתים. והטעם מכיון שאינו מוזכר בתורה חיוב הזכרת גשמים לכן הזכיר את חיובו במשנה, כנלענ"ד. ע"כ.

והנה אף אם נלך לפי היסוד הנ"ל שהובא לעיל שדברים מפורסמים אין המשנה מזכירה וכן לא נשנה במשנה מסכת חנוכה. הנה מצאתי בס"ד בספר "מנוחת שלום" חי"א לגאון האדיר רבי יעקב חיים סופר שליט"א שכתב בסימן יב' (דף מד) וז"ל- וראיתי בספר דברי ישראל וועלץ ח"ב (ליקוטי תשובות סימן קי"ב וסימן קי"ג) שגם הוא עמד בשאלה המפורסמת מדוע אין במשנה מסכת בענין חנוכה, והאריך, ובתוך דבריו הביא שם (דער"ה ע"ב) משו"ת בית נפתלי (סימן כ"ח בהגהה מבן המחבר) שכתב לתרץ עפ"י דברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות (מנחות פ"ג) דהמשנה לא דיברה לענין ציצית ותפילין ומזוזה, לפי שהיו דברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה, והיו העניינים ידועים ואין ענין מהם נפלא משום אדם, וכך יש לומר בחנוכה ע"ש. ואין הספר לפני, אבל יש להבין דחנוכה היה הכל ידוע ולא היה נפלא וכו', ואילו פורים לא היה ידוע שהוצרכו לכתוב מסכת שלמה בענייניה היא מסכת מגילה, והוא תימה לענ"ד. עכ"ל הספר "מנוחת שלום".

הרי לנו שגם הוא נשאר בתימה היאך אפשר לומר שחנוכה מפורסם לכל ואין פורים מפורסם לכל עד כדי כך שהוצרך לכתוב מסכת שלמה בעניין פורים כדי שידעו את דיניו. וצ"ע.

והנה מצאתי בס"ד בגיליון הנפלא "פנינים" ח"ג היו"ל ע"י ידידי היקר הרה"ג מרדכי חיים שליט"א (ירושלים) שדן באורך וברוחב בעניין זה מדוע אין מסכת חנוכה והביא באחד מהתירוצים כל מה שהובא לעיל שרבי לא הזכיר במשנה דינים הידועים". ועפ"י מה שהביא שם יש לתרץ את קושית הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א שהוא תימה שחנוכה מפורסם לכל ופורים אינו מפורסם לכל. וז"ל- (שם-"פנינים") עוד ראיתי בספר הנפלא מנהג ישראל ישורון (עמ' 48 בהערה ב') שכתב וז"ל- לפי קט שכלי משום דנס חנוכה היה בזמן שכל ישראל ישבו

על אדמתם וארצם ויכירו כל ישראל בלי ספק דיני חנוכה בכל פרטם ומסרו הדינים הללו אבות לבנים לכן לא היה נחוץ להזכירם במשנה ביחד אבל נס פורים היה בפרס בארץ נכריה תחת מלכות עכו"ם ויהודים היושבים בערים רחוקות או רחוקה לא ידעו דיני פורים כלל וגם בארץ פרס גופא יכול להיות שלא ידעו כולם דיני פורים ומה גם שנפזרו משם והלכו באשר הלכו לכן הכרחו חז"ל לכתוב כל פרטי דיני מגילה ופורים עכ"ל.

ועדיין יש להשיב גם על זה היאך יתכן שלא היו יודעים עניין הפורים והרי פורים קדם לחנוכה וא"כ לא יתכן שבמשך תקופה כזו לא היו יודעים מעניין הפורים עד כדי כך שהוצרך לכתוב מסכת מגילה. וצ"ע.

וידידי נפשי הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך" (בני ברק), כתב לי על ענין הנ"ל, וז"ל- על השאלה למה חנוכה לא נזכר במשנה, חשבתי בס"ד אולי מפני שהיה אז גזירות על היהודים שלא יפרסמו נס זה. והבן. עכ"ל.

הגאון רבי משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט"א
מח"ס הליכות משה

במצות נר חנוכה

המג"א ריש סי' תרעא' כ' "ואם יש לו שמן בצמצום ולחבירו אין לו כלל, מוטב שידליק בכל לילה א' ויתן גם לחבירו דהא מדינא א"צ אלא אחת"[א]. והו' במשנ"ב (ס"ק ו'). ויש להעיר ע"ז, וכי יש חיוב לאדם לדאוג שחבירו יקיים מצוות עד כדי כך דמחויב לשלם עליה (או ליתן לו החפץ של מצוה כגון שמן במצות הדלקת נר חנוכה), ולא עוד, אלא אפי' במקום שעי"ז לא יקיים בעצמו המצוה בשלימותו ובהידורו. לכאו' "חייך קודמין".

והנה ענין 'מהדרין' שמוסיף נר בכל לילה אינו רק דבר נוסף להעיקר מצוה, אלא הוא חלק מעיקר המצוה[ב]. דהרי במשנ"ב (ס"ק ז') כ' "ואם השמן הוא ביוקר, מוטב להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף והולך כמו שכתוב בפנים ממה שידליק בשמן זית נר א' בכל לילה לבד"[ג]. ומקורו בשו"ת בנין עולם (סי' לד') שכ' דהעושה כהמהדרין עדיף טפי משום פרסומא ניסא שעי"ז מתפרסם הנס יותר שהיה בכל לילה. וכן מביא מהחיי אדם (קנד' ד' ועיי"ש בנשמת אדם). ונמצא דעיקר חיוב נר חנוכה של חבירו עדיף מהדלקה בשמן בעיקר מצוה שלו. דמצות נר חנוכה של חבירו עדיף מהדלקת 'מהדרין' שלו. והדלקה

א. במחצית השקל כ' "אבל אם חברו דר עמו בחדרו, טוב יותר שהוא יוסיף כל לילה וחברו לא ידליק, דהא עכ"פ גם חברו יוצא, דהא איכא נר איש וביתו. ואדרבא, לדעת המחבר שהוא כדעת התוספות [שבת כא': ד"ה והמהדרין], כן הוא עיקר הדין דוקא". והו' במשנ"ב. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק יג' סי' צח' שכ' "ויש לעיין לפי מה שאנן בני אשכנז קיי"ל עכשיו ונוהגין דכל אחד מדליק לעצמו ואפילו אין לו רק נר אחד והו"ל כאילו נפסק ההלכה דכל אחד ידליק לעצמו אי כה"ג נמי יחלק לו ולא יעשה הידור. או דילמא כה"ג א"צ דסוף סוף מעיקר דינא אם אין לו יכול לצאת עם חבירו וכן נראה ודו"ק".

ב. עי' מש"כ בזה במקו"א.

ג. עי' במשנ"ב סי' תרעג' ס"ק ב' שאין להדליק מצות נרות משמן ומקצתן משעוה. וע"ע בשעה"צ ובאר היטב שם לענין הדלקה בב' מיני שמן.

בשמן אינו עדיף מהדלקת 'מהדרין' שלו[ד].

חיוב ערבות בממון

בספר ירושלים במועדיה (חנוכה עמ' מב' – מג') מבאר הגר"א הלוי נבנצל שליט"א דהחיוב ליתן לוותר על קיום מצותו בהידור כדי שחבירו יוכל לקיים מצוה, הוא מדין ערבות[ה]. והיינו כיון דאית ליה חובת ערבות לחבירו שיקיים אף הוא את המצוה, א"כ חשיב זה כקיום מצוה שלו. שהרי אם ערב על מצות חבירו הו"ל מצוותו שלו.

אבל מביא בשם רבו הגרש"ז אויערבך זצ"ל דדין ערבות אינו מחייב אדם להוציא ממון כדי שחבירו יקיים מצוה. והעירו, א"כ מה טעם כאן שמחויב ליתן שמן לחבירו כדי שיקיים מצותו (אפילו בלי החשבון שע"י לא יקיים בעצמו הדלקת מהדרין).

ומבאר הגר"א הלוי נבנצל שליט"א "ונראה דהכא שאני, מפני שהלא עם זה השמן, הוא חפץ לקיים מצוה, והיינו את ההידור מצוה שלו, ובהכי אמרי' שעדיף שיתן לחבירו שקיים בזה השמן את המצוה עצמה מאשר הוא יקיים בזה השמן את ההידור מצוה. ואין זה נידון כמוציא ממון עבור ערבות, דכיון שבלאו הכי הממון היה משתמש בו למצות נר חנוכה, א"כ אין זה בגדרי ממון, שהרי לא יחסוך ממון אם לא יתן את הנר לחבירו.

והנה מצינו שיש חיוב לחזור על הפתחים כדי לקיים מצות הדלקת הנר, וא"כ מוכח שצריך להוציא ממון על כך. ונראה שדין זה הוא חובה מיוחדת על הנותן שלא כמו בשאר מצוות, אלא הוא חובה על הנותן ליתן לשואל משום פרסומי ניסא[ו]. אכן יש

ד. עי' בשעה"צ ס"ק ח' שכ' "אכן דעתו שם דבלילה הראשונה יראה על כל פנים להדליק בשמן זית אע"ג דלאחר כך לא יוכל לקיים להיות כמהדרין מן המהדרין בשאר לילות, לא דחינן מצוה החביבה בשעתה ממה שעל ידי זה לא יוכל אחר כך לקיים מצוה מן המובחר יותר, עיי"ש". ונמצא לפ"ז דאם יש לו כדי לקנות נרות של שמן, ואם נותן מהמעות לחבירו לנרות שלו לא ישאר לו אלא כדי להדליק בנרות של שעוה, מחויב ליתן לחבירו.

ה. וכן בי' הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני) וכ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' קו'. (ע"ע בהמשך דברינו מש"כ בזה) אבל באמת יש לדון אם יש ערבות במצוות דרבנן. ועי' בפמ"ג פתיחה כוללת ח"ב אות טז' ובסי' קפז' משב"ז ס"ק יז', א"ר סו"ס קפז', ברכי יוסף סי' קכד' ס"ק ג', צל"ח ברכות מח'. ד"ה ומדקטל, שו"ת כתב סופר או"ח סי' קלד' (הו' בהמשך דברינו), יום תרועה וספר הערות מהגרי"ש אלישיב זצ"ל ר"ה כט'. - :, שפתי חכמים ריש מס' מגילה ושו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' קכב'.

ו. ומה דמצינו כן גם לענין ד' מינים עכצ"ל כמש"כ בשו"ת בית יעקב דדווקא במצוה דרבים אמרי' כן.

להוסיף, שאף שאין חיוב על האדם להוציא ממון משלו כדי שחבירו יקיים מצוה מדין ערבות, מ"מ נראה דמצד אחר חייב לעשות כן, והוא מדין "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת", וכמש"כ התוס' (סוטה לז': ד"ה רבי שמעון)". וע"ע בכתב סופר עה"ת עה"פ "ואהבת לרעך כמוך".

אינו חיוב מעיקר הדין

הגר"מ שטרנבוך שליט"א אמר לי דבוודאי שאין חיוב ליתן לחבירו נרות, אלא מוטב לעשות כן משום "ואהבת לרעך כמוך". זהו הרצון השם, עכ"ד. ובאמת המג"א לא כ' דחייב לעשות כן, אלא דמוטב לעשות כן[ז].

ושו"ר בביאורו של הגרי"פ פערלא על הרס"ג (מנין שישים וחמש הפרשיות פרשה נז') שמדייק במש"כ המג"א רק דמוטב שישלחנו להם, דמבו' דס"ל דחיובא ודאי ליכא למיעבד הכי אע"פ שאפשר לו לקיים מצותו בשל הקהל. ומק', אמאי לא יתחייב מדינא מצד ערבות לשלחו להם. שאם לא ישלחנו וע"י זה יתבטלו הם מקיום המצוה, הרי זה כאילו הוא גופיה עובר על העשה[ח]. ומטעם זה ראוי לומר שיהיו יכולים לכופו ע"י הב"ד לשלחו להם. משום דהו"ל כאומר לולב איני נוטל שמכין אותו עד שתצא נפשו. שהרי מה שהם בטלים מן המצוה הו"ל כאילו הוא גופיה מבטל המצוה כיון שאפשר שתתקיים ע"י שישלח להם את שלו[ט].

ומבאר אפשר לומר דלא שייכא בזה תורת ערבות כלל. משום דפשיטא שאין הערב מתחייב אלא כל זמן שהנתבע גופיה איכא עלי' חיובא. אבל בענין דאיהו גופיה לא מיחייב מדינא. פשיטא שאין הערב מתחייב

ז. וכן מדייק בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' מג' ס"ק יב', עיי"ש. וכן ראיתי בשם ספר מנחת אשר – חנוכה סי' ז'.

ח. עי' בתוס' ר"ה ריש טז': שמק' כמו שכהן שכבר נשא כפיו אם מוסיף ברכה עובר על ב"ת דחשיב זמנו כיון שאפשר לו לישא כפיו בציבור אחרת (שם כח':), ה"ה תוקע וחוזר ותוקע יהי' אסור משום ב"ת, כיון שאם ימצא ציבור שלא שמעו תקיעות צריך לתקוע להם. (עיי"ש שמת' שאין איסור ב"ת בעשיית המצוה עוד פעם). ועי' בחי' רעק"א שם שמק' דיש לחלק, דשאני כהן שנושא כפיו שנית שמקיים מצוה, משא"כ כשתוקע שנית שאינו מקיים שום מצוה. (וכן הק' הערול"נ ופורת יוסף). אבל הרש"ש כ' דאדרבה, התוקע לציבור אחרת יש לו מצוה מדין ערבות, אבל כהן שנושא כפיו שנית אין לו מצוה. וע"ע באבי עזרי סוף ח"ג במכתב מהגרא"ב קמאי זצ"ל שמדין ערבות כאילו מקיים חיובו (כעין מה שמצינו דמי שאינו מונע חבירו מעבירה כאילו עבר בעצמו.) וע"ע בשו"ת חת"ס או"ח סי' כב' וקסז', שו"ת כתב סופר או"ח סי' יב', שפת אמת וקהיל"י במס' ר"ה שם.

ט. עיי"ש שהק' כעי"ז על הגמ' במס' ב"מ דף כט':.

יותר מנתבע גופיה שהערב נשתעבד בערבות בשבילו. וא"כ כיון דכל היכא דאיהו גופיה אין ידו משגת להוציא הוצאות לצורך קיום מצוה שעליו. הרי מדינא לאו בר חיובא הוא כלל. דאנוס רחמנא פטרי'. וכיון דאם אין לו פטור הוא מדינא, ומעיקרא לא רמיא חיובא עלי' אלא כשיש לו, ממילא לא חיילא שום חיובא גם על הערב, עיי"ש בכ"ד.

מבו' מדבריו דבעצם דין ערבות מחייב גם להוציא ממון בשביל מצות חבירו, אלא דאינו מחויב יותר מחבירו, וכיון דחבירו פטור משום שאין לו, ואינו בר חיובא, גם הרב פטור. אבל יש להעיר ע"ז, א) הרי נר חנוכה חלוק מכל המצוות, דאמרי' דחייב העני למכור כסותו, ואין בו פטור אונס, ועדיין בר חיובא'. ב) אפי' אם נימא כדברי הגרי"פ דכיון שהוא עני אינו בר חיובא, א"כ מאיזה טעם אמרי' דמוטב ליתן לו הנרות (אפי' אם עי"ז לא יהי' יכול לקיים בעצמו הדלקת המהדרין), הרי אין חבירו בר חיובא. וצ"ב.

ונראה לבאר ולישב קו' ב' ע"פ מה ששמעתי מהגר"מ שטרנבוך שליט"א דמי שהוא אונס ואינו יכול לקיים מצוה, ואינו מחויב לקיים המצוה, אין האונס מבטל אלא החיוב בפועל. אבל מ"מ הוא 'בר חיובא'[יא]. ולפ"ז אפי' אי אמרי' דהעני הוא אונס ואין לו חיוב, ולכן אין לחבירו חיוב ערבות יותר מהעני, מ"מ כיון שחבירו עדיין הוא 'בר חיובא', מוטב ליתן לו הנרות לקיים עיקר הדין אע"פ שעי"ז לא יקיים בעצמו מצות מהדרין.

בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלד') כ' דמה דפשיטא לי' להמג"א הכי הוא משום דגם במצוה שעושה חבירו יש לו חלק במצוה מצד ערבות, דגם במצוה דרבנן יש ערבות כמבו' במס' ר"ה (כט') אע"פ שיצא מוציא משום ערבות אפילו בדרבנן. וכאן שעל ידו עושה חבירו מצוה, בוודאי יש לו שכר מצוה במשקל כמהדר במצוה. אבל מה דס"ל למג"א בפשיטות דאין עליו חיוב אחר שכבר נהג בתוספת מצוה להיות מן המהדרין, יש לעיין בו, וי"ל דמעיקרא הכי קבל עליו שיהיה כאינו מצווה ועושה וברצונו תלי' בכ"ע שירצה וצ"ע, עכ"ד.

בשו"ת שיח יצחק (סי' שלה') כ' דנראה דהמקור לדברי המג"א הוא מגמ' במס' עירובין (לב':) דאי' דניחא לי' לחבר דלעביד איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה, עיי"ש. ואם לענין עבירה אמרינן כן,

---

י. יש לדחות דמ"מ עכשיו הרי אין לו נרות והוא אונס.

יא. וכן מצינו לענין דין 'אע"פ שיצא מוציא' (דמשמע מרש"י במס' ר"ה דף כט' דמדין ערבות), דמה שיכול להוציא חבירו אפי' לאחר שכבר קיים מצותו הוא משום דמ"מ הוא בר חיובא, אלא דשוב אינו מחויב בדבר כיון שכבר יצא.

ק"ו שראוי הוא לוותר על הידור מצוה, שלא יבוא חבירו מלעשות המצוה כלל"[יב].

הנה העיר הגר"א גנחובסקי זצ"ל"[יג] במש"כ המג"א דמוטב שידליק נר אחד בכל לילה, הרי אם היה לו לו' נרות (כמנין המהדרין) ונותן לחבירו ח' נרות (להדליק א' בכל לילה כעיקר הדין), נמצא שנשאר לו כח' ועדיין יכול להדליק כמנין הימים בו' ימים ראשונים של חנוכה (סה"כ). ומהו דאמרינן שידליק בכל לילה נר אחד.

הנה יש לדון במי שאין לו נרות כדי להדליק כמנין הימים לכל ימי חנוכה אלא למקצתם, האם ידליק עכ"פ כמנין הימים לפי כמה שיש יש לו (כגון שיש לו יח' נרות, האם ידליק כמנין הימים בה' ימים ראשונים), המשנ"ב (סי' תרעא' ס"ק ה') מביא בשם החיי אדם "ואם יש לו ט' נרות ידליק בליל שני שתי נרות ואם יש לו י' נרות אעפ"כ לא ידליק רק בליל ב' ב' ובליל ג' לא ידליק שתים רק אחת". ובשעה"צ כ' שכ"כ בשו"ת כתב סופר.

אולם בגמ' (שבת כא':) מצינו ב' טעמים בשי' ב"ה שמוסיף והולך. א) כנגד ימים היוצאים. ב) 'מעלין בקודש וכו''. וכ' השפת אמת "אכן נראה דנפק"מ אם אין לו ל"ו נרות להיות מקיים מצות מוסיף והולך בכל הלילות, ויש לו עשרים נרות וכדומה, דלטעם היכר הימים יתחיל לקיים המצוה כל מה דאית לי' ב' וג' לילות ובשאר הלילות ידליק אחד אחד, כיון דעכשיו יש לו יקיים עתה המצוה כתיקונה. אבל לטעם דמעלין בקודש, צריך להניח ללילות אחרונות ההידור כסדר כל העולם ובלילות ראשונות ידליק אחד אחד כדי שלא להוריד בקודש", עיי"ש בכ"ד[יד].

ולפי מה שמצדד השפ"א שאי אפשר להוסיף בנרות אם יצטרך לבסוף להוריד בקודש, מובן מש"כ המג"א שאם יתן ח' נרות לחבירו לא ידליק בעצמו אלא נר אחד בכל לילה. ומיושב בזה מה שהעיר הגר"א גנחובסקי זצ"ל.

אבל לפי דברי השפת אמת יש לדון במי שכבר התחיל להדליק כמנין הימין, ובא חבירו שאין לו נרות, האם יתן לו הנרות כדי שידליק כעיקר הדין (כמש"כ המג"א), או דלמא באופן זה לא יתן לו כיון שיהי' צריך להוריד בקודש בהדלקתו (שלא יהי' יכול

יב. ומציין שם לשו"ת כתב סופר או"ח סי' סב'. עיי"ש שכ' בדין 'חטא בשביל שיזכה חברך'.

יג. הו' בספר פרדס יוסף החדש – חנוכה עמ' קפט'.

יד. עי' בספר מאורות נתן – חנוכה סי' ז' בביאור מח' החיי אדם ושפת אמת. וע"ע במועדים וזמנים ח"ו סי' פג'.

להמשיך להוסיף נרות כמנין הימים)[טו]. אבל בערוך השלחן (ס"י) מביא דברי המג"א – דחייב ליתן הנרות לחבירו אפי' באמצע ימי חנוכה[טז].

הנה יש לדון אי מש"כ המג"א דמוטב לוותר על הידור שלו כדי שחבירו יקיים עיקר הדין, האם הוא דין כללי, או דין מיוחד במצות נר חנוכה. והסברא לחלק הוא משום דשאני מצות נר חנוכה שיסוד המצוה הוא פרסומי ניסא. ולכן כשנותן לחבירו יש יותר פרסומי ניסא, ולכן מוטב ליתן הנרות לחבירו[יז]. וראיתי כעין סברא זה בשם החתן סופר (שער הטוטפות שער יח').

במצות ד' מינים

הפמ"ג והחת"ס בהל' חנוכה מציינים לסו"ס תרנ"ח. המחבר שם כ' "מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות, הטעם מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם".

ברמ"א שם כ' "וכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה (הג"מ סוף הל' לולב)". ומבאר המג"א (ס"ק יב') "כי רוב העולם אין יודעים להקנות לחביריהם, ועוד לעשות הנענועים כהלכתן".

עוד כ' המג"א שם בשם המטה משה (סי' תתקלט')[יח], "אדם שיש לו אתרוג מיוחד ובעיר אחרת אין להם כלל, מוטב שישלחנו לשם והוא יברך

טו. עי' בספר מאורות נתן שם שדן (לשי' השפ"א) מה הדין אם בא חבירו בליל ח', אם יתן לחבירו נר א', והוא יחלק השמן ננותר לז' נרות אע"פ שלא יהיו בהם כשיעור.

טז. ז"ל, אך בזה צריך ליזהר כגון שעתה הוא יום ד' ומוכרח ליתן לחבירו כמ"ש ואין לו רק לד' נרות כשנותן על נר אחד לחבירו לא ידליק הוא שלשה אלא אחד דשלשה ביום הרביעי אין לזה פנים כלל וכן בכה"ג מי שאין לו שמן לכל הנרות של היום לא ידליק אלא אחד ויהיה כפי עיקר הדין, עכ"ל.

יז. וביותר ביאור, שאני מצות הדלקת נר חנוכה דעיקר המצוה הוא התוצאה ולא המעשה מצוה. (עי' מש"כ במקו"א לבאר מדוע דווקא בנר חנוכה יש חיוב על העני למכור כסותו.

יח. ז"ל מטה משה עמוד העבודה ארבעת המינים, הושענא רבה, שמיני עצרת אדם שהיה לו אתרוג ולולב והדס כל שנה, והיה מברך על שלו. שנה אחת שלחו אנשים מעיר אחרת אין לנו אתרוג ולולב והדס, לכן תשלח לנו את שלך. מוטב שיברך משל הקהל וישלח להם, כדי שיצאו רבים ידי חובתם. הגה במהרא"ק (מנהגים קלויזנר ד"ה בסוכות).

על של הקהל"יט. ולכאו' זהו כוונת הפמ"ג וחת"ס בהל' חנוכה שציינו לסו"ס תרנח', דר"ל כמו שמצינו לענין מצות ד' מינים שצריך האדם לשלוח הד' שלו לעיר שאין להם ד' מינים אע"פ שעי"ז לא יהי' לו ד' מינים שלו, ולא יהי' יכול לקיים המצוה כתיקונה[כ] (כמש"כ ברמ"א שם מצד הב' טעמים שכ' המג"א), ה"ה במצות נר חנוכה שצריך ליתן לחבירו השמן כדי שיהי' יכול לקיים מצותו אע"פ שעי"ז לא יקיים בעצמו המצוה כהמהדרין.

בביכורי יעקב שם (ס"ק כג') כ' "ונלענ"ד, אם אותו של הקהל כשר מדינא אבל לא לכל הפוסקים, ואותו שלו כשר לכל השיטות, אינו מחוייב לשלוח שלו לאחרים ולברך על של הקהל. דומה קצת למה דאמרי' אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. אבל אם גם אותו של הקהל כשר לכל השיטות, רק דשלו הדר יותר, י"ל דעיקר מצוה של אחרים עדיף מהידור מצוה שלו, וישלח".

במצות ציצית

בשו"ת בית יעקב[כא] (סי' קיד') נשאל "ראובן דר בכפר ואין לו טלית של מצוה לפי שעה עד שיזדמן לו לקנות. ולוי דר בעיר הסמוכה לכפר, וביקש ראובן מלוי שישאל לו טלית שלו שלא יבטל ממצות ציצית. ולוי יש לו בעיר קרובו שמעון שיש לו שני טליתים שיוכל לשאול ממנו טלית, ויוכל למלות רצון שמעון. אם מחויב לוי להשאיל טלית שלו לראובן או לא, דשמא ניחא לי' טפי לברך על טלית שלו ולא על של אחרים". והשיב שלוי אינו מחויב להשאיל טליתו לראובן כיון שע"י זה לא יעשה המצוה בממון שלו[כב]. והו' דבריו (בקיצור) בביאור הלכה סי' יד' ס"ד.

יט. במחצית השקל כ' "ובזמן הזה דברוב פעמים אחר עבור איזה ימים מהחג, על ידי רוב משמוש בני אדם, אתרוג של הקהל מתקלקל, אפשר אינו צריך לשלוח לחברו אתרוג שלו". המשנ"ב מוסיף על דברי המחצה"ש "וספקו יוכל להיות רק על שאר הימים דביום ראשון אינו מצוי כ"כ להתקלקל גם יכול לברך עליו בבקר קודם שיד הכל ימשמשו בו:".

כ. עי' בא"ר שכ' דהעיקר חומרא לצאת דווקא משלו הוא 'סלסול בעלמא'. אבל בשו"ת חות יאיר סי' קפו' (ד"ה האמנם) כ' מבו' דחייב אדם להוסיף שליש כדי לקנות ד' מינים לעצמו, ומבו' דהוא הידור מצוה.

כא. הרב יעקב בן שמואל מצויזמיר.

כב. עיי"ש שמביא מהדרכי משה בסי' יד' דיש מעלה לעשות מצוה בממוניה, והתירו אפי' עבירה (להשתמש באבידת חבירו) בשביל זה, עיי"ש בכ"ד. אבל הא"ר סי' תרנח' דוחה דבריו.

חילוק בין יחיד לרבים

אבל העיר על עצמו ממה שראה בקובץ ישן (נכתב בשנת ק״ע) דאדם שיש ד׳ מינים ושלחו אנשי עיר אחרת שאים להם ד׳ מינים, מוטב שיברך על הד׳ מינים של הקהל וישלח הד׳ מינים שלו להעיר אחרת כדי שיצאו הרבים ידי חובתם.

ומבאר דיש לחלק בין מצוה דרבים למצוה דיחיד. דדוקא אם רבים אין להם ד׳ מינים אמרי׳ דמוטב לשלוח הד׳ מינים להרבים. אבל יחיד הדר בכפר ואין לו אתרוג, אז אינו מחויב היחיד לזכות אותו באתרוג שלו והוא יברך על של הקהל, וכמבו׳ בקובץ היש הנ״ל שדקדק לכתוב דכדי להוציא יד״ח, משמע הא יחיד, לא. וענין זה מצינו בכמה מקומות דמצוה דרבים שאני. אבל ליחיד לא אמרי׳ לאדם חטא בשביל שיזכה חבריך[כג]. ובשו״ת תורה לשמה (סי׳ קפב׳) ג״כ כ׳ דאפשר דאינו מחויב לוותר על ההידור שלו משום מצוה דיחיד. (הו׳ בהמשך דברינו).

ולפי מש״כ בשו״ת בית יעקב, בנר חנוכה לכאו׳ אין חיוב על יחיד ליתן לחבירו שמן כדי שידליק נרות חנוכה אם עי״ז לא יהי׳ אפשר לקיים מצות מהדרין מן המהדרין. דלכאו׳ מעלת מהדרין יותר יותר מעלה מעשיית המצוה בממוניה[כד].

בשו״ת תורה לשמה (סי׳ קפב׳) דן באחד שהיה לו אתרוג משלו ביו״ט ראשון ובירך עליו, ואח״כ מזכה בו את הרבים לתת אותו במתנה ע״מ להחזיר לכל או״א מן הציבור, כי לא היה בעיר אתרוג זולתו. אך להיות כי בן פורת יוסף הקהל הרבה, הנה ברור אצלו אם יתן אותו לכל הקהל כולם בודאי יתקלקל מרוב תפיסת יד, ולמחר שהוא יו״ט שני לא יוכל לברך עליו כי יהיה בו שינוי מראה מרוב התפיסת יד שתופסים בו רבים. גם עוד על הרוב הקרוב לודאי יהיה בו חסרון מצפרנים של הידים מרוב הדוחק של הציבור שהם דוחקים זב״ז וכל אחד רוצה לזכות קודם והם רבים. על כן ה״ז שואל אם מותר להצניעו אחר ברכתו וברכת

כג. עיי״ש עוד שכ׳ דאפילו למצוה דרבים אינו מחויב לשלוח להם אתרוג שלו רק אם יש לו שותפות בהאתרוג של הציבור דנמצא שעושה המצוה בממון שלו. ואף אם נתנו לו הקהל (או יחיד אתרוג שלו) במתנה.

אבל בערוך השלחן (ס״י) מביא דברי המג״א, ומוסיף ״ובזה לא שייך חטוא כדי שיזכה חבירך, שהרי גם הוא יצא״.

כד. וצ״ע קצת על המשנ״ב בהל׳ חנוכה מביא דברי המג״א דיש ליתן השמן לחבירו כדי לקיים מצותו. ובביה״ל בהל׳ ציצית מביא מש״כ בשו״ת בית יעקב דאין חיוב לשלוח הטלית לחבירו. ואפשר דאינו סתירא, דאה״נ אין חיוב במצוה של יחיד, מ״מ ״מוטב״ לעשות כן, וכמו שביארנו

איזה יחידים מן הקהל כדי שיברך עליו למחר ולא ישאר בלא ברכה, או"ד צריך לזכות בו את הרבים ביו"ט ראשון שהוא דאורייתא, ואע"פ שיתקלקל בודאי אח"כ.

והשיב דודאי צריך לזכות בו את הרבים ביו"ט ראשון ואע"פ שיתקלקל אח"כ, כי מצוה דרבים חמירא, ובפרט שהיא מצוה דאורייתא, כעין מה שמצינו במס' ברכות (מז:) ששחרר ר"א עבדו והשלימו לעשרה ד'מצוה דרבים שאני'. והרא"ש במס' מו"ק (פ"ג סי' ג') מחלק בין מצוה דרבים שיש בה זיכוי לרבים ובין מצוה דרבים, דהיינו שמחוייבים בה רבים ואין בה זיכוי לרבים. והכא בנ"ד תרתי הוי, שהיא מצוה שמחוייבים בה רבים, וגם בה זיכוי לרבים. ונ"ד כ"ש מהמגמ' במס' ברכות, דזה למחר אם יתקלקל האתרוג לא עביד איסורא, ורק דאינו יכול לברך עליו ויטלנו בלא ברכה. ואפילו אם יהיה בו פסול גמור אין כאן רק ביטול מצוה. וכל זה אם נניח במונח שודאי יתקלקל, אך שמא לא יתקלקל איך שיהיה יש להורות לזה שצריך הוא לזכות את הרבים ביו"ט ואע"פ שודאי יתקלקל אח"כ האתרוג, כי מצוה דרבים עדיף.

ומוסיף שאם יושב בכפר לבדו ויש לו אתרוג וקהל גדול יש בעיר שאין להם אתרוג ולא אפשר לשלוח להם האתרוג ביו"ט אחר שיצא בו י"ח, דאה"נ אינו מחוייב בעל האתרוג לשלוח אתרוגו לקהל והוא ישאר בלא מצוה כלל. ואע"ג דהם רבים, אינו מחוייב בזה. ורק כשלא יבטל המצוה, שאפשר ליטול אתרוג הציבור, רק שלא יקיים מצוה מן המובחר אמרי' דמוטב שישלח האתרוג שלו להעיר אחרת משום מצוה דרבים.

חילוק בין נרות חנוכה לד' מינים

בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' רכו') כ' דיש לחלק בין מצות נר חנוכה למצות ד' מינים. דההידור בד' מינים (מה שיש לו ד' מינים פרטי) אינו אלא הידור מצוה ואינו מצוה בפני עצמה, וכה"ג ניחא ליה דיצאו רבים בשלו, ואפילו הוא לעצמו יצא באחר ולא יהא הידור מצוה כ"כ. אבל בנר חנוכה שההידור הוא מצוה בפני עצמה[כה], א"כ

למעלה. אבל בהל' לולב דאיירי ברבים ג"כ כ' לשון 'מוטב'.

כה. עיי"ש שכ' "ואשר נראה מזה בס"ד דבהדלקת נר חנוכה איכא ב' מצות א' מצות פרסומי ניסא שעשה הקדוש ברוך הוא לנו נס בפך שמן ולזה תקנו להדליק נר אחד לכל אחד ואחד בכל שמונת הימים ודי בזה לפרסם הנס שהי' נס בכלל אמנם יש עוד מצוה לפרסם שבכל יום ויום נעשה נס חדש בשמן זה ולא שהנס נעשה בפעם אחת על כל שמונת הימים אלא שבכל לילה ולילה נתוסף נס חדש וזה ההתחדשות מן הנס המשיך לזמן שמונת הימים ולזה תקנו שבכל יום ויום כשיראו שהיום מדליקין חמש נרות ידעו כי כבר היו חמשה ימים שנעשה בהם

כשישלח לאחר והוא יקיים מצוה, אבל הוא יחסר בזה מצוה היינו מצות ההידור, אפשר דאינו מחויב.

ומבאר דנראה דהמג"א לשיטתיה דס"ל דהידור דחנוכה נמי לא הוי אלא מדין שאר הידור, ודלא כהרמ"א[כו], ולכן שפיר פסק דעל הידור שפיר יתן לחבירו. אבל לפי מה שפסק הרמ"א דהכא ההידור הוא עצם מצוה, צ"ע אי יתן לחבירו שיקיים עיקר מצוה והוא לא יקיים הידור שהוא ג"כ עיקר מצוה.

אבל בשפת אמת (שבת כא:) כ' להיפוך. שכ' השפ"א דמבו' מדברי המג"א דההידור אינו חשוב מצוה גמורה, דפשיטא דאינו מחויב להיבטל מהמצוה בשביל לזכות חבירו, אבל העיר דא"כ למה מברכין המהדרין כל אחד ברכה לעצמו. וגם אם שכח לברך ונזכר אחר שהדליק עיקר החיוב, אי ההידור אינו מצוה גמורה, אינו יכול עוד לברך. ומבאר "אכן נראה לומר בזה דודאי הוי מצוה גמורה ההידור, דכך הי' התקנה שהמהדרין יעשו המצוה באופן זה. אך מ"ש המג"א דיתן לחבירו, הטעם דאין ב' הנרות והג' חשובין ב' וג' מצות. וזה המהדר אינו עושה ג"כ אלא מצוה אחת כמו המדליק נר אחד, רק המצוה שלו הוא באופן זה. ונמצא דנחסר לו רק ההידור, וההידור צריך לבטל בשביל שיקיים חבירו עיקר המצוה. וא"ש ג"כ מה שאין מברכין זמן בכל ימי חנוכה, דלא ניתוסף מצוה חדשה, דב' וג' נרות דהיום הוי מצוה אחת כמו הנר א' דלילה ראשונה. אבל שפיר כל הב' וג' נרות מן המצוה הם, ולכן אם שכח לברך עדיין הברכה שייכא בי' דלמהדרין כל הנרות מעיקר המצוה הם".

בשו"ת מחנה חיים (ח"א או"ח סי' כט') מחלק בין מצות נר חנוכה למצות ד' מינים. דבמצות ד' מינים, אם שולח הד' מינים שלו לעיר אחרת ונוטל של ציבור, אינו מקיים כלל גוף המצוה בהידור, וגם לא יוכל לעשות הנענועים בהלל. ולכן אינו מחויב לוותר על זה כדי ליתן ד' מינים שלו לחבירו. (אבל לרבים חייב). משא"כ במצות נר חנוכה שאפי' כשמדליק נר אחד מקיים עיקר מצותו בשלימות, ובזה אמרי' דמוטב שיקיים חבירו עיקר הדין[כז]. וע"ע במה שכתבנו

נס לישראל וכן עד לשמונה וממילא יתפרסם הנס, בכלל, שנעשה לישראל, ובימים, שהרבה ימים נעשה הנס לישראל", עיי"ש בכ"ד.

כו. ולכן מק' על הרמ"א דל"ש חינוך על בהידור, עיי"ש. ועי' בסי' תרעה' ובמשנ"ב וביה"ל שם.

כז. אבל בסי' יט' דן "באחד שרגיל להדליק בכל שבת נר גדול שיאיר כל הלילה, ואירע שבא שכנו הדר עמו בכפר וביקש שנגנב ממנו נרות של שבת שהוא יתן לו נרות ולכה"פ נר אחד, וגם לו אין אין נרות חוץ אם יחתוך מנרו הארוך ולא יהי' לו נר כל הלילה כדת. מה לעשות, אם

למעלה בשם הגר"א הלוי נבנצל שליט"א.

חילוק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן

החתן סופר (חנוכה סי' כא') כ' דאפשר דמש"כ המג"א דעיקר מצוה של חבירו קודם להידור מצוה שלו הוא דוקא בנר חנוכה שהוא מצוה דרבנן. אבל בשאר מצוות דאו' בוודאי שהוא קודם לחבירו. ומבאר דהא דאמרי' בעלמא חישב לעשות מצוה ונאנס הוא כאילו עשהו, מבאר השל"ה הק' דכל תרי"ג מצות כל אחד שייך בחבירו, וכל מצוה יש בה מתרי"ג מצות. רק המצוה שעושה הוא העיקר בפועל, ושאר מצות התלויים בזה המה בכח, וצריך לקיימם ג"כ בפועל אם אפשר לו. אבל בנאנס נחשב מה שקיים מצוה ההיא בעשיית מצוה אחרת כאילו עשאה בפועל ממש, עכ"ד השל"ה[כח]. (והוא על דרך הגרי"פ הנ"ל, אלא שהוא לא חילק בין דאו' לדרבנן).

אבל לפי דברי השל"ה נמצא דל"ש ענין זה אלא בתרי"ג מצוות שכל אחד מהמצוות כולל כל התרי"ג מצוות. אבל במצוות דרבנן אפשר דל"ש חדא בחברתא, וא"כ ל"ש "חישב לעשות מצוה וכו"" – דאונס כמאן דעביד, ושפיר כ' המג"א דיתן לחבירו משמן שלו ויבטל הידור משום משום ביטול מצות חבירו. אבל במצוה דאו' אפשר דלא צריך לעשות כן[כט].

עוד בענין ערבות

המשנה ברורה בסי' תרנה' ס"ק ג' מביא בשם המג"א וחיי אדם "ואם אין לחבירו לולב והוא חוץ לתחום, אם אין לו מעות לקנות לעצמו מותר לזה לשלחו (ע"י עכו"ם). אבל אם יש ביכולתו לקנות ופשע ולא קנה, אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך".

הוא מחויב לבטל קבלתו שיהי' לו נר כל ליל שבת מכמה טעמים או חבירו קודם שיתן לו חלק מנרו הגדול". ועיי"ש דמשמע דגם בלולב יש ליתן ליחיד.

עיי"ש עוד שדן, אם יש לאדם ג' בדי הדסים, ולחבירו אין הדס כלל, יתן לחבירו הדס. (עי' בסי' תרנא' ובמשנ"ב שם ס"ק ו').

כח. ע"ע בחתן סופר שמבאר עפ"ז מה נשים פטורות ממ"ע שהזמ"ג משום שמשעובדות לבעליהם, דלכאו' תמוה, וכי השעיבוד לבעלה עדיף מהשעיבוד לקיים מצוות. אלא הכוונה הוא שהיא אונס, וכאילו קיימה המצוה בפועל, עיי"ש בכ"ד.

כט. וכ' דאין להק' ע"ז מהמג"א בהל' לולב, דהתם אינו מפסיד כלום, דאפשר לצאת בשל הקהל. ורק דלכתחילה כל אחד יקנה אתרוג משלו להראות חיבת המצוה.

בשער הציון שם כ׳ ״ואיני יודע מה שייך בזה חטא, דהא אנו מצווין מטעם ערבות לראות שגם חברו בן ישראל יעשה מצות התורה. ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לי, ומטעם זה אנו יכולין להוציא אחד לחברו בקידוש וכדומה, כמו שכתב הרא״ש בברכות פרק ג׳. ונהי דחטא חברו מתחלה בזה שלא קנה הד׳ מינים מערב יו״ט כדי שלא יצטרך ביו״ט לעבור על שבות של דבריהם, מ״מ בדיעבד שלא קנה הלא הוא מחוייב בעצמו לשלוח סביביו על ידי עכו״ם להשיגו. וממילא כשם שהוא מחוייב להשיגו, כן אני מחוייב להמציא לו [ואך שהוא ישלם עבור השליח], ואיך שייך בזה חטא, ויש ליישב קצת, מכל מקום צריך עיון בדבר״.

מפורש בדברי השעה״צ ״ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לי״. ונמצא לפ״ז דמה שנותן לחבירו הנרות (ועי״ז לא יהי׳ יכול לקיים מצות מהדרין), אינו עושה כן מצד מצותו של חבירו, אלא משום מצוה שלו, דכאילו חסר לו. וכמו שאילו היה לו חיוב להדליק נרות חנוכה בב׳ מקומות ואין לו אלא לו׳ נרות בוודאי חייב להדליק עיקר דין – נר בכל לילה בב׳ המקומות ולא להדליק כמהדרין במקום אחד, ה״ה כשחסר לחבירו נרות בביתו צריך ליתן לו הנרות אפי׳ אם עי״ז לא יהי׳ יכול להדליק כמהדרין[ל]. אבל אין ראי׳ מדברי השעה״צ הנ״ל דמדין ערבות חייב להוציא ממון בשביל חבירו.

עוד בענין ציצית

בשו״ת בצל החכמה (ח״ג סי׳ קו׳) כ׳ ״בעת המלחמה האיומה מלחמת עולם השני׳ שאי אפשר במדינתנו להשיג ציציות ודלתי המדינה נעולות בפני בני עמנו אין יוצא ואין בא וגם בפנים המדינה אי אפשר לנסוע ממקום למקום אם לא עם רשיון מיוחד, ויש בני אדם שנפסקו ונפסלו הציציות שבטליתותיהם הקטנות והגדולות ואינם מקיימים מצות ציצית כלל. וישנם הטלית מהדורת מרוב תשמישתה גם בימי החול. בני אדם שיש להם ב׳ טליתות מצויצות כהלכתן אחת לימי

ל. שו״ר בשו״ת משנה הלכות (חלק יג׳ סי׳ צח׳) שדן במי שיש לפניו שתי מצות ויש לו מעות בצמצום מה עדיף, או לקיים מצוה אחת בהדור ובכל פרטיה ולא יוכל לקיים המצוה השניה או שיקיים תרוייהו בלי הידור. וכ׳ דפשוט דיקיים ב׳ מצות בלי הידור, דהידור אינו מעכב ואם אינו מקיים רק אחת חסר מצוה אחת לגמרי. ומביא ראי׳ מדברי המג״א הנ״ל. דאם עדיף לעשות עיקר המצוה כדי שחבירו יקיים ג״כ עיקר המצוה, כ״ש שבעצמו יש לו לעשות ב׳ מצוות כעיקר הדין ולא מצוה אחת בהידור. ומבאר דהטעם בזה דכל שחבירו לא קיים המצוה הרי הוא כאלו גם הוא לא קיים מטעם ערבות דישראל ערבים זה לזה. נמצא דמה שנותן לחבירו לקיים עיקר המצוה הוה כאילו הוא בעצמו מקיים המצוה היינו עיקר המצוה. וכ״ז שיש לו לקיים עיקר המצוה אין עליו מצוה להדר במקום שלאחר לא יהי׳ על עיקר המצוה.

החול ואחת לשבת ויו"ט וגם טלית קטן לכל היום כבשנים כתיקונן. נתתי אל לבי לעיין ולבאר אם מחוייבים אלה להסיר הציציות מאחת מטליתותיהם ולתנם לזה שנפסלו הציציות שבטליתו בעד כסף מלא, כדי שיהי' גם חבירו יכול לקיים מצות ציצית כתיקונה, וה' יעזרני ע"ד כ"ש להורות כהלכה". (נכתב בחודש אייר תש"ד).

ומביא שם דברי הבית יעקב הנ"ל, וכ' מבו' מדבריו דדוקא היכא שאם ישאיל טליתו לאחרים יצטרך הוא לברך על טלית שאולה אז אינו מחוייב להשאילה לאחרים. אבל אם גם אחר שישאיל טליתו לאחרים ישאר בידו עוד טלית לקיים מצות ציצית בשלו, מחוייב הוא להשאיל אחת מהן לחבירו. וא"כ ה"ה בנד"ד כיון שחבירו רוצה לשלם לו עבור ציציות שבאחת מטליתותיו חייב הוא למכרן לו, או להשאילן לו כשאינו רוצה למוכרן. (וגם מציין שם דברי המג"א, וכ' דכ"ש בנידון הנ"ל)[לא].

ערבות במצוה קיומית - ציצית ומזוזה

אבל אח"כ כ' הבצל החכמה דקושטא דמילתא נראה דשאני מצות ציצית חנוכה, מצה, וד' מינים. דלענין מצות ציצית דאפי' אם אפשר לו להשיג אחרות בכל עת אין עליו חובה ליתן לחבירו שאין לו כלל. דדוקא מצות מצה ד' מינים ונר חנוכה דחובות הגוף נינהו ועל קרקפתא דגברא רמיא חיובא לקיימן ואם לא יקיימן ביטל מ"ע של מצה של ד' מינים או של נ"ח לכן מחוייב מצד חובת ערבות לדאוג שגם חבירו יוכל לקיים מצות אלו. משא"כ מצו"ע דציצית אין חובה על האדם לקנות בגד של ד' כנפות אפילו לצורך עצמו כדי לקיים מצות ציצית, וכ"ש שאין עליו חובה ליתן ציצית לחבירו שיוכל לקיים מצות ציצית[לב].

ועוד, הרי טעמא דמילתא שאם חסר לחבירו חפץ לקיום המצוה חייב

לא. עיי"ש שהעיר דלפמש"כ המחצה"ש גבי אתרוג דבזה"ז דברוב פעמים אחר עבור איזה ימים מהחג ע"י רוב משמוש בני אדם אתרוג של הקהל מתקלקל אפשר א"צ לשלוח לחבירו אתרוג שלו, א"כ גם בנד"ד אם יתן מציציותיו לחבירו ולא ישאר בידו רק טלית אחת מצויצת כהלכתה, אפשר כי באחד הימים ומה גם כי ברבות הזמן יופסלו הציציות שבטליתו ויתערטל ממצוה זו, עיי"ש. אבל נראה דהחילוק פשוט.

לב. עיי"ש שמוסיף דאע"פ דאי' דהמבטל מצות ציצית נענש עליו בעידן ריתחא, היינו בעושה טצדקי למיפטר נפשי' מציצית שקונה בגד שאינו חייב בציצית בשעה שהי' בידו לקנות בגד החייב בציצית והי' יכול לקיים מצות ציצית על ידו.

וכ' עפ"ז דבכל המצוות שאינן חיוביות בהחלט וכגון מצות מזוזה, דאפי' להסוברים דבית שכור אינו חייב במזוזה רק מדרבנן ולאחד שני בתים ולחבירו אין כלום ואי אפשר לו לקנות מאחר, אין חבירו חייב למכור לו אחד מביתיו כדי שיוכל גם הוא לקיים מ"ע דמזוזה דאו', כיון

חבירו ליתן לו כדי לאפשר לו לקיים אותה מצוה הוא מטעם ערבות, והדבר פשוט שלא קבלו ערבות רק בדבר שהחובה לקיימה היא החלטית, וכגון מצות מצה או ד׳ מינים שחיובן מדאורייתא וכגון מצות נ״ח דאיכא ערבות גם בדרבנן. אבל לא בדבר שאין חיוב כלל לקיימה כגון ציצית, שאינו מחוייב ללבוש בגד של ד׳ כנפות אפי׳ לעצמו ומכ״ש שא״צ לדאוג בזה שיקימנה חבירו. שהרי בערבות אמרו (סנהדרין כז׳:) וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו, משמע דוקא היכא דאיכא מכשול לאחיו אבל בליכא מכשול לא. ובמצות ציצית היכא דאין לו, שאף בעידן ריתחא אינו נענש עליו אין כאן מכשול וממילא שאין כאן ערבות. וכן מבו׳ מגמ׳ ורש״י במס׳ ר״ה (כט׳.) שאין ערבות אלא בדבר שבחובה. וא״כ מצות ציצית שאינה חובה אין בה משום ערבות[לג].

שגם לעצמו אינו חייב לקנות בית כדי לקיים מצות מזוזה. אבל קנה חבירו בית ולא קבע בו מזוזה, חייב כל או״א מישראל להשתדל מצד מצות ערבות, שהלה יקבע מזוזה בפתחי ביתו. וע״ע מש״כ לענין מצות לקט שכחה ופאה.

אבל שו״ר שכ׳ הגאון מבוטשאטש בספרו דעת קדושים יו״ד סי׳ רצא׳ ס״ק ב׳ ״כשיש לו מזוזה בחדר הפטור רק משום שמירה, נכון לו להשאיל למי שחייב במזוזה ואין לו, וכ״כ האחרונים באתרוג שיגרע בעצמו הידור כדי שיזכה חבירו בגוף המצוה״. עיי״ש בכ״ד. ולכאו׳ הוא חידוש לומר דהנחת מזוזה בחדר שפטור ממזוזה חשיב 'הידור מצוה'.

לג. עיי״ש עוד שהעיר מהא דאי׳ במס׳ סוטה (לז׳:) אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עלי׳ מ״ח בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים וכו׳ ע״ש. משמע דעל כל מצוה ומצוה מתרי״ג מצות איכא ערבות. ועיי׳ תוס׳ (שם ד״ה אמר) חשבון הערבות לכל תרי״ג מצות. והרי מצות ציצית מתרי״ג מצות היא ומוכח דגם עלי׳ קבלו ערבות. ומבאר דבודאי אם רואה את חבירו לבוש בגד של ד׳ כנפות בלי ציצית, חובה עליו לדאוג שיטיל בו ציצית או שיסיר ממנו בגד זה כשאי אפשר לו להטיל בו ציצית. וזו היא הערבות השייכת במצות ציצית. אבל כשאין לו ציצית ואינו לבוש בגד של ד׳ כנפות בודאי שאין כאן חובה על שום אחד מישראל ליתן או למכור לו בגד של ד׳ כנפות עם ציצית כדי שיקיים מצות ציצית, כי לא שייך בזה דין ערבות כלל. והגע בעצמך, לעצמו אינו חייב לקנות בגד של ד׳ כנפות עם ציצית אף שחייב במצות ציצית כשלובש בגד של ד׳ כנפות, בשביל חבירו שג״כ אינו מצווה יותר יצטרך ליתן משום ערבות, פשיטא דלא.

אבל העיר על עצמו משו״ת בית יעקב הנ״ל דמוכח להדיא דחייב להשאיל טלית לחבירו אם גם אח״כ ישאר בידו עוד טלית לברך על שלו אע״פ שאינו מצות חיובית. אבל כ׳ ״אם כי כל מה שכתבתי בזה נלענ״ד ברור וקילורין לעינים, מי ידין את שתקיף הימנו ומה גם כי הבאר היטב העתיק דבריו להלכה ואין הס׳ שו״ת בית יעקב תח״י לעיין בראיותיו, על כן אם כי הוכחתי דמעיקר הדין אין עליו חובה ליתן לחבירו ציצית כדי לקיים המצוה כל עוד הוא אינו לבוש בגד

'חייך קודמין' בעניני רוחניות

בפרשת קדושים (יט', יח') כתיב "ואהבת לרעך כמוך". רש"י מביא בשם התורת כהנים שאמר ר' עקיבא "זה כלל גדול בתורה"[לד]. ויש להעיר, דלכאו' ר"ע סותר מה שאמר במס' ב"מ (סב'.) "וחי אחיך עמך, חייך קודמין לחיי חברך[לה]".

החתם סופר (תורת משה שם) מבאר דהא דאמרי' "חייך קודמין" היינו דווקא בעניני עוה"ז. אבל בחיי הנצחיי דהיינו בלימוד התורה חייב ללמד לאחרים אפילו הוא מבטל עצמו מלימודו. והוסיף דהמלמד לאחרים ג"כ עושה מצוה ונמצא שמזכה גם את עצמו ושניהם שוים. וע"ע בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' קסד') שכ' דמי שבא לשאול שאלה באמצע הלימוד מחויב להשיבו אע"פ שעי"ז מפסיק מלימודו. משום שבעניני רוחניים חברך קודם[לו].

בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' כו') מתמיה על דברי החת"ס וז"ל "בתורה בוודאי תורתו קודמת.... ופשוט שבתורה הוא עצמו עדיף על אחרים..... ובתורה ברור שיודע מסכת אחת ואפי' סדר שלם הוא קודם ללמוד סדרים אחרים מללמד אחרים אף אותו

של ד' כנפות, נכון שיתן לחבירו אחת מציציותיו כדי לזכותו במצוה. ובפרט שחז"ל הפליגו בגודל מצות ציצית לומר, שהיא שקולה נגד כל המצות כולן ושהיא מביאה לידי זכירה ועשי' (מנחות מג':) וגם אמרו (שבת לב':) אמר ר"ל כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו ב' אלפים וח' מאות עבדים, דבר שאפשר רק כשאנחנו בעצמינו בני חורין, כמובן. ועכשיו אנחנו בעוה"ר עבדים לעבדים. לכן ראוי להשתדל במצות ציצית שכדאי היא שבקיומה נזכה להשתחרר מעול גוים הקשה ונזכה לעבדים משמשים לנו בבג"צ ב"ב אכי"ר".

לד. ע"ע בירושלמי נדרים פ"ט ה"ד.

לה. ע"י ברמב"ן ואבן עזרא. וע"ע בתוס' סנהדרין מה'. ד"ה ברור דמקור למה דדורשין "ואהבת לרעך כמוך, בירר לו מיתה יפה", היא מכך שנאמר "ואהבת לרעך כמוך", ורעך כמוך לא שייך מחיים כי חייך קודמים, אלא בהכרח שכוונת הכתוב לאחר מיתה. וע"ע מש"כ בזה גבי גדר "רעך".

לו. ע"ע בכתב סופר עה"ת שמדייק בדברי ר"ע שאמר "זה כלל גדול בתורה". ומבאר כי מו"מ וכל עסקי העולם אפשר שיעשה אדם לבד בלי שישתתף עם חבירו. אבל בתורה א"א רק בדיבוק חברים. ואמר ר"ע הרבה למדתי מרבותי ומתלמידי יותר מכולם. ולכן אמר "זה כלל גדול בתורה", שיאהבו זח את זה בתורה. ועיי"ש עוד שכ' דצריך שיסייעו בממון כדי שיהיה יוכל לקיים מצות ה'. וזה שאמר ר"ע זח כלל גדול בתורה. שיעזור איש לרעהו לקיים התורה. וע"ע בקב הישר פ"ה דעיקר קיום של "ואהבת לרעך כמוך" הוא בעניני רוחניות.

מסכת.... התורה גם אסור להקדים אחרים מלמוד עצמו"[לז].

והנה לפי דברי החת"ס לכאו' גם במצוות חייב לבטל מעצמו כדי לזכות חבירו. אבל יש לחלק דדוקא בלימוד התורה אמרי' כן, דכשמלמד אחרים ג"כ מקיים מצות תלמוד תורה. אבל בוודאי שאינו מחויב ליתן ד' מינים וכדו' לחבירו שיקיים בו המצוה אם ע"ז לא יקיים המצוה בעצמו. והמקום לדון אינו אלא אם הידור מצוה שלו עדיף מקיום מצוה של חבירו. וע"ע בשערי תשובה סו"ס תרנח' שמביא מספר שיירי כנסת הגדולה (או"ח סי' תרס') שכ' "ומעיד אני עלי, שראיתי לאדוני אבי ז"ל שהעלה בדמים לולב אחד שקנאו גביר אחד מהקהל להרב החסיד כמהר"ר דוד הכהן זלה"ה, ואמרו לו לאדוני אבי, שלא היה ראוי להעלות בדמים אותו הלולב שקנאו הגביר הנזכר לרב החסיד הנזכר מפני כבודו, והשיב אדוני אבי זלה"ה, הרב החסיד גדול כבודו, אמנם במה שצוה ה' מצוה מן התורה אין חולקין כבוד לרב, דיותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות המצוה שצונו הקב"ה משום אדם, ושבחוהו חכמים על התשובה הזאת עכ"ל, עיי"ש בכ"ד.

מצות טלית ותפילין

בספר שלחן מלכים (הרב משה צבי לאנדא עמ' רעג') מביא בשם החתן סופר (שער הטוטפות) שדן במי שרוצה לקנות לעצמו טלית או תפילין מהודרים טפי ולפזר על זה סכום רב, ובא עני ומבקש ממנו שיקנה לו תפילין, ואי אפשר לו ליתן להעני אלא אם יקמץ מצותו שיקנה לעצמו פשוטים ולא מהודרים, מחויב לעשות כן כדי שיקיים חבירו עיקר המצוה, ומביא ראי' מדברי המג"א לענין נר חנוכה. אבל כ' דאפשר דדוקא בנרות חנוכה דמשום פרסומי ניסא אמרי' כן, דמחויב לעשות הפרסום

לז. ע"ע בספר טעמא דקרא פ' ואתחנן (ה' ז') שמביא הגר"ח קניבסקי זצ"ל דברי האג"מ, והעיר עליו מגמ' במס' גיטין דף ס':. וע"ע בספר קדושת ציון פ' ראה עה"פ "עשר תעשר" שכ' דקאי אלימוד התורה, וע"ז דרשינן (תענית דף ט') "עשר בשביל שתתעשר", מס' ע"ז עה': ובמהרש"א בח"א שם, מדרש שמואל בפרקי אבות (פ"ב מ"ח) על המשנה "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת", מסילת ישרים פרק כב' שכ' "אם יש בו חכמה רבה הנה הוא מחיב ללמדה למי שצריך אליה, וכמאמר ריב"ז אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת".

וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סו"ס רפא' שרבו הרב משה שניידר זצ"ל תלה הצלחת הבחורים בזה שעוזרין חברים בלימוד. והוסיף דיש בה סגולה כעין מעשר. וע"ע בספר טעם ודעת פ' ויצא (כח' כב'), ספר שם עולם פרק כב', תנא דבי אליהו רבא פ' בהר. וע"ע באור החיים הק' בפ' כי תצא שמפרש מצוות השבת אבידה בעניני רוחניים, וע"ע בס' החינוך, ובמס' סוכה (מט':) אי' ד"תורת חסד" פי' ע"מ ללמד. ע"ע מש"כ בפ' קדושים.

ע"י נתינת הנרות לחבירו, דכל כמה דטפי מדליקין איכא פרסומי ניסא טפי, ונמצא שהוא בעצמו מקיים מצות פ"נ טפי במה שנותן שמן לחבירו להדליק. אבל בשאר מצוות אפשר דהידור דידיה קודם לעיקר מצוה של חבירו. (ועיי"ש דתלוי במח' רש"י ותוס' אם הידור הוא מדאו' או מדרבנן).

ומבאר דכל זה בהידור שמהדרין רק המהדרין מן המהדרין. אבל מה שדרך להדיר, כגון כזית מצה מחיטים ולא משעורים, ולולב והדס ירוק ולא שאינו ירוק, אין זה בגדר מניעת ההידור, רק מבזה המצוה, וזה אסור דבר תורה, ובוודאי היא קודם שלא לבזות המצות. אבל כשקונה תפילין שאינו מהודר כ"כ, בוודאי אינו ביזוי מדאו', ובפרט כשרוצה לזכות חביר, עיי"ש בכ"ד.

להשלים מנין

שאלתי הגר"מ שטרנבוך שליט"א, מי שביקשו ממנו להשלים מנין, ומיד כשהניח תפילין התחילו לומר ישתבח' האם מותר לצאת, שלא אמרו לו שמתחילין ישתבח, ויצטרך לדלג רוב פסוק"ז. והשיב לי "אינו מחויב, ש(אם ידלג) אין תפילתו אותו חשיבות כמו אילו היה אומר כל הפסוד"ז. אבל מ"מ כדאי לזכות הרבים, שיש רבים מול יחיד".

נשיאת כפים עם כהן אחר או במנין שאין שם כהן

יש לדון מה הדין במקום שיש שם שני כהנים ושני מניינים, כיצד ראוי להם לנהוג, האם שכל כהן יתפלל במנין נפרד, כדי שעל כל פנים יזכו שני המניינים בברכת כהנים, או דלמא דעדיף טפי שיהיו שני הכהנים במנין אחד, כדי לחוש להנהו שיטות דבכהן יחידי אינו מקיים המצוה מדאורייתא[לח]. ולכאו' לפי דברי המג"א עדיף שילך הכהן למקום שאין שם כהנים כדי לזכותם בברכת כהנים ולוותר על ה'הידור' שלו לברך ברכת כהנים בב' כהנים. וכ"ש הכא שהוא מצוה דרבים. וכן אמרו לי הגר"מ שטרנבוך שליט"א והגר"ע אויערבך שליט"א[לט].

לח. עי' תוס' מנחות מד, טור ונו"כ ריש סי' קכח, ט"ז ס"ק ג, משנ"ב (ס"ק לז וס"ק לט) וביאור הלכה סעי' כה ד"ה יותר.

לט. אבל אמרו כן משום דלרוב פסוקים גם בכהן אחד מקיים מצוה דאורייתא. ולא משום דכדאי לוותר על ההידור כדי לזכות חבירו.

בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סי' מז') כ' דנשיא"כ הוא בגדר מצוה דרבים דכ' התוס' בשבת (עא' בד"ה וכי) דבמצוה דרבים אומרים חטא חטא קל כדי לזכות הרבים ולהצילם מאיסור, עיי"ש, א"כ כ"ש דאומרים דילך למקום שאין להם כהן לזכותם בברכת כהנים. ואע"ג דאינו מקיים אז מ"ע מה"ת, מ"מ כיון דהעם מתברכים מפי כהן ומסתבר דגם בברכת כהן א' מהני ברכתו להשפיע על הקהל ברכה וישועות, עדיף טפי לילך לביהכ"נ דאין שם אפילו כהן א' ממה שילך לביהכ"נ דיש שם כהן א' ויקיים אז המ"ע של תורה וישאר הביהכ"נ השני בלי כהן המברך. וכ"ש לשיטת המהר"ם מינץ (שו"ת סי' יב) דאף בכהן א' מקיים מ"ע אם עולה. ועי' בספר כה תברכו שמאריך בזה, וס"ל דר"ל דמקיים רק מ"ע דרבנן. ועי' במנחת חינוך (מצוה שעח ס"ק ב וס"ק ג). ומ"מ לפעמים ילך למקום דיש שם כהן כדי לקיים המ"ע של תורה, עכ"ד.

אבל ראיתי בספר שמענו כן ראינו (עמ' קצד') בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שילך למנין שיש ב' כהנים, משום 'חייך קודמין'. ובספר בספר אשא כפי (עמ' תלט' – תמ') מביא מכתב שכ' לו הרה"ג ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א בענין זה. ובסו"ד כ' "ומעתה פשוט וברור דאין כל מקום להעדיף זיכוי רבים במצוה דרבנן על חשבון חסרון קיום מצוה של תורה", עיי"ש בכ"ד. אבל (בעמ' תלא) מביא שאמר הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דזיכוי הרבים דבר גדול הוא. ומי יבוא אחר המלך, ובודאי כן יאה לזרעו של אהרן כהנא קדישה שהיה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, אוהב שלום ורודף שלום, וללכת בדרכו ולזכות את בני ישראל בברכתו של אהרן[מ].

מה קודם, הידור מצוה שלי או עיקר מצוה של שני (עניני ערבות)

מצות ד' כוסות

בספר חתן סופר (שו"ע א' שער הטוטפות) כ' דבמצות ד' כוסות שהוא ג"כ משום פרסומי ניסא (עי' במגיד משנה שכ' דהא דחייב העני למכור כסותו לנר חנוכה הוא מאותו טעם דחייב למכור כסותו לד' כוסות, דשניהם משום פ"נ), אם יש לו יין בצמצום לשתות רוב הכוס לכתחילה, ולחבירו אין יין כלל, יתן לחבירו והוא

מ. בשו"ת שלחן הלוי (פרק ב סי' יד) כ' הגר"י הלוי בעלסקי זצ"ל (לבני חו"ל שאין נושאין כפיהם אלא ביו"ט) "שאלה זו אין עליה תשובה ברורה. ואם אפשר היה ששני הכהנים יצטרפו יחד ושילכו לשני בתי הכנסיות ולברך ברכת כהנים בבית הכנסת אחד בשחרית ובבית הכנסת השני במוסף היה ראוי לעשות כן. ולמעשה אם א"א כנ"ל וכאשר מדובר בחו"ל שאין להם נשיאת כפים אלא אחת לזמן ומניעת ברכת כהנים מהציבור תגרום להם לעגמת נפש רבה, יש מקום לומר שלא ימנע מציבור שלם ברכה זו אף אם היא תהיה רק מדרבנן".

ישתה רק רוב רביעית ולא רוב הכוס, וכמש"כ המג"א לענין מצות נר חנוכה.

במצות אכילת מצה

בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' לח') דן באחד שיש לו ב' כזיתים מצה ומרור וחבירו אין לו כלל, אי יתן כזית אחד לחבירו כדי שיצא גם הוא מ"ע דאורייתא בליל א' דפסח אף שעי"ז לא ישאר לו כזית מצה ללילה ב' לקיים בו מצו"ע דרבנן, או יותר טוב שלא יתן לחבירו כלום ויקיים הוא בכזית מצה מצו"ע דאורייתא בליל א' ובכזית הב' מצו"ע דרבנן בליל ב'. ומסיק דכל שלא פשע חבירו דהיינו שלא הי' לו במציאות להכין לעצמו מצה, אמרינן לו חטא כדי שיזכה חבירך במצוה חמורה יותר ויתן לחבירו כזית מצה לקיים מ"ע דאו' בליל א' אף שעי"ז לא יהי' לו מצה לקיים בעצמו מצו"ע דרבנן בליל שני, עיי"ש בכ"ד[מא].

מא. עי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' קכח' שדן באדם שיש לו כזית מצה, אי עדיף לתת לבנו קטן לחנכו או עדיף למסור לאחר שהוא גדול ואינו בנו

וכ' דמסברא דהואיל ועיקר החיוב ליתן לחבירו הוא מדין צדקה, ובצדקה הא קי"ל דשלו קודם לכל אדם, וגם יש כאן חובת חינוך ע"כ שלו קודמת למצוה של חבירו, אף שאצלו אינו אלא חיוב דרבנן. וגם מדין ערבות אין עליו חיוב באופן שצריך למצותו אף דרבנן, דדין חייך קודמין נאמר אף במצוות, וכ"ש לפי מה שנתחדש במק"א דאף שחינוך דרבנן וכמבואר בחגיגה ז' היינו דוקא לענין לחייבו כגדול את כל מעשה המצוה, אבל באופן כללי כשם שחייב מה"ת ללמד את בנו תורה, כך חייב ללמדו לקיימה, רק אינו בגדרי גדול שחייב בכל פעם ופעם אלא הוא חיוב כללי כהנ"ל, ועכ"פ בכל פעם שמקיים מצוה ומחנך בנו יש בזה מה"ת מצוה קיומית, דלא גרע מללמדו תורה, שקיום המצוות בפועל הם הם גופי תורה שמלמדו כיצד לנהוג למעשה, ולכן כשמחנך בנו יש בזה מצוה קיומית ללמד בנו תורה דהוה מה"ת, ושפיר עדיף חינוך בנו על קיום מצוה של חבירו.

מיהו אף שמעיקר הדין נראה כן שלחנך בנו עיקר ואינו חייב לוותר כמ"ש, מ"מ למעשה נראה שיש לתת המצה לאחר לקיים המצוה מה"ת, ובזה הוא גם שותף למצותו, משא"כ מצות חינוך שאינה מצוה גמורה, עיין רש"י סוכה מו: ד"ה תינוקת ע"ש, ואחר שנתן לאחר לקיים המצוה נמצא שהוא אנוס שאין לו מה ליתן לבנו, ועוד שמצות חינוך קיל שאינה כמו מצוות שבגופו ורשאי לוותר כדי שחבירו יקיים מצוה דאורייתא, ולא חשיב מבטל המצוה דרבנן כיון שבשעת קיום המצוה הוא אנוס שאין לו במה לחנכו.

אכן באופן שיש לו ספק אם לתת לבנו מצת יד שמורה משעת קצירה או לתתה לאחר ובנו ישתמש במצת מכונה רגילה שמורה משעת לישה, נראה פשוט דהואיל ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דחשוב שמור, ורק הלכה הוא לגדולי הפוסקים שבלילה הראשון צריך לשמה ביד ומשעת

קיבל תוספת שבת וחבירו לא שמע קריאת המגילה

בספר ירושלים במועדיה (פורים עמ' תמא) הו' בשם הגר"א הלוי נבנצל שליט"א שאם הבעל קורא כבר קיבל שבת, ובא אדם ואמר לו שעדיין לא קרא המגילה, יעשה הבעל קורא התרת נדרים על קבלת השבת, ומחויב כן מדין ערבות. ומבו' מדבריו כי מחיוב ערבות מוטל על האדם להפסיד משלו כדי שיזכה חבירו. והיינו לשיטתו שהבאנו למעלה לענין נרות חנוכה[מב].

וע"ע בספר מאורות נתן חנוכה סי' ח', ספר משיב נבונים ח"ח עמ' קלו', ספר אלה הם מועדי – חנוכה סי' מא', כנסת אברהם – מועדים סי' יד', ספר יומין דחנוכה סי' טו' עמ' ק' ושו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' יא.

קצירה, שוב יש לצרף שבמצות חינוך אין חיוב לנהוג בכל פרטי ההידורים כמ"ש הביאוה"ל סי' תרע"א. ואף שלע"ד עיקר מצות חינוך הוא להרגילו במצוות וא"כ יש מצוה גם לחנך להידור, כה"ג דשעת הדחק הוא ומסביר לבנו גודל מצות צדקה כשמהנה חבירו, יכול לוותר ולתת לחבירו, ואדרבה יסביר לבנו ויחנכו להטיב לחבירו, שחסד היא גם כן מצוה, שצריך לחנך בנו קטן לזה כמו לכל המצוות. (וזהו הלכה רבתא לחנך בנו בהכנסת אורחים וחסד, והדבר מפורש ברש"י פרשת וירא ויתן אל הנער (יח, ז) שאברהם אבינו נתכוין לחנכו במצוות והיינו הכנסת אורחים ע"ש, וכן הוא הדין בכל צדקה וחסד), עכ"ד.

וראיתי כעי"ז לענין שינה בסוכה, האם האב יקדים ליתן המקום לבנו הקטן לחנכו במצוות או לאורח גדול. וע"ע בספר הקטן והלכותיו פרק כט' וחוט שני שבת ח"ד עמ' שז'.

ע"ע מה שכתבנו בדברי תורה לפ' מסעי לענין חצי שיעור במצוות (כשיש רק כזית אחד לב' אנשים).

מב. ע"ע בספר ירושלים במועדיה – פסח עמ' קנח' שכ' "נסתפקתי, דהנה זה פשוט שפסח ראשון עדיף מפסח שני מפני שהוא עיקר, ועוד שבא בכנופיא ואומרים עליו ההגדה ושותין ד' כוסות מדרבנן, כל זה פשוט. אמנם יש לעיין דהנה פסח ראשון נוהג באנשים ונשים והשני אינו נוהג אלא באנשים (פסחים צא':). א"כ יש לדון מה יהיה הדין באופן שאין אפשרות שיעלו הוא ואשתו לירושלים לעשות הפסח הראשון אלא או הוא או אשתו. דלצד אחד י"ל שיעלה הוא שהפסח הראשון הוא עיקר וכנ"ל, ותדחה אשתו. וכשיש מצוות הפסח עליו ועל אשתו הוא קודם. או י"ל שאף שראשון עיקר, מ"מ תעלה אשתו והוא ידחה לפסח שני, שאם היא לא תעלה עכשיו אימתי תוכל לעשות הפסח, אבל הוא אם ידחה עכשיו, מ"מ תשלומיו יש לו בפסח שני, וצ"ע בזה".

הגאון רבי ראובן וובשת שליט"א
מח"ס ויען ראובן ועו"ס

הטעם שאין מזכירין בברכת מעין ג' מעין המאורע בחנוכה ופורים

בס"ד כ' טבת תשע"ה

לכבוד האברך החשוב והיקר, נותן טעם כעיקר, ר' **ישראל וובשת** שליט"א
שלום וברכה וכט"ס.

שאלה: מדוע בברכת מעין שלש לא מזכירים את חנוכה ופורים.

תשובה: הגמ' בשבת (כ"ד ע"א) אומרת, איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. ע"כ.

רש"י: בברכת המזון - בתפילה פשיטא לן שהרי להלל ולהודאה נקבעו, לא מזכרינן - לא חייבו להזכיר. אינו מזכיר - אינו צריך להזכיר. מה תפילה בברכת הודאה - דהא כולה מלתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה. בהודאה - בברכת הארץ. ע"כ. וע"ש בתוס' ד"ה מהו להזכיר וד"ה מזכיר בהודאה.

הזכרת חנוכה ופורים במעין שלש:

המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת סי' ע') כתב, שבברכת מעין שלש אין מזכירים חנוכה ופורים כיון שהזכרה זו לא נתקנה אלא בברכת הודאה, וברכת מעין שלש אינה הודאה.

וכ"כ הב"י (או"ח סי' ר"ח) בשם הגהות מיימון (ברכות פ"ג או' כ') דחנוכה ופורים אין צריך להזכיר בה מעין המאורע.

וכ"פ בשו"ע (ר"ח, י"ב) מזכירין בו מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח אבל לא בחנוכה ופורים.

הלבוש (שם, י"ב) כתב, שעל הניסים הוא הודאה, ומשום כך, דוקא בברכת המזון שמזכירים הודאה בברכת "נודה לך" שייך להזכיר שם על הניסים אבל בברכת מעין שלש שאין מזכירים הודאה, ממילא אין מזכירים גם את חנוכה ופורים.

עוד כתב שם באליהו זוטא (סק"ז) בשם הלחם חמודות, שהטעם שאין מזכירים את חנוכה ופורים הוא מפני שחנוכה ופורים אינם אלא תקנת נביאים.

ובביאור הגר"א (שם או' מ', ובהל' ברכות פ"ג הי"ג) כתב, שהרי אפי' בברכת המזון אין חיוב להזכיר על הניסים שאינו אלא מנהג כמבואר בסוגייתנו שהגמ' הסתפקה אם מותר בכלל להזכיר את חנוכה ברכת המזון, ובברכת מעין שלש אין מנהג כלל לומר על הניסים.

ועיין במחצית השקל (סי' ר"ח סקי"ח) מה שביאר בזה.

ואמנם בשו"ת ויען אברהם פלאג'י (חאו"ח סי' נ') כתב שמדת החסידות להזכיר מעין המאורע בחנוכה ובפורים ודלא כמו שכתב אביו המהר"ח פלאג'י בספר מועד לכל חי (סי' כ"ז או' ס"ח) שאין להזכיר, ושכן כתב בספר יד נאמן (דף ה' ע"א).

והרב כה"ח (תרפ"ב או' ג') הביא דברי הרב יד נאמן שכתב, ואם אכל דבר שצריך לומר ברכת מעין שלש צריך לומר בה ועל הניסים ונפלאות שעשית לנו בימים אלו כי אתה ה' טוב וכו' ונודה לך על הארץ וכו' בא"י על הארץ וכו'. יד נאמן (דף ה' ע"א) יפה ללב ח"ב או' א' וכ"כ ביפ"ל ח"ה סוף או' א' דהגם דבשו"ע סי' ר"ח סעי' י"ד פסק דאין להזכיר מעין המאורע בברכה מעין ג' בחנוכה ופורים נראה דעל צד הטוב להזכיר חסדי ה' ואין כאן משום בל תוסיף והפסק כל שהוא שייך ליומא. יעו"ש. [ובהמשך דבריו הביא כה"ח דברי הפוסקים שכתבו שאין מזכירים מעין המאורע בחנוכה ופורים. ע"ש.].

ובשו"ת יבי"א ח"ג (סי' ל"ו או' ה-ז) האריך לדחות דברי שו"ת ויען אברהם, יד נאמן, יפה ללב, וכתב שאין לזוז מדברי הפוסקים והשו"ע שאין להזכיר מעין המאורע בחנוכה ופורים, ומיהו עכ"פ נראה שאם עבר והזכיר חנוכה ופורים לפני החתימה יצא ולא הוי הפסק.

וראה עוד בשו"ת רבבות אפרים ח"ב (סי' קפ"ה או' ד') מה שדן בזה.

סוף דבר הקול נשמע: אין להזכיר בברכת מעין ג' מעין המאורע בחנוכה ופורים. והטעמים לכך: שהזכרה זו נתקנה בברכת הודאה, ומעין ג' אינה הודאה [ואע"פ שאומרים בסופה כי אתה טוב וגו' ונודה לך וכו'. שם אין שייך להזכיר כלום שהרי הוא אחר סיום הטוב והמטיב ואין אומרים אותו שם, כדי שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה – לבוש].

טעם נוסף: משום שחנוכה ופורים אינן אלא תקנת נביאים. ויש אומרים טעם אחר: שעצם ההזכרה בברכת המזון אינה חובה אלא מנהג כדברי הגמ' בשבת כד. ובברכת מעין ג' אין מנהג כלל לומר על הניסים.

כ"ד הכו"ח ביקרא רבא דאורייתא
הצב"י ראובן וובשת

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

שו"ת שונות בהלכות חנוכה

כבוד הרב משה חליוה שליט"א,
אחדשה"ט וכט"ס באהבת עולם,

א.

להשתמש בשמן זית לצרכי אכילה במקום להדלקת נרות חנוכה

מעשה באחד שקיבל בתרומה [מנדיב שתרם לאברכים] שמן זית מהודר להדליק בו את החנוכיה. אולם כיון שכבר קנה לעצמו שמן זית מהודר, נסתפק אם יכול להשתמש בשמן זית שקיבל בתרומה לצורך מאכלי ביתו. והנה בשו"ע או"ח סי' תרצ"ד פסק מרן דאין משנין מעות פורים לצדקה אחרת, וברמ"א דדווקא הגבאים, אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה, ובמשנ"ב (סק"ט) ביאר דאף שהגבאים גבו את המעות לצורך סעודת פורים אך מכל מקום יש לעני רשות להוציאן לשאר צרכיו, ושמא נימא אף בנידון דידן דהאברכים קיבלו מנדיב שמנים לצורך חנוכה והאברכים יכולים לשנותם לצורך אחר, ובהאי ענינא נסתפקנו עוד, דלכאורה עדיף לקנות שמן ולא להשתמש בשמן שקיבלו בדרך תרומה, וכמו שהביא הרב כף החיים זיע"א (סי' תנד ס"ק לט) בשם הזוה"ק שאסור לקחת דבר מצוה בחינם יעו"ש.

ב.

חתן שנראה נגע בבגדיו ובביתו בחנוכה

סימן תרעא סעיף א: "ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק". כתב הרמב"ם פ"ט מטומאת צרעת ה"ח: "חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה. וכן אם נראה בבגדיו או בביתו אין רואין אותן עד אחר המשתה. וכן ברגל נותנין לו כל ימות הרגל שנאמר וצוה הכהן ופנו את הבית וכו', אם המתינה תורה לדבר הרשות שלא יטמאו כליו קל וחומר לדבר מצוה". והנה יש לעיין אם חתן שנראה נגע בבגדיו אינו יכול ללכת לכהן ולטמאות בגדו, או שמא רשאי ללכת לכהן אלא שכיון שהוא חתן נותנים לו שבעת ימי המשתה ואינו חייב ללכת לכהן [שו"ר במראות טהורות בסוף הספר באמרות טהורות פ"ג מ"ב שכתב: לכאורה פשוט דכ"ז אינו אלא לכתחילה אבל אם עבר וראהו כשהוא חתן או ברגל והורה בו שפיר חלה ההוראה, ועיי"ש מה

שהאריך עוד בזה] ונפק״מ אם איכא נגע בבגדו והוא עני שאין לו נרות חנוכה המחויב למכור כסותו אם יכול להראות לכהן שיורה לו האם אכן יש לפנינו נגע או לא, ואם טיהר את הנגע יוכל למוכרו. והנה השפתי חכמים פר׳ תזריע (יג, יד אות כ׳) כתב: ״לית ליה רשות לכהן לטמאינהו עד שיעבור הרגל״ ומרהיטת לשונו משמע שאינו יכול לטמאות, ואף אם יבוא החתן וירצה שיראו את הנגע בבגדו אין רשות לכהן לראות את נגעו (וע״ע מצבת משה מועד קטן ז ע״ב). והנה מאידך גיסא, אם נימא דלחתן אכן נתנו זכות לא לילך לכהן אלא דאם רוצה לילך רשאי, מסתבר שבכדי לקיים מצות הדלקת נר חנוכה ע״י שימכור בגדו, עדיף שילך לכהן. אמנם, יש לדון באם נראה נגע בביתו בחנוכה דאם אכן ילך לכהן והכהן יסגיר את הבית לא יוכל לקיים מצות נר חנוכה בביתו שלו, דכשמסגיר את ביתו ולא גרים בבית אנשים ליכא חובת הדלקה ואף אין לחשוש לחשד בכהאי גוונא, ואולי בנידון זה יש להציע לחתן לא לילך לכהן ולהמתין עד שיעברו ז׳ ימי המשתה.

ג.

בענין קללה בחשד

סימן תרעא סעיף ח: ״חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות צריך להדליק בשתיהן מפני החשד״. והנה בגמ׳ שבת כג, א איתא בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פיאה בסוף שדהו וכו׳ ומפני החשד, ולקמן ע״ב מבארת הגמ׳ שלא יהיו עוברין ושבין אומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו. ופירש רש״י (ד״ה מפני החשד): ״שהעוברין רואין בגמר קצירו שהוא מכלה את הכל לא ידעו שנתנה כבר״. וממילא מקללים אותו על שלא הניח פאה בשדהו, ועיין בהגהות חכמת מנוח דיעברו על לא תקלל חרש. ומשמע לכאורה דכדי שלא יעברו איסור ויחשדו בו וכתוצאה מכך יקללו אותו על כן צריך להניח פאה בסוף השדה. ולכאורה בנר חנוכה אף דיראו שלא הדליק בפתח אחד, אך בודאי לא יקללו אותו דלא גרם להם שום הפסד בכך, ואמאי חיישינן לחשד בכהאי גוונא, וצ״ע.

ד.

הדלקת נר חנוכה על גבי בהמה

סימן תרעה סעיף ב: ״הדלקה עושה מצוה ולא הנחה וכו׳ ומכל מקום צריך שידליקנה במקום הנחתה״. והנה בקונטרס טוב הארץ העיר: ״יל״ע בהדליק נר חנוכה ע״ג בהמה אי חיישינן שמא תברח, כדאמרינן בעשה בהמה דופן לסוכה, ר״מ פוסל שמא תברח כדאיתא בסוכה כג, א.״ והנה זה ודאי שאם הבהמה ברחה [מיד] לא קיים מצות ההדלקה דליכא פרסומי ניסא בכהאי גוונא, ובודאי שהיה צריך להעלות על דעתו שתברח, ואף אם הוא

הבעלים של הבהמה ואז אם קורא לה היא חוזרת לבעליה, אכתי לא מהני דהדלקה עושה מצוה ולא הנחה, וצ"ע. אכן אי נימא דהדלקה על גבי הבהמה לא מהני, יש להסתפק מה הדין בהדליק על גבי בהמה ולא ברחה אף שטיבעה הוא לברוח [וכגון שאכלה באותה עת ולא זזה], אם יצא ידי חובת ההדלקה או לא. דהנה בהליכות שלמה למרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (פרק טז סעי' ו' ס"ק יא) כתב גבי מי שהדליק בתוך בית זכוכית במקום שיש רוח מצויה דרשאי להדליקן לכתחילה בעוד שדלתותיו פתוחות הואיל ובדעתו לסגרן. והוסיף וז"ל: "ואם לא כיסה את הנר אלא שלבסוף לא כיבתהו הרוח בתוך הזמן נמי יצא (ועיין משנ"ב סי' תרעג ס"ק כה) דהרי אגלאי מילתא שלא עמדו הנרות להכבות מתחילה, ולא דמי למדליק ע"ד לכבות או למדליק בשמן פחות מכשיעור, דהתם מעשה הדלקה לא היה בכשרות משא"כ בנידון דידן". ולפי"ז יצא בהדליק על גבי בהמה אם לא ברחה. אולם בקונטרס לקט שאלות המצויות (לרה"ג יהודה אריה דינר שליט"א ח"ה עמ' פה) כתב בשם מרן הגאון הרב ניסים קרליץ זצ"ל ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל דכיון שבשעת ההדלקה לא היה ראוי לעמוד ברוח מצויה וכך נשאר כל זמן ההדלקה יתכן שלא יצא ולכן יחזור וידליק בלי ברכה.

וכעת אסיים, אחוז בצפיה עצומה לשמוע חוות דעתו הגדולה.

השואף להגדיל תורה ולהאדירה
רועי תמיר

תשובה

כבוד הרה"ג החו"ב מוה"ר רועי תמיר שליט"א בעמח"ס מאיר נתיבים ושא"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

מכתבו קבלתי היום הזה ע"י כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס.

והגם דמע"כ נ"י אין צריך לדידי כלל וידיו רב לו למשקל ולמטרי בהנך שמעתתא מ"מ לעשות רצונו חפצתי ואבוא בזה להשיב אשר נלע"ד לפי סדר שאלותיו.

א.

הנה בספר חסידים (סימן תתס"ו) כתב וז"ל למי שנשלח לו ביום ו' תרנגולת או ביצים ואמר השליח פלוני שלח לך כדי שתאכל בשבת זה אינו רשאי לאכול אותו בחול אלא בשבת, ואם יש הרבה ונשאר לו יתן לבני ביתו, ואם יאמר השליח אל יאכל אדם אלא אתה שיהיה לו זכות אל יתן לשפחתו כיון שלא נתן לו אלא ע"מ לאכלו יחיד", עכ"ל.

ועיין בשו"ת חוות יאיר (סימן רל"ב) דמייתי בשלהי דבריו לדברי הס"ח וכתב אהא וז"ל ונראה דלא משנת חסידים הוא רק דינא הכי הוי,

והשולח לחבירו מעות או יין לקידוש צריך לקדש על היין ההוא או לקנות בדמים יין לקידוש ואפילו לקנות דגים בשבת אסור, משא״כ ההיפך. דקידוש מצוה דאורייתא הוא ומדרבנן על היין. ומכל מקום לפי המנהג דשולחים לתלמיד חכם מעות ואומרים לו דרך כבוד לקנות מהם יין או דג חשוב לשבת או יום טוב, דהואיל דהמנהג לומר כך דרך דורון וכבוד ואין דרך להקפיד לא הוי קפידא, ע״כ וע״ש בכ״ד.

ודכן נמי מצאתי בס״ח (סימן תתס״ז) דכ׳ וז״ל ״לאחד שלחו לו בערב שבת אמרו לו תאכל בשבת ולא היה צריך כי היה לו די אם יודע שאם היה אוכל בחול היו מקפידים אם כן לא יוכל לאכול בחול ויצניע לשבת אחר, ואם הוא דבר שאינו יכול להצניע יאכל בחול שלא יהא לאבוד״, עכ״ל. [ועיין בפירוש קדמון לספר חסידים ובברית עולם שם מאי דכתבו בזה, ע״ש היטב].

וחזי הוית בספר אהבת צדקה להגרא״מ אבידן שליט״א (פרק י״א, סעיף ל״ו ואילך) דהרחיב היריעה טובא בענין שינוי הצדקה ע״י העני גופי׳ – ושם (ס״ק מ״א) כתב וז״ל יש שכתב שהמקבל דורון כדי לאוכלו בשבת אל לו לאוכלו בימי חול וכן כששולחין לו יין לקידוש יש לקיים את דברו של הנותן כיון שיש בזה קפידא של הנותן ואם המנהג לומר כן דרך כבוד בלבד אין בכך קפידא ומותר לשנות, ע״כ. ובהערות דשם ציין לחוו״י דמייתינן לעיל (ואיכא לאוסופי עלי׳ לדברי הס״ח דסי׳ תתס״ז) וכתב לדיוקי מהחוו״י דאי״ז דין מיוחד בצדקה לעני אלא אף בדורון לעשיר, אמנם העיר במאי דכ׳ החוו״י אדברי הס״ח דאי״ז ממד״ח רק מדינא דאין זה אלא לשיטתי׳ דהחוו״י גופי׳ דחדית דהא דקי״ל דמותר להחליף מטלית לחלוק (=עי׳ ב״מ דף ע״ח ב׳ ובנו״כ ופו׳ ודוק) אין זה אלא כשביקש העני מהעשיר מעות לטלית אולם כאשר העשיר מעצמו נתן לו מעות לחלוק אסור לשנות לטלית. אך לפי פשטות דברי הפו׳ דלא חילקו בזה דברי הספר חסידים הוי רק מש״ח, ע״ש בדבריו.

ומעתה הבוא נבוא לשאלתו דמע״כ נ״י בגוונא דנדב מאן דהוא לאברכי הכולל שמן זית מהודר להדלקת נ״ח, וכיון דקנה לעצמו מכבר שמן זית מספק״ל אם יוכל להשתמש בשמנו דהנדיב למאכלי ביתו – דלהאמור לדברי החוו״י בגוונא שדעת הנדיב מקפדת שישתמשו האברכים בהשמן להדלקת נ״ח בדייקא וזולת זה לא היה נותן נראה פשוט דאינו יכול לשנותו לצרכי ביתו וישתמש בשמנו דהנדיב להדלקת נ״ח ואי חושש לסטרא דחנם (עי׳ מש״כ בזה לקמן בעזה״י) יחזירנו לנדיב. ולדעת שאר הפו׳ יש לעיין בזה ועכ״פ ודאי מידי משנת חסידים לא נפיק.

מיהו כמדומה שדרך הנדיבים כיום שלא להקפיד אהא ואף אם מצורפים מדבקות וכיוצא בזה לבקבוקי

השמן עם כיתוב על הדלקת נ"ח וכיו"ב כל זה הוא דרך כבוד בעלמא, ובפרט כאשר מחלקים כמויות נכבדות כמאות ואלפים אשר בל"ס דעת הנדיבים שישנם רבים אשר קנו מקודם השמן ויהי להם אשר להם. ודבזה נראה ברור דלכו"ע יכול להשתמש בו לאשר יחפוץ, ואף א"צ להדר לשמור השמן להדלקת נר שבת או עבור נ"ח דשתא אחרינא (ויש להתיישב בזה למעשה).

ואשר נסתפק עוד בעיקר הדבר אם עדיפא לקנות שמן ולא להשתמש בשמן דקיבלו בדרך תרומה לפמש"כ הכף החיים (תנ"ד, ט"ל) וז"ל ועיין בזה"ק פ' תרומה (קכ"ח ע"א) שכתב דאסור לקחת דבר מצוה בחנם בגין דלא זכי בההוא עובדא כלל לאמשכא עליה רוחא דקדשא אלא באגר שלים, ובספרא דחרשי (ספר על כשופין) דאוליף אשמדאי לשלמה מלכא כל מאן דבעי לאשתדלא לאעברא מיניה רוח מסאבא וכו' בעי למקני ליה באגר שלים בכל מה דיבעון מיניה בין זעיר בין רב בגין דרוח מסאבא איהו אזדמן תדיר במגנא ובריקנייא ואזדבן בלא אגרא ואניס לביה נשא למשרי עלייהו ומפתי לון לדיירא עמהון בכמה פתויין יעו"ש, עכ"ל. הנה אין לן יד ועסק בנסתרות. אמנם יעויין בשו"ת חוות יאיר (שם) שכתב וז"ל "ונראה פשוטו דאם הוא באופן שלא הוי קפידא נכון להיזהר ליקח מממונו יין לקידוש ולארבע כוסות בפסח וקמח למצה וכל כהאי גוונא. אע"פ דזה שנשלח לו לדורון עדיף וטוב יותר. מכל מקום טפי הידור ודקדוק מצוה הוי אם קונה הדבר מכיסו דלא הוי מסיטרא דחינם, ואף דמסתברא מילתא יש לנו עוד ראיה מהזוהר, ולכן למנהג אשכנז שבלילי פסח שולחים יין לארבע כוסות יזהר ליקח מכל כוס יין אחד מיהו גם מממונו כוס אחד" עכ"ל וע"ש, דנראה דאמנם איכא בהא קפידא, אלא דיכול ליעביד כדכ' החוו"י גופא ובמילא הכא י"ל דידליק בנר הראשון משמן דיליה ונרות ההידור יכול ליעביד בשל הנדיב דטפי עדיפא. (אי נמי אפשר דיערב משמנו בשמן דהנדיב, ויל"ע בזה). עוד יש לצדד דכיון דהכא הנדיב מייתי רק להשמן אך המדליק גופי' נותן הפתילות, והחנוכיה מדיליה אפשר דלא חשיב כ"כ סטרא דחנם. והא דאי' בשו"ע (תרע"א, א') צריך ליזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל וכו' וכ' המ"ב (שם, ג') שואל על הפתחים, ע"ש, צ"ל דכשא"א באופ"א לא חשיב סטרא דחנם, א"נ דבעצם מאי דשואל עה"פ לא חשיב סטרא דחנם אחר דבא לידו ע"י טרחה, ודוק בזה.

ואגב אורחין אכתוב לו דבפ"א שאלתי מקמיה מו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן זצוק"ל דכמה ימים קודם חג הסוכות עולה אתרוג מאתים שקלים ובערב החג ממש עולה עשרים שקלים אי יש ענין לקנות קודם החג ודן

בזה מו״ר מרן הגראי״ל זצוק״ל וסוף דבר אמר לי דאם בטוח שישארו לו אתרוגים מותר, עכ״ד. ודכן נמי אמר לן מו״ר מרן שר התורה הגר״ח קניבסקי זצ״ל דזה בסדר דלא חשיב בחנם (דשאלתי היתה מצד מאי דכ׳ החוו״י דמייתינן לעיל). ועיין נמי בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני פסח (סימן קמ״ג) ע״ש באורך.

ב.

לא זכיתי להבין מאי דכתב מע״כ נ״י בסו״ד ״ואולי בנידון זה יש להציע לחתן לא לילך לכהן ולהמתין עד שיעברו ז׳ ימי המשתה״ – הא פשיטא דכן הוא וכדציין מע״כ נ״י גופיה למ״ש הר״מ ז״ל בל׳ טו״צ (ט׳, ח׳) והוא ממתני׳ דנגעים פ״ג (משנה ב׳) חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה לו לביתו לכסותו וכו׳, ע״ש. ופי׳ רבינו עובדיא מברטנורא (שם) וז״ל דכתיב וביום הראות בו מכדי לכתוב רחמנא ובהראות, מאי וביום לומר לך יש יום שאתה רואה ויש יום שאי אתה רואה, ע״כ. ואף אי נימא כמ״ש המראות טהורות דפשיט״ל דכ״ז רק לכתחילה אך אי עבר וראהו חלה ההוראה, מ״מ למאי ליה להכניס עצמו לזה אחר דנתנה לו התורה ז׳ ימים לשמחה והכא באם יטמא הכהן להנגע יגרם לו ולדביתייהו היפך מזה, ופשוט.

מלבד האמור מסופקני אם שייך בזה הא דאי׳ בירושלמי שבת (פ״א ה״ב) ״ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט״, ע״ש היטב. והכי נמי מצינו בכ״מ ועי׳ מ״ש רמ״א ז״ל בשו״ע (תרל״ט, ז׳) ״וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר ואינן אלא הדיוטות״, ע״ש. וע״ש במ״ב ובבאוה״ל מ״ש בזה ואכמ״ל, וה״נ הכא כיון דהאי חתן נתנה לו תורה ז׳ ימי משתה לשמוח בהו וע״כ פטרתו מלהראות הנגע להכהן לכאו׳ באופן דמראה להכהן את הנגע מקרי הדיוט, וצ״ע.

ג.

דומני דמע״כ נ״י הבין סוגי׳ דשבת (דף כ״ג) דכשם דבפאה מצינו דיקללוהו על הא דלא הניח כן נמי הוא בנ״ח דאי יחשדוהו שלא ידליק יקללוהו – ובעניותין נראה דלא כן הוא, אלא שאילתא דגמרין (שם) מנא לן דחיישינן לחשדא ואהא מייתי דהכי מצינן דוגמת זה בפאה, ברם לא דמי האי חשדא להאי חשדא בכל פרטי דאמנם בעיקריהם דומין הם לאפוקי מלב העוברין ושבין וכדפירש״י (שם) בהדיא, ולהכי יש לו להניח פאה לאפוקי מחשדא ודכ״ה בנ״ח וזהו כדאי׳ במתני׳ שקלים (פ״ג מ״ב) שאדם צריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מה׳ ומישראל ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, ובירו׳ שקלים (שם) רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יהונתן בתורה ובנביאים ובכתובים מצאנו שאדם צריך לצאת ידי הבריות

כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום בתורה מנין דכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל, בנביאים מנין דכתיב אל אלהים ה' וגו' וישראל הוא ידע, בכתובים מנין דכתיב ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. גמליאל זוגא שאל לרבי יוסי בר רבי בון איזהו המחוור שבכולם אמר ליה והייתם נקיים מה' ומישראל, ע"כ. אלא דבפאה נוסף הא דקללה כדמפרש בשבת (שם) אך בנ"ח נראה דל"ש זה.

ולקושטא דמילתא עיין בהגהות הגר"י בכרך ז"ל הנדפסות בשלהי הגמ' בשבת (שם) דכתב וז"ל ומנא תימרא דחיישינן לחשדא כו' בשו"ת חכם צבי (סימן צ"א) הקשה מ"ש דפריך הכא טפי מבכולא תלמודא דחיישינן לחשדא בריש ברכות גבי חורבה כו', ועוד אמאי לא מייתי ממתני' דשקלים אין התורם נכנס כו' משום והייתם נקיים וגו' עיי"ש, ולי יש עוד להקשות אמאי לא מייתי ממתני' ספ"ב דיבמות הביא גט כו' והחכם שאסר כו' ה"ז לא ישאנה ועוד דוכתי טובא. אמנם האמת בזה דזה ודאי שצריך לנקות עצמו מן החשד במקום שעושה מעשה שמחמת המעשה מביא עצמו לידי חשד כמו הנכנס לחורבה עושה דבר שמביא לידי חשדא. וזה שפיר מוכח ממתניתין דשקלים וממתני' דיבמות כו', משא"כ היכי שאינו עושה שום דבר רק הוא בשוא"ת כמו גבי נר חנוכה שאינו עושה מעשה בקום ועשה רק שאינו מדליק בפתח הב' מנ"ל שצריך לנקות עצמו מהחשד, וע"ז פריך הגמ' מנ"ת דחיישינן לחשדא אף בכה"ג, ולזה מביא הש"ס שפיר ראיה מפאה דגם שם הוא מפני החשד במה שאינו עושה, ומה שקוצר זה אינו נגד שכן הדרך לקצור ואינו עושה מעשה שגורם מחמת המעשה איזה חשד, וקבע לו הכתוב זמן בסוף שדהו, ש"מ דאף בכהאי גוונא חיישינן לחשדא עכ"ל, ודפח"ח. וע"ע באילת השחר עמ"ס שבת (שם, ד"ה ומנא תימרא) דכ' לאקשויי כעין קו' הח"צ ואיהו יישב וז"ל ואפשר דלא מצינו שמפני החשד צריך להוציא ממון, וזה חידוש מיוחד כאן ובפאה שהתורה מחייבת ליתן דוקא בסוף מפני החשד. ועיין תוס' הרא"ש עכ"ל, ודוק. (וע"ש דיישב באופ"א וכעין דברי הגרי"ב ז"ל דמייתינן, ע"ש). ברם יש לעיין קצת לפום מאי דמייתי מע"כ נ"י מהחכמת מנוח דבגוונא דאינו מניח פאה יעברו העוברין ושבין על לא תקלל חרש ע"ש דלפי"ז צ"ע מאי מייתי הגמ' מפאה הא שם איכא ענין נוסף דלפנ"ע, ויש לעיין בזה, ואפשר דאף דנוסף בזה גם הא מ"מ לא נפיק מעיקר ענינא וטעמא דחשד דהוי לצד והייתם נקיים וכו' וכדפרישנא לעיל, ודוק בזה הדק היטב.

שוב מצאתי באילה"ש (שם, ד"ה תבא מארה) דכ' מו"ר מרן הגראי"ל זצוק"ל וזל"ק יל"ע דלכאו' זה אינו נוגע לחשד אלא הוא ענין אחר שיקללו אותו בני אדם, גם למה אנשים מקללים הרי

אסור לקלל, ועוד דהרי הקללה היא בחינם דלקושטא דמילתא כן נתן פאה, ואינה חלה כלל דקללת חנם לא תבוא, ומאי נ״מ במה שמקללין [אמנם אם יש עליו תביעה יכול להזיקו כמבואר במכות דף י״א א׳], עכלה״ק. ומהא דכ׳ בריש דבריו נראה דהכא בנ״ח ל״ש זה ודכן נמי בכל חשד דאידכר בש״ס רק בפאה ואפשר דבפאה ענינו לצד דמפסיד אינשי וע״כ מקללין לו, ודוק היטב.

אמנם עיין בספר משמרת מועד עמ״ס שבת (שם, ד״ה אמר רבא, וד״ה כי היכי וד״ה ומנא תימרא) דכמדומה עולה מדבריו שם (לפום מאי דהבנתי בעניי) דבכל חשדא איכא חששא דקללה. ואכתי צריך עיון בזה, דבפשוטו נראה טפי כדכתיבנא דכל חששא דקללה שייכא דייקא בפאה וכלישנא דגמ׳, ויש לעיין בזה, וע״ע מאי דכתב בהאי סוגיא בספר שרביט הזהב להגה״ק רבי רפאל בירדוגו זלה״ה עמ״ס שבת (שם) ותרוה נחת.

ד.

אפשר דאף לדעת מרן הגרשז״א זלה״ה י״ל דעד כאן לא קאמר אלא כשהיה מעשה ההדלקה בכשרות (דהיה דעתו לסגור) משא״כ בבהמה דמעולם לא היה מעשה ההדלקה בכשרות דאיכא למיחש שתברח כדרכה, ומכש״כ לדעת שאר רבוותא שיבדלחט״א, ואכמ״ל. ועי׳ בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני עירובין (סימן נ״ו) מ״ש בעזה״י בדינא דבהמה כדופן לסוכה ושבת והמסתעף, ע״ש.

כתבתי כל האמור לפום ריהטאי ולהשתעשע עם מע״כ נ״י בפלפולא דאו׳ והשי״ת יזכהו להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה כאות נפשו לאויט״א.

הק׳ משה חליוה

מעלת יום זאת חנוכה

כבוד הרה״ג המפורסם לשו״ת כש״ת מוה״ר אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט״א בעיה״ק ירושלים תובב״א.

שלו׳ וברכה וכט״ס,

הנה בנו ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס כבדני בספרו החדש דמע״כ נ״י נקוב בשם ״מועדי קדשיך״ ורב עונג שבעה נפשי בעיוני בו ולאות הוקרה הנני מעלה בזה איזה הארות וציונים שנתעוררתי לפום ריהטאי.

בהא דמייתי (עמוד רצ״ה) משמי׳ דהרה״ק מהר״י מרוזין זלה״ה דאמר ״מה שצדיקים יכולים לפעול אצל השי״ת בראש השנה ויום הכיפורים יכול כל יהודי לפעול בזאת חנוכה״ (נר

ישראל חלק ב', מועדים, חנוכה דף נ"ז) ואהא הוסיף מע"כ נ"י דבספר גם אני אודך על תהלים לבנו ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל שליט"א (פרק צ"ב, פ"ז) כתב לפרש לפי"ז מ"ש בתהלים (שם) וכסיל לא יבין את זאת, דהנה היצה"ר איקרי כסיל (עי' בזוה"ק ח"א דף קע"ט ב') וי"ל דהיצה"ר דאיהו כסיל "לא יבין את זאת" והיינו דאינו מבין את גדולת יום זאת חנוכה שיכולים אז לפעול הרבה בההוא יומא וכיון דאינו מקטרג על כן יכולין לפעול אז ישועות גדולות, אתו"ד.

ובעזה"י תוך כדי עיוני בדבריהם עלה ברעיוני דיש לרמוז זה בעיקרא דקרא דהכי כתיב ביה "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת" דהנה ראשי תיבות **דאיש בער לא ידע וכסיל לא יבין** עולה בגימטריא מכוונת "חנוכה" והיינו כדפי' הגא"א דאין היצה"ר מבין **את** גודל מעלת "**זאת חנוכה**", וליכא מידי דלא רמיזא באוריתא.

והנני חותם בברכה שיפוצו מעיינותיו חוצה
ויהי לו יד ושם באהלי שם
הק' משה חליוה

מי שביקשה ממנו אמו האלמנה שיבוא להדליק נר חנוכה בביתה ואח"כ ידליק בביתו

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

נשאלתי מהרה"ג רא"נ שליט"א שליט"א אשר אמו שתחי' אלמנה ורצונה שיבוא הוא וב"ב לביתה בשעת הדלקה בליל ראשון של חנוכה וידליק עבורה את הנרות וישארו עמה איזה זמן לשיר ולזמר בשיר והלל להשי"ת וכו' ואמנם ביתו רחוק מבית אמו לערך שעה או יותר ונפשו בשאלתו כדת מה יעשה.

ולפענ"ד נראה דילך להדליק אצלה וירנין לב אמו האלמנה ויברך ג' ברכות, ואח"כ יחזור לביתו ובמעמד ב"ב ידליק ויברך שתי ברכות להדליק ושעשה ניסים ולא יברך שהחיינו (עי' במ"ב סי' תרע"א ס"ק מ"ה) [ועי' בפסק"ת (שם, הערה נ"ז) מ"ש גבי ברכת שעשה ניסים, ע"ש].

ואת"ל דימנה שליח שידליק בביתו בזמן הנה אין נראה כן, דעי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני פסח (סימן י"ב) מ"ש דדעת מו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דמצוה בו יותר מבשלוחו עדיפא על פני זריזין מקדימין, ע"ש.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

היזק ראיה בנר חנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בהאי שתא נתעוררתי דיל"ע בעיקר מצות פרסומי ניסא בנ"ח שמדליקים בחלון דלכאו' עי"ז משכח"ל שיגיע להיזק ראיה, ואמנם עיקר תקנתא דרבנן בזה י"ל דלא חשיב היז"ר מדשפיר יכול לסגור חלונו או להניח ויילון וכיו"ב מאחורי חלונו ולא יבואהו היז"ר. והלום מצאתי בספר הנהגות רבינו (ח"א, עמוד קמ"א) דמייתי דשאל למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל במי שמדליק בחלון אם חשיב היז"ר להסתכל על המנורה דעי"ז יבוא להסתכל לתוך הבית. והשיבו מו"ר מרן זצ"ל שיסתכל רק על המנורה, ע"ש.

ומבואר דאה"נ יש ליזהר בזה.

בברכה מרובה
הק' משה חליוה

לקיחת שמן מחבירו בלא רשותו עבור הדלקת נר חנוכה

כבוד הרה"ג מוה"ר יהודה דרגולי שליט"א בעמח"ס דברי יהודה,
שלו' וברכה וכט"ס,

קבלתי מידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א את ספרו החדש דמע"כ נ"י דברי יהודה הל' חנוכה בהלכה ובאגדה, עיינתי בו באיזהו מקומן של שבחים חיכו ממתקים וכולו מחמדים דבר דבור על אופנו ויזכהו השי"ת להוסיף עוד כהנה וכהנה להגדיל תורה ולהאדירה לאי"ט.

מידי עיוני בספרו ראיתי (פרק כ"ב) שדן בענין שמן גזול או גנוב ובתו"ד עמד בהשאלה במי שאין לו שמן להדלקה אם רשאי ליקח שמן מחבירו על דעת שיחזיר לו אח"כ מי נימא דאמרינן בהא ניחא ליה לאיניש דלתעביד מצוה בממוני' והביא בזה דעת הפוסקים.

הנה במ"ב סי' א' (ס"ק ב') כתב לגבי נט"י שחרית בתו"ד וז"ל ומ"מ חלילה לעבור שום איסור עבור חסרון נט"י כגון וכו' וכו' או ליקח מים שהכין חברו עבור עצמו אם לא שברור לו שיתן תיכף תמורתם אחרים ויש שנכשלין בזה, עכ"ל. ומבואר דכל שברור לו שנותן תיכף אחרים תמורתם מותר ליקח מים של חבירו, וזה מקרוב זכיתי לשאול ממרן רה"י הגאון הגדול רבי משה הלל הירש שליט"א בטעם ההיתר בזה ואמר לי דאיכא התם אומדנא שחבירו מסכים לזה. ובפ"א

שאלתיו אם עפי"ז מותר ליקח שמן של חבירו (בלא לשואלו מקודם) עבור הדלקת נר חנוכה והשיבני שאם יש אומדנא שהוא מסכים היינו הך, וכמדו' דנתי קמי' באופן שמסופק וא"ל דאז אין אומדנא (והיינו דכל שמסתפק בדבר זה תו אין אומדנא שחבירו מסכים לזה). ולכאו' בכל כי האי הכל לפי הענין והזמן והאדם וכתבנו מזה בכמה דוכתי, ואכמ"ל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

ידון בענין שימוש בשמן דחבירו להדלקת נר חנוכה באופנים מסויימים

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בספרו דמע"כ נ"י פרדס יוסף החדש על חנוכה (עמוד ש"ה ס"ק תר"ה) מייתי דכתב לו הגאון האדיר רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א וז"ל "מי שנטל שמן של אחרים שלא מדעתו האם יוצא בכך ידי חובתו, הנה אני בעניי הארכתי בזה טובא ולענ"ד ברור ופשוט דאין שייך בכה"ג דינא דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה דלא אשכחן להאי כללא אלא במידי דהדר בעיניה לבעליו אבל בגוונא דמכלה לגמרי את ממון חבירו ליתא להך כללא וכיון שכן דינו כגזל שמן והדליק בו דלא יצא משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, ונהי דלדעת הש"ך חו"מ סי' שנ"ח כל היכא דידע דבודאי יהא ניחא ליה הוי כאילו כבר הסכים לזה הנה רוב האחרונים חלקו על דעתו וכדמשמע מסתימת הסוגיא בב"מ דף כ"ב א' גבי מרי בר איסק וכיון שכן נראה דבודאי ראוי לו להחמיר ולהדליק פעם נוספת בלא ברכה ואפשר אף להקל עליו שאינו צריך להדר כמנין הימים אלא סגי בהדלקת נר אחד בלבד, ואגב ספוקי מספקא לי מאז אי איכא במכשירי המצוה נמי דינא דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה וכגון נטילת כוס לקידוש שלא מדעת בעליו או נטילת מנורה להדליק נרות שבת או נרות חנוכה. וצ"ע, והנה נטילת גפרורים לכאורה נמי הוי דבר של כילוי ואין להתיר ואולי הוי בגדר דבר מועט שאין בעל הבית מקפיד עליו וכההיא דסופי תאנים (פסחים דף ו' ב') ובההיא דשלהי ב"מ וכדומה וצ"ע טובא בכל זה, עכ"ל, ודפח"ח. ודכן נמי ראיתי דהרחיב בזה מע"כ נ"י מכ"מ, ועוד זאת קחזינא בשו"ת מחקרי ארץ (חלק ה', סימן ק"כ) דעמד בזה בתשו' למע"כ נ"י, ע"ש.

ואמינא ליה דיש לדון בכל הא ממאי דכתב המשנה ברורה סימן א' (ס"ק ב' ד"ה השחר) בתו"ד בענינא

דנט״י שחרית וז״ל ומ״מ חלילה לעבור שום איסור עבור חסרון נט״י כגון וכו׳ וכו׳ או ליקח מים שהכין חבירו עבור עצמו אם לא שברור לו שיתן תיכף תמורתם אחרים ויש שנכשלין בזה, עכ״ל. ולדברי המ״ב ז״ל יל״ד בהיכא דהגיע זמן הדלקת נ״ח ויש בביתו בקבוק שמן סגור דחבירו אשר אינו נמצא עמו ואין חבירו צריך השמן להדלקת נ״ח אם יכול להשתמש בו ותיכף ומיד אחר ההדלקה יקנה לחבירו בקבוק חדש זהה (מאותו סוג ומאותה חברה) מחנות סמוכה וכה״ג יל״ד באופנים שונים ויל״ע אי יש לחלק בזה, וצ״ע כעת.

שוב דנתי בזה קמי׳ הגר״י טשזנר שליט״א ואמר לן דלכאורה אה״נ בבקבוק שמן, ברם הוסיף דיש לחלק בזה דמים מצויים טפי משמן דאפשר שלא יהיה בחנות או דהחנות תהיה סגורה ודוק בזה.

ביקרא דאורייתא
הק׳ משה חליוה

אם מותר ליקח גפרור דרעהו בלא רשותו להדליק בו נ״ח

כבוד ידידנו הרה״ג הנודע לשם ולתהלה בשערים המצויינים בהלכה חו״ב מופלא כש״ת מוה״ר מתתיהו גבאי שליט״א בעמח״ס בית מתתיהו ושא״ס, שלו׳ וברכה וכט״ס,

בחיבת הקודש זכיתי לקבל את ספרו גם אני אודך חלק שני מתשו׳ שהשיב לשאלותיו המחכימות דידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס וששתי עליו כמוצא שלל רב בהיותו מלא בכל יקר וסגולה ואשרי יולדתו.

במ״ש בסימן ט׳ האריך לדון בהשאלה אי שרי ליקח גפרור דרעהו בלא רשותו ע״מ להדליק בו נר חנוכה ושקיל וטרי בהא מסוגי׳ דניח״ל לאיניש דליתעביד מצוה בממוני׳, הנה כל כי האי יש לדון נמי מעצם מה דגפרור הוי דבר מועט שאין דרך אינשי להקפיד עליו ועי׳ מ״ש בזה בתשובותינו גם אני אודך ח״ה (סימן כ״ב) ובח״ט (סימן ל״ז) ומ״ש התם מספר פתחי חושן הל׳ גניבה ואונאה (פ״א, הערה ל״ה) ע״ש ודוק היטב.

והנני כופל בהודאה ובברכה לכט״ס ברו״ג
הק׳ משה חליוה

הניח חנוכיתו על אדן חלונו ונטף מן השמן על בגדי שכנו והזיקם אם חייב לשלם

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי צנא מלא ספרא עטו עט סופר מהיר כש"ת מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס יקרים,
אחדשת"ה

בדבר השאלה שהציע קמן באדם שהדליק נרות חנוכה באדן חלונו ונטף מן השמן על בגדי שכנו בקומה שמתחתיו אי חייב בתשלומין אהא או דיש לפוטרו לפי שהניחן ברשות, היותי מחוסר זמן וספרים אענה חלקי בקציר האומר מה גם שבדיני ממונות עסקינן דהוו כמעין הנובע כדאר"י בב"ב (קע"ה, ב).

לפום ריהטא נראה דיש לחייבו אהא ומדינא דאש (עי' היטב ב"ק ו', א' ושו"ע חו"מ תי"ח א') והיינו בהיכא דנפלו ברוח מצוי והזיקו דרך נפילתן, ודכן הסכים עמנו (לענין הניח כד שמן בחלונו וטינף בגדים בנפילתו) בהא הגאון רבי אשר חנניה שליט"א בעמח"ס שו"ת שערי יושר לפו"ר, והרבה יש לפלפל בזה באורך משי' הפוסקים אך דאין הז"ג לזה (גם שאלתיו אי בגדים שהיו תחת גגון חשיב טמון וכמדו' אמר דלא חשיב טמון מדהוי גלוי רק דגג מכסה כעת וכו'). ומה דרצה הדר"ג נ"י לפטרו לפי דהניחן ברשות הנה יעויין בב"ק (ס"ב, ב') הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור, ועי' ב"ק (ל', א') האמנם דלדינא אין הלכה כר"י, עי' בפיה"מ להר"מ ז"ל פ"ו דב"ק, והר"מ ז"ל בהלכות נזקי ממון (פי"ד הי"ג) כ' וז"ל הניח החנוני נרו מבחוץ החנוני חייב אף בדמי פשתן מפני שהניח נרו מבחוץ ואפילו נר חנוכה היה לו לישב לשמור, עכ"ל. ודכ"פ השו"ע ז"ל (סי' תי"ח, י"ב) הרי דהגם דהי"ל רשות להניחן שם מ"מ רמיא עלי' חיובא לשמרו שלא ינזקו אחרים הימנה, וה"נ בדידן.

והנה בר"מ הל' חובל ומזיק (ו', ט') כתב וז"ל שניים שהיו מהלכין ברשות הרבים אחד רץ ואחד מהלך והוזק אחד מהן בחבירו שלא בכונה זה הרץ חייב מפני שהוא משנה ואם היה ערב שבת בין השמשות פטור משום שברשות הוא רץ כדי שלא תכנס השבת והוא אינו פנוי, עכ"ל. ומקור האי דינא מב"ק (ל"ב, א') ע"ש. וע"ע בשו"ע חו"מ (סי' שע"ח, ח'), ובהגהות מיימוניות (שם, ס"ק ג') כתב וז"ל: ודוקא אותה מצוה דבין השמשות דאין לו שהות אבל לשאר מצוות כגון לרוץ לביהמ"ד או לביהכ"נ דיש לו פנאי אם הזיק חייב, עכ"ל. ודכ"כ המרדכי ז"ל, ובספר כרם יוסף עמ"ס ב"ק להרי"ח סימן טוב שליט"א (עמוד רפ"ו) מייתי משו"ת חוות יאיר (סימן ר"ז) דלמד מדברי המרדכי לחייב באדם שרץ לקול

השמש המכריז לקידוש לבנה ופגע בכד שמן וכו׳ והזיקו דחייב ודכ״מ בביאור הלכה (סימן ר״נ), ע״ש היטב. הרי דאין ללמוד מהא לשאר דברים דדין מיוחד הוא בע״ש ולפי דלית לי׳ פנאי.

עוד זאת עי׳ ברשב״א ב״ק (ס״ב, ב׳) דכ׳ בתו״ד וז״ל ומיהו לא כל מוציא ברשות מצוה פטור, שאלו עשה סוכה דמצוה על פתח ביתו מבחוץ והוזקו בו חייב כדאיתא בירושלמי כגון אלו שעושין סוכות בפתח חנויותיהם בחג מפני שהוא רשות ובא אחר והוזק בו חייב אלא כי קאמר ר״י בנר חנוכה שהוא מצוה להניחה על פתח ביתו משום פרסומי ניסא, עכ״ל. ועמש״כ בספר חשוקי חמד להגר״י זילברשטיין שליט״א (ב״ק, ס״ב, ב׳) ואכמ״ל. ועכ״פ דברי הרשב״א ז״ל לשי׳ ר״י ואנן פסקינן כת״ק וכיון דהי׳ לו לשמור עליו ולא שמר מחייבינן אהא, וכמשנ״ת.

[ובעמדינו בזה אוסיף בהא גרגיר א׳, עי׳ רמ״א (תרצ״ה, ב׳) דכ׳ וז״ל וי״א דאם הזיק אחד את חבירו מכח שמחת פורים פטור מלשלם (ת״ה סי׳ ק״י) ועיין במ״מ בדיני נזיקין, עכ״ל, (סו״ס שע״ח) וע״ש בבהא״ט (ס״ק ד׳) דכ׳ דאם כיון להזיק חייב ועמש״כ המ״ב (שם, ס״ק י״ג וי״ד), ועמ״ש בספר משפטי הלוי להג״ר הלל יצחק הלוי שליט״א (חלק א׳, עמוד ש״ח) מאי דהאריך בענינא דנא ומייתי מסוכה (מ״ה, א׳) דהיו נוהגין לחטוף להקטנים אתרוגיהן משום השמחה ואין בזה משום גזל וכתבו עלה התוס׳ וז״ל ויש ללמוד מכאן לאותן בחורים שרוכבים בסוסים לקראת חתן ונלחמים זה עם זה וקורעים בגדו של חבירו או מקלקל סוסו שהן פטורים שכך נהגו מחמת שמחת חתן, ע״כ. ועמש״כ בשו״ת הרא״ש ז״ל (כלל ק״א, סימן ה׳), ע״ש. ודכ״פ הרמ״א ז״ל בחו״מ (שע״ח, ט׳) הואיל ונהגו כן פטורין ודמשמע דייקא בהיכא דנהגו עשות כן, ע״ש. ועמש״כ בתרוה״ד (ח״ב, פסקים סימן ר״י) ותשו׳ הב״ח (ישנות, סימן ס״ב). ועי׳ ב״ק (ל״ב) גבי מזיק אשתו בתה״מ ובמ״ש בספר כרם יוסף הנזכר (עמוד שנ״ג) והרבה יל״ד בכל זה].

איברא דעיין בספר משפטי התורה להג״ר צבי שפיץ שליט״א (חלק א׳, סימן ז׳) דכתב דבגוונא דהניח חנוכיתו בפתח חצירו ונתקל בה הולך רגל וניזוק מינה או משבריה חייב בעל החנוכי׳ על הנזקים שנגרמו להנתקל, אולם כ״ז בנזקי גופו אך אי נגרמו נזקים לכליו או בגדיו דהנתקל פטור מדהוי בור, עי׳ היטב ב״ק דף כ״ח ע״א ושו״ע חו״מ תי״ב סק״ד, ע״ש שהאריך בהא.

כתבתי כל האמור לפלפולא בעלמא ולהשתעשע במילין דאו׳ עם מע״כ שליט״א והלכה למעשה ישאל מגדולי ההוראה שליט״א. וד׳ יתברך יזכהו להגדיל תורה ולהאדירה ויפוצו מעייני חכמתו חוצה מתוך בריות גופא ונהורא מעלי׳.

בניית מזגן באופן שמסתיר לנר חנוכה של שכנו

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בספר אשרי האיש מפסקי מרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (חלק חו"מ, פי"ב ס"ק ל"ג) כ' וז"ל נשאל רבינו מי שהעמיד מזגן בקיר חיצוני ומחמת זה מפריע לשכנו שבאותו צד להדליק נר חנוכה כי לא יראוהו בני רה"ר מחמת המזגן האם יכול לטעון להסירו, והשיב דבודאי טענה של מצוה שלא יכול לעשות מחמת ד"ז הוי טענה, עכ"ל.

וי"ע באופן השאלה אי מיירי בגוונא שלא היה שום אופן ליעביד עיצה שיראו בני רה"ר להנ"ח וכגון שיניח הנ"ח במק"א, וכן נמי י"ל בהיכא דע"י שיוציא הוצאה מועטת יוכל לסדר שיראו בני רה"ר להנ"ח אי בכה"ג איכא לי' נמי טענה כי האי או דלא.

ובגוונא דיוכל להניח במק"א לשיטת חלק מהפו' ואיהו נוהג כפו' אחריני דסוברים דלא מהני בפשיטות שפיר יוכל לטעון טענה של מצוה וכנ"ל מדסו"ס לדידי' לא מקרי דאיכא דרכא אחרינא. ומעין זה האריכו הפוסקים לדון במי שבונה סוכתו תחת חבלי הכביסה של שכנו אם יוכל השכן להשתמש באותה העת לתלות כביסה שם מחשש מיעוט מקום הסכך, ואכמ"ל כעת.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

בענין הא דאין "מסכת חנוכה" במשניות

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים,
שלו' וברכה וכט"ס,

במש"כ מע"כ נ"י בספרו פרדס יוסף החדש על חנוכה (בפתיחה, ס"ק א' ואילך) לדון מ"ט לא כתב כותב ומסדר המשניות רבינו הקדוש מסכת מיוחדת בעניני חנוכה ומייתי בזה איזה תירוצים ומידי עיוני בהם אמרתי להעיר ולהאיר כדת של תורה על כמה מינייהו בקציר האומר ולפום ריהטאי.

הנה מאי דמייתי בזה מהגאון רבי אברהם זלה"ה בן רבינו הגר"א ז"ל בהקדמתו למדרש אגדת בראשית ומהקדמת ספרו רב פעלים, עי' נמי בהקדמת הג"ר אברהם אליהו בורנשטיין זלה"ה לפירושו אשל אברהם על מגילת תענית מאי דמייתי לדבריו

ובתו״ד כ׳ וז״ל ״דיש לקרותה למגי׳ תענית נמי מסכת חנוכה״, ע״ש היטב.

ובמ״ש ממרן הגרחיד״א ז״ל בספרו דברים אחדים (דרוש ל״ב) בהא ודכ״ה בעדות ביהוסף (סי׳ ט״ו בתי׳ בתרא) וכו׳, הנה יל״ד בזה למ״ש הגאון מהר״צ חיות זלה״ה במאמר דברי נביאים דברי קבלה פ״ו בהגה״ה (הו״ד במגילת תענית הנדמ״ח עי׳ מהדו׳ עוז והדר) דהוכיח דמגילת תענית נכתבה בשני זמנים ע״ש ובתו״ד מבואר דנר חנוכה שבה נכתב אחר זמן הגמרא ע״ש, וכעי״ז עי׳ נמי בהקדמת פי׳ אשל אברהם למגי׳ תענית ע״ש וצ״ע.

ומאי דמייתי משו״ת רשב״ן (או״ח, סי׳ רנ״ח) דכ׳ דמאחר דהמעשה מפורש בספרי אפוקריפין וע״כ לא מייתי לי׳ רבינו הקדוש במתני׳ כיון דכבר נתפרש התם, ע״ש. הנה לפענ״ד קשה לפרש כן דלא משו״ה הו״ל להשמיט זה, וכעין דחזינן נמי דבמגילת אסתר (פ״י פ״ב) כתיב וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, עיי״ש. וכבר נודע מ״ש בזה מרן הגר״י אברמסקי זצוק״ל (כמדו׳ הו״ד בספר פניני רבינו יחזקאל, ע״ש) וצ״ע.

ומש״כ בתו״ד לדון ממ״ש מרן החת״ס ז״ל בהא ומהשמועות דהובאו מפי קדשו בזה – עי׳ נמי בספר גאון יעקב הנדפס משיחותיו שיעוריו ודרשותיו דמו״ר מרן הגה״צ רבי יעקב אדלשטיין זצוק״ל הגאב״ד ור״מ דרמת השרון (ח״ג, מועדים, עמודים פ״ו צ״ז וקכ״ח) מאי דנשא ונתן בזה, ע״ש בדברות קדשו, ותן לחכם ויחכם.

ובזה הנני חותם בברכה נאמנה וביקרא דאורייתא

הק׳ משה חליוה

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

הספד לתלמיד חכם בפניו

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

באשר לשאלה לגבי הספד לתלמיד חכם בפניו בחנוכה, מהו גדר תלמיד חכם לגבי זה.

איתא בגמ' במו"ק דף כז ע"ב אמר רב פפא אין מועד בפני תלמיד חכם, וכ"ש חנוכה ופורים והני מילי בפניו אבלא שלא בפניו לאף וכן כתב ברמב"ם פ"ו מהל' יום טוב הלכה כב וז"ל: ימים שבין ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות והן בגולה ארבעה בתוך הפסח וחמשה בתוך החג הם הנקראין חולו של מועד ונקראין מועד, ואף על פי שהם חייבין בשמחה ואסורין בהספד ותענית מותר לספוד בהן תלמיד חכמים בפניו, אבל לאחר שיקבר אסור לספדו בהן, ואין צריך לומר בראשי חדשים בחנוכה ובפורים שספדין בהן תלמיד חכמים בפניו, אף על פי שימים אלו אסורין בהספד ותענית, אבל לאחר קבורה אסור לספוד בהן עכ"ל, [ובהשגת הראב"ד שם כתב שיום שמועה כבפניו דמי, ונפק"מ לגדול הדור שנפטר באר"י אם מותר לעשות עליו הספד בחו"ל כיון שחשיב כביום שמועה] ובשו"ע או"ח הל' חול המועד סי' תקמ"ז ס"א לא כתב להאי היתרא שחכם בפניו בחול המועד מותר להספידו, אבל בשו"ע יו"ד סי' ת"א ס"ה כתב בזה"ל: נשים בחול המועד מענות דהיינו שכולן עונות כאחת וכו' והני מילי לאיניש דעלמא אבל לתלמיד חכם בין בחול המועד בין בראש חדש חנוכה ופורים מענות ומקוננות כדרכן בחול, והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא, ויום שמועה אפילו רחוקה כבפניו דמי עכ"ל, ומבואר בשו"ע לדינא שבפניו בחול המועד להספיד תלמיד חכם וי"ע אמאי באו"ח לא כתב כן לדינא, וקשה לומר משום שס"ל לשו"ע שבזמנינו אין לנו תלמיד חכם ומשו"ה לא כתב להאי דינא באו"ח, וגם מדברי הב"י ובשו"ע יו"ד נראה דס"ל דיש לנו תלמיד חכם לגבי זה, דא"כ אמאי זכר להאי דינא ביו"ד, וגם שמדברי הפוסקים כמבואר לקמן מבואר לדינא דלמעשה יש לנו תלמיד חכם בזמנינו.

ובמשנ"ב סי' תקמז סק"ג שאין מספידין שלושים יום קודם החג, אפילו על תלמיד חכם שמת,

יעו״ש, וכן הוא במג״א סק״ח. ובשער הציון אות ד׳ כתב, מטעם דאין בזמננו דין תלמיד חכם, כן משמע מפרי מגדים. וטעם המקילין, דנהי דאנו תופסין זה לענין שלא להקל אף במועד עצמו, דמדינא דגמרא הוא מותר בתלמיד חכם, על כל פנים שלא להחמיר אף קודם הרגל שמא יבא לעורר צער במועד, בודאי אף בזה אנו מחזיקין להן לתלמידי חכמים, עכ״ל, ומבואר מדבריו דאף בחול המועד עצמו אין להקל לתלמיד חכם שבזמנינו, וכ״ש קודם המועד, ומשו״ה כתב החידוש התם, דהוא לרבותא טפי.

ומבואר מדברי המג״א שאין לנו היום תלמיד חכם כל זה רק לפי שיטת הרמ״א אבל לפי השו״ע יש לנו היום דין תלמיד חכם לכל דיניו וכמו שמשמע בשו״ע (יו״ד סימן רמ״ג ס״ד) שכתב ״ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אמונתם אבל אם אין תורתם אמנותם חייבים, ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר נקרא תורתו אמונתו״, אבל ברמ״א כתב שם ״ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא רק שהוא מוחזק לת״ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושיו ובפסקי הגאונים ותורתו אמנותו כדרך שנתבאר״, ולכן לפי הרמ״א אין לנו ת״ח היום, אבל לפי שיטת השו״ע אף בזמנינו יש לנו תלמיד חכם, וכן כתב מרן החיד״א זלל״ה בברכ״י (חו״מ סימן טו סק״ג) וכ״כ בספר פנים במשפט (חו״מ סי׳ כ״ח אות ל׳). וכן מבואר בתשובות ר״י מטראני החדשים ח״ב חו״מ סו״ס מז שיש דין ת״ח לגבי ליטרא דדהבא יעו״ש, וכן כתב בנ״ד בנזירות שמשון או״ח סי׳ תקמ״ז וכתב להביא דברי המהרי״ט חו״מ סימן מז שאף בזמנינו יש לנו ת״ח לזה שיפתח בדורו כשמואל בדורו יעו״ש.

ואף בדעת המג״א מצינו בא״ר סי׳ תכ סק״ב שכתב בשם הלבוש שגם בזמינו יש דין ת״ח לענין זה ואפשר שגם המג״א לא החמיר אלא בחול המועד יעו״ש, ובפרי מגדים א״א סי׳ תכ כתב שבר״ח וחנוכה דורשין עליו וכן כתב במשנ״ב סי׳ תכ סק״ג יעו״ש, ומ״מ לגבי חול המועד בדעת תורה למהרש״ם סי׳ תקמ״ז סי״ב שהביא מדברי האליה רבה סי׳ תכ סק״ב שכתב שדעת הלבוש לעניין זה שאף בזמנינו יש דין תלמיד חכם שהרי כתב בסי׳ תרע ס״ג ובסי׳ תרצ״ו ס״ג שמותר להספיד תלמיד חכם בפניו בחנוכה ופורים, ומ״מ סיים שם באליה רבה, שיתכן שבחול המועד מחמירים יותר שלא להספיד ת״ח בזמן הזה יעו״ש, ועוד כתב בדע״ת שם שבשו״ת תשובה מאהבה ח״א סימן רז כתב לדינא שגם בזמנינו מותר להספיד תלמיד חכם בפניו בחול המועד, וכתב שם בשם הנודע ביהודה שאמר בדרך צחות

הצדיק אבד ודבר האבד מותר בחול המועד ועשה שם מעשה והזהיר להספיד את המהר"ם פישלס זצ"ל בחול המועד יעו"ש, וכן מבואר לדינא בחכמת אדם כלל קסט סי' כה שהביא הדין השו"ע שמותר להספיד ת"ח בפניו יעו"ש, ודלא כמ"ש בחיי אדם כלל קיח אות ז' שאין לנו דין ת"ח בזמן הזה, וכנראה דחזר בו יעו"ש, וכן מבואר בערוך השולחן יו"ד סי' תא ס"ד שבחול המועד ור"ח וכן בחנוכה ופורים טוב למעט בהספדים ובכיות מלבד על תלמיד חכם בפניו יעו"ש, וכן כתב בערוך השולחן או"ח סי' ת"כ ס"א שאף שההספד מעורר לבכי ואסור להספיד אפילו קודם הקבורה דדמי למוקנגות מ"מ לחכם בפניו פשיטא דשפיר דמי ומצוה וחובה נמי איכא שהרי אפילו בחול המועד אמרו בגמ' שאין מועד בפני ת"ח וכ"ש בר"ח עכת"ד.

וכן כתב בשלחן גבוה סק"ג שהגאון מהר"ש אמירליו הספיד בחול המועד סוכות את הרב מהר"י קובו והביא דברי הרב נזירות שמשון יעו"ש, וכן כתב בערך השולחן או"ח סי' תכ, וכן כתב בזכרונות אליהו יו"ד עמ' צט, וכן כתב לדינא בכה"ח סי' תקמ"ז סקכ"ג, וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן מו אות א' שאף בזמנינו יש להספיד תלמיד חכם בפניו ואפילו בחול המועד וכ"ש בראש חודש וכיוצא בזה, וכן כתב בחזו"ע אבילות ח"א עמ' רפט, ובח"ג עמ' קלג, וכן כתב לדינא בילקוט יוסף חול המועד עמ' תתקסח באריכות. וכה"ג הובא דברי הגר"ש דבילצקי זיע"א במכתב הערות שנדפס בסוף ספר פני ברוך שאם הנפטר היה גדול הדור מספידים בפניו אפילו בחול המועד שאיסור הספד בו הוא מצד הדין ולא רק ממנהג יעו"ש. וא"כ נראה דה"ה לימי החנוכה.

וכן נראה בכה"ח (סימן תכ ס"א) שכתב שם שמה שכתב בחי אדם (כלל קיח ז') שאין לומר קינות והספדין על חכם מפני שאין לנו תלמיד חכם היום, כתב דהרי בחכמת אדם לא כתב הכי, ולכן כתב הכה"ח שאפשר שהח"א בחכמת אדם חזר בו, ומ"מ אף לבני אשכנז שמקילים בת"ח בחודש ניסן בפניו, כמו שהובא דעת הגרנ"ק בחוט שני (פסח פ"א סק"ג) כתב שיש להספידו אף בחודש ניסן, אך כתב שם שיאמר המספיד שמקצר הוא בדברים מפני חודש ניסן, ואעפ"כ הוא מספיד מפני כבוד התורה, וכדבריו שוב ראיתי שכתב כן באורחות רבינו (ח"ב עמ' א') בשם הקה"י זצוק"ל שיש להספידו בקיצור בלי להאריך. יעו"ש, וכ"ז נתבאר בספרי הגדה של פסח יד יוסף.

וראה גם בחזון עובדיה אבילות ח"א עמ' רצא בהערה שכתב שם בזה"ל: גם בחנוכה ופורים ובחודש ניסן ובר"ח שאין מספידים בהם, ובזמנינו שרוב ההספד הוא שמזכירים דברי שבחי המדות הטובות שהיו לנפטר שממנו יראו וכן יעשו ובשבח הקדישים

וכו׳ יש להתיר כי הזמדנות נאותה היא להחדיר אז בלב האבלים יראת שמים, ולהטות למוסר אזנם כוו׳ והניסיון הורה שכמה פעמים אחר שהקשיבו לדברים אלו חזרו בתשובה שלימה וגידלו בניהם לתורה, וכן כתב בשו״ת משנה הלכות ח״ו סימן רט עכ״ד, ובעיקר ראייתו מדברי המשנה הלכות שם נראה שיש יותר לאסור והעיר בזה בקובץ עורי דבורה ח״ד עמ׳ ה יעו״ש. וע״ע בילקוט יוסף חנוכה עמ׳ מו שכתב שתלמיד חכם שנפטר בחנוכה מספידין אותו בעת ההלויה שגם בזמן הזה יש דין תלמיד חכם לפי ערך הדור יעו״ש בהערה מה שהאריך בזה

וגדר בפניו ממש״כ בשו״ע יו״ד סי׳ תא נראה דהוא כל היום, וכן נראה ממש״כ בנמוקי יוסף שאותו היום שנקבר חשיב בפניו שהיינו כל אותו היום, אך הביא שם בשם יש מפרשים שהיינו דוקא קודם שנקבר, יעו״ש, וכן נראה ממש״כ הרמב״ם בפרק יא ה״ה מאבל שעד הקבורה חשיב בפניו, וכן בברכ״י סי׳ ת״א סק״א שאין להספיד אלא בפניו ממש או כשהולכים לקוברו יעו״ש. וכן כתב בילקו״י יו״ט חוה״מ עמ׳ תתקסז שיש להתיר דוקא בפניו דהיינו בשעת ההלוויה אבל אין להתיר אחר הקבורה, ע״ש, ונראה דה״ה מעיקר הדין יש להחמיר בזה, ומ״מ היינו דוקא בדברי הספד אבל בדברי התעוררות שפיר דמי.

ולגבי כתיבת הספדים, דנו הפוסקים האם כל איסור הספד הוא דוקא באמירה אבל מה הדין בכתיבת הספד או שמיעת קלטת, ולכאורה הרי הוא בכלל האיסור דהרי סו״ס הרי הוא מצטער.

ובשו״ת שבט הקהתי (ח״א סימן ר״א) שכתב שבימים שאסור להספיד בהם אסור גם לשמוע מטייפ דברי הספד שהוקלטו משום שמביא לידי צער ויגון, והרי איסור הספד הוא משום שאסור לשמוע בימים אלה דברים הרעים שמצערים את לב האדם, ועי״ש שכתב שאמר את דעתו לפני מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל הסכים עמו בזה. וכן כתב להביא דבריו בפסק״ת סימן תכט יעו״ש.

וכן הו״ד הגרי״ח זונפלד במשנ״ב ביצחק יקרא, וכן מובא בקובץ אור ישראל חנוכה עמ׳ ה׳ שר״י מסלנט דיבר עם אנשים בימי החנוכה וכשהזכירו בתוך דבריהם דברים של צער השתיקם ואמר שכיון שחז״ל אסרו בימים אלו להספיד אין להזכיר דבר של צער יעו״ש. וכן הו״ד מרן הגרשז״א זצוק״ל בהליכות שלמה (עמ׳ יח הערה 95) שאפשר להקל בזה יעו״ש. וכן ראיתי להגר״מ גבאי שליט״א בעמח״ס בית מתתיהו ששאל לשר התורה רבינו הגר״ח קניבסקי זצוק״ל אם מותר לשמוע הספדים עם בכי מתוך קלטת בחודש ניסן כמו שכתב השו״ע שאין מספידין בניסן, והשיב בזה״ל: אין

ראוי, וציין למש"כ בזה עוד בשו"ת רבבות אפרים ח"ה סימן שט, ששם הביא שכתב לו הרה"ג דוד רוזנברג לענין ל' יום לפני החג לא נתבאר דאסור להרהר בלבו הספד אז בוודאי לא נאסר ללמוד הספר הנדפס בספרים וכגון בדרשות חת"ס ויעורת דבש שנדפס הספדים ועיקר ההספד הוא היוצא מזה היינו המוסר והד"ת, ובספר ירושלים במועדיה פסח עמ' שמו, ושהגר"א שלזינגר שליט"א כתב לו שמותר לשמוע הספד מקלטת.

ובילקו"י חנוכה מהדורת תש"פ במילואים עמ' תשו שכתב לגבי שמיעת הספד מקלטת והביא דברי השבט הקהתי, והביא מש"כ בספר פסקי שמועות עמ' כה בשם הגר"ח קניבסקי שלומד מילי דהתעוררות שאינם גורמים לבכי וצער יש מקילין, והגרי"ח זוננפלד לא רצה לספר חדשות רעות בחנוכה דהוי כעין הספד, וכן יש שהעירו לגבי אבל דאף בימי חנוכה נוהג כל דיני אבילות מ"מ יש לו להימנע מלהצטער דהא כתב רש"י סוכה כה בד"ה טירדא דרשות, דאבל אע"ם שחייב בכל דיני אבילות להראות כבוד מתו מ"מ אינו חייב להצטער עי"ש, וכתב שם בילקו"י שכיון שאינו חייב להצטער ראוי הוא להימנע מזה בחנוכה מאחר ואסוד בהספד ותענית שהם ימי שמחה יעו"ש, וציין בסה עוד למש"כ בשלמי תודה בפתיחה עמ' יג, וממילא נראה דהגדר בזה שתלוי אם מביאו לידי צער, וממילא היכא שאין מביאו לידי צער יש להקל, ולגבי הספד בחודש ניסן הרי הוא ימי שמחה, וממילא יש לחלק אם מצער או שמביאו לידי התחזקות בתורה ובמצוות, וממילא לכאורה י"ל בזה שכל הספד לגופו. וכן כתב בילקו"י פסח כרך א' עמ' סו כתב בהערה להביא לדברי השבט הקהתי וכתב שאינו מוכרח להלכה שיש חילוק רב בין עריכת הספד וברבים לבין שמיעת קלטת של הספד בביתו ובפרט אם הם דברי חיזוק וכונתו להתחזק ואין איסור צער בחודש ניסן ומנ"ל לחדש איסור בשמיעת דבר של צער, וציין בזה למש"כ בילקו"י חנוכה סימן תר"ע ס"ה לגבי המספר סיפור של צער בחנוכה שנראה שאינו עובר של איסור הספד שאין זה בכלל הספד שאסרו רז"ל וגם אם ראוי להמנע מכך מ"מ אינו בגדר עובר על תקנ"ח ובשם הגאון ר' יוסף זולנד מסלאנט הביאו שפעם הזכירו דבר צער בימי החנוכה ותיכף השתיק אותם ואמר הס מלהזכיר שהרי רז"ל אסרו הספד בחנוכה, ומכל מקום להלכה אין נראה שיש בכך איסור מדינא. עכ"ד, והנה מדברי הילקו"י נראה להדיא דמה דשרי לשמוע קלטת רק שהוא לבדו, וכן ראיתי בקובת ערוי דבורה חלק ד' עמ' 8 שכן כתב שכתב בעמח"ס שו"ת מחקרי ארץ שיש לחלק בזה, וראה עוד בזה בספר אשרי האיש אזואלי חנוכה עמ' עג, בדין לשמוע

הספד מתוך דיסק או קלטת בחנוכה מש״כ להאריך בזה.

ואמנם עתה (ר״ח כסלו תשפ״ג) שאלתי להגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א במח״ס שו״ת שואלין ודורשין ואב״ד גילה בעיה״ק וכתב לי בזה״ל: יש מקילין בזה, אף שראוי שלא לגרום לעצמו עצבות אף פעם וק״ו לא בחנוכה עכ״ד, וכן השיב לי הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט״א בזה״ל: עדיף שלא עכ״ד. ושוב כתב לי בזה הגר״א נבנצל שליט״א שרק הספד ישן כגון על החת״ס מותר לקרוא.

ולגבי קריאת דברי הספד בכתב, הנה לגבי חודש ניסן הובא שידידי הגר״מ גבאי שליט״א ששאל בזה להגר״ח קניבסקי זצוק״ל אם מותר לכתוב הספד בחודש ניסן שאין מספידין או רק הספד על ידי דיבור, והשיב בזה״ל: אין ראוי, עכ״ל, ומשמע דאינו אסור מעיקר הדין, ואמנם נראה לחלק בין סוגי ההספד, ושם ציין למש״כ בשו״ת נחלה לישראל סימן לז אות לט שכתב שבכתיבה אין פירסום ושרי יעו״ש, ואמנם לכאורה יש לחלק בזמנינו שיש הרבה כתבי עת, וקובצי גליונות ממינים מינים שונים, ועוד כתב הגר״מ גבאי בעמח״ס בית מתתיהו שהגר״א שלזינגר בעמח״ס שו״ת שואלין ודורשין כתב לו שמותר לכתוב דברי הספד בניסן, ואמנם הגר״א נבנצל שליט״א כתב לו שאסור, וציין עוד למש״כ לדון בשו״ת מנחת אלעזר ח״ב סימן סג במי שציווה שלא יספדוהו אם מותר בכתיבה יעו״ש.

ומ״מ אכתי אפשר לומר שאף האוסרים לכתוב הספד היינו דוקא לכתוב אבל לקרוא שאני, ושאני מלשמוע, וכן נראה להדיא דעת הגר״ח קניבסקי זצו״ל שהשיב בקונטרס שערי שיח עמ׳ קטו שהשיב הגרח״ק שמותר לקרוא הספד בחודש ניסן, וכן נראה מדברי השבט הקהתי שיש להקל בזה, וכן כתב בספר הגדה של פסח יקרא דאורייתא, ציק, עמ׳ כ שיש להקל בזה יעו״ש, וכן ראיתי שהביא דעת השבט הקהתי ששרי לכתוב וכמו שהביא במועדי הגר״ח ח״ב סימן פו יעו״ש.

ובשו״ת דברי בניהו חלק כט סימן פ׳ כתב בתשובה להגר״מ גבאי שליט״א לגבי כתיבת הספד שביו״ד סימן שד״מ מבואר שעיקר ההספד הוא להרים את הקול לומר דברים המשברים את הלב כדי להרבות בבכיה וזה כשמספיד בפועל, אבל כשכותב ואף אחד לא שומע אותו מותר, כמו שמותר ללמוד ולכתוב הלכות אבלות וכדו׳ בכל הזמנים, ואף כשמגיע הכותב מזה לידי צער אין בזה חשש שהרי גם כשלומד דברים על החרבן ודאי מצטער ואין איסור ללומדם אף בשבת ולא שייך

לאסור בזה מצד כתיבה כדיבור יעו"ש, וכן כתב בספר החוד שוהלבנה פרק ט' הלכה יח שמותר לכתוב דברי הספד על הנפטר כי כל ענין הספד הוא שירים קולו ויעורר לבכיה כמבואר בגמ' וברש"י עמ"ס ברכות דף ו' ע"ב ובמס' שבת דף קנג ע"א יעו"ש. ועיין עוד בזה בבית מתתיהו ח"ג סימן ז' אות ג' בעמ' נב, וכן ראה בשו"ת אבני דרך חלק יב סימן צד שכתב לדון בהא משום כתיבה כדיבור והעלה להחמיר שלא ראוי לכתוב דברי הספד בחודש ניסן יעו"ש.

בברכת התורה

יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

החונה פה עיה"ת בני ברק

אמירת אבינו מלכנו ובכיה בחנוכה בימי מלחמה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

נשאלתי בבית ההוראה, בדין אמירת אבינו מלכנו בחנוכה אם יש איסור, ולכאורה י"ל לגבי אבינו מלכנו ובכיה שהוא דין רק בשבת וכמבואר בסימן רפ"ח, אלא די"ל דחנוכה הוא דין מדין להודות ולהלל א"כ גם בחנוכה איכא להאי איסורא, אלא שראה שלגבי איסור אמירת אבינו מלכנו בשבת מבואר בשו"ת הריב"ש סימן תיב שהוא משום איסור בקשת צרכים, וממילא נראה שהרי בחנוכה ליכא להאי איסורא, וכן לפי הטעם שנתקן כנגד כל הברכות האמצעיות, ובר"ן במס' ראש השנה (דף ט' ע"א מדפי הרי"ף) וה"ר יהודה בר ברזילי אלברגילוני ז"ל כתב שאין אומרים צדקתך בראש השנה וביום הכיפורים שחל להיות בשבת ולא אבינו מלכנו, ומנהגינו עכשיו שלא לאומרו בראש השנה שחל להיות בשבת אבל אותו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, ואפשר דטעמא משום דכיון דבר"ה איכא שמחה באכילה ובשתיה כשאר ימים טובים לא אמרינן ביה צדקתך אבל ביוה"כ כיון שהוא יום ענוי אומרים אותו ואבינו מלכנו נמי כיון שהוא שאלת צרכים בשבת לא התירו לאמרו אלא ביום הכיפורים שחל להיות בשבת שהוא שעת גמר דין שאם לא עכשיו אימתי עכ"ד. ולכאורה נראה שכיון שהוא זמן של שמחה, וכ"ש לשיטות דאיכא דין שמחה בחנוכה לגבי אכילת בשר ושתיית יין וא"כ ה"ה לענין דין זה.

ושוב כתב לי בזה הגאון רבי יוסף משדי שליט"א (חנוכה תשפ"ד) וז"ל: נשאלתי בשחרית אם לאומרו לפני ההלל או לאחר ההלל, ונראה שעדיף שלא לאומרו בשחרית כלל, דמ"מ יש בו עוגמת נפש, [וכעי"ז י"א שאבל לא יברך שהחיינו בבית הכנסת ולא שליח ציבור, ואף שיש לחלק, ואף שמתריעין אף־פילו בשבת, מ"מ בעידנא דהשתא שאין לאומרו עדיף].

תבנא לדינא: במקום הצורך [בעת צרה כגון בעת מלחמה] אפשר לומר אבינו מלכנו.

עוד נשאלתי לגבי איסור בכיה בימי החנוכה אם מצאנו לזה מקור מדברי הפוסקים, ויש להוכיח בזה מדברי הפוסקים דלעיל לגבי עליה לבית הקברות בימי החנוכה במקום שיגיע לידי בכי, ה"ה לגבי לבכות שנראה שצער של בכי שיש להחמיר בזה, וכן נראה ממש"כ בילקו"י חנוכה סימן תר"ע שהביא מש"כ בספר אור ישראל במאמר נתיבות אור עמ' סב שכתב מעשה שהיה עם הגאון ר' יוסף זונדל מסלנט שפעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי חנוכה ובתוך הדברים הזכירו בסיפורים דבר של צער, ואמר להם הס כי אין להזכיר דבר של צער בימים אלו, כיון שחז"ל אסור ימי חנוכה בהספד, וכן היתה דרכו בקודש שכל פרטי מעשיו היו בדקדוק עצום ובהשקפה גדולה ודברי חסידות אשר אין עולה על לב בני אדם יעו"ש. ואמנם יעו"ש מה שהעיר בזה, ועכ"פ נראה שלכתחילה יש להחמיר בזה בבכי של צער, וכן שמעתי ממו"ח שליט"א לאיסורא.

אך מ"מ אם הצער כדי לפרוק מליבו מותר לבכות, כמבואר בשו"ע סי' רפ"ח ס"ב, [וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א, ועוד כתב לי שבתפילה מותר לבכות, ובשו"ת אבקת רוכל איתא שהדמעה והביכה היא מתאני התפילה וכנתבאר בהו"ק סי' רס"ג עכת"ד]. והגר"א נבצל שליט"א הורה שמותר ללכת לבית הקברות אף אם יש חשש בכי.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עי"ת בני ברק

אמירת חנוכה שמח בחנוכה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"א

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

יש לדון במה שאומרים חנוכה שמח האם יש מקור לזה שהרי לכאורה אין חיוב שמחה בחנוכה כמו שאר המועדים.

ושוב העירני שיש בזה מקור בט"ז בהל' נדרים, בשו"ת באר אליהו ח"א סימן רסב נשאל האם אפש"ל בחנוכה חג האורים שמח, אבל כתב שהרי אנו אומרים בתפילה וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, וגן במגילה וימי הפורים האלו, ולא ימי חג חנוכה או ימי חג פורים כפי שאומרים ביעלה ויבוא ביום המצות או חג הסוכות הזה וע"כ ראוי יותר לומר חנוכה שמח וכו' שהרי גם בחנוכה כתבו הפוסקים שהתקינו חכמים שיהיו שמונה ימים אלו ימי

שמחה והלל וכתב שם שאף השו"ע סימן תר"ע ס"א כתב שלא קבעון למשתה ושמחה, מ"מ כתב שם שיתכן שהכוונה שלא קבעו לשמח ע"י סעודה אבל שמחה מתוך נלל כן, וע"כ אפש"ל חנוכה שמח יעו"ד. ובס' פרדס יוסף החדש סימן רכז הביא מש"כ הגאון רבי שמואל זאנוויל מרדכי שווארץ שליט"א בקובץ מריח ניחוח ויגש תשע"ג שבענין מה שנוהגים לומר בימי החנוכה חנוכה שמח, וכתב שהן אמת שלא מצינו לזה מקור בדברי הפוסקים וגם לא ראינו מעשה רב אצל צדיקי וגאוני קמאי שינהגו כן וא"כ שמחה זו מה עושה אבל כתב שלאחר העיון נראה שאע"פ שאין ראיה לדבר יש זכר לדבר שהרי במגילת אנטיוכוס שאיתא שם בזה"ל: על כן קיימו בני חשמונאי וכו' לבני ישראל לעשות שמונה מים אלו ימי שמחה וכבוד בימי המועדים הכתובים בתורה וכו' וקוראים להם ימי שמחה מחמשה ועשרים יום לחודש כסליו עכ"ד, וכתב שם שמזה יש ראיה לשיוטת הרמב"ם בהל' חנוכה פ"א ה"ג שכתב בזה"ל: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסליו ימי שמחה והלל עכ"ד, וראה בישו"ש (ב"ק פ"ז סימן לז) שכתב, ואותם סעודות שעושים בימי חנוכה נראה שהם סעודות מצוה ולא כדברי המהר"ם (טור אור"ח סימן תרע) שפסק שהם סעודת רשות דלהודות ולהלל נתקנו ולא למשתה ולשמחה אלא כרמב"ם בנל' חנכוה פ"ג ה"ג שהם ימי שמחה והלל. וראה עוד מה שציין שם למש"כ בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קלב) שכתב מליצה בראש מכתבו, בימי חנוכה אורה ששון ושמחה, ועוד ראה מש"כ בשו"ת מהר"י שטייף (סימן קט) שכתב בסוף מכתבו והנני בברכת שמחת חנוכה יעו"ש. וראה עוד בס' מעשה אבות ח"א עמ' קצז, שכתב שמה שאומרים חנוכה שמח כיון ששמח ר"ת שבת מילה חודש שעל ג' דברים אלו גזרו. ועוד בזה ראיתי בקונטרס תשובות רבותינו עמ' 9 שנשאל הגרח"ק בדברי הרמב"ם שכתב על ימי חנוכה שהם ימי שמחה א"כ מדוע לא כתב שצריך לעשות סעודה וא"כ למאי נפק"מ שזה ימי שמחה, וענה בזה"ל: נפק"מ למי שיש לו דין עם גוי ידין עימו עכ"ל, ושם כתב בהערה, דחידוש עצום הוא שכמו שנאמר לגבי חודש אדר שזה זמן שמחה ומי שיש לו דין עם נכרי ידון עמו ה"ה בחנוכה ולא שמענו מי שיאמר כן ויש לדיי' שזה לא מוזכר בגמ' ועוד שבגמ' בשבת דף כא ע"ב כתוב 'יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון'. משא"כ לגבי פורים כ' להדיא בגמ' (תענית דף כט ע"ב) אמר רב פפא: הלכך, בר ישר אל דאית ליה דינא בהדי נכרי - לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה. ולא כתוב שיש עוד זמן המסוגל לדין, ואולי ס"ל לרבינו,

דבאדר שם בגמ׳ זה קאי על כל החודש, וכאן בשמונת ימי החנוכה למעשה הם ימים נמי מסוגלים לנצח את הגוי, ונשאר בצ״ע, ושם כתב ששאל את הגרח״ק לאחר מכן אם אמר כן ענה שאינו זוכר שענה כן. ושוב ראיתי לידידי הגר״י או״ה שליט״א שהביא מה שאמר בזה גאון הדור רבי דב קוק שליט״א שבכל חג מברכים אחד חברו בברכת ״חג שמח״ ואילו בחנוכה ובפורים מברכים ״חנוכה שמח״ ו״פורים שמח״, ולא מברכים ״חג שמח״. חג מלשון מחוגה – עיגול. עגול זה אומר שמקיפים את כל השנה. חנוכה ופורים לא מקיפים את כל השנה אלא הם דבר בפני עצמו - מצומצם בנקודתו. עכ״ד. ויש עוד להאריך ביסוד זה ועוד חזון למועד.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח״ס שערי יוסף ושא״ס
החונה פה עיה״ת בני ברק

בן נשוי אצל אביו שנמלך בדעתו להמשיך להיות סמוך אם צריך לחזור ולהדליק - בירור בחובת הדלקה לבן ספרד שמתארח אצל אביו בשבת

בס״ד, נר ד׳ דחנוכה תשפ״ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א במח״ס גם אני אודך ושא״ס.

נשאלתי מאברך נשוי שהיה כל השבת בבית הוריו, ואכל שם מלוה מלכה, וחשב לצאת בהדלקה, כדי שלא יתחייב ללכת עתה להדליק בבית, ואח״כ שיחזור הביתה יתחייב בהדלקה [לכאורה אף בברכה] כיון שמקום שינה עיקר והוא חובת ביתא, ולבסוף נמלך לישון בבית אביו האם הפקיע את עצמו ממצות נר חנוכה. האם הפקעתי את עצמי מחיוב ההדלקה והיה ראוי לעשות כן או דלמא סו״ס נפטר בהדלקה.

לגבי אכסנאי, בגמ׳ בשבת דף כג ע״א ״אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה״, ומצינו שנח׳ הראשונים, האם צריך הדלקה או סגי בהשתפפות, שבטור הביא דעת הרא״ש שבן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חבירו, ויש לו בית מיוחד לשינה צריך להדליק בו שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה, וכיון שהעולם רואים אותו נכנס ויוצא איכא חשדא, אולם ובב״י הביא מש״כ בשו״ת הרשב״א ח״א סימן תקמב, שאין צריך להדליק ודי בהשתתפות, כדין אכסנאי ע״ש, ולפי״ז נראה שדי בהשתתפות. [וכן נראה מדברי השו״ע וכמו שיתבאר להלן].

עוד הביא בב״י מש״כ בשו״ת תרומת הדשן סימן קא שאכנסאי שהוא נשוי ורוצה להדליק בפני עצמו שאם רוצה ולהדליק ולברך משום הידור יכול לברך, עכת״ד, ואולם כתב בב״י ולי נראה דאין לסמוך ע״ז לברך ברכה

שאינה צריכה. ומ"מ בדרכי משה שם כתב שהמנהג כדברי התרומת הדשן וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ל סימן קמה ובמהרי"ל הלכות חנוכה אות ח'. ע"ש.

להלכה בשו"ע סי' תרע"ז ס"א מבואר שאכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו, חייב בהדלקת נר חנוכה, אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה, והוא אוכל על שולחן בעל הבית, ושה"ה לבן האוכל אצל אביו, ומבואר שם בשו"ע דהיינו דוקא שיש לו פתח פתוח לעצמו מפני החשד

והעולה מדברי הפוסקים, כמה טעמים בפוסקים מדוע בן נשוי שמגיע לאביו לשבתות שחייב בהדלקה

א' שאין לו פתח פתוח בפני עצמו, וממילא אין חשדא, וכמו שכתב הרי"ף והרא"ש, ואמנם ממש"כ ברמב"ם נראה שהחיוב היינו אף שיש לו חדר בפני עצמו, ולהלכה כמבואר בטור ובשו"ע שהיינו דוקא שיש לו פתח פתוח, וכמ"ש במג"א סק"ב וסק"ז. ולפי"ז אתי שפיר מדוע בזמנינו אין חיוב הדלקה.

ב' בזמנינו אין חשש הדלקה מפני החשד, כיון שכל אחד מדליק במקום אחד וכן מדליקים בפנים ובזמן אחד, וממילא עכ"פ השתתפות ואם מכיון לפוטרו, יוצא בהדלקתו ידי חובה. ושו"ר שכן נקט בחזו"ע חנוכה עמ' קמד, ובעמ' קנב בשם שו"ת בית דוד וחסד לאברהם, וכמבואר בטעם הבאה, [וכעין הטעם הנ"ל נראה בגינת ורדים גן המלך סימן מא, וז"ל: ועוד נר' להקל אפי' שיש לו בית שאינו מתוך ביתו של בע"ה וליכא בזה חשדא ולא דמי לבית שיש לו ב' פתחים כיון שידוע הוא שהאכסנאי הזה הוא מתארח בבית פלוני, עכ"ל].

ג' אף אם נאמר שצריך להדליק מפני החשד, מ"מ היינו דוקא אם אוכל בחדרו בפני עצמו, אבל אם אוכל על שולחן בעל הבית הרי הוא חשוב סמוך על שולחן בעל הבית, וכדעת הרמ"א סי' תרע"ז שם ובמג"א שם סק"ו שאף הרא"ש מודה בזה, ובפמ"ג א"א סק"ה, שבזמן הזה הכל הולך אחר האכילה, ואף לבני ספרד שהולכים אחר מקום השינה, וכמו שכתב שם בשו"ע "אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שולחן בעל הבית וה"ה בן האוכל אצל אביו", ולפי"ז נראה מדברי השו"ע שהחידוש בבן האוכל אצל אביו, דהיינו דאף שיש מקום לומר שנחשב סמוך, מ"מ בכה"ג אינו נחשב סמוך רק באכילה, אבל אם הוא גם בשינה הרי הוא נחשב סמוך, אף שאינו לשלושים יום, [ודברי הגריש"א דבעינן לשלושים יום הוא חידוש ולא מצאנו לו מקום בפוסקים, ובפרט שכן נראה מדברי הראשונים וכמו שיתבאר להלן]. וכן נראה לפי משכ"כ באורחות חיים הלכות חנוכה אות יד "בן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף

בפרוטות", והו"ד בב"י בריש סימן תרע"ז, ומבואר שאם הוא סמוך על שולחן אביו פטור מלהשתתף בפרוטות, והרי הוא בכלל בני הבית ויוצא ידי חובה בהדלקת בעל הבית, וכן דייק בחזו"ע חנוכה עמ' עמ' קנב והביא שכ"כ בשו"ת בבית דוד חאו"ח סי' תע"ב, שבכה"ג אף אי"צ לשתתף בפרוטות, ושכן כתב בשו"ת חסד לאברהם חאו"ח סימן כד, שאף בנשוי אינו צריך להדליק ולא להשתתף, ואף אינו רשאי לברך כיון שאין עליו שום חיוב ע"ש, ובשו"ת זבחי צדק חאו"ח סימן לז, ובח"ג סימן ג', ובבא"ח וישב הט"ז, ובכה"ח סי' תרע"א סקט"ו, ולפי"ז אף לדברי השו"ע שבן אוכל צריך אביו צריך להדליק מ"מ היינו דוקא היכא דאיכא חשד, אבל היכא דליכא חשד, והוא גם סמוך על שולחן אביו אין בזה שום חיסרון.

ואמנם בשו"ת מהרש"ל סימן פה כתב וז"ל: חתן האוכל בבית חמיו אם יש כולת בידו אפילו ישן בבית חמיו לא ישתתף, אלא ידליק לעצמו משום המהדרין שהרי הוא איש וביתו עכ"ל, ומבואר מדבריו שאינו נדלק בהדלקה של חמיו, וכן נראה בפר"ח סי' תרע"ז סק"א וז"ל: מיהו ודאי בעי לאשתתופי בפרוטה עם אביו, וכל זה הוא דין בחתן האוכל אצל חמיו עכ"ל.

ד' כיון שסמוך על שולחן אביו או חמיו ואוכל בחינם. וכן נראה בשו"ת גינת ורדים בקונ' גן המלך סימן מא שכתב בזה"ל: "אבל אם האכסנאי סמוך על שלחן בע"ה לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל כי בע"ה דקמהני ליה בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם בקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כלל כיון שידוע הוא דאתכא דבע"ה קא סמיך". עכ"ל. והו"ד ביד אהרן הגה"ט סי' תרע"ז, וכן כתב בכה"ח סק"ג, ומבואר שעכ"פ בכלל שאוכל שם הרי הוא מזכה לו את הנרות, וכן נראה בכה"ח בסק"ט שטוב להחמיר בזה וכ"ש אם יש לו פתח פתוח לעצמו, ע"ש, ובחזו"ע שם לא כתב שיש להחמיר, [וגם לא הביא בזה לסברת הגן המלך] ואמנם גם בשו"ת יביע אומר חי"א חאו"ח סי' פ אות א' הביא דברי כמה אחרונים שדחו דברי הגינת ורדים, והאריך בזה דיש מקום להביא בלא ברכה, ואע"פ שהחזו"ע הוא משנה אחרונה, מ"מ כנתבאר בכה"ח, נראה דיש לחוש לדברי האחרונים שעכ"פ ישתתף בפרוטה או שדי שהבעל הבית יקנה לו את השמן במתנה. אך מ"מ אין צריך לזה כנתבאר בדברי הגינת ורדים שהבעל הבית מקנה לו את השמן אף בלא זה, [וגם יל"ע בחילוק הנ"ל כיון שהשו"ע לא הביא החילוק הנ"ל לדינא].

[ועתה יבואר דהוא מח' ראשונים] אך אמנם יש לעיין בטעם זה, שהרי דעת המאירי שבת דף כג ע"א כיון שאינו אוכל על שולחנו בקביעות אינו נחשב סמוך, והו"ד בשער הציון סקי"א,

וכן נראה בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקמב וז"ל: גם מי שאוכל על שלחן בעל הבית אפילו שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק. אבל מכל מקום צריך להשתתף או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות. ולא דמי לאכסנאי שמדליק בתוך ביתו דהתם כבר הדליקו עליו. אבל זה צריך הוא להדליק כאכסנאי שאין לו בית במקום אחר דצריך לאשתתופי בפריטי עכ"ל. והו"ד בב"י שם, ואולם בחידושי הר"ן שבת דף י' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אמר רב ששת שהחידוש אע"פ שאין לו בית חייב בנר חנוכה ולא אמרינן דין נר חנוכה כדין מזוזה שכל מי שאין לו בית פטור ממזוזה.

ואכן להלכה נראה כדעת המאירי שצריך שיהיה אצלו בקביעות, וכן כתב בפרי מגדים סי' תרע"ז א"א סק"ג וז"ל: ודע דאכסנאי צריך להדליק דלא תמיא כיון שאוכל על שם בעל הבית כבני דיתו דמי ומדינא די בנר אחד קמ"ל דלא, כיון דאורח הוא ולמחר ילך לביתו צריך לשתף בפרוטה עכ"ל, וכן במשנ"ב שם סק"ד מבואר שאינו יוצא יד"ח כדין סמוך כיון שאינו נמצא אצלו בקביעות, וכן הו"ד הגריש"א בשבות יצחק חנוכה פט"ז סק"ג אות ה', והגרשז"א במעדני שלמה עמ' קיד שבן נשוי אינו חשוב כסמוך על שולחן אביו, כיון שנמצא בחדרו בפני עצמו. וכ"כ בשו"ת אול"צ ח"ד עמ' רפו ד"ה מכל כיון שיש חולקים על הגינת ורדים לכן צריך להשתתף בפרוטה ע"ש, ולכן נראה שעכ"פ טוב שישתתף, או עכ"פ יתנו לו במתנה. אך למעשה יש מקום להקל בזה דמברי הפמ"ג מבואר כיון דהוא רק אורח ליום, משא"כ בסמוך על שולחן אביו או חמיו לכמה ימים.

ה' עוד נראה שאף דיש לו חדר מיוחד כשיטת הרמב"ם, מ"מ פטור מהדלקה כיון שיש מח' בפוסקים מהו גדר החדר המיוחד שמחייב בברכה, ומזה צ"ע מש"כ בשו"ת אול"צ ח"ד פרק מז תשובה ג' שהמתארח בימי חנוכה ויש לו חדר מיוחד שאין אחרים שמתמשים בו כלל ואפילו שימוש קל כגון לקחת חפצים מהארונות שם וכדו', ידליקו בחדרם בברכה, ויותר טוב שישמעו את הברכות מבעלת הבית וילכו מיד להדליק בחדרם וידליקו בחלון הפונה לרה"ר, ואם אין להם חדר מיוחד אינם חייבים בהדלקה בחדרם ויוצאים יד"ח בהדלקתו של בעל הבית, ומ"מ טוב שיזכה להם מעט מהשמן שבנר החנוכה או שיתנו לו פרוטה כדי שיתתפו בשמן, ויכוין לפוטרן, ואם רוצים להדליק בחדרם ידליקו ולא יברכו, וטוב שישמעו את הברכות מבעל הבית וידליקו מיד בחדרם עכת"ד, ומבואר שאם יש לו חדר מיוחד בפני עצמו, יש עליו חיוב להדליק, וכיון שלדעת הראשונים אין חיוב בזה, והשו"ע לא פסקו לדינא, וא"כ בודאי שאינו יכול להדליק בברכה בפני עצמו.

והרי הוא ברכה לבטלה, וכמ״ש בב״י ריש סי׳ תרע״ז [וכן בשו״ת מהרש״ל סי׳ פה] שנחלק ע״ד התרומת הדשן שלא יכון שלא לצאת בהדלקת הוריו, והאריך בחלק מהטעמים הנ״ל בחזו״ע חנוכה עמ׳ קנג.

ושוב ראיתי בספר הזכרון להגר״י הוטנר עמ׳ תרנד, בשם המהרש״א אלפרנדרי שאף שמתארח בחינם צריך לזכות לו חלק בשמן כדי שנאמר שמסתמא קונה חלק משן, וכן הו״ד הגרשז״א בהליכות שלמה עמ׳ רעח, וכן נראה משו״ת הרשב״א ח״א סימן תקמ״ב שהו״ד לעיל שבן נשוי סמוך על שולחן אביו צריך להשתתף בפרוטה ע״ש.

ועכ״פ היכא שיש לו חדר מיוחד, [שלא לוקחים מהחדר בלא רשות] שאז יש עליו חובת ביתא להדליק בחדר בפני עצמו בברכה, ולא יועיל להשתתף בפרוטה עם אביו. ואם יש חשש סכנה להדליק בחדר, יעשה את החדר שאינו מיוחד, ואז ישתתף עם בעל הבית בפרוטה.

תבנא לדינא: המתארח אצל אביו או אצל חמיו - המתארח בחנוכה [או ביום חול או בשבת] אצל אביו או אצל חמיו [או אצל דודיו ומכריו בחינם] באכילה ובשינה, לבני אשכנז ידליק שם נרות חנוכה בברכה, [כיון שהוא חובת הגוף] ולבני ספרד: פטור מנרות חנוכה כיון שעתה סמוך על שולחן אביו, ולכן אף אם יש לו חדר מיוחד לשינה פטור מהדלקת נרות חנוכה, ואינו צריך להשתתף כיון שנותנים לו בכלל האירוח את השמן מתנה ורלווחא דמילתא טוב שישתתף עם בעל הבית ויתן לו פרוטה.

תבנא לדינא: בנ״ד שבודאי שהיה סמוך הרי הוא יצא יד״ח.

וכן כתב לי הרה״ג יוסף פרץ שליט״א מח״ס פריו יתן וז״ל: כל המושג שתלוי בכוונה נאמר רק בדברים שהם מנהג, אבל דברים שהם דינים לא תלוי כלל בכוונה אלא במעשה. ולכן פרוז בין יומו נקרא פרוז וכן מוקף ואין נפקא מינה כלל אם דעתו לחזור או לא, מה שאין כן ביום טוב שני של גליות שכולו מנהג אבותיכם בידכם ואז אזלינן בתר כוונתו, שתלוי אם דעתו לחזור כדאיתא להדיא בש״ס. ולכן בנר חנוכה שאינו ענין של מנהג אלא מדינא אינו תלוי בדעתו כלל אלא במציאות, וכיון שכאן נמצא וכאן היה לא שייך כלל להתחייב בביתו שהוא רק בדעת ולא במעשה. ודוק.

ובעיקר מה שכתב, שיוצא בהדלקת אביו וכשמגיע לביתו חוזר להתחייב, לענ״ד לא שייך מושג כזה, וממה נפשך אם יצא לא שייך עוד חיוב, ואם לא יצא גם מראש לא יצא. ואינו ענין למגילה דאם יצא בלילה מפרזים אע״פ שקרא כבר חוזר ומתחייב במוקף, דהתם שאני שהוא ביום אחר, וכל יום

הוא חיוב בפני עצמו, מה שאין הכא דכל יום הוא רק חיוב אחד ולא שייך להתחייב פעמיים, או לומר שנסתר קיומו למפרע. ודוק. עכ"ל.

וכן כתב לי הגרי"א סקוצילס במח"ס אהל יעקב ושא"ס, וז"ל: לדעתי עשה בסדר גמור, מרן הגר"א נבנצל שליט"א הורה לי השבוע שבמקרה שלך צריכים להדליק בבית אביך, ואפילו אם תהיה שם רק קצת זמן אחרי שבת עכ"ל.

ושוב השיב לי בזה הגרש"ק גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי וז"ל: בפשטות יצא כיון שהיה בדעתו להשתהות שם. עכ"ל.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

בדין חיוב ההדלקה בנר חנוכה לפי מקום האכילה או מקום השינה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד [מהדו"ח ה'תשפ"ה]

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות השאלה לגבי חיוב ההדלקה בנורת חנוכה, לפי מקום האכילה או מקום השינה.

חיוב מקום ההדלקה

מדברי הגמ' בשבת נראה שאין חיוב ההדלקה היכן שהאדם נמצא כעת, אלא חיוב ההדלקה על הבית אף שהוא לא נמצא שם.

בגמ' בשבת דף כג ע"א איתא לגבי אכסנאי שרבי זירא אמר לאחר שהתחתן "השתא ודאי לא צרכינא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי". ומבואר שכיון שדלוק נר חנוכה בבית יצא ידי חובה, אך יש לדון שדוקא היכא שאשתו נמצאת שם, אבל אם אף אחד לא נמצא בביתו, קשה לומר שיש שם חיוב הדלקת נר חנוכה. אך הביה"ל בסי' תרע"ה הוכיח מדברי הביה"ל שהחובה על הבית, והארכתי בדבריו לקמן.

חיוב מהדרין מן המהדרין

ואמנם ידוע מה שדנו הפוסקים בארוכה האם הוא חובת ביתא או חובת גברא.

ולכאורה יש לתלות דין זה בנחלקו הראשונים בגדר דין מהדרין מן המהדרין ובשו"ע בסימן תרע"א ס"ב מרן והרמ"א האם שרבים בני הבית האם ידליקו עוד נרות לכל בן בית או שמדליק רק בעל הבית עצמו ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר וזהו שיטת השו"ע.

ואפשר לבאר שהמחלוקת שלהם תלויה האם חובה על גופו של האדם להדליק או על ביתו של האדם דדעת

השו״ע והרמב״ם שהגדר הוא על ביתו של האדם יש חיוב להדליק וברגע שמדליק לא אכפ״ל כמה בני משפחה יש בבית, כי זה חובת ביתא, אבל דעת הרמ״א דזה חובה על הגוף, ולכן לכאורה יצא לפי השיטת הרמ״א דאשה גם חייבת להדליק משום שאף הם היו באותו הנס, אך מחמת שכבודה כל בת מלך פנימה אין היא מדליקה, ויש שמדליקות בתוך הבית ואכמ״ל בזה, וכמו שהתבאר בזה בדיני ההלכות.

ראיה מחיוב מזוזה

ובשפת אמת עמ״ס שבת (דף כא:) כתב להסתפק בחקירה הנ״ל האם נר חנוכה הוי חובת גברא או דלמא דהוי חובת ביתא כמו מזוזה, וראיתי בספר פנינים מבי מדרשא (סימן א׳) שהקשה על דבריו דמה ששיך להסתפק האם דמי למזוזה, מה הצד לדמות האי דינא דנ״ח למזוזה, הרי בנר חנוכה כתב הרמב״ם בהלכה ב׳ ג׳ שחיוב נר חנוכה הוא אינו סתם חיוב על הבית כמזוזה דהרי מזוזה אין חיוב לקנות בית בשביל זה, משא״כ בנר חנוכה יש חיוב, לקנות [ועי׳ מה שנתבאר בשיח יוסף ח״ב בחילוק בין ציצית למזוזה עי״ש].

אם הוא חובת גברא מדוע אפשר למנות שליח

ובשו״ת מנחת יצחק (ח״ז סימן מו) כתב שאף אם איכא חיוב על הגוף, הדין הוא דלא מצי עביד שליח, ואיך מצינו דין שליחות בנרות חנוכה, **ויש** ליישב בזה לפי מש״כ הב״ח בסימן תער״ג ס״ג והובא במג״א סק״ב ובמחצית השקל שיש שני חיובים, א׳ על ממונו וביתו לפרסומי ניסא, ב׳ על גופו שהוא חיוב להודות על הנס, שממנו נפטר ע״י הדלקת אשתו, אבל גופו חייב ולכן מברך על ראיית הנרות כמו שפסק השו״ע, ופוסק שם שזה על ביתו וממונו חוץ מחובת גופו לכן א״כ זה כמו שיטת השו״ע דהחיוב הוא על ממונו. וכן מבואר בשו״ת חכם צבי (תוספת חדשים סימן י״ג) שזה חובת הבית.

ראיה מהא שאפשר למנות שליח קטן

עוד כתבו הפוסקים להביא ראיה מדברי העיטור דמהני להדליק ע״י קטן שהגיע לחינוך, ובע״כ דהוא חובת ביתא ומשו״ה אין בזה שום חסרון, א״כ מוכח דלדינא הוא חובת ביתא וקשה על השיטות הנ״ל והוא קושיה דהא למעשה אין קימ״ל כהעיטור,

וי״ל דסו״ס אף שהוא חובת ביתא מ״מ ההדלקה צריכה להיות ע״י אדם הראוי להדלקה.

מח׳ הפוסקים במי שאין לו בית האם צריך לקנות בית

ומצינו שנח׳ הפוסקים האם מי שאין לו בית חייב לקנות בית לנר חנוכה, דעת הגר״ח קניבסקי זצוק״ל והובא בקונטרס פניני חנוכה פ״א, וכן

בקונטרס מצוה חביבה סימן א' שהמצוה של נר חנוכה היא חובת ביתא כמו מזוזה אבל מי שאין לו מזוזה אין לו חיוב כך ה"ה בנר חנוכה אין לו חיוב להדליק אם אין לו בית משום דהוי חובת ביתא.

אבל שיטת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שזה הוי חובת גופא וא"כ יש לו חיוב להדליק נר חנוכה רק אינו יכול שאין לו בית ולכן הוא מחיוב לקנות בית או להשכיר דירה.

בספר טעמא דקרא מרן הגר"ח קניבסקי הביא מח' בינו לבין מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל האם מי שאין לו בית האם איכא חיובא, שהגרח"ק כתב שנשאל מחכ"א מי שאין לו בית אם חייב והגבתי שפטור עפ"ד רש"י בשבת כ"ג שתקנו ברכת הרואה לבא בספינה אלמא שפטור.

ואמנם חכם אמר לו ששאל למו"ח של הגרח"ק והוא מרן הגריש"א, וא"ל שחייב לקנות או לשכור בית ולהדליק נרות וכוונת רש"י רק באנוס שאיך יכול" משמע שיש חיוב. וכן הו"ד מרן הגרי"ש אלשיב בספר פניני חנוכה פסקי הגריש"א עמ' ס' שכתב שמי שאין לו בית מחיוב לחזור על הפתחים כדי לקנות בית, כמו שמוכר כסותו בשביל נ"ח].

ובאחרונים כתבו להוכיח מדברי הר"ן במס' שבת (דף כג.) שהגמ' אמרה דאכסנאי חייב בנר חנוכה, וביאר שם הר"ן בזה"ל: אורח אע"פ שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה ע"כ, ומבואר בפשטות דחייב לו להשכיר בית וכדברי הגראיש"א.

הוכחה מדברי התוס' מדוע דוקא בנר חנוכה יש ברכת הרואה

ועי"ש שכתב מרן הגר"ח שנראה לו שהוי מח' ראשונים שבתוס' בסוכה דף מו ע"א ד"ה הרואה כתבו שבשאר מצוות כגון ללולב וסוכה לא תקנו לברך הרואה ורק בנ"ח תקנו משום חביבות הנס, וגם משום שיש בני אדם שאין להם בית ואין בידם לקיים המצוה, משמע שהחובה רק על מי שיש לו בית ולא הוי חובת גברא שיהיה חייב לקנות בית בשביל זה.

ועי"ש שכתב הגרח"ק שאין לומר שמיירי באנוס דא"כ תוס' הו"ל לפרש,

הוכחה מדברי הרמב"ם שאין חיוב לקנות בית

ועוד כתב להוכיח מדברי הרמב"ם בפי"א מברכות ה"ב ג' שכתב שיש מ"ע שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה לפי שעכ"פ אדם חייב לעשותן ויש מצווה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין האדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה

מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה ישב וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה וכו׳ וכן כל המצות שהן מד״ס בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נ״ח בין מצוה שאינה חובה כגון עירוב ונט״י וכו׳ ״. הרי משמע שמנה מצות נ״ח דלא הוי כמו מזוזה שאלא א״כ יש לו בית שאז הוא חייב אלא הוי מצות גברא, והוכיח הגר״ח דמוכח כמו דעת מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל, וא״כ צ״ב סתירה בדברי הרמב״ם אם הוי חובה אגברא או חובה הבית ויל״ע.

עוד יש להוכיח מדברי הרמב״ם בהל׳ חנוכה פרק ד׳ הלכה א׳ כתב בזה״ל: מצוותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהוא אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד עכ״ל, ומבואר מדברי הרמב״ם שחובת הדלקת נר חנוכה הוא משום שהוא חובת ביתא.

ויש לדחות שיטת הרמב״ם דאמנם זה חובת הבית שאחד ידליק כולם והוא מדליק לכולם ומוציא אותם ידי חובתם שהם חייבים לכל גוף אך מוציא אותם והרמב״ם סובר שכל אחד ואחד מדליק ומוציא אותם ידי חובתם שהם חייבים לכל גוף אף מוציא אותם והרמב״ם סובר שכל אחד ואחד מדליק זה מהדרין ולא כמו שיטת השו״ע שהוי חובת ביתא ולא כל אחד מוציא את השני ולכן מהדרין מן המהדרין זה בהוספת הנרות וא״כ אתי שפיר.

דעת הב״ח שיש גם חיוב גברא וגם חובת ביתא

הב״ח בסימן תרע״ו ס״ג והובא במג״א שם סק״ב וביתר ביאור במחצית השקל שם שיש עליו ב׳ חיובים א׳ על ממונו וביתו לפרסומי ניסא והשני על גופו דהינו הודאה על הנס ואין האשה פוטרת אותו כי אם מחיוב ממונו וביתו אבל מחיוב גופו דהינו הודאה אין האשה פוטרת אותו.

ותמוה חדא דהרי מרן בשו״ע כתב שמי שנתארח אם אשתו מדלקת עליו יוצא יד״ח ותו לא צריך מידי ואע״פ שצריך להלדליק כ״ז שיש לו פתח בפ״ע מפני החשד, וא״כ היום שליכא עליו חשד שפיר י״ל שיצא יד״ח, ע״י הדלקת אשתו שוב אינו צריך להדליק.

ועוד דהרי הוי לכאורה חובה אביתא ובזה יצא יד״ח, אלא שי״ל דאכתי כיון שמשכיר חדר י״ל כאילו יש לו ב׳ בתים, וע״כ צריך להדליק גם בחדר שמשכיר בבית מלון, ואולי יש חילוק בין היכא שמשלם לבין היכא שלא משלם, ומ״מ בסתירת השו״ע מסי׳ תרע״ו ס״ג לסי׳ תרע״ז ס״ג האריכו האחרונים, ואינו שייך להכא.

קושייה בדעת הגרח״ק

ולכאורה יש להקשות על שיטת הגר״ח קניבסקי דהוי חובת ביתא,

הרי זה פסק השו"ע, והוא צריך לכאורה לפסוק בתר שיטת הרמ"א הרי האשכנזים יוצאים ביד רמ"א, וצ"ל דס"ל דהאי חקירה אינה תלויה במח' השו"ע והרמ"א בדין הדלקת מהדרין מן המהדרין, ויש עוד לעי' בזה.

כיצד מועיל שליחות בנר חנוכה

ומש"כ להעיר לעיל שאם נימא שחובת הדלקת נרות חנוכה הוא חובת גברא, א"כ כיצד מועיל שליחות בנר חנוכה.

ואמנם שבחידושי רבינו דוד בפסחים דף ז' ע"ב ד"ה ולכל הפירושים, וז"ל: ויש לומר שמצות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חבירו ודאי לא עשה כלום, ואינו ראוי לברך כלל אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חבירו אבל אחר שהכין בעל הבית בביתו השמנים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו והוא שומע ויוצא ידי ברכה שהברכה על עיקר ההדלקה היא רוצה לומר התקנת השמן והפתילות. וכו' עכ"ל, ומבואר מדבריו שלא מועיל שליחות לנר חנוכה, אם הבן אדם אינו נמצא שם, אבל אם נמצא שם כתב שם רבינו דוד וז"ל: ואע"פ שכמה פעמים אדם מברך על נר חנוכה בביתו של חבירו והוא אינו שם, הרי יש שם אשתו ובני ביתו שהמצוה שלהם ואיפשר להם לברך וזה בא ומוציאם ידי הברכה בבית חבריו שאין שם אדם אינו יכול לברך, ל"ש. עכ"ל. ומבואר שהוא מצוה שבגופו, להלכה מדברי הראשונים, שאפשר לברך אף על נר חנוכה ע"י שליח, כיון שהוא חובה על הבית, ואינו מצוה שבגופו, כמו תפילין שלא מהני שליחות, וכמבואר בתוס' רי"ד קידושין דף מב ע"ב, ובקצוה"ח סי' קפ"ב סק"א, ולא שייך בזה סב"ל, כיון שהוא שיטה יחידאה.

וכמו שמצינו שיטת הראשונים שמועיל שליחות ויכול לברך אף שבעל הבני לא נמצא עמו. עי' בספר הפרדס לרש"י דף מ' ע"ג, ובב"י ריש סימן תרע"ו הביא מש"כ בשבלי הלקט סימן קפה שכתב שאי אפשר לומר שברכת נר חנוכה היא להדליק כיון דאפשר להדליק ע"י שליח, עכ"ל, ומ"מ כתב שם בב"י שהנוסח הוא להדליק, אך מ"מ מה שאפשר להדליק נר חנוכה ע"י שליח, מ"מ כיון שצריך להשתתף בפרוטות הרי היא כאילו אינה יכולה להתקיים ע"י אחר, וכמו שמבואר להדיא לתרץ בר"ן בפסחים דף ד' ע"א ד"ה ומיהו איכא, עכת"ד, ומבואר להדיא מדברי השבלי הלקט והר"ן שמועיל להדליק נרות חנוכה אף ע"י שליח, וכ"כ בשיורי כנה"ג סי' תרע"ו הגב"י סק"א שולחן לחם הפנים עמ' ל', ופר"ח שם, ובכה"ח שם סקי"ב, ובשו"ת יביע אומר חי"א חאו"ח סימן עח אות ו' ד"ה המדליק, וחזו"ע חנוכה עמ' קכא).

ואמנם שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קכח, משנ"ב סי' תרע"ד סק"ט, ובכה"ח שם סק"כ בשם שלטי הגיבורים על המרדכי, ובשו"ת מנח"ש ח"ב סימן נ"ו אות ב' שהרי הוא כהנחת תפילין לחבירו, ונראה שביאור הדברים כיון שהוא חובת גופא, אבל לבני ספרד שהוא חובת ביתא, ולכן מועיל שליחות אף שלא בפניו, וכנ"ל, וע"ע במה שביארו בזה בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קצ, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנ"ט.

אף מ"מ בשעת הדחק, באופנים שנ"ל שאפשר להדליק ע"י שליח, לא יברך אלא א"כ נמצא לידו. וראה' בב"ח סי' תרע"ז שהוא רק לכתחילה, ובגמ"א שם סק"ד, ובקונ' יומין דחנוכה עמ' פו שכן מוכח במרדכי, וכן דעת הגריש"א שבות יצחק נר שבת פ"י סק"א פניני חנוכה עמ' כח, ציוני הלכה חנוכה, שבכל מקום שא"א להדליק בפנ"ע ידליק ע"י שליח, אך מ"מ לא יברך.

ובפתחי אברהם (סימן א') כתב לדון בגדר השליחות בנר חנוכה האם בעינן דין שליחות כוחו כמו מילה או דלמא דבעינן שיהא דולק ולא בעי שליחות כמו מזוזה.

ובקונטרס "מצוה חביבה חנוכה" (סימן א' אות ט') כתב שהוא נפק"מ לאשה שהדליקה כבר נרות שבת והיא בעלת הבית ואין לה בעל, האם היא יכולה לשלוח שליח שידליק עבורה או לא, ונסתפק בזה הפרי מגדים (סימן תרע"ט א"א ס"א) האם כל מילתא דאיהו לא מצי עביד לא משוי ליה שליח או דלא, ולכאורה כתב שם בקונטרס שזה תלוי בחקירה דאם נאמר שחיוב הוא על גופו א"כ היא לא יכלה לעשות שליחות, דכל דמאי הוא לא עביד לא יכול לשלוח ע"ז שליח, אבל אי נימא דהוי מצוה על הבית שפיר היא יצאתה יד"ח, ולמעשה כתבו הפוסקים שיכולה לומר לאחר ומוכח שבע"כ נר חנוכה הוא חובת ביתא.

ונפק"מ ממח' ראשונים הנ"ל אם השליח יכול לברך שלא ליד המשלח, האם המשלח יכול לאכול לפני הדלקת נרות חנוכה, שלגבי ברית מילה כתב בהגהות נחלת צבי יו"ד סי' רסב ס"א שאסור לאכול לשליח, אבל למשלח מותר, וא"כ ה"ה הכא, וראה מה שנתבאר בזה באריכות בשערי יוסף דיני ברית מילה אם מותר לאכול לאבי הבן קודם המילה או לא.

ואמנם ראיתי להגרש"ק גרוס שליט"א בגליון עלים לתרופה פרשת וישב תשפ"ה, שכתב להקל בזה, ע"פ מש"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ד סימן ס', כיון שיכול להתקיים המצוה ע"י אחרים אפשר להקל, אבל לכתחילה טוב להחמיר אם אפשר. עי"ש.

האם בני הבית צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה

ובעיקר החקירה האם הוא חובת ביתא או חובת גברא, י"ל שהוא נפק"מ האם בני הבית צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה, שלכאורה אם החיוב הוא על הבית אין צריך לכוין להוציא בברכה את שאר בני הבית וגם אינם חייבם להיות נוכחים שם וכן פסק הגרי"ש אלישיב והו"ד בספר באר ישראל (עמ' 20) שיוצא בהדלקת אשתו וכמו שפסק השו"ע בסימן תרע"ז ס"ג וז"ל: יש מי שאומר אע"פ שמדליקין עליו בביתו וכו' ". וביארו האחרונים דהיינו דוקא היכא שנמצא במקום שאין נ"ח, וכנ"ל בגוף ההלכות.

האם בעל הבית שנמצא בחו"ל בזמן ההדלקה שהשעות אינם שוות יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו

וי"ל בזה עוד נפק"מ באדם שאשתו מדלקת עליו והוא נמצא באמריקה ויש הפרש של שני עשרה שעות בין אר"י לחו"ל, האם יוצא יד"ח או לא.

לכאורה אם הוא חובת גברא לא יוצא יד"ח כי זה לא בזמנו וחייב להדליק אבל אם חובת ביתא והוא לא נמצא שם לבד בבית אחר, א"כ י"ל דמה שאשתו מדליקה עליו בשבילו שפיר דמי, ויוצא יד"ח לפי השו"ע, וכן פסקינן לדינא.

נפק"מ בבחורי ישיבה

עוד י"ל שנפק"מ אם הוא חובת ביתא או חובת גברא האם בחורי ישיבה חייבים להדליק.

שלכאורה אם הוא ביתא הרי עיקר הבית שלהם הוא בית הוריהם, ואם הוא חובת גברא חייבים להדליק אף בישיבה, ואמנם מדברי המהרי"ל והפוסקים ועוד נראה דחובת ההדלקה הוא משום שיש להם בית בפני עצמם.

וא"כ יש לעיין לבני ספרד מדוע לא נחשב שיש להם שני בתים, וכמו שכתבתי בדין אדם שיש לו שני דירות שחייב להדליק בשני הדירות.

וגם י"ל שהבחורי ישיבה משלמים כסף וא"כ הרי יש להם שייכות במקום והדירה שנמצאים שם חשובים שמשכירים דירה, אף שלא משלמים על כל ההוצאות, ולכן נראה שלכתחילה עכ"פ צריכים להשתתף עם חבריהם, וכמ"ש בדיני ההדלקה לבחורי ישיבות. וראה בהלכות חג בחג חנוכה עמ' סה.

אכסנאים שגרים ביחד וכל אחד אוכל משלו

בביה"ל סימן תרע"ז דן בשני אכסנאים שדרים בחצר אחד וכל אחד אבל משלו אם די בשיתוף והביא שדעת

המגיד משנה פ״ד מהל׳ חנוכה שצריך להדליק כל אחד משלו ודעת השבולי הלקט שהם בבית ביחד די בשיתוף.

ולכאורה י״ל שהרי הוא תלוי אם הוא חובת ביתא או חובת גברא, שאם החיוב על הבית שמדליק אחד כבר נפטר אך אם נאמר שהחיוב על כל כל אחד ואחד שנים מדליקים ולמעשה לא נראה שהכריע בזה אך י״ל לפי דעת הר״א והמשנ״ב שם סק״א י״ל שחייבים הם כל אחד להדליק אך אם רוצים יצאו מדין אכסנאי שיתן לחבירו פרוטה וישתתף עמו. אך מאידך י״ל שלכל אחד יש חובת ביתא בפנ״ע.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח״ס שערי יוסף ושא״ס
החונה פה עיה״ת בני ברק